KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

ÚJ FOLYAM

1991
3

A tartalomból:

- Külföldi kultúrintézetek könyvtárai Magyarországon
- Az automatikus osztályozásról
- A magyar könyvtárügy egy külföldi szemével
- Nemzetközi könyvszakmai szeminárium Budapesten

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁROS KOLLÉGÁINK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK nevű könyvtártudományi

MANCI

folyóiratcikk-adatbázisunkat

Üzemeltetéséhez szükséges egy min. 512 kbyte központi tárú PC XT/AT számítógép és a Micro-ISIS program 2.3-as változata

A kurrens anyag éves **előfizetési díja 4000.- Ft+ÁFA**. Az **aktualizálást** lemezen szállítjuk negyedévenként (az összeg tartalmazza a négy floppy árát). Ha még nem rendelkeznek adatbázisunk definícióival, az első negyedéves lemezen megküldjük Önöknek.

Lehetőség van az adatbázis **visszamenőleges** megrendelésére 1986-ig, negyedévenként 500.- Ft+ÁFA térítés ellenében (ehhez kérjük, küldjenek negyedévenként egy XT-kompatibilis "DD" jelű hajlékony lemezt).

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Továbbra is **vállaljuk**, hogy térítés ellenében a helyszínre utazó kollégánk üzembe helyezi a rendszert és megtanítja az adatbázis kezelését. Nyomtatott használati **útmutatót** és a kereséshez **tárgyszójegyzéket** biztosítunk.

Ha többet szeretne tudni az adatbázisról, lapozza fel a Könyvtári Figyelő 1988/5-6. számában korábbi hirdetésünket és az 1989/2. számban a részletes ismertetést, vagy érdeklődjön a 175-0686-os telefonon.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota "F" épület

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Könyvtártudományi
és Módszertani Központ

1827 Budapest. Budavári Palota F épület

ÚJ FOLYAM
1. (37.) ÉVFOLYAM
1991. 3. SZÁM

Főszerkesztő:
Szente Ferenc

Felelős szerkesztő:
Kovács Lászlóné

Szerkesztők:
Hegyközi Ilona *(Külföldi folyóirat-figyelő)*
Kovács Katalin *(Tanulmányok, kitekintés)*
Novák István *(Külföldi folyóirat-figyelő)*
Pál Ilona *(Tanulmányok, kitekintés)*
Pajor Ildikó *(Grafikai terv)*

Szerkesztőség:
Budavári Palota F épület,
Budapest 1827
Telefon: 175-0686, 175-7533/517, 519 m.
Telefax: 175-1721
Videotex: 920060018
E-mail: h2244kon@ella.hu
ELLA: 2244

Megjelenik:
Negyedévenként
Példányszám: 1350
Ára: 130.- Ft
Éves előfizetési díj: 500.- Ft
Számonként is megrendelhető.
Terjeszti: OSZK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
Előfizethető: a szerkesztőség címén

Kiadja:
az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: Juhász Gyula
Nyomták az Országos Széchényi Könyvtár nyomdájában
Felelős vezető Burány Tamás
Megjelent: ív terjedelemben
Munkaszám:

HU ISSN 0023-3773
INDEX 26408

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lapunkat az alábbi referáló lapok dokumentálják:

Informationsdienst – Bibliothekswesen
Referativnyj Žurnal. Informatika
Informatics Abstracts
HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Index
LISA (Library and Information Science Abstracts)
Sciences de l'information documentation
Signalne informacije

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tartalom

Abstracts 376

Inhaltsangaben 379

Erővonalak hálójában *(Hatások, ellenhatások a könyvtárügyben)* 383
SZENTE Ferenc

A kulturális intézetek könyvtárai, mint az interkulturális kommunikáció csatornái 387
KOVÁCS Ilona

Az Amerikai Könyvtár 390
SÁGHY Ágota

Médiatár a Francia Intézetben 393
BÁRDOSSY Gyöngyvér

A Lengyel Kultúra és Könyvtára 399
DÁVID Csaba

Bemutatom a British Council Budapesti Könyvtárát 402
FREISINGERNÉ BODNÁR Judit

A Szovjet Kultúra és Tudomány Háza és Könyvtára 407
KUVENYOVA, Vilma – PROHOROVA, Valentina

Bolgár könyvek, könyvtárak Magyarországon 410
HARGITAINÉ SZIMEONOVA Rajna

Osztrák Kulturális Intézet 412
KOTHANEK, Gertrude

A Budapesti Goethe Intézet Könyvtára 415
DETLEFS, Beata

Az automatikus osztályozástól a magasabb fokú morfológiákig 418
DARÁNYI Sándor

A képi befogadás problémái – "vizuális literátusság" 423
BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kitekintés

Egyetemi és kutatóintézeti könyvtárak vezetése egy változó társadalomban 429
LINE, Maurice B. (Ford.: Prőhle Éva)

A magyar könyvtár- és tájékoztatásügyről 434
CARPENTER, Julie (Töm.: Papp István)

Nemzetközi könyvszakmai szeminárium Budapesten 441
GYŐRI Erzsébet

Könyvtárügy Izraelben. Szemle 444
KOVÁCS (D.) Katalin

Múlt és jelen Kárpátalja könyvtárügyében 447
BENEDEK András, S.

A közművelődési könyvtárak és szolgáltatásaik Angliában 451
SKALICZKI Judit

Könyvszemle

Az információ Európája 459
PELOU, Pierre
L'Europe de l'information: programmes, marchés et technologies
(Ism.: Tószegi Zsuzsanna)

A cenzúra és a könyvtárak a XX. században 463
Censure et bibliothèques au XXe siecle
(Ism.: Gyimót Ágnes)

CD-ROM: Gyakorlat és kilátások 467
CD-ROM: Usage and prospects
(Ism.: Szalkai Istvánné)

Bútorválasztás: kalauz könyvtárosok, tervezők és építészek számára 469
BROWN, Carol R.
Selecting library furniture: a guide for librarians, designers and architects
(Ism.: Papp István)

Könyvtárstatisztikai adatok az EC tagországaiból 471
A study of library economics in the European Communities
(Ism.: Kaposváriné Dányi Éva)

Statisztika és teljesítménymérés 473
MOORE, Nick
Measuring the performance of public libraries
(Ism.: Orbán Éva)

A világ meghódítása. A British Council könyvtári tevékenysége 476
COOMBS, Douglas Stafford
Spreading the word: The library work of the British Council
(Ism.: Lukátsné Takács Zsuzsanna)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi folyóirat-figyelő

Könyvtár- és információtudomány	**479**
Könyvtár- és tájékoztatásügy	**481**
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	**495**
Munkafolyamatok és szolgáltatások	**508**
Tájékoztatási rendszerek	**521**
Vezetés, irányítás	**524**
Felhasználók és használat	**528**
Információelőállítás, -megjelenítés, -terjesztés	**531**
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület	**536**
Kapcsolódó területek	**539**

A számot szerkesztette: Pál Ilona
és Novák István

A szám szerzői, közreműködői:

BÁRDOSSY Gyöngyvér (Francia Intézet), BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta (ELTE BTK), CARPENTER, Julie (Carpenter Davies Ass. International Library and Information Development, London), DARÁNYI Sándor (ELTE BTK), DÁVID Csaba (szabadfoglalkozású újságíró), DETLEFS, Beata (Goethe Intézet), FREISINGERNÉ BODNÁR Judit (British Council), GYIMÓT Ágnes (szabadfoglalkozású), GYŐRI Erzsébet (OSZK KMK), HARGITAINÉ SZIMEONOVA Rajna (OSZK), HEGYKÖZI Ilona (OSZK KMK) KAPOSVÁRINÉ DÁNYI Éva (OSZK KMK), KOTHANEK, Gertrude (Osztrák Kulturális Intézet), KOVÁCS Ilona (OSZK), KOVÁCS D. Katalin (OSZK KMK), KUVENYOVA, Vilma (Szovjet Kultúra és Tudomány Háza), LINE, Maurice B. (LA, London), LUKÁTSNÉ TAKÁCS Zsuzsa (OSZK KMK), ORBÁN Éva (OSZK KMK),PAPP István (FSZEK), PROHOROVA, Valentina (Szovjet Kultúra és Tudomány Háza),PRŐHLE Éva (Országgyűlési Könyvtár),SÁGHY Ágota (Amerikai Könyvtár), S. BENEDEK András (Országos Idegennyelvű Könyvtár), SKALICZKI Judit (OSZK KMK), SZALKAI Istvánné (BKTE), SZENTE Ferenc (OSZK KMK), TÓSZEGI Zsuzsanna (OSZK).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS
INHALTSANGABEN

In the net of lines of force. (Effects and countereffects in librarianship.)
SZENTE Ferenc
(pp. 383-386)

The libraries of cultural institutes as channels of intercultural communication.
KOVÁCS Ilona

The task of libraries of cultural institutes is to mediate cultural values. They operate as channels of intercultural communication. These institutions have been fulfilling this function for some decades. The prospects of European cultural integration are further underlining the importance of this role and make the elaboration of new strategies necessary. The result of communication research can contribute to this, if these institutes are studied in relation to intercultural communication. (pp. 387-389)

The American Library.
SÁGHY Ágota

Since the system change in Hungary the interest in the American Library, maintained by the United States Information Service, has considerably increased. The American Library's holdings (at present 10,000 volumes) include, besides books on the foreign and internal politics, the economic and social life of the US, mostly books on economics and business management. The Library aims at assisting the realization of economic reforms and the development of the independent press in Hungary. In co-operation with the Soros Foundation the Library established a network of counselling centres on studying in the USA, in some large libraries in Budapest and in the country. These centres are also organizing proficiency examinations in English. The American Library's equipment complies with the most up-to-date requirements. The Library will soon move to the House of American Commerce and Culture, which is now under construction. (pp. 390-392)

Media centre in the Institut Français in Hungary.
BÁRDOSSY Gyöngyvér

The Institut Français in Budapest, which has been operating for 40 years, is aiming at being a bridge between the two cultures, by organizing various cultural programmes. With its language sources it assists both students and teachers of French. In its library which has developed into an up-to-date media centre in recent years all kinds of media can be found from books to CD-ROMs. The complex information provision on the media and the library work processes are computerised with the help of the Média Bop software. In 1992 the Institute will move into a new, modern building. (pp. 393-398)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

The House of Polish Culture and its Library.

DÁVID Csaba

THe House started operation based on the cultural agreement concluded in 1951. Till the early 70's it played the role of „a window open on the world" in Hungary. It has got an exhibition hall, a library, a club in the basement, and a projection room. The main sources of funding for the library of 10,000 volumes are the Warsaw Ministry of Foreign Affairs and the incomes of the Polish folklore shop in Budapest. In the past the library has been collecting illegally part of the „samizdat" (illegally published) literature, and – now that the censorship bureau has ceased operation – is aiming at making this collection complete. The visitiors of the House are Polish people living in Hungary and others interested in Polish culture, literature and language.
(pp. 399-401)

Introducing the British Council Library, Budapest.

FREISINGERNÉ BODNÁR Judit

The British Council Library in Hungary is part of a worldwide network of 116 British Council libraries. The composition of its holdings is more or less equal to that of an English public library. As a result of the structural changes in the Hungarian society and economy, greater stress is laid on certain fields in its holdings (such as admininstration, law, tax affairs etc.). Most of the stock is selected from the acquisitions aid „Advance Book List", the annual acquisition budget is cca. 25,000 GBP. The British Council provides considerable help for teachers and students of English, and carries out proficiency examinations as well. The Library is at present located in the building of the British Embassy, is open 5.5 hours a day. It is confined for space and the staff number is not sufficient either. Computerisation of the library work processes still remains to be acccomplished. The British Council is planning to move into a new building in the near future. (pp. 402-406)

The House of Soviet Culture and Science, and its Library.

KUVEN'OVA, Vilma M. – VALENTINA, P.

The democratization process in the Soviet Union has brought about changes in the House of Soviet Culture and Science as well. The works of till now prohibited authors, poets and painters could get into the stream of cultural exchange. The House is assisting the development of business relations between Soviet and Hungarian firms by organizing exhibitions on various fields of science and technology. Specialists may have online access to the AIST database in Moscow which includes the findings of social science and science research in the last five years. The Pushkin Institute of the Russian Language provides assistance to learners and teachers of Russian (which is not a compulsory subject any more). (pp. 407-409)

Bulgarian books and libraries in Hungary.

HARGITAINÉ SZIMEONOVA Rajna

Bulgaria and Hungary committed themselves to develop Bulgarian-Hungarian cultural relations for the first time in 1941, in an agreement between ministries of culture. The Bulgarian Cultural and Information Centre has then, however, been already operating for 7 years. Besides the Library of the Centre, scientific, Bulgaristics literature and fiction are to be found in the Bulgarian Cultural Association, in the Library of the Bulgarian Primary and Secondary School and in the Slavic Department of the Loránd Eötvös University. The Centre is a publisher too: its bilingual publication, the „Hungaro-Bulgarica" contains the materials of conferences organized by the Centre, works on issues of philology and literary scholarship. The Centre is self-sufficient from 1974 on. Its expenses are covered from the incomes of its two shops. Before the system change the Centre had contacts only with the cultural institutes of socialist countries. An example of the changes is that the meeting on environmental protection, initiated by the Goethe-Institut, will take place in the Bulgarian Cultural and Information Centre in 1992. (pp. 410-411)

The Institute of Austrian Culture.

KOTHANEK, Gertrude

After the political changes in Eastern Europe the Austrian Ministry of Foreign Affairs has made its cultural connections in Hungary wider. Besides the Cultural Institute in Budapest, Austrian Libraries have been established in Szeged, Szombathely and Debrecen. An agency of the Austrian Institute of Eastern-South-Eastern Europe was established for the more effective co-oparation of Austrian and Hungarian researchers. The Institute of Austrian Culture has been taking part since 1990 also in training the teachers of the bilingual secondary grammar school. The Library of the Institute, with a stock of 3,800 volumes, is collecting besides non-fiction and fiction also journals and audiovisual materials. The acquisitions budget is 30,000 ATS a year. The Institute has a staff of 5, library tasks are carried out by a half-time Hungarian staff member. (pp. 412-414)

The Library of the Budapest Goethe-Institut.

DETLEFS, Beata

It is the aim of the Institut to disseminate German culture in Hungary. The reunion of Germany in October 1990 and the social and economic changes in Hungary put the Goethe-Institut too before new tasks. In information services timeliness and comprehension should be given a priority. The Institut is planning to considerably develop the holdings of the Library. The Institut will in the near future move to a new building which will to a greater degree correspond to its needs. (pp. 415-417)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

From automatic classification to higher-order morphologies.
DARÁNYI Sándor

In multivariate statistics, clustering and factoring algorithms are known to classify a set of data/cases by many variables. Such a classification is robust if different algorithms yield the same result. By a repeated classification process, robust or filtered extracts can be conceptualized as higher-order morphologies, following an astronomical metaphor. According to this, factor analytical space in observation corresponds to a universe and hitherto unseen clusters of objects/cases in it to galaxies, mapped at invisible wavelength. The disciplinary mapping of such morphs, the modelling of their evolution and navigation among them are some of the possibilities. (pp. 418-422)

The problems of image reception - „visual literacy".
BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta

The article analyses McLuhan's views on the behavioural patterns of the post-typographical man, with special regard to image culture. In communication (speech, writing, bookprinting, telecommunication, electronic information) media are not just holders but also constitutive elements of the messages they are transmitting. In obtaining visual information emotions play a primary role as opposed to rational sensation. The prevalence of images (e.g. tv-watching) is emotionally burdening. The man of the 20th and 21th centuries resp. should elaborate his strategy of becoming visually literate, and create the conditions of psychic reception. (pp. 423-427)

Abroad

Managing academic and research libraries in a changing society.
LINE, Maurice
Managing academic and research libraries in a changing society. (pp. 429-434)

On librarianship and information affairs in Hungary.
CARPENTER, Julie
Hungary books sector study. Libraries and information provision. (Summ.: Papp István) (pp. 434-440)

International seminar on booktrade in Budapest.
GYŐRI Erzsébet (pp. 441-443)

Librarianship in Israel. A review.
KOVÁCS D. Katalin (pp. 444-447)

Past and present in the librarianship of Sub-Carpathia.
S. BENEDEK András (pp. 447-450)

Public libraries and their services in England.
SKALICZKI Judit (pp. 451-458)

Book reviews

The Europe of information.
PELOU, Pierre
L'Europe de l'information. Programmes, marchés et technologies. (Rev.: Tószegi Zsuzsanna) (pp. 459-463)

Censorship and libraries in the 20th century.
KUHLMANN, Marie – KUNTZMANN, Nelly – BELLOUR, Helene
Censure et bibliothèques au XXe siécle. (Rev.: Gyimót Ágnes) (pp. 463-466)

CD-ROM: Usage and prospects
ROYCE, Catherine – AKEROYD, John – MAY, Liz
CD-ROM: Usage and prospects. (Rev.: Szalkay Istvánné) (pp. 467-469)

Selecting library furniture: a guide for librarians, designers and architects.
BROWN, Carol R.
Selecting library furniture: a guide for librarians, designers and architects. (Rev.: Papp István) (pp. 469-471)

Statistical data on libraries of the EC member countries.
RAMSDALE, Ph.
A study of library economics in the European Communities. Final report. (Rev.: Kaposváriné Dányi Éva) (pp. 471-472)

Statistics and performance measurement.
MOORE, Nick
Measuring the performance of public libraries (Rev.: Orbán Éva) (pp. 473-475)

Spreading the word. The library work of the British Council.
COOMBS, Douglas
Spreading the word. The library work of the British Council. (Rev.: Lukátsné Takács Zsuzsa) (pp. 476-478)

From foreign journals (Abstracts)
(pp. 479-540)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

INHALTSANGABEN

Im Netz von Kraftlinien. (Wirkungen und Gegenwirkungen im Bibliothekswesen.)

SZENTE Ferenc
(S. 383-386)

Die Bibliotheken von Kulturinstituten als Kanäle der interkulturellen Kommunikation.

KOVÁCS Ilona

Die Bibliotheken der Kulturinstituten unternehmen die Vermittlung von kulturellen Werten, sind Kanäle der interkulturellen Kommunikation. Diese Institute erfüllen diese Funktion seit Jahrzehnten. Zufolge der Perspektiven der europäischen kulturellen Integration ist die Bedeutung dieser Rolle besonders hervorgehoben, und die Erarbeitung neuer Strategien notwendig geworden. Die Ergebnisse der Kommunikationsforschung können dabei Hilfe leisten, wenn diese Institutionen im Zusammenhang mit interkulturellen Kommunikation betrachtet werden. (S. 387-389)

Die Amerikanische Bibliothek.

SÁGHY Ágota

Seit dem Systemwechsel in Ungarn hat sich das Interesse an der Amerikanischen Bibliothek, die vom United States Information Service unterhalten wird, erhöht. Im Bestand der Bibliothek (zur Zeit 10,000 Bände) sind ausser Bücher über die Aussen- und Innenpolitik, die Wirtschaft und gesellschaftliches Leben der USA vorwiegend Bücher über Ökonomie und Business Management zu finden. Die Bibliothek bestrebt sich, mit ihren Dienstleistungen die Verwirklichung der ökonomischen Reformen und die Entstehung der unabhängigen Presse zu fördern. Die Amerikanische Bibliothek hat in Zusammenarbeit mit der Soros-Stiftung ein Netz von Beratungsstellen für Weiterlernen in den USA in grösseren Bibliotheken von Budapest und des Landes errichtet. Diese Einrichtungen funktionieren auch als Sprachprüfungszentren. Die Ausstattung der Bibliothek entspricht den modernen Anforderungen. Die Bibliothek wird sich bald ins neue Haus der Amerikanischen Handels und Kultur umziehen, dessen Bau im Gange ist. (S. 390-392)

Die Mediothek im Institut Français.

BÁRDOSSY Gyöngyvér

Das Institut Français zu Budapest, das schon 40 Jahre arbeitet, bestrebt sich, die Rolle der Brücke zwischen den zwei Kulturen durch die Veranstaltung von verschiedenen kulturellen Programmen zu erfüllen. Mit seinen Sprachkursen leistet es Hilfe den Studenten und den Lehrern der französischen Sprache. In seiner Bibliothek, die in den letzten Jahren sich in eine moderne Mediothek umgewandelt hat, sind alle Arten Informationsträger vom Buch bis CD-ROM-Platte zu finden. Die komplexe Informationstätigkeit über Medien und die Abwicklung der bibliothekarischer Arbeitsprozesse sind mit der Hilfe des Média Bop Software komputerisiert worden. 1992 wird sich das Institut in ein neues, modernes Gebäude umziehen. (S. 393-398)

Das Haus des Polnischen Kultur und seine Bibliothek.

DÁVID Csaba

Das Institut hat seine Arbeit aufgrund der kulturellen Vereinbarung von 1951 begonnen. Bis Beginn der 70-er Jahre hat es die Rolle eines „offenen Festers zur Welt" erfüllt. Im Gebäude gibt es einen Ausstellungsraum, Bibliothek, Kellerklub und Projiziersaal. Die Bibliothek hat in ihrem Bestand 10,000 Bände. Sie erhält ihren Erwerbungsetat vom Aussenministerium in Warschau und von den Einnahmen des Budapester Polnischen Volkskunstladens. Die Bibliothek hat in der Vergangenheit auf illegaler Weise die im Selbstverlag veröffentlichte Literatur (Samizdat) erworben, und will jetzt, wenn das Zensuramt seine Aktivitäten eingestellt hat, diesen Bestand ergänzen. Das Haus wird von den in Ungarn wohnenden Polen und denen besucht, die Interesse für die polnische Kultur, Literatur und Sprache haben. (S. 399-401)

Die Budapester Bibliothek des British Council.

FREISINGERNÉ BODNÁR Judit

Die Bibliothek des British Council in Ungarn ist Teil eines weltweiten Netzes von 116 Bibliotheken. Die Zusammensetzung ihres Bestands ist im Grunde genommen der einer englischen Public Library gleich. Imfolge der Strukturänderung der ungarischen Gesellschaft und Wirtschaft sind einige Bereiche (z.B. Verwaltung, Recht, Steuerwesen usw.) in ihrem Bestand mehr betont worden. Die Bibliothek wählt ihre Bücher meistens aus der Empfehlungsliste „Advance Book List" aus, der jährliche Erwerbungsetat beträgt 25,000 GBP. Der British Council leistet bedeutende Hilfe den Lehrern und Lernern der englischen Sprache, und führt auch Sprachprüfungen durch. Die bibliothekarischen Arbeitsprozesse sind noch nicht komputerisiert worden. Zur Zeit ist die Bibliothek im Gebäude der Britischen Botschaft untergebracht, und ist täglich 5,5 Stunden geöffnet. In der Bibliothek gibt es einen Raummangel, und die Zahl des Personals ist nicht ausreichend. Der British Council hat es vor, sich in der näheren Zukunft in ein neues Gebäude umzuziehen. (S. 402-406)

Das Haus der Sowjetischen Kultur und Wissenschaft, und seine Bibliothek.

KUVEN'OVA, Vilma M. – VALENTINA, P.

Der Demokratisierungsprozess in der Sowjetunion hat eine neue Lage auch für das Haus der Sowjetischen Kultur geschaffen. Die wegen politischen Gründen bisher verbotenen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Schriftsteller, Dichter, Mahler sind in die Strömung des kulturellen Tausches hineingerieten. Das Haus leistet Hilfe in der Entwicklung der geschäftlichen Beziehungen von sowjetischen und ungarischen Firmen mit der Organisation von Ausstellungen in verschiedenen Bereichen der Wissenschaft und Technik. Die Spezialisten können an die AIST-Datenbank in Moskau einen Online-Zugriff haben, aus der sie sich über die wissenschaftlichen Ergebnisse der letzten 5 Jahre auf dem Gebiet der Sozial- und Naturwissenschaften informieren können. Das Pushkin-Institut der Russischen Sprache leistet Hilfe den Studenten und Lehrern der russischen Sprache (es ist aber nicht mehr obligatorisch, Russisch zu lernen). (S. 407-409)

Bulgarische Bücher und Bibliotheken in Ungarn.

HARGITAINÉ SZIMEONOVA Rajna

Bulgarien und Ungarn haben ihre Verbundenheit zur Entwicklung der kulturellen Beziehungen zum erstenmal 1941 in der Vereinbarung der Ministerien für Kultur deklariert, aber damals arbeitete schon 7 Jahre das Zentrum der Bulgarischen Kultur und Information. Ausser der Bibliothek des Zentrums sind wissenschaftliche und belletristische Bücher und Werke zur Bulgaristik auch im Bulgarischen Kulturverein, in der Bibliothek der Bulgarischen Grund- und Mittelschule, und in der Bibliothek des Slawischen Lehrstuhls der Loránd Eötvös Universität zu finden. Das Zentrum ist auch ein Verlag: seine zweisprachige Veröffentlichung, „Hungaro-Bulgarica" enthält die Materialien der vom Zentrum organisierten Konferenzen, als auch Werke zur Philologie und Literaturgeschichte. Seit 1974 ist das Zentrum selbsterhaltend, seine Ausgaben werden von den Einnahmen seiner zwei Geschäfte gedeckt. Das Zentrum hat bis zum Systemwechsel Beziehungen nur mit den Kulturinstituten der sozialistischen Länder unterhalten. Es gibt schon viele Veränderungen: z.B. 1992 wird das Zentrum der Bulgarischen Kultur und Information der Wirt des vom Goethe-Institut angeregten Umweltschutz-Treffens sein. (S. 410-411)

Das Österreichische Kulturinstitut.

KOTHANEK, Gertrude

Nach den politischen Veränderungen in Osteuropa hat das Österreichische Aussenministerium seine kulturelle Beziehungen erweitert. Neben dem Kulturinstitut in Budapest hat es Österreichische Bibliotheken in Szeged, Szombathely und Debrecen aufgestellt. Das Österreichische Ost- und Südosteuropa-Institut hat in Ungarn eine Vertretung geschaffen, die eine wichtige Rolle in der mehr effizienten Zusammenarbeit österreichischer und ungarischer Wissenschaftler spielt. Seit 1990 nimmt das Institut auch an der Ausbildung der Lehrer des zweisprachigen Gymnasiums teil. Die Bibliothek des Instituts hat 3800 Bücher in ihrem Bestand, ausser wissenschaftlichen und belletristischen Bücher auch Zeitschriften und audiovisuelle Materialien. Der Erwerbungsetat beträgt 30,000 ATS pro Jahr. Das Personal des Instituts besteht aus 5 Mitarbeiter, die Bibliothek wird von einem ungarischen Mitarbeiter betreut, in 4 Stunden pro Tag. (S. 412-414)

Die Bibliothek des Goethe-Instituts zu Budapest.

DETLEFS, Beata

Es ist die Aufgabe des Instituts, die deutsche Kultur in Ungarn zu verbreiten. Die Vereinigung Deutschlands in Oktober 1990 und die gesellschaftlichen und politischen Veränderungen in Ungarn stellen auch das Institut vor neue Aufgaben. In den Informationsdienstleistungen soll Aktualität und Verständlichkeit bevorzugt werden. Das Institut hat es vor, den Bestand der Bibliothek bedeutend zu entwickeln. Es wird sich bald in ein neues, den Ansprüchen mehr entsprechendes Gebäude umziehen. (S. 415-417)

Von der automatischen Klassifikation bis höherwertige Morphologien.

DARÁNYI Sándor

In Statistiken mit vielen Variablen werden Mengen von Fällen (Objekten) aufgrund vieler Eigenschaften von den Cluster- und Faktorenalgorithmen klassifiziert. So eine automatische Klassifikation ist nur dann zuverlässig, wenn verschiedene Algorithmen zu demselben Ergebnis führen. Mit diesem wiederholten Klassifikationsprozess können die gefilterten, soliden Auszüge als höherwertige Morphologien angesehen werden, wenn man Astronomie als eine Metapher auffasst. In dieser Weise entspricht der faktoranalytische Beobachtungsraum dem Universum, das durch unsichtbare Wellenlängen erfasst wird; die Materialiengruppen darin aber – bis dahin invisiblen Galaxien. Die Erfassung solcher Formen oder Morphen durch Wissenschaftsgebietanalyse, die Modellierung ihrer Evolution, und Navigation unter ihnen sind nur einige von den interessanten Möglichkeiten.(S. 418-422)

Probleme der Rezeption von Bildern – „visuelle Belesenheit".

BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta

Der Artikel analysiert die Ansichten von McLuhan über die Benehmensweisen des post-typographischen Mannes, mit besonderer Rücksicht auf Bildkultur. In der Kommunikation (Sprechen, Schrift, Buchdruck, Telekommunikation, elektronische Information) sind die einzelnen Medien nicht nur Träger, sondern auch konstitutive Elemente der Nachricht, die sie vermitteln. In der visuellen Informationserwerbung spielen die Emotionen eine primäre Rolle, im Gegensatz zu rationaler Wahrnehmung. Das Übergewicht von Bildern (z.B. Fernsehen) ist emotionell belastend. Der Mann des 20. bzw. 21. Jahrhunderts soll seine Strategie der visuellen Bildung ausarbeiten, und die Ansätze der psychischen Einbau schaffen. (S. 423-427)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ausblick

Die Leitung von Universitäts- und Forschungsbibliotheken in einer sich verändernden Gesellschaft.
LINE, Maurice
Managing academic and research libraries in a changing society. (S. 429-434)

Zum ungarischen Bibliotheks- und Informationswesen.
CARPENTER, Julie
Hungary books sector study. Libraries and information provision. (Zusammenf.: Papp István) (S. 434-440)

Internationales Seminar über Buchhandel in Budapest.
GYŐRI Erzsébet (S. 441-443)

Das Bibliothekswesen in Israel. Rundschau.
KOVÁCS D. Katalin (S. 444-447)

Vergangenheit und Gegenwart im Bibliothekswesen der Karpaten-Ukraine.
S. BENEDEK András (S. 447-450)

Die Öffentlichen Bibliotheken und ihre Dienstleistungen in England.
SKALICZKI Judit (S. 451-458)

Buchbesprechungen

Das Europa von Information.
PELOU, Pierre
L'Europe de l'information. Programmes, marchés et technologies. (Rez. Tószegi Zsuzsanna) (S. 459-463)

Zensur und Bibliotheken im 20. Jahrhundert.
KUHLMANN, Marie – KUNTZMANN, Nelly – BELLOUR, Helene
Censure et bibliothèques au XXe siecle. (Rez. Gyimót Ágnes) (S. 463-466)

CD-ROM: Praxis und Perspektiven.
ROYCE, Catherine – AKEROYD, John – MAY, Liz
CD-ROM: Usage and prospects. (Rez.: Szalkai Istvánné) (S. 467-469)

Die Auswahl von Möbel: Wegweiser für Bibliothekare, Designer und Architekten.
BROWN, Carol R.
Selecting library furniture: a guide for librarians, designers and architects. (Rez.: Papp István) (S. 469-471)

Bibliotheksstatistische Angaben aus den EG-Ländern.
RAMSDALE, Ph.
A study of library economics in the European Communities. Final report. (Rez.: Kaposváriné Dányi Éva) (S. 471-472.)

Statistik und Leistungsmessung.
MOORE, Nick
Measuring the performance of public libraries. (Rez.: Orbán Éva) (S. 473-475)

Die Bibliotheksarbeit des British Council.
COOMBS, Douglas
Spreading the word. The library work of the British Council. (Rez.: Lukátsné Takács Zsuzsa) (S. 476-478)

Aus ausländischen Zeitschriften

(S. 479-540)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tisztelt Könyvtárosok!
Ismét megjelenik az

ORVOSTUDOMÁNY

a SCIENTIFIC AMERICAN MEDICINE magyar kiadása

Ennek terjesztéséhez - előfizetőgyűjtéshez - szeretnénk megnyerni az Ön segítségét, hiszen munkája során nap mint nap találkozik a kiadvány potenciális megrendelőivel (kutatókkal, orvosokkal, egyetemistákkal).

Minden megszerzett előfizetés után 800 Ft jutalékot fizetünk.

Az OrvosTudomány a belgyógyászat és az ehhez szorosan kapcsolódó területek elméleti ismertetője, legkorszerűbb vizsgáló módszereinek és terápiás lehetőségeinek összefoglalója.

Kérje részletes tájékoztatónkat.

Felvilágosítás telefonon:
121-2390/33, 121-4475
Címünk: OrvosTudomány szerkesztősége
1146 Bp., Hermina (Május 1.) út 57-59.
1442 Bp., Pf. 100

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Erővonalak hálójában

(Hatások, ellenhatások a könyvtárügyben)

Szente Ferenc

Fogadjuk el, hogy a könyvtárügyre ható tényezők megszámlálhatatlanok, s szinte minden, ami történik országban-világban, rövid úton kapcsolódik és hat a könyvtárra mint szellemi értékbankra és információközvetítő állomásra. A hétköznapi tapasztalat azonban azt mutatja, hogy e sokféle ható tényező között vannak jól felismerhetőek és vannak rejtőzködőek. Hazai körben indulva a terepszemlére, a tényezők között azonnal feltűnik a politikai tényező, az, hogy a rendszerváltozás bizonytalanságba taszítja a nem vállalkozás-orientált szolgáltatásokat, a közgyűjteményeket általában, de a könyvtárakat különösen. Ha nem taszítja, akkor is csúszni hagyja. Hogyne tenné, mikor rájuk fér a lecke, hisz e gyűjteményekben lapulnak a meghaladni, eltemetni, felejteni ítélt előzmények, eszmék és eszmények, melyek ugyanakkor részei az irodalom-, a művészet-, a tudomány- és a politikatörténetnek. Nem lehetne kivenni a kommunista-kádárista rendszert a könyvtárakból? – kérdezi neofita buzgalommal a rendszerváltó-társ, és láthatólag elégedetlen a válasszal, miszerint csak a gyűjtemény-idegenség, a tartalmi hiteltelenség és a színvonaltalanság vehetők figyelembe a gyűjtemény szakmai átmosásának elveként.

A múltat nem lehet végképp eltörölni. A nyitott, demokratikus társadalom az alapvető értékek között kell, hogy nyilvántartsa az eszmék és nézetek szabad áramlását, így a közelmúlt különféle dokumentumaihoz való szabad hozzáférés jogát is. Nem vállalhatjuk, de kiváltképp nem áhíthatjuk újból a zárt részlegeket, a titkos katalógusokat. Az avult, értéktelen, efemer jellegű, kiüresedett dokumentumokat csakúgy, mint eddig, ezután is lelkiismeretesen le kell választani a gyűjteményekről. Ez szakmai tisztesség kérdése, nem politikai állásfoglalásé.

A politikai tényező jelen van még más formában is könyvtári mindennapjainkban: úgy, mint a közjavak és közforrások elosztásában érvényesülő érdekek kifejeződése. Hogy a mindig kevésből mennyi jut, kinek, és mire mennyi juthat. Az érdekérvényesítés jellegzetes módon mindig politikai arculatot visel. Kiváltképpen feltűnő ez manapság a karámban tartáshoz szoktatott, ahogy ma divatos mondani, a posztszocialista kultúra intézményei esetében. Az unos-untalan ismételt jelszó, hogy a kultúra nem nélkülözheti az állami mecenatúrát, konkrétan nem egyebet sürget, mint hogy a költségvetés direkt vagy közvetett módon továbbra is tartsa el a jellegüknél

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

fogva piacorientált, ám a piac által nem, vagy már nem kellőképpen elfogadott intézményeket is: mozit, színházat, kultúrházat.

Adófizető polgári józan belátással: a központi és az önkormányzati költségvetés fenntartási kötelezettségei a kultúra intézményei közül teljes értelemben csak a közgyűjteményekre terjedhetnek ki, minthogy ezek a közösség szellemi újratermelődését, egyetemes művelődési érdekeit korlátozás nélkül szolgáló, nem piacorientált létesítmények. Vagyis megint és újból a már régtől fogva is sokat emlegetett prioritásról szükséges keserves és reménytelen vitát folytatnunk ellenérdekelt vitapartnerekkel. Mi azt állítjuk, hogy minden intézményét a kultúrának szabad és kívánatos dolog támogatni költségvetési eszközökkel, de a közgyűjteményeket fenn kell tartani, sőt kötelező fenntartani teljes egészében a költségvetésnek. Minden más forrás csak kiegészítheti, de nem helyettesítheti a közpénzből történt ráfordításokat. A mi nézőpontunk az ökonómia szempontjából tűrhető, a politika számára azonban túlságosan beszűkültnek látszik. A politikai hatalom, tekintet nélkül annak tartalmi önmeghatározására, látvány- és rendezvénypárti, éppen ezért rangsorban előre helyezi a vonzó, a közönséget, a tömeget ünneplőbe öltöztető intézmény fajtákat a saját kedveltségi lajstromán, míg ugyanezen a lajstromon mindenkor hátul kapnak helyet a közgyűjtemények. Következésképpen az elosztásban ugyanaz a rossz kompromisszum érvényesül, mint az előző rendszerben, hogy mindenki kap, de senki se eleget, miközben az egyiknél a sok a nem elég, a másiknál meg a kevés.

A könyvtárak érdekérvényesítési esélyei a külső környezettel szemben hagyományosan és híresen rosszak. A könyvtárakat és a bennük megfogalmazódott társadalmi érdekeket a könyvtárosok csak több fokkal alacsonyabb fórumokon képviselik, mint ahol a valódi döntések születnek. Így volt, így maradt. Ez azért látszik törvényszerűnek, mert a könyvtár jellegénél fogva „háttérintézmény", szellemi infrastruktúrája a közoktatásnak, a felsőoktatásnak, a kutatás-fejlesztésnek, a közművelődésnek és a köztevékenységeknek. Képviseletét tehát az „előtér"-ben álló, a vezérintézményt irányító, azt képviselő személyiségnek, az abban érdekelt értelmiségi csoportnak kellene magára vállalnia. Nem teszi, vagy alig teszi, éppúgy, mint tegnap. Értelmiségünk tudatában ma éppoly kevéssé rögzült napi szükségletként a könyvtár, mint tegnap. Újból készülnek reformprogramok, jogszabálytervezetek az intézmények korszerűsítéséről, a felzárkóztatásról anélkül, hogy könyvtárról szó esnék bennük. Hogyan fogunk belenőni az információs társadalomba, ha nem jelenik meg látóterünkben a tervezés során az információ és dokumentáció hagyományos intézménye a könyvtár? Félő, hogy rosszul. Ferdén, mint a rosszul sarjadt fog, ami az egész fogsor funkcionálását befolyásolja, úgy, hogy később majd keserves fogszabályozást kell alkalmazni. Vagy úgy jó, ahogy van?

Mutatkoznak emellett – ha ritkán is – biztató jelek. Jó jel, hogy a nemzeti oktatási program előkészületi dokumentumaiban fölbukkannak a könyvtárra való utalások. Eszerint minden iskolában fenn kell tartani és korszerű színvonalon fejleszteni az iskola kategóriájának és jellegének megfelelő könyvtárat. Lehetne ennél több? Milyen jó volna a mondatban egy olyan bővítményt látni, amely az iskolai könyvtárak gyűjteményének komplex voltára és az információs technika természetes jelenlétére utal. De ne legyünk telhetetlenek! Örülhetünk továbbá annak is, hogy az egyik parlamenti párt kulturális programjában a legfontosabbként, a társadalmi kulturális közérdek kiemelt témájaként említődik a könyvtár, mint egy országos információs hálózat lehetséges hordozója. Erről értesülhetett az újságolvasó a *Magyar Hírlapnak Rajk Lászlóval* készült interjújából. Ne jósolgassuk, mi lenne másképp, ha a pártprogramból kormányprogramot kellene csinálni. Nekem van erre egy fogadásom. Addig is nézzük a további tényezőket.

Természetes dolog, hogy fő és meghatározó tényezőnek tekintem ügyünk sorsában a pénzzel közvetlenül összefüggő állapotokat, ha nem első helyen említettem is őket. A pénz – mindenekelőtt mint a nemzeti, térségi és helyi dokumentumvagyon szintentartásának eszköze – az átlagos könyv- és folyóiratárakhoz viszonyítva évente negyven százalékkal lesz kevesebb. Nem is tudom, miből élünk még? Abból talán, hogy a kiadványáradatban több a béka, mint a hal, és igényesebben horgászunk? Bizonyára ezért is. A nagy tudományos könyvtárak, egyetemi és más felsőoktatási könyvtárak sokat köszönhetnek a külföldi alapítványoknak. Ezen a csatornán sok hiányzó szakkönyvhöz jutottak hozzá. A nyelvkönyvek vonatkozásában ugyanez áll a középiskolai könyvtárakra is. De hol van ez az átgondolt gyűjteményfejlesztéstől? Meddig lehet megélni alamizsnából? Meg lehet-e élni csak alapítvá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyokból? Mennyit ér a tudományos tájékoztatás háttere az országnak? A regisztrált statisztikai adatok alapján csekély egymilliárdot. Dollárban annyit, mint egyetlen amerikai egyetemi könyvtár évi beszerzése.

És még mindig a pénz. A még drágább pénz, az, ami beruházásra fordítható. A könyvtárügy a nagy beruházások idején is a sor legvégén állt, akárcsak az oktatásügy és a felsőoktatás. Morzsákat kapott, a semminél többet, az eléghez képest semmit. Épületállománya célszerűtlen, elavult s főként elégtelen a legszerényebb fejlődéshez is. Ugyanez elmondható a berendezési, felszerelési állapotokról és a technikai, információtechnikai eszközökről - bár az utolsó néhány esztendőben óriási ambícióval, más feladatoktól is elvonva az erőt, törekedtek a könyvtári vezetőségek a reprográfiai, számítástechnikai és híradástechnikai fejlesztés beindítására.

És még mindig pénz. A legkevesebb az, amit az alkalmazottak bérezésére, díjazására, szociális támogatásra, szellemi produkciók érdemleges elismerésére lehetne fordítani. Ma már tavalyi hó a kétszeri bérrendezés, mely rövid átmeneti időre a pedagógus átlagbérek közelébe emelte a könyvtáros átlagbér színvonalát. A relatív valahogylét megőrzéséhez a leépítésen kívül szinte semmi más lehetősége nincs a könyvtárnak, miközben látványosan növekszik a közönség érdeklődése a szolgáltatások iránt. Nyilvánvaló következményeként egyrészt az áremelkedéseknek, másrészt talán a teljesítményigényesebb oktatásnak. Azok a könyvtárak, amelyek létszámleépítéssel önerőből végeztek béremelést, a szolgáltatások időbeli korlátozásával éltek. Az efféle megoldások az ésszerűség mértékéig lehetnek kívánatosak, kár volna azonban feledni, hogy a fejlett demokráciákban mindenütt a bőséges nyitvatartás jellemző a könyvtárakra.

Számolniok kell a könyvtáraknak egy növekvő számú igényes használói réteg megjelenésével, melynek az idő pénz, ha ma még nem is akarja, vagy nem tudja kiadni érte. Ezt a pénzt ma a könyvtár mögött álló előrelátó gazdának kellene megelőlegeznie. És így érkeztünk el az időtényezőhöz, vagy talán inkább az időszerűségi tényezőhöz. A hazai könyvtárakat, vagy azok közül a gyűjteményileg és szolgáltatás szempontjából specifikálhatókat virtuális információs adattári hálózatnak feltételezve húsz-huszonöt éves az elmaradottságunk az információs technika világszínvonalától. Szakmán belülről évtizedek óta indultak kétségbeesett kísérletek, hogy a szakirodalomból ismert és sokak által személyesen is megtapasztalt adattároló és -visszakereső eljárások elérhetővé váljanak, hogy a modern számítástechnikát a tudományos tájékoztatás szolgálatába állíthassuk. A kooperáció és a koordináció minden (országos és nemzetközi) hangzatos szervezetében részt vettünk, volt OSZIR, volt OPIR, volt KEFIR, és ki tudja még, miféle-fajta képződmény, melyeknek ma a feloldását se tudjuk már. S mindezeknek az elmúltával kezdődött az egyedi fejlesztések, a különutas vállalkozások korszaka. Ez a folyamat ma is tart, ezt a folyamatot sokan kárhoztatják, mert úgy vélik, hogy egy nagyszabású integrált fejlesztés elől sodorja el a lehetőségeket. Pedig ha jól ismerem az ember természetrajzát, bizton állíthatom, hogy nem így van. Azok a részösszegek, amelyek ily módon segítették egy-egy könyvtár információs szolgálatának a modernizálását, elbújtak volna, vagy elszöktek volna az összevont felhasználás kísérlete elől, mert ezek mögött sajátos érdekcsoportok, fejlesztői és felhasználói, anyagi és presztízsérdekek húzódtak meg. Ezek pedig nem integrálhatók, mert nem hagyják magukat, legfeljebb utólag lehet előnyökkel kívánatossá tenni számukra a kooperációt. Egyébiránt a könyvtárügynek, mint rendszernek takarékos szemlélet alapján történő, koncepciózus információs-technikai fejlesztését – nézetem szerint – csak egy nagyvonalú szponzor tudná garantálni. Ebben a szerepben elképzelhető volna a művelődési tárca, vagy a tárca kötelezettségvállalása mellett valamely nagy informatikai fejlesztő - hazai vagy külföldi - gyártó vállalat.

Mennyi ennek az esélye? Az attól függ, ki vagy kik lesznek a kezdeményezők. Ha most újból, és isten tudja, hányadszor, megint csak a könyvtárosság gyűrkőzik neki, és egymást bíztatva-regulázva próbálja megoldani a gépi számítástechnikával támogatott rendszerfejlesztést, az eredmény könnyen megjósolható. Bár ne úgy legyen!

Az utóbbi időben minden vonatkozásban gyakori hivatkozás történik az emberi tényezőnek nevezett, sok összetevőjű erőhatásra, mely kitűnő terveket tud látványos kudarcra ítélni, és csodákra képes, ha kedvezőek a körülállások. Vagy legalább is kedvezőek bizonyos kilátások. Saját házilagos csoportlélektani megfigyeléseim szerint a magyar könyvtárosság kilátás-érzékelése pozitív hatásokat jelez, noha a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megélt hétköznapi történések erre nagyon csekély okot szolgáltatnak. Ennélfogva tehát az okot máshol kell keresni, és a magam részéről abban vélem megtalálni, hogy a meghatározó többség erősen bizakodik a mesterség, a szakmai tudásanyag és a kapcsolódó empíria társadalmi méretű felértékelődésében. Hosszabb távon minden bizonnyal igazuk van, és magam is osztozom előérzéseikben. Ma és még holnap azonban a munkaerőpiac elválasztja a szakértelem iránti keresletet az intézményi kerettől, amelyben kibontakozhat. Reklámügynökségek, marketing-vállalkozások és kereskedelmi irodák keresnek és csábítanak magukhoz fölülígérhetetlen javadalmazással idegen nyelvet tudó informatikus-könyvtárosokat, hogy figyelőszolgálatot, információs adatbázist hozzanak létre és a vállalkozáshoz illeszkedő dokumentációs munkát végezzenek. Ezek a munkaadók tudják a mesterségre vonatkozó legfontosabb ismérvet, azt, hogy nélkülözhetetlen része, majdhogynem feltétele az üzleti tevékenységnek, erős bizalmi jelleggel. Úgy tetszik, hogy a pénz, az anyagi érdek gyorsabban hoz létre őszinte viszonyokat, mint a hagyományos intézményi viszonylatok. Dehát nem lehet az ország könyvtári szervezetét privatizálni! Nem bizony, ámde lehet és szükséges beengedni a versenyszellemet a könyvtárakba. Ennek a nyitó lépéseit a könyvtárosképzésben kell megtenni. Az a törekvés, hogy a szakmák között a konkrét tudásfedezet mértékéig biztosítani kell az átjárhatóságot, arra figyelmeztet, hogy a könyvtárosképzésben több irányban konvertálható, a szakmában kiválóan hasznosítható ismereteket közvetítsünk. Ezek között nem lehet elég hangsúllyal említeni az információs-technika kezelésével, a programnyelvek megértésével kapcsolatos készségeket, a nyelvtudást, az alkalmazott lélektani ismereteket, a szervezési képességeket.

Nem szívesen fogalmazok árnyalatlanul sarkítva, mégis azt gondolom fontos dolog, hogy kimondjuk: könyvtárosképzés dolgában a kutyabőr-védelmi céhszempontok helyett, a jól konvertálható konkrét szaktudás elismerését kell érvényesíteni. Minden iskola a hallgatóinak alkalmasságával vizsgázik az élet vizsgabizottsága előtt. Az eddigi szemléleten uralkodott, hogy milyen rangú iskola adta a jogosítványt. Hozzá kell szoktatni magunkat, hogy az a fontos, milyen tudás ad rangot a jogosítványnak.

Végezetül röviden említeni szeretném a szervezési, irányítási és önirányítási tényezőt, mint olyat, amely a mai hogylétünket és a holnapi jobban létünket befolyásolja. Lehet, hogy rózsaszín szemüveggel nézem, de úgy konstatálom, hogy a könyvtárügy sikeresen kanyarodott rá a rendszerváltó csatlakozó sínre, s viszonylag gyorsan megtalálta a szakmailag alkalmas civil formákat, hogy tárgyalóképessé tegye magát a hatalom új szervezeteivel és a társszervezetekkel, továbbá jó érzékkel tért ki a demokratikus centralizmus kísértése elől. A leglátványosabb sikernek érzem, hogy ma legalább háromszor annyi közéleti szereplője van a könyvtárosságnak, mint volt pár esztendeje, minden ismert szereplő körül érzékelhető egy vonzáskör, afféle társadalmi holdudvar. Reméljük, a személyiségépítés nehéz házifeladatát is sokan megoldják közülük. A szerep erre kötelez, és a szerep ezt meg is érdemli.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A kulturális intézetek könyvtárai, mint az interkulturális kommunikáció csatornái

Kovács Ilona

Az elkövetkezőkben olyan könyvtárak – a magyarországi amerikai, brit, francia, bolgár, osztrák, német, szovjet, lengyel és a külföldi magyar intézetek könyvtárainak –, bemutatkozására kerül sor, amelyek idegen kulturális közegben egy adott kultúra reprezentálására vállalkoznak. A külföldi magyar intézetek, illetve általában a kulturális intézetek gyűjteményeinek ügye köreinkben elsősorban szakmai kérdésként jelentkezik. Napjainkban a probléma azonban másfajta összefüggések átgondolására is késztet.

E könyvtárak rendeltetése információk és értékek, vagyis 'üzenet' közvetítése, azaz kultúrák közötti kommunikáció megteremtése.

Ma már lényegében tudományos közhely, hogy a kommunikáció a társadalom érintkezésének alapvető formája. A kommunikáció célja a kölcsönös megértés biztosítása. Minden kapcsolatteremtés során a megértés garanciái a kommunikációs szisztéma jellegében, annak formáiban és hatékonyságában rejlenek.

A kommunikációs modell feltételezi a folyamat mindkét végén a dinamizmust, vagyis azt, hogy a szándék viszontszándékra lel. Az információt küldő üzenete az információt fogadó közegre talál, s ebben a modellben a viszontjelzés reménye is benne foglaltatik. A folyamatban az információt kibocsátó forrás és a fogadó szerepe mellett nem kisebb a jelentősége az információt közvetítő médiának, illetve esetünkben a médiák gyűjtőhelyének, a könyvtáraknak.

A kommunikációs folyamat bizonyos kommunikációs rendszerben realizálódik, s a kommunikációelmélet teoretikusai e rendszerek működésének számos feltételét és sajátosságát tisztázták. Közülük a vizsgált kérdés vonatkozásában különösen figyelemreméltók a következők:

- mindenekelőtt szükséges egy olyan viszony kialakítása, amely „generálja" a kommunikációt,
- a kommunikátornak tisztában kell lennie azzal, hogy milyen hatásokat kíván elérni a kommunikációs folyamat eredményeként,
- a rendszer hatékonysága nagymértékben függ az információszükséglet és a szükséges információ egyensúlyától, valamint
- a nyilvánosság mértékétől.

Ha a könyvtárakat a kommunikációs rendszer részeként kezeljük, a kommunikációs folyamat alaptörvényei a könyvtárak működésénél

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kapcsolatos stratégiák kialakításában is meghatározó szerepet kell, hogy betöltsenek.

A könyvtárak vonatkozásában a kommunikációs rendszer egy sajátos formája az a könyvtártípus, amely tudatosan törekszik a kultúrák közötti információk tranzakciójának bonyolítására. Az intézményrendszer kialakulása a zárt nemzeti kultúrák kialakulásának és definiálásának időszakára esik, amely összekapcsolódott a nemzeti kultúrák megismertetésének igényével. Bizonyos országok több mint egy évszázada megteremtették ezt az intézménytípust (pl. Franciaország), mások öt-hat évtizede vetették meg az alapjait (pl. Egyesült Államok, Nagy-Britannia). Magyarország az első világháborút követő periódusban eszmélt a feladatra, s szervezte meg az első külföldi magyar intézeteket. Tehát az interkulturális kommunikáció csatornájának szerepét évtizedek óta vállalják ezek az intézmények, de ebben a kontextusban a kérdés analízisére eddig még nem került sor.

Általában minden jelenség tartós észlelése iniciálja az elméleti vizsgálódást. A *kommunikáció*kutatás a tömegkommunikációs eszközök és az információs ipar robbanásszerű fejlődésével került az érdeklődés középpontjába. Maga a tömegkommunikáció és információs ipar néhány évtizede építette már rendszerét, mire az analízis igénye az 1960-70-es évek fordulóján széles körben felmerült.

Ezek a vizsgálatok elsősorban a tömegkommunikáció kérdéseivel foglalkoztak. Az elemző munka természetesen a kommunikáció tradicionális formáit is felölelte, s számos más diszciplína, (biológia, nyelvészet, pszichológia stb.) területén folyó kutatásokat is felhasználta a kérdés tisztázására. Ezek az elemzések a kommunikációs folyamat egyetemes jellemzőit, illetve egy-egy kultúra keretén belül érvényes törvényeit vizsgálták. Sajátos szempontokat vetett fel azonban az a szituáció, amikor a kommunikációt kultúrák szembesülése is befolyásolta.

A kapcsolat és hatástörténet az európai összehasonlító irodalomtörténet, nyelvészet, néprajz-, stb. kutatás területén nagy múltra tekint vissza. Magának az *interkulturális kommunikációs* folyamatnak a vizsgálatára azonban szintén csak az 1960-as, illetve az 1970-es években terelődött a figyelem (*M.H. Prosser, L.S. Harms, F. Ionsef, J.C. Condon* stb.).

Két felismerés terelte ebbe az irányba a kutatást. Egyrészt az, hogy az Egyesült Államokban a multikulturális társadalom koncepciója elismert ténnyé vált. Az amerikai társadalom tudomásul vette, hogy hosszú távon sokféle etnikum együttélésével kell számolni és kommunikációjuk megteremtésével lehet a társadalmat megszervezni. Az egy társadalom keretén belül együttélő kultúrák kommunikációjának kérdése hasonló módon érintette Kanadát, Ausztráliát – s a modern munkaerőemigráció következtében – számos európai országot (pl. Svédország, Németország etc.). A kutatást ösztönző másik tényező a fejlődő országok és a fejlett nyugati világ kultúrájának szembesülése és kommunikációjának felgyorsulása volt.

A vizsgálat egyik ága a *kulturális dialógus* szellemében végzi elemzéseit, amely a kommunikáció esélyeit, a kommunikációt megteremtő közös feltételeket kutatja, a másik irányzat a kultúrák közötti kommunikáció korlátait, a *krízis forrásait* analizálja.

A kutatás az interkulturális kommunikáció széles skálájára (verbális, non-verbális, folklór, zene stb.) kiterjed, de nem foglalkozott eddig a könyvtárakkal, mint az interkulturális kommunikációs rendszer csatornájával. Az *összehasonlító könyvtártudomány* a szakma eredményeinek nemzetközi összehasonlítására vállalkozott, de nem tekintette feladatának a kultúraközvetítő szerep analízisét.

A kilencvenes évek Európájában nyilvánvalóan nagyobb érzékenységre és újabb dimenziók felismerésére késztet a bekövetkezett történelmi fordulat. Az integrációs folyamatok felgyorsulásával a Globus összezsugorodásának MacLuhan-i víziója közelebb jut a beteljesüléshez.

A határok elmosódása, a demokrácia, s nyomában a nyilvánosság bővülése az interkulturális kommunikáció esélyeit növeli. Az új kommunikációs rendszerek kiépítésének időszakában a meglévő intézményrendszer megértése, újraértékelése, céljainak ismételt definiálása, s a kommunikációs rendszerek törvényei szerint a stratégiák újragondolása válik lehetővé és szükségessé.

A könyvtári rendszerek vonatkozásában ez a vizsgálódás nyomon követheti egyrészt

- a minket partnernek tekinthető külföldi intézeteket és könyvtáraikat, másrészt
- az általunk tudatosan megtervezett, a hazai kultúrát külföldön reprezentáló magyar intézetek könyvtárait,
- harmadsorban nem érdektelen megvizsgálni a spontán, a tudományos érintkezés során

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kialakuló kommunikációs folyamat eredményeként másutt szerveződő, a nemzeti kultúrák kutatását elősegítő gyűjteményeket, vagyis az ún. germanica, fennica, americana, stb. és az ebbe a sorba illő hungarika anyagok ilyen szerepét, lehetőségeit és a valós helyzetét.

Irodalom

1. ANGELUS Róbert: Kommunikáló társadalom. Budapest : Gondolat, 1983. 185 p.
2. Cultures et communication. In: Intercultures no 7 (septembre 1989). 131 p.
3. ESCARPIT, R.: Theorie générale de l'information et de la communication. Paris : Hachette, 218 p.
4. ESTIVALS, Robert: Schémas pour la bibliologie. Vitry-Chatillon : SEDTEP, 1976. 91 p.
5. FOSKETT, D.J.: Introduction to comparative librarianship. Bangalore : Ranganathan Endowment, 1979. 52 p.
6. FOSKETT, D.J.: Pathways for communication. Books and libraries in the information age. London : Clive Bingley, 1984. 140 p.
7. MCGARRY, K.J.: Communication knowledge and the library. London : Clive Bingley; Hamden, Conn. : Linnet Books, co 1975. 207 p.
8. A handbook of comparative librarianship. 2.ed. rev. and enl. Ed. by S. Simsova, M. Mackee. London : Clive Bingley, co 1975. 538 p.
9. Handbook of intercultural communication. Ed. Malefi Kate Asante, Eileen Newmark, Cecil A. Blake. Beverly Hills, Cal. London : Sage, co 1979. 479 p.
10. Intercultural communication. A reader. 2.ed. Ed. by Larry A. Samovar, Richard E. Porter. Belmont : Wadsworth, co 1976. 391 p.
11. JÓZSA Péter: Kód, kultúra, kommunikáció. Budapest : Népműv. Prop. Ird. [1976]. 145 p.
12. JÓZSA Péter: Társadalmi kommunikáció. In: Valóság 1976. 6.sz. 53-66 p.
13. Kommunikáció. Válogatott tanulmányok. Összeáll. és szerk. Horányi Özséb. 1-2. Budapest : Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1977.
14. Kommunkációelméleti szöveggyűjtemény. 1. Válogatta és ford. az előszót és a bev. tanulmányt írta Buda Béla. Budapest : Tankönyvkiadó, 1980. 219 p.
15. Libraries and the communication processe. Proceedings of the Ninth Meeting of IATUL, Lausanne, Switzerland, April 12-16, 1981. Ed. by Nancy Fjällbrant. Göteborg : IATUL, Chalmers Univ. of Technology Library, 1981. 259 p.
16. MCLUHAN, Marshall: The Gutenberg Galaxy. The making of typographic man. Toronto : Univ. of Toronto Press, 1964. 293 p.
17. Many voices one world. Communication and society today and tomorrow. London : Kogan Page; New York : Unipub; Paris : Unesco. 312 p.
18. PROSSER, M.H.: Intercultural communication theory and research : an overview of major constructs. In : Communication yearbook. 2. (1978) New Brunswick, NY : Transaction books. 336-343. p.
19. SZECSKŐ Tamás: Kommunikációs rendszer. Köznapi kommunikáció. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1971. 173 p. (Szociológiai tanulmányok 11.)
20. WILLIAMS, P. - PEARCE, J. Th.: The vital network : a theory of communication and society. Westport, Conn. - London, : Greenwood Press, 1978. 111 p. (Contribution in librarianship and information science, no. 25.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az Amerikai Könyvtár

Sághy Ágota

Miután könyvtárunk hosszú évekig az Amerikai Nagykövetség épületében volt, kevesen tudják róla, hogy egy független szervezet, az *Egyesült Államok Információs Szolgálata* (USIS) működteti. Részben talán korábbi kedvezőtlen elhelyezésének is tulajdonítható, hogy sokan nem merték felkeresni. A 70-es években, főképpen nyugdíjasok látogatták, akik úgy vélték, hogy nekik már nincs félnivalójuk. Nagyon büszkék voltunk magunkra, amikor hanglemez-kölcsönzéssel, a pop- valamint countryzene-hallgatási lehetőséggel egy csapásra sikerült fiatalok tömegét magunkhoz vonzani. A statisztikánk megugrott, de hamarosan be kellett látnunk, hogy ez a közönség igen vegyes, s zömében nem igazán azokból áll, akiket szolgálni szeretnénk. Ezért 1980-ben megszüntettük a zenei szolgáltatást, azóta gyakorlatilag csak könyveket kölcsönzünk.

1991 januárjában sikerült végre új helyre költöznünk. Új címünk: 1062 Budapest, Bajza u. 31. (az Újságíró-iskola volt épülete). Látogatottságunk, amely már az utóbbi években is nagymértékben megnőtt, itt érezhetően megnőtt, különösen a hivatalos megnyitó után. Új helyünk mindenképpen kedvezőbb, mert a korábbi egyetlen helyiséggel szemben itt öt áll a rendelkezésünkre (kölcsönző, olvasóterem, videoszoba, iroda és raktár). A könyvtár állománya tízezer kötet, amiből jelenleg csak mintegy hatezer, zömében vadonatúj könyv található a szabadpolcokon, a régebbi könyvek többsége dobozokban várja új bútoraink megérkezését. Bevallom, egy kicsit nehéz helyzetben vagyunk, mert nem igazán ismerjük még az új könyveket, és a katalógusra sem tudunk támaszkodni, mert nem tudtuk még befejezni a katalóguscédulák lerakását.

Olvasóink 3 könyvet kölcsönözhetnek 4 hetes határidővel, természetesen hosszabíthatnak akár telefonon is. Újságokat, folyóiratokat csak itt helyben lehet olvasni, jelenleg 106-félére fizetünk elő. Mintegy 550 kazettát tartalmazó videotárunk is van, de ezeket csak kikérőlevéllel jelentkező oktatási intézményeknek adjuk ki, magánszemélyeknek nem. Terveink között szerepel videovetítések beindítása, de még nem alakult ki pontosan, hogy milyen feltételekkel, mert a vetítőterem csak 12 személy befogadására alkalmas. A filmek részint játékfilmek, főként amerikai klasszikusok, részint dokumentumfilmek az USA történelméről, társadalmi életéről, tájairól, művészetéről, nagy egyéniségeiről és kultúrájáról. Sajnos

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a gyűjtemény egy része amerikai rendszerű (NTSC) felvétel, s így csak ennek megfelelő készüléken játszható le.

A könyvtárlátogatók csak akkor kötelesek beiratkozni, ha kölcsönöznek. Állampolgárságra való tekintet nélkül bárki beiratkozhat, aki betöltötte a 16. évét. Körülbelül 2000 aktív tagunk van. Mind a beiratkozás, mind a kölcsönzés ingyenes, sem másolásért, sem késésért nem kérünk térítést, legalábbis egyelőre. Az eddigi irányelvekkel ellentétben ugyan újabban felhatalmazást kaptunk arra, hogy bármilyen szolgáltatásért pénzt kérjünk, de őszintén megvallva félünk tőle. Az USIS egyes könyvtáraiban a térítéses szolgáltatást már bevezették, de úgy tűnik, hogy rendkívül sok adminisztrációval jár. Előnye annyi lenne, hogy a befolyt pénz 90%-át visszakapnánk Washingtonból, s helyben felhasználhatnánk.

Némi kényszerszünet után rövidesen újraindítjuk tartalomjegyzék-szolgáltatásunkat egyetemek, könyvtárak, szerkesztőségek számára. Ha valaki régebbi cikkre kíváncsi, washingtoni USIS könyvtárunktól kérünk segítséget, mert mi csak egy évre visszamenőleg tároljuk a folyóiratokat. Ugyanígy, ha olyan referensz-kérdést kapunk, melynek megválaszolásához saját anyagunk kevésnek bizonyul, távirat útján kérünk segítséget az anyakönyvtártól. Könyvet is kölcsönözhetünk tőlük, de más amerikai könyvtárakra nem terjesztjük ki a könyvtárközi kölcsönzést. Online rendszerünk egyelőre nincs, ha nagyon sürgős és fontos kérdésünk van, a bécsi USIS könyvtártól tudunk segítséget kérni, amely előfizetője a LEXIS-NEXIS, a LEGISLATE, a PDQ, valamint a DIALOG adatbázisoknak.

Néhány szó a technikai felszereltségünkről: könyvtárunk nem automatizált, most próbálunk csak tájékozódni a lehetőségekről. Jelenleg egy többrendszerű TV, mikrofilmlap olvasó-nagyító készülék, szövegszerkesztő, személyi számítógép, lézernyomtató, másológép, CD-ROM, valamint két video áll rendelkezésünkre. A mikrofilmlap olvasó-nagyítót főként két kollekcióhoz használjuk: az egyik az Egyesült Államok összes felsőoktatási intézményének ismertető katalógusa, a másik a *The New York Times* anyaga. A CD-ROM-ot pillanatnyilag még csak a GRADLINE továbbtanulással kapcsolatos adatbázisban való keresésre használjuk.

A könyvtárnak két főállású munkatársa van. Munkanapokon 11 órától 5 óráig van nyitva a könyvtár, 1991 áprilisa óta kísérleti jelleggel kedden hosszabbított nyitva tartással, este 7 óráig.

A könyvtárosi feladatokon kívül továbbtanulási tanácsadást is végzünk. Ez azt jelenti, hogy segítséget nyújtunk az USA-ban továbbtanulni szándékozó diákoknak a megfelelő intézmények kiválasztásában, jelentkezésük ütemezésében, ösztöndíjak felkutatásában, a kívánt felvételi vizsgákkal kapcsolatos teendőkben. Feladataink közé tartozik a vizsgaközpont vezetése is. Az itt letehető vizsgák - TOEFL (Test of English as a Foreign Language), MELAB (Michigan English Language Assesment Battery), GRE (Graduate Record Examination), GMAT (Graduate Management Admission Test), SAT (Scholastic Aptitude Test), FMGEMS (Foreign Medical Graduate Examination in the Medical Sciences), stb. - néhány éve még gyakorlatilag ismeretlenek voltak Magyarországon. Például 1985 januárjában, amikor a vizsgáztatást kezdtem, egyetlen hallgató tette le a TOEFL nyelvvizsgát. Ma már az újságok TOEFL-vizsgára előkészítő tanfolyamokat hirdetnek. A mi tesztközpontunk mellett már egy éve megindult a vizsgáztatás a Budapesti Műszaki Egyetemen, továbbá idén tavasszal Szegeden és Miskolcon is. A továbbtanulási tanácsadásra is olyan komoly igény van, hogy a *Soros Alapítvánnyal* közösen tanácsadó központ hálózatot hoztunk létre, s így a miénk mellett Budapesten még három (*Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, ELTE, BME*), vidéken még négy (a *Veszprémi Egyetem Központi Könyvtára*, a *Miskolci Egyetem Központi Könyvtára*, a szegedi *JATE* és a debreceni *KLTE Központi Könyvtára*) helyen tájékoztatják a diákokat. A tanácsadók képzésére tanfolyamokat, szemináriumokat szerveztünk, évente egyet négyhetes továbbképzésre Washingtonba küldünk, hogy alkalma nyíljon az intézmények, iskolatípusok megismerésére. A központok felszereltségéről (mikrofilmlap olvasó-nagyító készülék, személyi számítógép, CD-ROM, kézikönyvek és mikrofilmlapok) szintén a Soros Alapítvánnyal közösen gondoskodunk.

A könyvtárosi munka területén módunk van képzésre/továbbképzésre, beiratkozhatunk amerikai egyetemek levelező kurzusaira, Washingtonban minden évben szemináriumot szerveznek 25-30 könyvtáros számára. Természetesen ugyanarra az emberre kb. 6 évenként kerülhet csak újra sor, de összeurópai vagy regionális konferenciákon rendszeresen részt veszünk. A mi régiónkhoz Jugoszlávia, Csehszlovákia, Bul-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gária, Románia, Lengyelország, Magyarország USIS könyvtárosai tartoznak, egy regionális könyvtári tanácsadó vezetésével. Ez utóbbi mindig a washingtoni USIS könyvtár jólképzett könyvtárosa, aki általában 3 évet tölt egy régióban. Feladata nem az ellenőrzésünk, hanem a segítésünk, és ez szerencsére nem csak szólam: a könyvtár költöztetésénél például rendkívül komoly segítséget kaptunk saját tanácsadónktól, sőt egy Tuniszból 1 hónapra ideirányított „idegentől" is. A könyvtár természetesen csak egy részét jelenti a USIS működésének. Szervezetünk része az USA budapesti diplomáciai missziójának, s így a külügyminiszter politikai irányítása alatt áll. Az utóbbi két évben a demokrácia és a gazdasági reformok elősegítését tartja szem előtt. Ennek megfelelően gazdasági, jogi, parlamenti és választási ügyekben jártas szakértőket hozat Magyarországra, vagy anyagi támogatással lehetővé teszi, hogy a magyar szakemberek az USA-ban tanulmányozzák az ottani intézmények működését. Szemináriumokat szervez vállalkozóknak, támogatja a hazai menedzserképzést. Újságírók helyi és tengerentúli képzésével segíti a független sajtót. A magyarországi angol tanítás előmozdítására egy regionális irodát nyitott, melynek feladata a tanárok képzésének és továbbképzésének segítése. Bizonyos mértékben mindezen feladatok támogatására hivatott immár az Amerikai Könyvtár is. Nem törekszünk többé lektür irodalom és népszerű folyóiratok beszerzésére, bár néhány közkedvelt címet megtartottunk a régi olvasók kedvéért. Állományunk jelentős részét az USA kül- és belpolitikájára, gazdasági és társadalmi életére vonatkozó könyvek mellett a közgazdasági és üzleti menedzsmenttel kapcsolatos könyvek teszik ki. Jó kapcsolatban állunk az *Országgyűlési Könyvtárral*, folyóiratokkal és az általuk kiválasztott kormánykiadványok beszerzésével segítjük munkájukat.

Állományunk változásával megváltozott a könyvtár használóinak összetétele is. Igen sok diák, főként egyetemi, főiskolai hallgató keres fel bennünket, de egyre több a komolyabb referensz-kérdésekkel jelentkező diplomás is.

Egyetemista koromban engem kategorikusan eltiltottak a Brit vagy az Amerikai Könyvtár használatától, s ezért komoly öröm számomra, amikor most tanárcsoportok vagy egész diákosztályok jönnek be, s ismerkednek a könyvtárral, vagy egyetemi tanárok hozzánk küldik hallgatóikat. Nem szeretnék telhetetlennek látszani, miután most költöztünk egy szép, tágas, napos épületbe, de nagyon várom azt, hogy felépüljön végleges otthonunk, az *Amerikai Kereskedelem és Kultúra Háza* a Bajcsy-Zsilinszky úton. A terveket az egyik legjobb amerikai építész, *Richard Stern* készítette, s ezek alapján az valóban minden igényt ki fog elégíteni, amit a megváltozott magyar társadalmi élet és a magyar-amerikai kapcsolatok támasztanak.

Amerikai Könyvtár
Cím: 1062 Budapest Bajza u. 31.
Telefon: 142-4122
Fax: 153-4274
Nyitva tartás: hétfő, szerda,
csütörtök, péntek 11h-17h
kedd 11h-19h
Könyvtárosok: Keve Ildikó, Sághy Ágota

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Médiatár a Francia Intézetben

Bárdossy Gyöngyvér

Történelmi visszapillantás

A budapesti Francia Intézet nemrég ünnepelte fennállásának negyvenedik évfordulóját, és vele együtt az intézményben működő könyvtár is. Kevés nyugati intézet tudta folyamatos működéssel átvészelni a hidegháborús éveket, az 56-os forradalom utáni nehézségeket. Természetesen a Francia Intézet működésére is rányomta bélyegét a mindenkori francia-magyar kapcsolatok alakulása.

A hatvanas évek végén kezdődő és a nyolcvanas években kiteljesedő enyhülési folyamat végre lehetővé tette, hogy a régóta húzódó új épület felépítésének terve realizálódjon. 1984-ben írtak ki tervpályázatot egy több funkciójú francia intézet felépítésére az I. kerületi Fő utca és Pala utca sarkán lévő francia telekre. A tervek szerint az új intézet 1992 tavaszán nyitja meg kapuit.

Szerencsés egybeesésnek mondható, hogy az 1989-ben bekövetkezett magyarországi rendszerváltást a francia kultúra már egy szinte kész épülettel fogadhatta, s így annak tartalommal való megtöltése már az új kelet-európai nyitás szellemében történhet.

Az Intézet küldetése

A Francia Intézet működésével hármas célnak kíván eleget tenni. **Kulturális programjaival** igyekszik közelebb hozni és jobban megismertetni Franciaország kulturális életét a magyar közönséggel. Ide tartoznak a filmvetítések, francia színházi előadások, francia előadóművészek, zenészek bemutatása, valamint a tudományos és kulturális élet különböző területeivel foglalkozó előadók meghívása. Sok esetben ezekre a rendezvényekre francia-magyar szervezésben kerül sor. A két kultúra közötti híd szerepét igyekszik az intézet azzal is betölteni, hogy évente 8-10 magyar festőnek, képzőművésznek ad lehetőséget művei bemutatására az intézet kiállítótermében.

Tevékenységének második területe a **nyelvtanfolyamok indítása**, melyek iránt évtizedek óta nagy az érdeklődés. Sok esetben tanfolyami hallgatóink számára ez az első közvetlen találkozás a francia kultúrával, első alkalom, hogy francia anyanyelvű tanárokkal beszélhetnek, véle-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

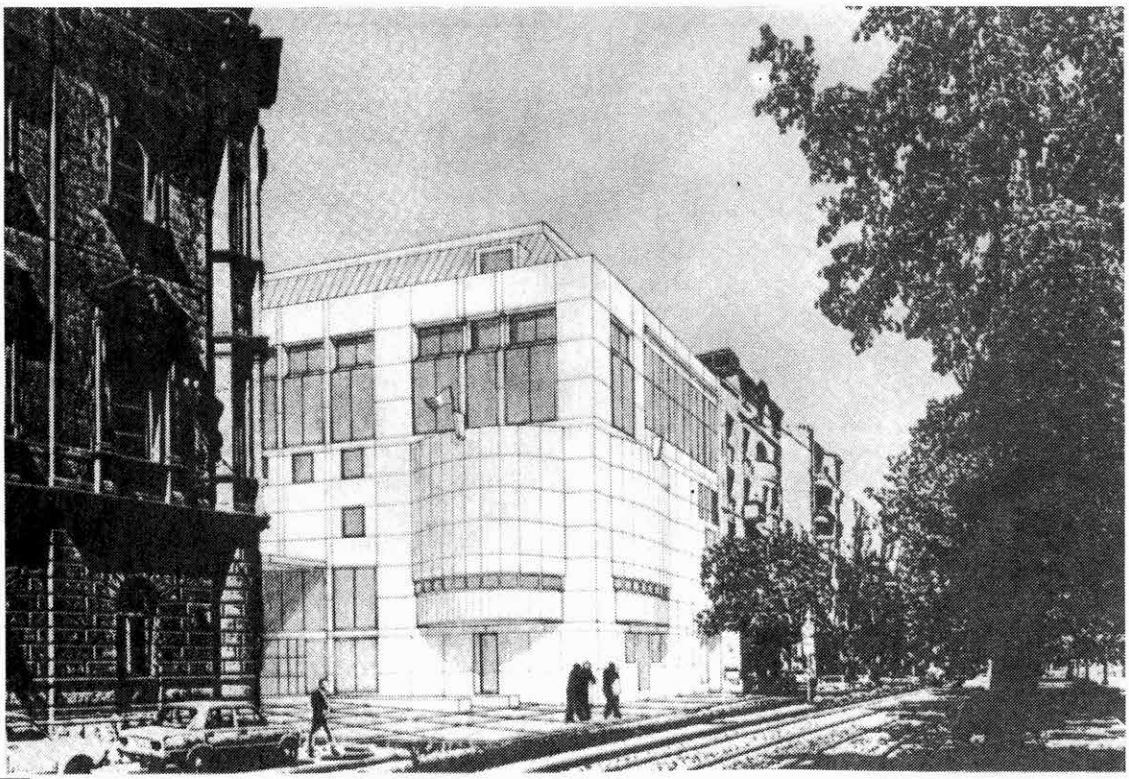
ményt cserélhetnek, vagyis ha csak egy rövid időre is, de valódi francia közegben élhetnek. Tanfolyamainkra szemeszterenként kb. 1200 hallgatót tudunk fogadni, ahol a kezdő szinttől egészen a nyelvvizsga előkészítő szintig folyik a képzés, beleértve a nemzetközi nyelvvizsgára való felkészítést és a magyarországi francia tanárok továbbképzését is. Igény szerint évenként változóan a művészet, tudomány és a gazdasági élet különböző területeit felölelő speciális tanfolyamok is indulnak.

Harmadik pillére az intézet tevékenységének a **könyv- illetve médiatár**. Eleinte csak igen szűk körű, franciául tudó bátor értelmiségi réteg használta ezt az otthonos, pár ezer kötetes könyvtárat. Majd a hatvanas évek végétől egyre szélesebb körben válik ismertté, s egyre többen keresik fel az eldugott Szegfű utcai épületben. Közben az állomány is állandóan szisztematikusan gyarapodott, s így a nyolcvanas években már egy 30 ezer kötetes, főleg humán gyűjtőkörű könyvtárrá vált. Az egyre súlyosbodó helyhiány és raktározási gondok döntés elé állították az intézet igazgatóságát és a Francia Külügyminisztériumot. Újra kellett gondolni, és meg kellett határozni pontosan a könyvtár működési célját és ezzel összefüggésben gyűjtőkörét. Ennek értelmében a könyvtár egy általános gyűjtőkörű francia közművelődési könyvtári szerepkört vállalt fel, melynek célja nem a régi anyagok őrzése, hanem az *aktuális* tájékoztatás Franciaország kulturális és tudományos életéről.

Könyvtártól a médiatárig

Az új épületbe költöző könyvtár szolgáltatásaiban már a következő évtized és az ezredforduló várható igényeinek szeretne megfelelni. Ez adta az indítékot arra, hogy könyvtárunk a XX. század végi sokszínű információáradatnak jobban megfelelő médiatárrá változzon, ahol különböző információhordozó médiák (könyvek, folyóiratok, hang- és videokazetták, kompakt- és videolemezek, CD-ROM-ok, fotók és diafilmek) a maguk sokszínűségében egymás mellett jelennek meg, s együtt szolgálják a közös célt: a mai Franciaország bemutatását, egyúttal példát mutatva a hasonló magyar fejlesztésekre is.

A Francia Intézet új székházának grafikája

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Mi is az a MÉDIATÁR?

Franciaországban az elmúlt 10 évben a *Pompidou* központ sikeres működése nyomán egyre több helyen váltják fel a könyvtárakat az újabb és újabb információhordozókkal felszerelt médiatárak, ahol a hagyományos írott anyag mellett lehetőséget kínálnak a látogatóknak az audiovizuális kultúra megismerésére és befogadására is. A médiatárrá vált könyvtár vonzáskörébe azok is bekapcsolhatók, akik a könyvtártól eddig távol maradtak.

A könyvtár átszervezése

A könyvtár jellegének és céljának megváltoztatása minden munkafolyamat újragondolását, és racionális belső átszervezését vonta maga után. Az 1988-ban kezdődő átalakítás egy 3-4 éves program keretében valósul meg és három lényeges pontra terjed ki: *Állományrevízió*: 30 ezer kötetes gyűjteményünk majdnem felét – a túlságosan speciális és ritkán használt műveket – átadtuk különböző magyar tudományos könyvtáraknak, egyetemeknek. *Katalogizálás, osztályozás*: Bevezettük az eddigi „házi" rendszerezés helyett a Dewey féle tizedes osztályozási rendszert, melyet a francia közművelődési könyvtárak használnak. A betűrendes és szakkatalógus mellett létrehoztuk a tárgyszókatalógust. *Automatizálás*: Elkezdtük a könyvtár teljes állományának számítógépes feldolgozását. Célunk, hogy minden munkafolyamatot gépesítsünk, az állománygyarapítástól kezdve az állomány feltárásán át, egészen a kölcsönzésig.

A médiatár bemutatása

Médiatárunk pillanatnyi működésére még az átmeneti megoldások jellemzők. Az átszervezést igyekszünk úgy végrehajtani, hogy közben látogatóinkat folyamatosan és zökkenőmentesen kiszolgálhassuk.

Helybenolvasás: Az átalakítási munkák ideje alatt is 22 órás nyitva tartással állunk az érdeklődők rendelkezésére (kedd 9-16 óráig; szerda, csütörtök, péntek 13-18 óráig). Olvasóterünkben - melyet bárki ingyenesen használhat - 50 folyóiratot és 4000 könyvet tudunk elhelyezni szabadpolcon, továbbá nagyszámú szótár és kézikönyv áll a látogatók rendelkezésére. Azokat a dokumentumokat, amelyeket szabadpolcon nem tudunk bemutatni számítógépes katalógusból lehet kérni.

Kölcsönzés: Mivel pillanatnyilag egyszerre maximum 20 helyet tudunk biztosítani helybenolvasásra, így igyekszünk minden anyagot kölcsönözni, egyes szótárak, kézikönyvek valamint a folyóiratok utolsó havi példányai kivételével, melyekről kérésre fénymásolatot készítünk térítés ellenében (3 Ft/oldal). Kölcsönzésnél be kell iratkozni a médiatár különböző részlegeibe: a könyvtárba; a hanganyagtárba; a videotárba. A beiratkozási díj médiáktól függően 200-1200 Ft, a felnőtt és az ifjúsági részlegben egyaránt. *Kölcsönzési díj nincs.* Egyszerre négy könyvet vagy folyóiratot adunk ki egy hónapra, 2 lemezt vagy hangkazettát két hétre és 2 videokazettát kölcsönzünk egy hétre.

A késéseket egyelőre még elnézően kezeljük, de tervezzük, hogy szükség esetén időleges kölcsönzésmegvonást vagy pénzbírságot alkalmazunk, (amit esetleg könyvkötő részlegünkben lehetne ledolgozni?!)

Látogatottság: Az évenkénti új beiratkozások száma 1200 körül mozog. A pillanatnyi helyviszonyok nem teszik lehetővé, hogy több látogatót fogadjunk, hiszen így is naponta 50-130 ember fordul meg 50m^2-es olvasó-kölcsönző termünkben. A látogatók egyharmada 18 év alatti korosztály, ezért jelenleg ifjúsági gyűjteményünket gyorsabb ütemben fejlesztjük. Látogatóink kétharmadát a 19-től 65 éves korig terjedő magyar állampolgárok adják. Eddig a humán értelmiségi réteg, tanárok, művészek, újságírók képezték olvasóink nagy részét, újabban megjelennek látogatóink között a külkereskedők, közgazdászok, orvosok, mérnökök, illetve az ilyen pályára készülő egyetemisták is. Az érdeklődés után úgy ítéljük meg, hogy a beiratkozók létszáma az új épület adta lehetőségek között jelentősen gyarapodni fog.

A könytár állománya

Gyűjtőkörünk a francia kultúra minden területét felöleli, kiemelten az irodalmat, történelmet,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

művészeteket, de a tudományokat, sportot, turizmust és a gyakorlati élet számtalan területét is magába foglalja. Zenei anyagunkban a klasszikus művek éppúgy megtalálhatók mint a francia dzsessz, rock és sanzonok. Az állomány 20 ezer könyvet, 100 féle folyóiratot, 1000 videokazettát, 500 CD lemezt, 500 diafilmet, 1500 hangkazettát illetve hangos könyvet, több mint száz témában fotógyűjteményt tartalmaz, 95%-ban francia szerzőktől és kizárólag francia nyelven.

Különgyűjteményünk az ún. „magyar anyag" keretében igyekszünk beszerezni a Magyarországon franciául kiadott és a Franciaországban megjelent magyar szerzők műveit, valamint a magyar vonatkozású kiadványokat. Sajtófigyelő szolgálatunk keretében a legfontosabb francia napi- és hetilapok magyar vonatkozású cikkeit kísérjük figyelemmel.

Állományunkat kizárólag Franciaországból szerezzük be, a Magyarországon kiadott francia nyelvű munkák kivételével. Közvetlen kapcsolatban állunk a különböző francia könyvkiadókkal és terjesztőkkel. Az intézet által biztosított éves keretből gazdálkodunk, valamint rendszeres támogatást kapunk a Francia Nagykövetség Kulturális Osztályától. Évente átlagosan 2000 új dokumentummal gyarapszik médiatárunk, de célunk, hogy ugyanannyit selejtezzünk ki, illetve adjunk tovább más magyarországi könyvtárak részére, ezzel is elősegítve médiatárunk újdonságbemutató jellegét. Szerzeményezési politikánkban törekszünk arra, hogy az újabb médiák (kazetták, kompakt lemezek, videokazetták, CD-ROM-ok) ugyanolyan hangsúllyal szerepeljenek, mint a hagyományos írott dokumentumok. Látogatóink általában a megjelenéstől számított 1-3 hónapon belül találkozhatnak polcainkon a franciaországi újdonságokkal.

Kulturális rendezvények

Rendezvényeink részben az intézet kulturális programjához kapcsolódnak. A franciaországi irodalmi díjak kiosztása után **irodalmi estet** rendezünk az intézetben dolgozó francia tanárok segítségével, ahol ismertetjük az év legsikeresebb francia könyveit, s ajánlóbibliográfiával segítjük az olvasókat az újdonságok közötti tájékozódásban. Állandó **könyvkiállításunk** van a földszinti fogadótermünkben, ami vagy az intézetben zajló kulturális programhoz kapcsolódik, vagy újdonságainkat mutatja be. Évente hagyományosan rendezünk **vetélkedőkkel** egybekötött ifjúsági könyvkiállítást igen nagy érdeklődés mellett. Rendszeresen fogadjuk a budapesti és vidéki iskolák csoportos látogatóit, akik a médiatár bemutatása mellett francia videofilm vetítésen is részt vehetnek. A jövőben tervezzük a különböző korcsoportok vagy rétegek szerinti speciálisabb érdeklődést kielégítő összejövetelek, kiállítások, vetélkedők megszervezését is, így például kiadók, fordítók részére szakmai bemutatót a franciaországi újdonságokból, gyermekek részére mesedélutánokat stb.

Automatizálás

A számítástechnika könyvtári alkalmazása Franciaországban az elmúlt években progresszív gyorsulást mutat. Míg 1970-ben még egyetlen közművelődési könyvtár sem volt gépesítve, addig 1979-ben 25, 1986-ban már 154 és 1988 végén pedig 290 olyan közművelődési könyvtár működött, ahol részben vagy egészben gépesítették a munkafolyamatokat.

Mi az oka, hogy ilyen látványosan növekszik az informatizált közművelődési könyvtárak száma Franciaországban?

A számítógépek és a közművelődési intézmények számára készült szoftverek jelentős mértékű fejlődésének köszönhetően egyértelművé vált, hogy a a számítógépesített könyvtárak ugyanannyi személyzettel hatékonyabb és változatosabb tájékoztatást tudnak nyújtani a látogatóiknak. A munkához francia gyártmányú számítógépeket használunk és a szintén francia Médiabop elnevezésű szoftvert. Ez a program lehetőséget ad a komplex médiatári tájékoztatásra minden média feldolgozására és kezelésére. Például ha valaki napjaink nagy méretű francia középítkezéseiről keres információt, az alábbi tárgyszavakkal fogalmazza meg keresőkérdését: Középítkezés : Franciaország : 1985-1991, és megkapja valamennyi könyv, folyóirat, valamint erről szóló videokazetta és diafilm címét.

Először a **kölcsönzést** és az ezzel összefüggő munkák gépesítését vezettük be, úgy mint beiratkozás, különböző szempontú statisztikák készítése, felszólító levelek írása, dokumentumok

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

előjegyzése, üzenetátadás, beiratkozási és büntetési díjak könyvelése. A beiratkozott látogatókat és dokumentumokat vonalkódos rendszer segítségével azonosítjuk, s ezeket a kódokat a számítógéphez kapcsolódó fényleolvasóval juttatjuk a számítógépbe. A kölcsönzési feltételeket szintén a gépbe visszük. A kölcsönzés ennek a háromforrású információbevitelnek alapján történik. 1990 májusa óta így kölcsönzünk és megállapíthatjuk, hogy a hagyományos kölcsönzési rendszereknél jóval gyorsabban és pontosabban végezhető a munka.

A számítógépes **állományfeldolgozást** 1990 januárjában kezdtük el. A régebbi anyagból 10 ezer könyv újraosztályozását és az adatok gépbe vitelét egy francia könyvtáros kolléganőnk végezte másfél év alatt. A dokumentumokat tizedes osztályozási számokkal, és szabadpolcos raktári jelzettel látta el. A visszakeresés szerző, cím, tárgyszó, szak és sorozat szerint lehetséges. Az új intézetben 6 „Minitel" (kisképernyős televízió) segítségével juthatnak hozzá az érdeklődők a keresett információhoz, vagyis kéréseiket egy írógéphez hasonló, egyszerűsített billentyűzeten tudatják a központi egységgel, és a Minitel képernyőjén kapják meg a választ, illetve az utasítást a továbblépésre vonatkozóan. A számítógéphez kapcsolt nyomtató segítségével pedig bármely média katalógusáról készíthető egy egyszerű vagy teljesebb jegyzék, bibliográfia.

Az állománygyarapítás - melyhez a leltárbavétel és a selejtezés kapcsolódik - gépesítését 1991 második felében kezdjük el.

A CD-ROM mint a legújabb információ hordozó

Szorosan kapcsolódik a médiatár tájékoztató munkájához, de ezen kívül számos más felhasználási területe is van a CD-ROM-nak (Compact Disk Read Only Memory). A közvetlen napi médiatári munkához az alábbi két CD-ROM-ot használjuk: a francia Nemzeti Könyvtár 1975 után beszerzett többszázezer dokumentumának adatait és tárgyszavakat tartalmazó lemezt, a BN-OPAL-t, valamint az ELECTRE-BIBLIO-t, amely a Franciaországban pillanatnyilag kapható könyvek adatait tartalmazza rövid tartalmi ismertetővel, ETO számmal, tárgyszóval kiegészítve. Az adatok szerző és téma szerint kereshetők. Ezekről a CD-ROM-okról adapter segítségével vesszük át az általunk is beszerzett francia könyvek bibliográfiai leírását a feldolgozásunkhoz szükséges mértékben. A Fő utcai épületben a médiatári látogatók maguk használhatják majd a CD-ROM-ot, mely a könyvtáraknak és kiadóknak fontos forrást jelenthet a mai franciaországi könyvekre és egyéb médiákra vonatkozólag, de a nagyközönség érdeklődésére is számottartó további lemezekkel is rendelkezünk, melyek a francia irodalmat, történelmet, a világ gazdasági életét mutatják be a legfrissebb adatokkal.

Könyvtári személyzet

Felvetődhet a kérdés, hogy mekkora személyzet látja el ezt az egyre szélesedő, átfogó tájékoztató tevékenységet. A médiatárnak három állandó alkalmazottja van, de az átalakítás ideje alatt a munkatársak száma változó az elvégzendő feladatoknak megfelelően. A látogatottság növekedése a későbbiekben szükségszerűen maga után vonja újabb munkatársak felvételét/alkalmazását. A gépesítés és az új technikai eszközök bevezetése nélkülözhetetlenné teszi az állandó továbbképzést. Munkatársaink franciaországi és helybeni tanfolyamokon vesznek részt átlagban évente 1-2 alkalommal.

Állományvédelem

Minden szabadpolcos könyvtárban probléma, hogy hogyan lehet az állományt szabadon hozzáférhetővé tenni, és közben megakadályozni annak jogtalan elvitelét. A Fő utcai épületben ennek megoldására „SERMME" elnevezésű rádiófrekvenciás elven működő rendszert fogunk alkalmazni. A rendszer lényege: minden dokumentum fel van szerelve egy öntapadó címkével, mely elektromos áramkört tartalmaz. A médiatárból távozó látogató áthalad egy „kapun", vagyis két darab jelzést adó antenna között, ami az adó és a vevőállomás. A kölcsönzött dokumentumokat a látogatónak a kapu előtt a kölcsönzőpultra kell helyeznie, és a kapun átlépve kapja meg azokat újra. Ha ezt elmulasztja, a kapun „áthaladó" mini áramkörrel ellátott dokumentum egy rá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

diójelet hoz létre, ami hangjel formájában mutatja a jogtalan eltulajdonítást.

Külső kapcsolatok

A budapesti Francia Intézetre - annak központi elhelyezkedése és fejlettsége miatt - esett a választás, hogy a közép-európai francia intézetek továbbképzési központjává váljon, mely a mai Franciaországot a legteljesebben tudja képviselni ebben a régióban. Ennek megfelelően már idén is fogadtunk közép-európai csoportokat továbbképzésre, de ezt a tevékenységünket a *Francia Külügyminisztérium* támogatásával szeretnénk az új intézetben kiteljesíteni. Hasonló módon kívánjuk a magyarországi könyvtárakkal is kiterjeszteni, illetve szorosabbra fűzni kapcsolatainkat, és segítséget nyújtani a Franciaországra vonatkozó tájékoztató munkában.

A magyarországi intézményekkel való kapcsolat kiépítésében a Francia Intézet, a Francia Nagykövetség Kulturális Osztályával szoros együttműködésben, de külön szervezeti egységben dolgozik. Így az utóbbi tevékenységi körébe tartozik többek között a *Pedagógiai Iroda* működése, mely a magyarországi oktatási intézmények módszertani és anyagi segítségét látja el, valamint a *Terjesztési Iroda*, mely a különböző tudományos és kulturális intézmények francia könyv- és folyóiratbeszerzését támogatja egyre jelentősebb mértékben.

Mindezen kapcsolatok további kimunkálása még a jövő feladata, de szeretnénk, hogy a Francia Intézet és ezzel együtt a médiatár ennek a tevékenységnek inspirálója és motorja legyen, ezzel is segítve kultúráink közeledésének közös célját.

A Francia Intézet Médiatárában megtalálható CD-ROM lemezek:

ELECTRE-BIBLIO:
a Franciaországban megvásárolható 330000 könyv adatai
BN-OPALE:
a párizsi Nemzeti Könyvtár 1975 óta katalogizált 500000 francia nyelvű könyvének adatai
Le Robert Electronique:
a francia nyelv betűrendes, analógiás szótára
Le Zyzomys:
enciklopédikus szótár
CD-Irodalom:
a francia irodalom enciklopédiája 888-1899
Történelem napról napra:
Az utolsó negyven év eseményei
A világ számokban: a világgazdaság 18 éve
Gazdasági és társadalmi mérleg:
nemzetközi statisztikák és adatok 1982-től

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Lengyel Kultúra és Könyvtára

Dávid Csaba

A budapesti Lengyel Kultúra 1951-ben jött létre a magyar és lengyel állam között megkötött kulturális egyezmény alapján. Ekkor még *Lengyel Olvasóterem* volt a hivatalos neve és a Váci utcában egy tágas üzlethelyiségben működött.

1964-ben költözött át az intézmény a jelenlegi helyére, a hatodik kerületi Nagymező utca 15., illetve Andrássy út 32. alá. A kulturális és tájékoztató tevékenység mellett ekkor jelent meg a kereskedelmi jelleg, vagyis könyv, hanglemez, valamint népművészeti és bizonyos kézműipari termékek árusítása. A Lengyel Kultúra Boltja, olyan árucikkek forgalmazásával foglalkozik, amelyeket alapvetően kulturális célzattal hozatnak Lengyelországból.

A kiszélesített tevékenység és a helyváltoztatás alkalmával az Olvasóterem neve is megváltozott: Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ lett.

Az intézmény olyan időszakban kezdte el működését, amely mind Magyarország, mind Lengyelország számára nehéz, komor, mondhatni baljós volt. Egész Kelet-Közép-Európa kulturális élete számára az volt és ez kihatott az intézményben folyó munkára is. *Konrad Sutarski* úr, a jelenlegi igazgató véleménye szerint azonban arról nem érdemes beszélni, hogy az intézmény vezetői és dolgozói közül ki volt a fehér és ki a fekete, hiszen az kétségtelen, hogy a körülmények feketék voltak. Az igazgatóság és a személyzet tagjai között volt félénk és megalkuvó, de olyan is, aki igyekezett szépet és jót nyújtani. Így jöhetett létre az évtizedek során számos olyan rendezvény, amely ma is megállná a helyét, amely ma ugyanúgy élő, értékes eseménynek számítana, mint egy-két évtizeddel ezelőtt.

Azzal, hogy az „Olvasóterem" „Központtá" vált, a szó szoros értelmében vett kulturális tájékoztatás is többféle formát öltött. A jelenlegi, Nagymező utcai helyiségek között van kiállítóterem, moziterem, valamint a pince, amely klubként működik. Ez a klub ad helyet az írókkal, művészekkel, gazdasági szakemberekkel szervezett találkozóknak, a legkülönfélébb vitaesteknek. (Érdekességként kell megemlíteni, hogy itt, ebben a klubban zajlott majdnem másfél évtizeddel ezelőtt *Bibó István* egyik legutolsó nyilvánosság előtti szereplése: a nagy magyar tudós egy vitaesten szólalt fel.)

Természetesen, a helyiségek között ott találjuk a könyvtárat is, amelynek állománya jelenleg tízezer kötetet számlál. Szinte természetesen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hangzik, hogy a könyvtár helyszűkével küzd. A könyvtáros *Elzbieta Byczynska* asszony szerint nem is olyan nagyon távlati terv szerint valószínűleg galériát kell építeniük, ugyanis csak fölfelé képesek terjeszkedni.

A gyűjtemény alapját negyven évvel ezelőtt a Nagykövetség adománya vetette meg. Ezt követően az alapvető ellátást a varsói külügyminisztérium biztosította, amelynek hatáskörébe a lengyel határokon kívül működő, állami, kulturális intézmények tartoznak. Az intézet saját pénzforrását a már említett bolt forgalma biztosítja, ebből jut kevéske a könyvvásárlásra is.

Az utóbbi években alakult ki és vált rendszeressé, hogy a budapesti Lengyel Kultúra a hazai (tehát lengyelországi) könyvkiadóktól kér ajándékba kiadványokat. Ennek érdekes változata az, amikor hazai kiadók számára rendelkezésre bocsátják a Kultúra helyiségeit, könyvkiállításokat, találkozókat szerveznek a számukra, ezzel is lehetőséget teremtve arra, hogy közvetlen, személyes kapcsolatot építsenek ki magyar könyvkiadókkal (esetleg szerzőkkel, fordítókkal). A kiállítás bezárása után az anyag ajándékként a könyvtár tulajdonába vándorol. Az elmúlt év során például a lengyel ifjúsági kiadó, a *Mlodziezowa Agencja Wydawnicza*, illetőleg a *Watra Kiadó* (nem tévesztendő össze a román szervezettel: a „watra" szó pásztortüzet, tábortüzet jelent, a kiadó pedig turisztikai és kulináris kiadványokkal foglalkozik elsősorban) tartott ilyen kiállítást és hagyta örökül a bemutatott könyveket.

Nem lebecsülendő gyarapodási forrás az egyének adománya sem. A hosszabb magyarországi kiküldetésben itt dolgozó lengyelek visszatértükkor igen gyakran nem viszik magukkal az évek során felgyülemlett könyveket, hanem a Kultúra könyvtárának ajándékozzák. Ugyanez több ízben megesett itt élő, azaz magyarországi honos lengyelek részéről is.

Mi a Lengyel Kultúra könyvtárának jelentősége? Ehhez vissza kell térnünk egy kissé az elmúlt évtizedekhez. A könyvtár jelentősége ugyanis összeforrott az egész intézet tevékenységével és jelentőségével.

1956 után Lengyelország jóval szabadabban lélegzett és számos szellemi érték került onnan Magyarországra. Közvéleményünknek az a része, amelyik még emlékszik az 56 utáni tizenöt esztendőre, általában a filmeket emlegeti, de a színház és az irodalom nem kevésbé fontos és újszerű, felfrissítő hatásokat hozott. Konrad Sutarski igazgató ezt így összegzi: Akkoriban a Lengyel Kultúra képes volt az érdeklődő magyar közvélemény számára bizonyos értelemben a „világra nyíló ablak" szerepét betölteni. A lengyelség képe Magyarországon a 70-es évek második felétől kezdett fokozatosan deformálódni. Az állami, politikai szinteken szünet nélkül érvényesülő öszintétlenség mellett mérgezően hatott a lengyel csencselők nagy tömege is. Ez a közhangulat kihatott a Lengyel Kultúra munkájára és megmutatkozott a megcsappanó érdeklődésben.

A könyvtár a változások közben is a maga halk eszközeivel igyekezett tájékoztatást nyújtani. Helyzeténél fogva számos olyan területe van, amelyekről nem mondhat le. Létezik lengyel nyelvű (és tematikájú) könyvtár az ELTE Lengyel tanszékén is, ugyanígy a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen is, van könyvtára a magyarországi lengyelek *Bem József Egyesületének* is, ezek azonban mind kisebbek a Nagymező utcai gyűjteménynél.

Elsősorban a lengyel szépirodalmat említjük, természetesen eredeti nyelvű könyvekről van szó, de ugyanitt föllelhető szinte minden, ami az elmúlt évtizedek során magyarul jelent meg. Szerzőket – még magyarul kiadott művek szerzőit is – csak mutatóba sorolhatunk fel: *Andrzejewski*, *Brandys*, *Gombrowicz*, *Herbert*, *Kapuscinski*, *Mickiewicz*, *Milosz*, *Prus*, *Reymont*, *Rózewicz*, *Stachura*... Külön érdemes megemlíteni, hogy számos olyan művet tart a Lengyel Kultúra könyvtára, amelyre az általános iskolásoknak és a középiskolásoknak van szüksége (kötelező olvasmányok), hiszen a nagykövetség mellett az itt dolgozók gyermekei számára iskola működik. A régebbi irodalmat, a lengyel barokk és felvilágosodás gazdag anyagát elsősorban a lengyel szakos egyetemi hallgatók keresik és használják.

Természetes, hogy megtalálható az elmúlt évtizedekben lengyelül megjelent magyar könyvek jó része is. Van – lengyelül – harmadik irodalmak műveiből álló részleg is, ez gyakorlatilag csupán az itt élő, vagy itt dolgozó lengyelek érdeklődését elégíti ki. Hasonlóképpen az anyanyelvi érdeklődést hivatott kielégíteni a meglepően gazdag útikönyv- és turisztikai kiadványok, útleírások, népszerű földrajzi könyvek serege.

Külön jelentősége van annak, hogy a Lengyel Kultúra könyvtára – mint föltehetőleg leggazdagabb magyarországi lengyel nyelvű gyűjtemény

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

– igen jó politikai, politikatörténeti, történelmi és kultúrtörténeti részleggel bír. A könyvtár jellegénél és alapvető céljainál fogva ennek a gyűjteménynek igen fontos, informatív szerepe van. Ugyanez mondható el a művészettörténet, építészet, színházművészet és festészet tárgyköréről – ebben minden kétséget kizáróan ez Magyarországon a legjobb gyűjtemény lengyel nyelven és tematikában.

Időrendiségben külön fejezetet alkotnak azok a kiadványok, amelyeket „földalattinak" volt szokás nevezni, egészen 1990-ig.

Lengyelországban 1976-tól számítják a földalatti kiadói tevékenység megszületését. Lényeges tudatosítanunk, hogy ez a tevékenység a legkevésbé csak politikai (vagy politizáló) brosurák kiadását jelentette, hanem tanulmánykötetek és meglepően sok szépirodalmi mű közreadását is. A mennyiségileg és minőségileg fontos földalatti kiadói tevékenység új erőre kapott a második szakasznak nevezett 1980-1981-es időszakban, vagyis a *Szolidaritás* korában, amikor mintegy a „föld fölé" került, jogilag ugyanis továbbra sem volt legalitása, ám senki sem üldözte. A harmadik időszak 1981 december 13-tól, azaz a szükségállapot bevezetésétől majdnem napjainkig tartott. A cenzori hivatalt ugyanis csak a *Mazowiecki*-kormány számolta fel 1990 első felében.

Az óriási mennyiség feldolgozásához is idő kell, beszerzése is gondokat okoz. A korábbi években a Lengyel Kultúra könyvtárába is csak illegálisan, magánúton jutott el egy-egy földalatti kiadvány, most igyekeznek pótolni, amit lehet. A dolog jelentősége annál is nagyobb, mert a Kultúra vezetősége nagyrészt ezeknek a kiadványoknak a segítségével igyekszik a korábbi, elferdített, deformált képet, amely újabban Magyarországon kialakult, igazságossá tenni, árnyalni.

Ízelítőül pl. a *Független Kiadóhivatal* (Niezalezna Oficyna Wydawnicza NOWA) gondozásában megjelent politikai és szépirodalmi művek közül néhány, amelyek szintén a már említett, „helyben maradó könyvkiállítás" módszerével kerültek a könyvtár birtokába: *Hannah Arendt* A totalitarizmus gyökerei; *Leszek Kolakowski* Az inkonzekvencia dícsérete; *Jacek Kuron* Hit és bűn; *Bohdan Korzeniewski* Könyvek és emberek.

Könyveken kívül természetesen folyóiratok, napi- és hetilapok is találhatók a könyvtárban, hiszen ez egyben olvasóterem is. Sőt, a lengyel nyelvű könyvtárak közül egyedül itt lehetséges helyben olvasni, tehát szó szerinti olvasótermi tevékenységet folytatni.

Minden, hazai politikai áramlat által kiadott napi- illetve heti sajtótermék megtalálható. Ezeket azonban csak korlátozott ideig képes a könyvtár megőrizni - helyhiány miatt. Félszáz folyóirat is érkezik, irodalmi, művészeti, színházi és egyéb témájúak, amelyeket éveken át megőriznek, csak utána kénytelenek selejtezni. A legfontosabbakat és legrangosabbakat (ilyen pl. a híres Dialog, színházművészeti és -elméleti, valamint a *Twórczosc* /Alkotás/ című irodalmi folyóirat) azonban végleg megőrzik.

A könyvtárnak jelenleg ötszáz tagja van, körülbelül felerészben magyarok, felerészben lengyelek. A beiratkozás ingyenes ugyanúgy, ahogyan az olvasóterem helybeni használata és a kölcsönzés is. A könyvtár nyitvatartási ideje hétfőn és pénteken 10-13 óra, szerdán 15-17 óra, kedden és csütörtökön délelőtt és délután egyaránt fogadja a látogatókat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Bemutatom a British Council Budapesti Könyvtárát

Freisingerné Bodnár Judit

A British Council vagy ahogy maguk a britek magyarul körülírják, „a Nagy-Britannia és más országok közötti kulturális, oktatási és műszaki együttműködés támogatására" létrehozott politikamentes szervezet 1934 óta működik, s a világ egyre több pontján veti meg a lábát. Magyarországi tevékenységét is több mint negyven évvel ezelőtt kezdte, és az utóbbi években, különösen a közelmúltban Magyarországon bekövetkezett változások óta igyekszik ezt egyre jobban kiszélesíteni. Az 1989/90-es pénzügyi (áprilistól márciusig tartó) évben a budapesti szervezet költségvetése 1489 millió font volt, ebből a keretből részesült a könyvtár is.

A British Council magyarországi könyvtára – 115 társával együtt – egy világméretű hálózat része, melynek nagyságát illusztrálandó hadd álljon itt az előbb említett költségvetési esztendő eredményeiről szóló jelentés néhány adata:

az állomány növekedése: 280 000 kötet
(2 millió font értékben)
az olvasók száma: 428 000
a kölcsönzött dokumentumok száma: 8 millió

Bár a British Council tevékenységéről egyre több magyarországi szervezet, magánszemély szerez tudomást és konkrét tapasztalatokat, talán az általa fenntartott budapesti könyvtár az, amely legrégebben bekerült a köztudatba, s azóta is őrzi népszerűségét. Míg a múltban a nagy számban csak itt megtalálható angol nyelvű, brit könyvek miatt volt a könyvtár unikum, ma az idegen nyelvek iránt hallatlanul megnövekedett érdeklődésből, s az ország nyitottabbá válásából adódóan vonz fokozottan látogatókat. A könyvtárat azonban nemcsak honpolgáraink használják, hanem a korábbiakhoz képest jóval nagyobb számban különböző okokból hosszabb-rövidebb időre nálunk letelepedett külföldiek is. Részben, mert már hazájukban megismerték a British Councilt, részben, mert nem találnak Magyarországon olyan könyvtárat, amely kielégíti igényeiket, habár – mint kritikai észrevételeikből tudjuk – ez sem felel meg teljesen elvárásaiknak.

... nagy-britanniai public library ...

A könyvtár mostani állománya nagyjából egy kisebbfajta nagy-britanniai public library-énak fe-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lel meg. Minden szakterület képviselteti magát nagyjából azonos mélységben, s a szakkönyvekhez elég nagy szépirodalmi és valamelyes gyermekirodalmi gyűjtemény csatlakozik. A beszerzés kritériuma az volt, hogy a mű vagy brit (illetve nemzetközösségi) szerzőtől származzon, vagy Nagy-Britannia (esetleg a Brit Nemzetközösség más országa) legyen a témája és angol nyelvű legyen. A kézikönyvtárat is egyenletesen fejlesztették, mindig nagy gondot fordítva arra, hogy a legfontosabb referenszkönyvek rendszeresen frissüljenek fel az új kiadással.

Ezt a struktúrát azonban át kell alakítanunk a jelenlegi helyzetnek megfelelően. A British Council helyi szervezetének munkatervével összhangban ugyanis könyvtárunk meghatározott társadalmi csoportokat tekint potenciális használóinak. A kiemelten támogatott területek közé tartozik a felsőoktatás, az angol nyelvtanítás, és a társadalomban és a gazdaságban folyamatban levő szerkezetváltás következtében különös hangsúlyt kapott tudományterületek, pl. politika, államigazgatás, jog, közgazdaságtan (adó-, bankügy) és menedzselés.

Az angol felsőoktatás iránt megnövekedett információigény abból fakad, hogy egyre több alapítvány, ösztöndíj ad lehetőséget egyetemi és posztgraduális tanulmányok folytatására, s rohamosan nő azoknak a magyarországi és brit iskoláknak a száma, amelyek közvetlen kapcsolatra és együttműködésre törekednek.

Az angol nyelvoktatás elméletének és gyakorlatának szakirodalma a másik terület, melyet erőteljesen fejlesztünk. Megváltozott koncepciónknak megfelelően ugyanis nem a nyelv tanulását, hanem a nyelv tanítását szeretnénk segíteni, remélve a fokozott hatékonyságot.

A harmadikként felsorolt tudományterületeken a megfelelő egyetemek és minisztériumok felsőbb vezetőinek a munkáját kívánjuk támogatni fokozott mértékben, és ennek megfelelően gyarapítjuk könyvkészletünket.

Ezek a vezérlő elvek jelentősen módosították beszerzési politikánkat a korábbihoz képest. Mindamellett, hogy a fent vázolt irányvonalat próbáljuk határozottan követni, igyekszünk állományunk hagyományos részét is szinten tartani. Szépirodalmi állományunk gyarapításánál körültekintően válogatunk. A színvonalas brit és nemzetközösségi kortárs alkotók művein túl figyelemmel kísérjük a Nagy-Britanniában publikált, valamint jelentősebb irodalmi díjakkal kitüntetett szerzők alkotásait. A külföldi olvasók igényeit figyelembe véve beszerzünk magyar szerzők itthon kiadott angol nyelvű műveiből is.

... 25 000 font a beszerzési keretünk ...

Az állomány döntő részét hagyományos dokumentumok, főleg könyvek alkotják. Folyóiratállományunk, mely egyaránt tartalmaz napi-, hetilapokat és más periodikákat, nem különösen gazdag, csupán 62 címre fizetünk elő, s a régi számokat maximum egy évig őrizzük.

Az audiovizuális gyűjtemény 1705 egységet tartalmaz, nevezetesen 1077 magnetofon- és 628 videokazettát.

Könyvállományunk összetétele szakterületek szerint 1991. március 31-én:

000	354
100	322
200	145
300	1187
400	2012
500	425
600	519
700	833
800	1716
900	1233
életrajz	686
szépirodalom	3132
ifjúsági irodalom	491
összesen:	13 055 kötet

A márciusban lezárult költségvetési évben 1254 kötettel gyarapodott a könyvállomány több mint 20 000 font értékben. A jelen gazdálkodási évben csupán könyvre és magnetofonkazettára egyelőre 25 000 font a beszerzési keretünk.

... „Advance Book List" ...

A könyvtár tervszerűen alakítja állományát, s ehhez nagy segítséget kap a Londonban működő, jól szervezett hálózati központtól. A különböző kiadóktól rendszeresen érkező prospektusok földolgozása meghaladná kapacitásunkat, ezért nagy segítséget jelent a havonta érkező

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„Advance Book List" (ABL) elnevezésű állománygyarapítási tanácsadó, mely a frissen megjelent, figyelemreméltó dokumentumok szakrendi bibliográfiája. A komplett leírás lehetővé teszi a művek azonosítását, s további segítséget jelent, hogy jelöli a lehetséges érdeklődők körét, esetenként pedig kiegészítő információkat ad. Könyvrendeléseink nagy hányadát teszi ki az ABL alapján történő válogatás, a többi esetben pedig kiadói katalógusokból, folyóirataink könyvajánlásaiból, a *British National Bibliography* kiadványaiból vagy olvasóink konkrét kéréseinek eleget téve szerzünk be dokumentumokat.

Az ABL-ről történő rendelés az adminisztrációtól is mentesít bennünket, mivel ez esetben elegendő a kívánt tételeknek csupán a sorszámát megadni. Majdnem minden dokumentumunkat a hálózati központon keresztül az ASKEWS könyvtárellátó vállalattól szerezzük be. Az átfutási idő maximum 3 hónap.

... Dewey Tizedes Osztályozás szerint ...

A könyveket a Dewey Tizedes Osztályozás szerint helyezzük el, így nem okoz különösebb gondot a könyvtárunkban való tájékozódás a magyarországi közművelődési könyvtárakban járatos használóknak.

Az egész könyvállomány szabadpolcon található, míg az audiovizuális gyűjtemények darabjai közül a katalógus alapján lehet választani.

Az elhasználódott könyveket minimális áron könyvtárunkban adjuk el. A kézikönyvek egy része *standing orderként* cserélődik le rendszeresen, s mivel ezek a legtöbb esetben még értéket képviselnek, ezért egy-egy megfelelő hazai szakkönyvtárba kerülnek. A feleslegessé vált periodikákat szintén olyan intézményeknek ajándékozzuk, ahol további hasznukat vehetik.

... központi nyilvántartás ...

Az állományadatok a londoni számítógépes, központi nyilvántartás részét képezik, ahonnan rendszeresen mikrofilmlap-katalógust kapunk. Katalógusunk tehát csak megközelítően hű tükre a pillanatnyi állománynak. A könyvtárellátótól beszerzett könyvek automatikusan a katalógusba kerülnek, a más módon birtokunkba került (helyben vásárolt, kiadók által ajándékozott, stb) kiadványokat a központ részére magunk jelentjük. A könyvállomány és a katalógus közötti szinkron megteremtése – a hálózati központtal közös – folyamatos feladatunk.

Kétféle mikrofilmlapot kapunk évente több alkalommal, az egyik betűrendes, szerző és cím szerinti, a másik a raktári katalógus megfelelője. A katalógus a könyvtár egyetlen mikrofilmlap olvasó-nagyító készülékével használható. Hálózati központunktól rendelhetünk nyomtatott katalógust is, de ezzel a lehetőséggel ritkán élünk – elsősorban költségmegtakarításból. Rendszeresen megkapjuk viszont gyarapodási jegyzékünket nyomtatott formában, mely katalógusaink elrendezésének megfelelően tartalmaz minden új tételt.

... a Brit Nagykövetséggel közös épületben ...

A könyvtár, a British Council irodáival együtt, a Brit Nagykövetség épületében helyezkedik el, a Harmincad utcai egykori banképület központi csarnokának középső részében. Bár a *Rainer* műépítész nevéhez fűződő századeleji hall igen impozáns, a belőle leválasztott, általunk használt tér nem minősíthető a könyvtár számára ideálisnak. Osztatlan, sőt oszthatatlan négyzet alakú területről van szó, melyen az elhelyezkedést is külső tényezők határozzák meg. (Pl. így kényszerült az „ellenőrző pont" a bejárattól legtávolabb elhelyezkedő sarokba.) Megoldhatatlan a hangszigetelés, a megfelelő világítás, hogy csak a legfontosabbakat említsem.

A könyvtár bútorzata nem nevezhető sem korszerűnek, sem célszerűnek. Az 50-es évek irányzatának hű képe, s az állapota sem megfelelő. Az építészeti környezettel csak abban mutat rokonságot, hogy nem modern. Az adott teret és a jelenlegi berendezést ki is nőtte a könyvtár; sem az olvasók, sem a dokumentumok számára nem tudunk optimális elhelyezést biztosítani.

A könyvtár személyi feltételei sem ideálisak, bár az utóbbi időben javuló tendenciát mutatnak. Míg korábban a magyar könyvtárvezető mellett a hazánkban hosszabb-rövidebb ideig szolgálatot teljesítő követségi dolgozók hozzátartozói jelentették a képesítetlen segéderőt, addig ma már két állandó munkatárs van, és a közeljövőben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

még egy főállású munkatárs kinevezésére van remény. Sajnos, úgy tűnik, hogy további státuszt nem kapunk egyhamar, pedig mind olvasószolgálati, mind belső tevékenységünk kívánnivalót hagy maga után állandó munkaerőhiányunkból adódóan.

... naponta 5,5 órát ...

A könyvtár - hétfőtől péntekig - naponta 5,5 órát van nyitva, 10-től 13 és 14.30-tól 17 óráig. Egyértelmű, hogy ennél hosszabb nyitva tartásra lenne igény, aminek a jelenlegi feltételek mellett nem tudunk eleget tenni. A könyvtár, mint az alábbi számok mutatják, sokkal forgalmasabb, mint az az előzőekben elmondottakból következtethető. 1991. március 31-én 5237 könyvtártag volt, de mivel a könyvtárat bárki szabadon – beiratkozás nélkül is – látogathatja, használóiról csak részben alkothatunk képet. A könyvtárat naponta átlag 131 fő keresi fel.

Az 1990/91-ben beiratkozottak összetétele

	diák	tanár	érelmiségi	egyéb	összesen
magyar	2402	405	787	749	4343
brit	39	100	41	43	223
egyéb	369	99	115	88	671
	2810	604	943	880	5237

A kölcsönzött dokumentumok

könyv	29288
egyéb (hangkazettás szett)	3778
folyóiratszámok	221
összesen	33287

Könyvtárunk 1991 áprilisa óta videokat is kölcsönöz.

Katalógusunk csupán mikrofilmlap-olvasó segítségével használható, amivel – a magyar nyelvű, részletes útmutató ellenére – olvasóink nehezen barátkoznak meg.

A szakkatalógusunkban és a könyvtárban való tájékozódáshoz jó segédeszköz az a mutató, amelyet központunk évente kétszer füzet formájában ad közre, mivel a betűrendbe sorolt tárgyszavak mellett tartalmazza a Dewey-féle osztályozási számot is. Saját katalógusunkon kívül megtalálható könyvtárunkban mikrofilmlapon a *British National Bibliography* 1950-1984-es kumulációja.

Sajnos, az olvasók számára hozzáférhető fénymásolóval nem rendelkezünk, de néhány oldalas másolatot készítünk a nem kölcsönözhető anyagokról csekély díjazás ellenében. A fejlettebb információtechnikát jelentő számítógép és a CD-ROM még csak a jövőben realizálható elképzelés.

Napi munkánkban egyre nagyobb jelentőséggel bír az információszolgáltatás, de olyan sok és sokféle kérdéssel szembesülünk nap mint nap – személyesen, telefonon és levélben egyaránt –, hogy egyelőre távolról sem felelünk meg a kihívásnak. Bár ötleteink vannak az eddiginél hatékonyabb tájékoztatási szisztéma kialakítására, jelenleg még azt a minimális igényt sem tudjuk mindig kielégíteni, hogy az „információs pont" mellett, melyen ott díszeleg a felirat: „Tájékoztatás magyarul is", megtalálható legyen elvben tájékoztatási munkára alkalmazott, szakavatott munkatársunk. A helyzeten úgy próbálunk segíteni, hogy a leggyakoribb problémákat megválaszolandó (Know How Fund, munkavállalás Nagy-Britanniában, British Council ösztöndíjak, stb.) kis tájékoztatókat szerzünk be, illetve állítunk össze, hogy csökkentsük a verbális informálás iránti igényt. Az angol nyelviskolák ismertetőit, az egyetemek évkönyveit és az egyéb (pl. kiadói) prospektusokat szabadpolcon tartjuk, ismét csak az önálló búvárkodásra ösztönözvén.

Elhelyezési gondjaink ellenére is rendelkezünk szerencsére egy olyan helyiséggel, ahol viszonylag zavartalan körülmények között videofilmek bemutatására van lehetőségünk. Könyvtári videoműsorainkat igyekszünk úgy összeállítani, hogy mindenki találjon számára megfelelőt. Mindennap van program, hétfőn, szerdán és pénteken délután nagy-játékfilm, kedden a *BBC Video World* című „videoperiodika" legutóbbi száma, csütörtökön pedig 2-2 ismeretterjesztő film nonstop vetítése. A hét három délelőttjén „szabad a gazda", tanárokkal történő előzetes megbeszélés alapján külön videozást teszünk lehetővé csoportok számára.

Igyekszünk olvasóinkat folyamatosan informálni a könyvtár használatával kapcsolatos tudnivalókról. A könyvtárban – és az épületen kívül – elhelyezett tájékoztatókon túl rendszeresen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

készülnek szórólapok az új beiratkozók számára, de pl. a könyvtár folyóiratainak a jegyzékét, a havi videoprogramokat, a nálunk beszerezhető fontosabb prospektusokat, tájékoztatókat tartalmazó listákat is adunk ki. A visszacsatolást teszi lehetővé az a közkézen forgó füzet, melyben olvasóink véleményét kérjük ki a működésünkkel kapcsolatosan.

Arra törekszünk, hogy a magyarországi könyvtárak megismerjenek bennünket, s tudják meg, milyen lehetőségekkel rendelkezünk. Örvendetes jelenség a külföldi kulturális intézmények budapesti könyvtárainak kialakuló párbeszéde is. Ha más-más kultúrát képviselünk is, azonos a közeg, amelyből az általunk kínált értékek befogadói kikerülnek, s emiatt gyakran nézünk szembe közös problémákkal. Bár az együttműködésnek csak csíráiról beszélhetünk, máris úgy látjuk, könyvtárunk is profitálni fog belőle, és szeretnénk, ha a mi tapasztalataink is hasznára válnának partnereinknek.

... a könyvtár is keresi helyét ...

Ami a közeli jövőt illeti, a British Council szeretne a jelenleginél megfelelőbb elhelyezést találni egy olyan épületben, amely részben az eddigi munka folytatásához biztosít méltó keretet, részben pedig új tevékenységekhez (pl. angol nyelvtanítás) teremt lehetőséget. (A könyvtár jelenlegi állapotát többek között az is magyarázza, hogy a szükséges változtatásokat a remélt költözéssel együtt kívánták véghezvinni, nem sejtve előre, hogy erre sokkal többet kell várni a tervezettnél.)

A konkrétumoktól eltekintve azonban, nyilvánvaló, hogy mint általában a British Council, a könyvtár is keresi a helyét a mai magyar társadalomban. Kitűzött célja, hogy segítsen előrevinni a kedvező hazai folyamatokat. Ez tehát az a szempont, amely a könyvtár további fejlesztését is meghatározza. Átalakulásunkhoz, hatékony munkánkhoz fontosnak, sőt nélkülözhetetlennek tartjuk, hogy mind a hazai könyvtárügy, mind világméretű hálózatunk vérkeringésébe bekapcsolódhassunk, az eddiginél nagyobb szerepet játszhassunk.

AZ ÜZLETI INFORMÁCIÓRÓL rendeztek európai konferenciát Amsterdamban 1991. március 6-8-ig. A kb. 150 résztvevő többsége a magánszektor, a közigazgatás, a könyvtárak és az egyetemi intézmények közép- és felsőbb szintű munkatársai közül került ki. Az előadások meglepően nagy számban foglalkoztak az Európai Közösséggel, szinte az információ kérdéskörének a rovására. Ugyanakkor érdekes, gyakorlati jellegű, az információhoz szorosan kapcsolódó programokra is sor került (a témák: a tájékoztató szolgáltatások fejlődése Közép-Európában; gépi tájékoztatási rendszerek és adatbázisok Kelet-Európában; vezetési tájékoztatási rendszerek kifejlesztése és bevezetése vállalatoknál; vállalatelemzés). A konferencia nemzetközi visszhangja azt mutatja, hogy ez az összejövetel hiánypótló volt az európai konferencianaptárban. A konferenciához kapcsolódva sor került egy kiállításra, amelyen adatbázis-szolgáltatók (Data-Star, ECHO, Reuter), adatbázis-előállítók (Disclosure, Predicasts, UMI) és egyéb, az online üzletben érdekelt intézmények szerepeltek. A konferenciát másodízben 1992. tavaszán Brüsszelben vagy Berlinben rendezik majd meg. (ARBIDO Bulletin, 1991. 5. szám)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Szovjet Kultúra és Tudomány Háza és könyvtára

Vilma Kuvenyova–
Valentina Prohorova

Magyarország és Oroszország kulturális kapcsolatai sok évszázados múltra tekintenek vissza. Intenzitásuk ugyan a mindenkori körülmények szerint alakult, ám soha nem szakadtak meg, bizonyítva azt a régi igazságot, hogy a népek közötti legrövidebb út a kultúra, a művészet.

A Budapesten 1973-ban megnyitott *Szovjet Kultúra és Tudomány Háza* a mai szovjet-magyar kulturális kapcsolatok egyik láncszeme. Az elmúlt években a magyar közönség Oroszország, Ukrajna, Grúzia, Örményország és Észtország hivatásos és amatőr képző- és iparművészetével találkozhatott kiállítótermeinkben. Magyar partnereinkkel közös szervezésben olyan világhírű zeneművészek alkotásai szólaltak meg falaink között, mint *Csajkovszkij*, *Sosztakovics*, *Prokofjev*, *Mozart*, *Bartók* és *Kodály*, és felcsendültek a mai szovjet és magyar zeneszerzők alkotásai is.

A szovjet demokratizálódási folyamat eredményeképpen olyan műalkotások is bekerültek a kulturális csereáramlatba, amelyeket korábban politikai okokból agyonhallgattak vagy egyszerűen betiltottak. Ez a mi lehetőségeinket is bővítette: bemutathattuk pl. a 20-as-30-as évek szovjet avantgárd festészetét, *Tengiz Abuladze*, *Mihalkov-Koncsalovszkij* és *Tarkovszkij* filmjeit, behatolhattunk *Anna Ahmatova*, *Borisz Pasztternak*, *Oszip Mandelstam* és a többi méltatlanul feledésre ítélt író és költő munkásságának igazi mélységeibe.

Az SZTKH tevékenységének fontos területe a szovjet tudomány és technika különböző területeinek bemutatása. Ezek a kiállítások hozzájárulnak a szovjet és magyar vállalatok, tudományos intézmények, cégek üzleti kapcsolatainak fejlődéséhez és a mostanában mindkét országban egyre nagyobb jelentőségű magánvállalkozások kapcsolatfelvételéhez. Ebbe a vonulatba tartozik idén, 1991-ben megrendezett, az „Új energiaforrások", az „Új anyagok és technológiák", a „Diagnosztikai és mérőműszerek", valamint a „Lézertechnika" c. kiállításunk. A látogatók itt megállapodásokat is köthettek a kiállítókkal a látottak magyarországi alkalmazásáról.

A Puskin Orosz Nyelvi Intézet kihelyezett tagozata az orosz nyelv tanulásához és tanításához nyújt segítséget. Noha Magyarországon az orosz már nem kötelező tantárgy, tehát a korábbinál kevesebben tanulják és tanítják, a szomszéd ország nyelve iránt ideológiai kényszer nélkül is van érdeklődés. Nyelvtanfolyamainkat, amelyek a múltban ingyenesek voltak, ez évtől

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kezdve térítés ellenében tudjuk szolgáltatni az Intézet egyre csökkenő költségvetése miatt.

A Ház tevékenységének egyik központja a könyvtár. Állományát kezdettől fogva annak a célnak a szem előtt tartásával fejlesztettük és gyarapítottuk, hogy minél teljesebben és változatosabban mutassa be a Szovjetuniót. Ehhez persze szakmailag jól felkészült, tapasztalt könyvtárosokra is szükség van. Olvasóink nemcsak a kézikönyvtárat használhatják, hanem kölcsönzésre, sőt szükség esetén könyvtárközi kölcsönzésre is módjuk van a Szovjetunió bármely könyvtárából. Az AISZT számítógépes információs rendszerünk segítségével Magyarországról is hozzáférhető a Szovjet Tudományos és Műszaki Információs Központ adatbankjainak mintegy félmillió adata. Az adatbázis a különböző tudományterületekre kiterjedően tartalmazza az utolsó öt év disszertációit és kísérleti fejlesztési beszámolóit. Az információkeresést térítés ellenében szolgáltatjuk, amelyhez 1991 végéig 50%-os kedvezményt kínálunk partnereink számára.

A könyvtárunkban rendszeresen szervezett könyvkiállításokon mutatjuk be új szerzeményeinket, így adunk áttekintést arról, milyen könyvállománnyal rendelkezünk egy-egy szűkebb szakterületről. Esetenként pedig írók, költők, képzőművészek életművét reprezentáljuk e kis bemutatókkal. Magyar partnereink kérésére gyakran rendezünk könyvkiállításokat az ország más könyvtáraiban és egyéb kulturális központokban is. A szovjet *Nauka* és *Energoatomizdat* könyvkiadók anyagából kiállított gyűjteményünket kölcsönadtuk a Műegyetem központi könyvtárának. A szovjet mezőgazdasági könyvkiadás termékeit rendszeresen bemutatjuk a gödöllői Agrártudományi Egyetemen és a debreceni Mezőgazdasági Főiskolán.

Nagy örömünkre szolgál, hogy stabil olvasóközönségünk alakult ki. Ennek 60%-a diák, túlnyomó többségében olyan, aki orosz tagozatos vagy szakos. Ők elsősorban a szépirodalom, az irodalomtörténet és a nyelvtudomány iránt érdeklődnek. További 20%-ot tesz ki a humán értelmiség: középiskolai tanárok, főiskolai és egyetemi oktatók, műfordítók, újságírók, kiadói és folyóiratszerkesztők, rádiósok, tévések, képzőművészek, művészettörténészek. Az olvasóink 10%-a műszaki és mezőgazdasági értelmiségi, és kb. 10%-a nyugdíjas.

Az utóbbi időben példátlanul megnőtt az érdeklődés a szovjet folyóiratok iránt. Ennek az az oka, hogy az ideológiai korlátozások megszűntével olyan műveket publikálnak, amelyek pár évtizeden át vagy irodalmi illetve családi archívumokban porosodtak, vagy a könyvtárak zárt, csak külön engedéllyel használható állományában. Így mostanság láttak napvilágot *Avercsenko*, *Bulgakov*, *Gumiljev*, *Kljujev*, *Platonov* és sok más író eddig kiadatlan művei.

Ez tükröződik régi partnereink, az *Európa*, a *Magvető*, a *Móra* és más magyar könyvkiadók tevékenységén is, amelyek érdekeltek abban, hogy lefordíttassák és magyarul is kiadják a legizgalmasabb szovjet újdonságokat. Így jutott el a magyar olvasókhoz *Bulgakov* elbeszélésgyűjteménye, *Paszternak* verseskötete, *Oszip Mandelstam* versválogatása, *Zamjatyin* Mi c. regénye, *Prisztavkin*tól a Félelem völgye, *Nagyezsda Mandelstam* emlékiratai, *Nyina Berberova* Budberg bárónő c. regénye és még számos más mű.

E könyvek megjelenéséhez kapcsolódva számos könyvpremiert és irodalmi estet tartottunk, amiben a *Magyar Írók Szövetsége*, a különböző könyvkiadók és az *Országos Idegennyelvű Könyvtár* volt a segítségünkre.

A szovjet folyóiratok olvasottságának, illetve könyvtárunk látogatottságának növekedése valószínűleg összefügg azzal is, hogy a lapok és folyóiratok megdrágultak, így a magyar lakosság körében csökkent előfizetésük és vásárlásuk. A szovjet és magyar könyvek, lapok, folyóiratok áremelkedése a könyvtár beszerzéseit is korlátozza, így célszerűnek látszik, hogy az SZKTH összehangolja állományfejlesztését a többi magyar könyvtárakkal.

A tevékenységünkről felvázolt kép teljességéhez az is hozzátartozik, hogy a Szovjet Kultúra és Tudomány Házát egy társadalmi szervezet, a *Szovjet Baráti Társaságok Szövetsége* tartja fenn, amely a nemzetközi kulturális kapcsolatokat a társadalmi szervezetek segítségével kívánja fejleszteni. Munkánkban ezért a magyar társadalom legszélesebb köreire kívánunk támaszkodni. Szorosan együttműködünk a *Nemzetek Házával* és a Nemzetek Házában működő *Magyar-Szovjet*, *Magyar-Észt* és *Magyar-Ukrán Baráti Társasággal*, az *Arménia Társasággal*, a *Szent-Györgyi Albert Alapítvánnyal*, az *Új Dimenziók Alapítvánnyal*, számos tudományos társasággal, kulturális és tájékoztatási központtal és magyar művészeti szövetséggel, így jobban ki tudjuk elégíteni az érdeklődők információigényét a Szovjetunióval kapcsolatban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nem kétséges, hogy a két ország gazdasági, társadalmi és politikai változásai nemcsak munkánk tartalmára gyakorolnak hatást. Pénzügyi nehézségekbe ütközik a kulturális delegációk küldése és fogadása. A Szovjet Baráti Társaságok Szövetsége által biztosított költségvetési keretünket sokkal ésszerűbben kell beosztanunk, és nagyobb gondot kell fordítanunk rendezvényeink minőségére.

Az általános emberi értékekre orientálódunk, nyíltságra, a vélemények pluralizmusára törekszünk. Úgy gondoljuk, ezek a kritériumok lehetővé teszik, hogy a híd szerepét töltsük be népeink kulturális cseréjében és integrációjában.

A MAGYAR FOLYÓIRATOK előkelő helyezést értek el a Nemzetközi ISDS Központ nyilvántartásában. 1991. jan. 1-ig csupán 10 ország ISDS-központja jelentett 10 000-nél több időszaki kiadványt, a magyar Központ a 9. helyet foglalja el közöttük a maga 10 176 adatával, a kis országok közül csak Svédország előzi meg. 10 000 adat alatt marad az olasz és a spanyol Központ, néhány nyugat- és észak-európai kis ország s valamennyi kelet-európai ország nemzeti Központja. – Az időszaki kiadványok nyelve szerint a nyolcadik a sorban a 8372 magyar nyelvű kiadvány; az angolszász országok anyanyelvi anyaga itt egyetlen tételt alkot, viszont a holland és a spanyol nyelvűek (az anyaországon kívül megjelenő kiadványok révén) megelőzik a magyarokat. (News from ISDS, 1991. ápr.)

A POP- ÉS ROCKZENE KÖNYVTÁRI TERJESZTÉSÉRE új lehetőséget nyújt a kompakt lemez, mivel ez szinte elnyűhetetlen, míg a hagyományos lemezek a kölcsönzési forgalomban hamar tönkremennek – állapították meg a baden-württembergi könyvtárosok értekezletén. (DBI-Pressespiegel, 1991. márc.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Bolgár könyvek, könyvtárak Magyarországon

Hargitainé Szimeonova Rajna

A magyar-bolgár kapcsolatok fő láncszemeit háromszáz éve a kereskedelem és a könyvnyomtatás alkotja. A kereskedelmi, gazdasági tevékenység és a bevándorlás, betelepülés történetét jeles szerzők sora kutatta. A kulturális kapcsolatok területén elsősorban az irodalmi műveket dolgozták fel tudományos alapossággal. A gondos és igényes elődöknek köszönhető, hogy a bolgár szerzők magyar fordításban megjelent műveit és magukat a fordítókat megismerhetjük, sorsukat nyomon követhetjük. A magyar-bolgár kulturális kapcsolatok történetével nem szakemberként foglalkozókat azonban mindmáig meglepetésként éri, hogy a nagyszombati Egyetemi Nyomda 1717-ben nyomtatta ki *Krsztju Pejkics* bolgár egyházi írónak a mohamedán vallás ellen latinul írott könyvét. 1801-ben pedig a már Budán működő Egyetemi Nyomda adta ki – bolgár nyelven, cirill betűkkel! – *Athanaszie Neszkovics* művét „A szláv-bolgár nép története Rajics úr történelméből és némely történelemkönyvekből összeállítva és egyszerű nyelven megírva a haza fiai részére Athanaszie Neszkovics által. Buda városában a királyi egyetem betűivel 1801." címmel. (A bolgár-magyar kapcsolatok történetével megismerkedni vágyók számára igen színvonalas és informatív kötetet jelentetett meg az Akadémia Kiadó a Bolgár Állam 1300 éves évfordulójára.)

A kulturális kapcsolatokat az állami kötelezettségek szintjére emelő első egyezményt 1941 februárjában kötötték *Hóman Bálint* és *Bogdán Filov* kultuszminiszterek; ekkor már hetedik éve működött a *Bolgár Tudományos Központ* a *Pázmány Péter Tudományegyetemen*. A két ország közötti könyvforgalom és a kiadott könyvek száma azóta nagyságrendekkel nőtt.

Bolgár nyelvű könyvek több könyvtárban találhatók Magyarországon. A tudományos (bulgarisztikai) és szépirodalmi vagy nyelvészeti könyvek elsősorban az *Eötvös Loránd Tudományegyetem Szláv Tanszékének* könyvtárában találhatók. A népszerűbb irodalmat és a klasszikus bolgár írók műveit csaknem hiánytalanul tartalmazza a *Magyarországon élő bolgárok Kulturális Egyesületének könyvtára*. (A Bolgár Kulturális Egyesület 1957. szeptember 9-én nyitotta meg új székházát, amely a magyarországi bolgárok adományaiból épült fel. 1976-ban könyvtárral, szállodával és étteremmel bővült.) Az Egyesület könyvtárának négyezres könyvállományát betűrendes katalógus tárja fel. A beiratkozás és a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvek kölcsönzése díjtalan, a könyvtári feladatokat szakképzett könyvtáros látja el.

Szépirodalmi, irodalomtörténeti és pedagógiai szakirodalom található a Bajza utcai *Bolgár Általános- és Középiskola könyvtárában*. (Ez a bolgár tannyelvű iskola több mint 70 éve létesült a fővárosban, az itt élő bolgárok kezdeményezésére és anyagi támogatásával.)

A budapesti *Bolgár Kulturális és Tájékoztató Központ* (korábban Bolgár Kulturális Központ) 1972 óta az Andrássy út 14. sz. alatt található. Fő feladata a bolgár kultúra megismertetése, a bolgár-magyar kapcsolatok ápolása, a közös történelmi, nyelvi és kulturális hagyományok feltárása. A könyvtár állománya jelenleg 1600 kötetből áll. Gyűjtőköre: klasszikus és mai bolgár irodalom, magyar szerzők bolgár nyelven megjelent művei; szótárak, lexikonok; kultúr- és politikai történeti művek; hetilapok, folyóiratok gazdag skálája. A könyvtár mindenki előtt nyitva áll, azonban a könyvek nem kölcsönözhetők. Az állomány fejlesztésének legnagyobb akadálya a megfelelő helyiség hiánya; a könyvtárban dolgozó munkatárs a könyvtári feladatokat részmunkaidőben más feladatok mellett látja el. A könyvtár látogatói főleg fordítók, bulgaristák, nyelvészek, újságírók, történészek és a Bulgária iránt érdeklődők. Az állománygyarapítás a *Bolgár Kulturális Minisztérium*, a *Bolgár Kormány Kulturális Bizottsága* és a *Bolgár Tudományos Akadémia Bulgarisztikai Központja* támogatásával történik. A Bolgár Kulturális és Tájékoztató Központ 1974 óta önfenntartó, költségeit az Andrássy úton található két üzlete jövedelméből fedezi.

A Kulturális Központ egyik fő feladata a két ország közötti irodalmi kapcsolatok ápolása. E tevékenységében központi szerepet játszik a könyv. Bolgár szerzők magyar nyelvű műveinek kiadása alkalmából rendezvényeket szerveznek, ahol a magyar közönség személyesen megismerkedhet a bolgár szerzőkkel. Alkalmanként könyvnapokat, könyvkiállításokat rendeznek, pl. május 24-én, Cirill és Metód napján, amely Bulgáriában egyben a szláv írásbeliség, a könyv ünnepe is. A Kulturális Központ kiadási tevékenységet is folytat: minden általa szervezett tudományos konferencia vagy kerekasztal beszélgetés anyagát megjelenteti a *Hungaro-Bulgarica* c. kétnyelvű kiadványban. A Hungaro-Bulgarica első két kötetét Cirillnek és Metódnak szentelték, harmadik kötete a magyar bulgaristák kutatásait tartalmazza, a negyedik és ötödik kötet irodalmi, filológiai témákat dolgoz fel. A legújabb, a pécsi *Janus Pannonius Tudományegyetemmel* közös, hatodik kötet címe: A bolgárok a történelmi és a mai Magyarországon. A kiadványokat rendszeresen megküldik a nagyobb könyvtáraknak és azoknak az egyetemeknek, ahol szláv tanszék működik.

A globális kulturális törekvések mellett a figyelem azonban továbbra is a kétoldalú érdeklődésre számot tartó területekre és tevékenységekre összpontosul. A Kulturális Központ támogatja a mintegy 200 magyar bulgarista kutatási eredményeinek kiadását és terjesztését, elősegíti, hogy a szakemberek közvetlenül is megkapják az őket érdeklő legújabb bolgár kiadványokat.

A bolgár irodalommal és a bolgár nyelvvel ismerkedni kívánók számára a Központ rendszeresen indít nyelvtanfolyamokat kezdőknek és haladóknak egyaránt.

A BKT Központ a rendszerváltás kezdetéig csak a volt szocialista országok kulturális központjaival működött együtt. Azóta a kapcsolatok köre bővült. Ennek szép példája az 1992 tavaszán megrendezendő környezetvédelmi találkozó, melyre a Goethe Intézet kezdeményezésére kerül sor, és melynek házigazdája a Bolgár Kulturális Központ lesz. Ígéretes a Központnak a különböző alapítványok által támogatott képzőművészeti galériákkal bontakozó együttműködése is.

Nem lenne kívánatos tehát, ha a fent vázolt gyümölcsöző kapcsolatok, a kelet-európai országokban bekövetkezett politikai változások során felmerülő anyagi nehézségek miatt hátrányba kerülnének, illetve megszűnnének.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Osztrák Kulturális Intézet

Gertrude Kothanek

Az osztrák állam jelenleg tíz városban (Róma, Párizs, London, New York, Varsó, Zágráb, Isztambul, Kairó, Teherán, Budapest) tart fenn kulturális intézetet. A magyar fővárosban lévő a legfiatalabb intézet, 10 éve működik a nagykövetség épületében.

A világpolitikai helyzettől függően változik a kulturális intézetek tevékenységi köre a különböző országokban: pl. Teheránban elsősorban közkedveltek a nyelvtanfolyamok és a filmvetítések, bár egyre nehezebb olyan filmeket találni, melyek az iszlám fundamentalisták szigorú igényeinek megfelelnek. Prágában pedig csak most alakul egy új kulturális központ.

A kulturális intézetek nem az egyedüli kulturális külképviseletei Ausztriának: sok nagykövetségen és néhány főkonzulátuson is dolgoznak kultúrtanácsosok és kultúrattasék, akik a kulturális intézetekéhez hasonló munkát végeznek. Ugyanakkor az osztrák kulturális intézetek vezetői egyben a helybeni nagykövetség kultúrtanácsosai is, ami azt jelenti, hogy a kulturális egyezmények és a kultúra területén megkötött szerződések teljesítése az ő munkakörükbe tartozik. Budapesten az Intézet sokféle feladatát 5 fő személyzettel oldják meg, amelyből hárman német, ketten pedig magyar származásúak.

Az Osztrák Külügyminisztérium fennhatósága alá tartozó kulturális intézetek mindig különös hangsúlyt helyeztek a vendégországgal való jó kapcsolat kialakítására, s a kelet-európai változások óta még céltudatosabban követik ezt az irányvonalat. Így az Osztrák Külügyminisztérium arra a döntésre jutott, hogy a volt szocialista országokban, így Magyarországon is, plusz támogatásként osztrák könyvtárakat hoz létre, melyek a Kulturális Intézet mellett, a fővároson kívül válhatnak az Ausztriával folytatott kulturális csereprogram központjaivá. Az első könyvtárat 1991 májusában nyitották meg a szegedi egyetemen. A második felállításán jelenleg dolgoznak, éspedig Szombathelyen, egy harmadikat pedig Debrecenbe terveznek. Így az ország tudományos szakemberei minden különösebb fáradság nélkül el tudnak érni egy osztrák-könyvtárat a lakóhelyükhöz közel eső ponton.

A könyvtárak alapfelszerelése egy-egy millió schilling értéket képvisel, állományukban megtalálhatók a primer és szekunder osztrák irodalom, történettudományi, zenei, művészettörténeti és más osztrák vonású szakkönyvek is. A tervek szerint ezek a könyvtárak a Kulturális Intézet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyes rendezvényeit is átvállalják, és ezzel valóban kis osztrák központokká válnak.

Az utóbbi két évben az osztrák *Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung* (Szövetségi Tudomány- és Kutatásügyi Minisztérium) is egyre intenzívebb kapcsolatok és együttműködések kialakítására törekszik a magyar tudományos élet képviselőivel: mint az Ausztriával szomszédos más országokban, Budapesten is létrehozták a *Kelet-Délkelet-Európa Intézet* képviseletét, amely segítséget nyújt a magyar és osztrák tudósok hatékonyabb együttműködéséhez. A minisztérium emellett egy nagyszabású ösztöndíj- és tervakciót kezdeményezett Magyarország részére: évente 10 millió schillinget szánnak magyarországi ösztöndíjakra és osztrák-magyar tudományos tervek támogatására. Az ösztöndíjak utáni nagy érdeklődés bizonyítja, hogy milyen szükséges ez a segítség.

Azokról a körökről, melyekre ez az akció nem terjed ki, az *Osztrák Oktatás- és Művészetügyi Minisztérium* gondoskodik: rendszeresen kínál tanárok és művészek számára nagyvonalú ösztöndíjlehetőségeket.

A több mint 40 magyar főiskolán és egyetemen dolgozó osztrák lektor kiküldése, elhelyezése és ellátása is a Kulturális Intézet feladatkörébe tartozik. Ezen kívül a magyarországi kétnyelvű gimnáziumokban tanító hét osztrák tanár, valamint az 1990 szeptembere óta Budapesten működő osztrák gimnázium dolgozói is igénybe veszik a Kulturális Intézet segítségét. Mindezen munkák ellátása mellett nem szorulhat háttérbe a Kulturális Intézet tulajdonképpeni feladata sem, tudniillik a rendezvényszervezés.

A rendelkezésre álló szűkös helyiséglehetőségek határt szabnak a saját házban megtartható rendezvényeknek, ami olykor talán még bizonyos előnyt is jelent, mert filmbemutatói, szimpóziumai és hangversenyei egy részét más épületekben és más intézményekkel közösen rendezi meg. Főként a kiállításokhoz, amelyekre a saját házban egyáltalán nincs lehetőség, van szükség galériák vagy más kiállító helyiségek közreműködésére. Rendezvényeket gyakran vidéken, a fontosabb egyetemi városokban is szerveznek. Osztrák szakemberek, esetenként magyar kutatók is rendszeresen tartanak előadásokat – szükség esetén tolmácsolással –, melyek célja, hogy hiteles és élő képet rajzoljanak a mai Ausztriáról. A rendezvények központi témája a 20. század. A legújabb tudományos kutatási eredmények bemutatása mellett az irodalom kap nagy hangsúlyt: minden évben osztrák szerzők és germanisták tartanak előadásokat az osztrák irodalomról. Míg az előző rendszer idején egy kliséképet kellett mutatni a múltról, addig jelenleg a magyar és osztrák tudósok azon fáradoznak, hogy objektívan értékeljék a közös múltat. A magyar közönséget, úgy tűnik, elsősorban a Habsburg-Monarchia történelmének feldolgozása érdekli.

Az előadások egy része az általános nagyközönség igényeit szeretné kielégíteni, de vannak olyan szimpóziumok és tudományos fórumok is, amelyek egy-egy szakmai közönséget céloznak meg. Az elmúlt években az ilyen jellegű rendezvényeinket az irodalom, a nyelvtudomány, a közgazdaság és a zene területeinek szenteltük. 1991 elején pl. a „Császári-Királyi hivatalnok a Monarchia és az utódállamok irodalmában" című szimpózium magyar, osztrák, csehszlovák, jugoszláv és lengyel előadókat hívott meg tudományos véleménycserére. A nemzetközi rendezvényeknek erről a módjáról szerzett kedvező tapasztalatok arra ösztönzik a Kulturális Intézetet, hogy a jövőben minél több hasonló tervet vegyen fel programjába.

A Kulturális Intézet által szervezett színházi előadások célja egyrészt az osztrák irodalom bemutatása, másrészt a német nyelvet tanulók segítése az élő nyelv elsajátításában. Szinte már hagyománnyá vált, hogy az intézet kétszer egy évben országos színházi turnét szervez. A technikai adottságok függvényében főként olyan darabokat adnak elő, amelyek kevés szereplővel, egyszerű díszlettel képesek az osztrák színházművészetet közvetíteni.

Különösen kedveltek a Kulturális Intézet hangversenyei, melyek keretében fiatal tehetséges osztrák művészeket mutatunk be. A koncerteket az Intézet épületében vagy budapesti hangversenytermekben rendezzük meg.

A jövőben rendszeres tevékenységet szeretnénk folytatni a kiállítások területén is, ahol a privát galériák megnyitásával, egyre több lehetőség látszik kibontakozni a magyar érdekeltekkel való együttműködésre.

A Kulturális Intézet munkájának jelentős része a tanártovábbképzés és a nyelvtanfolyamok szervezése. A német tanárok részére évek óta speciális továbbképzést biztosítunk, melyen a tanárok az osztrák nyelv és kultúra különlegességeivel ismerkedhetnek. A nyelvtanfolyamokat 12-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

14 éves gyerekek, valamint 16 év feletti felnőttek részére szervezzük, öt különböző fokon, heti 4 órában. A nyelvtanárok egyrészt osztrák lektorok, akik budapesti egyetemeken és főiskolákon tanítanak, másrészt magyar germanisták. A tanfolyamok részére a Budapesti és a Klagenfurti Egyetemek munkatársai speciális tananyagot dolgoztak ki.

Az eredményes nyelvtanulást és az osztrák irodalom minél szélesebb körű megismertetését kívánja elősegíteni a Kulturális Intézet könyvtára is, amely mintegy 3800 kötet könyvvel és 20 féle folyóirattal rendelkezik. A könyvek kb. egyharmad része szépirodalom (klasszikus és kortárs osztrák írók és költők művei), egyharmad része a művészeti és művészettörténeti könyv (köztük osztrák festők, grafikusok és szobrászok kiállítási katalógusai), a többi történelmi könyv, tankönyv és különböző szakkönyv. A könyvek mellett a könyvtár lemezekkel is rendelkezik, híres osztrák zeneszerzők műveivel, valamint videokazettákkal, diákkal és magnókazettákkal Ausztriáról, illetve osztrák szerzőkről.

Az állomány beszerzése Ausztriából történik, évi 30 000 schilling összegben. A könyvtár az aktuális események iránt felmerülő igényeket is megpróbálja kielégíteni, jelenleg pl. a Mozart-évfordulóra készülve a témához kapcsolódó minden új könyvet megpróbál beszerezni.

A könyvtári teendőket egyetlen személy látja el napi 4 órás munkaidőben. Számítógép nincs, a könyvek feldolgozása a katalogizálástól kezdve a kölcsönzésig manuálisan történik. Mivel a hely elég kicsi, ezen kívül a könyvtár elhelyezkedése sem a legszerencsésebb (2 iroda is nyílik belőle), így szabadpolcos kölcsönzésre sajnos nincs lehetőség, csak a katalógusból lehet könyvet választani. A kölcsönzési idő 2 hét, terjedelmesebb könyvek esetében esetleg 3 hét.

Külön olvasóterem nincs, de a könyvtárban és a berendezett előtérben lehetőség van jegyzetelésre és folyóiratok olvasására, ez utóbbiak ugyanis nem kölcsönözhetők. A kölcsönzés ingyenes, a beiratkozásnál csupán a személyi igazolványra (illetve útlevélre) van szükség. A könyvtár hétfőn, szerdán és pénteken tart nyitva.

Az Osztrák Kulturális Intézet célja átformálni a magyarok egy részében ma is élő osztrák kliséképet, amelyet a Sängerknaben, a Sacher-torta, a lippizaner- és a Monarchia-nosztalgia jellemez. Szeretné szemléltetni és bizonyítani, hogy a múlt és különösen a századforduló környékének számos jelentős és fontos szellemi áramlata Ausztriából indult, és hogy Ausztria jelenkori teljesítményei is kiállják az összehasonlítást bármely más országgal.

Szerettel várjuk Önt is rendezvényeinkre és könyvtárunkba.

AJÁNDÉKOT NEM KÉRÜNK! – A British Library Document Supply Centre kéri jóakaróit, hogy idegen nyelvű monográfiákat (cirill betűsök kivételével) a jövőben ne ajándékozzanak a Központnak; ezeknek a dokumentumoknak oly kicsi a forgalmuk, hogy nem éri meg a feldolgozás költségeit. (Document Supply News, 1991. márc.)

A POSTAI SZÁLLÍTÁS KÜLFÖLDRE átlag 6,37 napot igényel a British Library DSC küldeményei számára (a skandináv országokba nem egészen négy napot, az Európai Közösség országaiba 5-9 napot, az USA-ba kb. 9 napot). A Központ által igénybe vett három postai vállalat közül a Royal Mail International a leggyorsabb, átlagosan 4,22 napos teljesítménnyel, ezért az USA-ba ma már kizárólag ezen az úton küldik a dokumentumokat (így az USA-küldemények 88%-a 6 napon belül célhoz ér). (Document Supply News, 1991. márc.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Budapesti Goethe Intézet Könyvtára

Beata Detlefs

Az 1951-ben alapított *Goethe-Intézet* ma 155 intézménnyel képviselteti magát 73 országban. Megalakításával a *Német Szövetségi Köztársaság* a nemzetközi kulturális együttműködést kívánja elősegíteni. Az Intézet a vendégország kulturális szervezeteivel együttműködve vesz részt a kulturális programok szervezésében és megvalósításában. Ezek között említhetjük a konferenciák, szerzői estek, művészi kiállítások, zenetudományi kurzusok rendezését vagy színdarabok, dokumentum- és játékfilmek bemutatását.

Kultúrpolitikai feladatai között nagy hangsúllyal szerepel a német nyelv külföldön történő ápolása is. A nyelvoktatáshoz szükséges tananyagok és módszerek fejlesztésében 16 hazai és 139 külföldi intézet vesz részt. Tanfolyamaikat összesen évi 100 ezer hallgató látogatja.

A külföldi kultúrintézetek tevékenységét a Münchenben székelő igazgatóság koordinálja. Szakcsoportjaival közösen szervezi és határozza meg az intézetek munkájának fő irányvonalait. A világhálózatban 3000 állandó munkatárs dolgozik. Az intézetek összköltségvetése 230 millió DM-et tesz ki. A belföldi intézeteknek önköltségesen kell dolgozniuk, évi 60 millió DM bevételt szereznek tanfolyamaikkal.

A könyvtárak és médiatárak mindenhol jelentős részt vállalnak a feladatok végrehajtásában, azáltal, hogy a Szövetségi Köztársaság kulturális és társadalmi életéről közvetítenek információt. Összállományuk 1 183 ezer könyv, 6700 folyóirat, 740 újság. Az utóbbi években megnövekedett az audiovizuális gyűjtemények nagysága is (329 400 egység)

A Budapesti Goethe Intézet Könyvtára

A Budapesti Goethe Intézet feladata olyan anyagok rendelkezésre bocsátása (könyvek, kazetták, videók, folyóiratok, napilapok, diák), amelyek áttekintést nyújtanak Németország kulturális, irodalmi, politikai és társadalmi életéről. Hangsúlyos szerepet kap az aktualitás és az időszerűség. A vendégország olvasóinak ugyanis meg kell adni a lehetőséget, hogy átfogóan és naprakészen tájékozódhassanak Németországról. Ehhez kínálunk anyagokat szinte minden tudományterületről. A hangsúly a humántudományokon van. A természettudományokat főként kézikönyvek és folyóiratok reprezentálják. Az ál-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lomány ezen kívül általános kézikönyveket, gyermek- és ifjúsági könyveket és nyelvoktatáshoz szánt anyagokat is tartalmaz.

A könyvtár még a fejlődés szakaszában van. A tervezett állomány 12 ezer dokumentumból áll majd, jelenleg a könyvtár 6 ezer információhordozó anyaggal rendelkezik. Ebből a könyveinek száma 4 ezer, ezer kötet pedig nyelvkönyv a német oktatáshoz. Ezt egészíti ki kb. ötszáz video és ugyanennyi zenei és szöveges kazetta. A folyóiratállomány 38 féle folyóiratot számlál. Évente kb. ezer dokumentum beszerzésére van lehetőség.

A könyvtárat német anyanyelvű, könyvtáros végzettségű kiküldött munkatárs vezeti. Egy könyvtárkezelő végzi a kölcsönzést heti 25 nyitvatartási órában. A könyvtár munkájában időről időre gyakornokok is részt vesznek. Évente négy külföldi könyvtár szakos hallgató tölti gyakorlati idejét nálunk. Ez alatt betekintést nyernek az itt folyó munkába s a gyakorlatban tanulmányozzák az osztályozás és a katalogizálás kérdéseit.

1991 májusában 4000 beiratkozott olvasója volt a könyvtárnak, ebből kb. 2000 tekinthető rendszeres látogatónak. Németország 1990 októberi újraegyesülése és az NDK Kultúrcentrum ehhez kapcsolódó bezárása óta naponta 10-20 olvasó iratkozik be könyvtárunkba. Az olvasói kör összetétele a társadalom minden rétegét és korosztályát (3-90 évig) reprezentálja. Érdeklődésük ennek megfelelően meglehetősen szóródik. Az olvasóknak kb. fele némettanár vagy németül tanuló. A Goethe-Intézet könyvtára az egyetlen könyvtár Magyarországon, amely nagy mennyiségben rendelkezik modern német nyelvi tananyagokkal. Ezért az ország minden részéből jelentkezik igény a szolgáltatásokra. Emiatt sajnos kevés idő marad a közönségkapcsolatok szervezésére és más hasonló propaganda munkára. Nagy eredménynek könyvelhető el, hogy 1990-ben lehetőség volt 100 gyermek- és ifjúsági könyvből álló kiállítás bemutatására Magyarország különböző városaiban. A kiállításhoz kapcsolódó nyereménypályázaton 200 gyermek vett részt. Ezen kívül rendszeresen jelentkeznek 10-20 fős iskolai osztályok illetve egyetemista csoportok, melyek a könyvtárral szeretnének megismerkedni. Ennek keretében rövid tájékoztatót tartunk, melynek révén betekintést nyernek a könyvtár szolgáltatásaiba és az egyéb munkafolyamatokba.

Az információszolgáltatás iránt egyre erősebben felmerülő igényt sajnos nem tudjuk olyan mértékben kielégíteni, amennyire az kívánatos volna, de azért a javulás jelei is mutatkoznak már. A túlterhelés megszüntetésének egyik módja lenne a nyelvi anyagoknak az általános gyűjteménytől elválasztott kölcsönzése. Egy másik elgondolás szerint a nyelvi anyagok egy részét érdemes lenne a megyei közkönyvtáraknak tartós letétbe adni, hogy a vidéken élő olvasóknak ne kelljen nyelvanyagért Budapestre utazniuk. Ezáltal nemcsak hosszú utazásokat takaríthatnánk meg, hanem a könyvtárra nehezedő nyomás is csökkenne.

Nagyon nagy a kereslet a német tudományos könyvtárakkal történő könyvtárközi kölcsönzésre is, azonban a Goethe-Intézet csak a Németországról szóló vagy a német szerzőktől származó művek meghozatalára vállalkozik. Sok olvasó szeretne más nyelvű és más tudományterületről származó irodalmat rendelni, mivel a várakozási idő a Goethe-Könyvtárban csak kb. 4 hét, szemben a magyar könyvtárakkal, ahol a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés átfutási ideje jóval hosszabb. Ebből a példából talán jól látszik milyen dilemma közt őrlődik a Goethe-Intézet könyvtára. Mi nem tudunk, és nem akarunk olyan szolgáltatásokat átvállalni, melyeket a magyar könyvtárhálózat is tud nyújtani. A könyvtárnak tulajdonképpen kiegészítő kínálatot kell adnia a Németország iránt érdeklődők számára, de nem pótolhatják a magyarországi könyvtárakat. Kiutat jelenthet ebből a helyzetből a magyar intézményekkel, könyvtárakkal való fokozott együttműködés. Munkakapcsolatba léptünk a budapesti Idegennyelvi Könyvtárral és szeretnénk más könyvtárakkal is kapcsolatokat kiépíteni. Az adminisztráció mint mindenütt, itt is sok időt elrabol. A müncheni Központi Igazgatóságon most fejlesztenek ki egy számítógépes programot külföldön működő könyvtáraik számára. A Központi Igazgatóságon létezik már katalóguskártya szolgáltatás, amely a megrendelt könyvek egy részét számítógépes katalóguskártyával látja el. A könyveknek kb. felét azonban maguknak a könyvtáraknak kell feldolgozniuk.

1991 elején intézetünk egy másik épületbe költözik át, az Andrássy út 24. alá, ahol megfelelőbb lesz a könyvtár elhelyezése.

A budapesti Goethe-Intézetnek elsődlegesen az a feladata, hogy a német kultúrát képviselje Magyarországon. Most, amikor oly sok minden

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megváltozott mindkét országban, bizony nem könnyű az igényekkel, elvárásokkal lépést tartani. Az bizonyos, hogy még sok feladat vár ránk itt. Célunk a tartalmi munka erősítése, hogy ezzel hozzájáruljunk Magyarország kulturális sokszínűségéhez.

Örömmel értesítjük, hogy elkészült a

Magyarországi Könyvkiadók és Kiadói joggal rendelkező közületek

című összeállításunk.

Több mint 1600 név, cím, telefonszám!

IBM PC-re floppy lemezen, bővítési és többirányú lekérdezési lehetőséggel

Ára: 4000 Ft
Könyvalakban, kötve: 950 Ft

Megrendelhető: *Borbély László*
Gödöllő
Mosolygó Antal krt. 4.
2100

Fizetés módja: utánvét vagy átutalás.

Átutalással történő megrendelés esetén kérjük tüntessék fel bankszámla-számukat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az automatikus osztályozástól a magasabb fokú morfológiákig

Darányi Sándor

1. Előszó

Előljáróban néhány szót szeretnék szólni arról, miként kapcsolódik ez az írás *Horváth Tibor* kandidátusi értekezéséhez.[1]

Minden információkereső rendszer próbaköve a szemantika - az a tény, mennyire értelmes közléseket kapunk vissza a számítógéptől. Horváth Tibor annak a felfogásnak a híve, amely ezt a szemantikát nem a keresőkifejezések közötti logikai kapcsolatok révén közelíti meg (ezeket a *Boole-algebra* definiálja), hanem az indexkifejezések logikai kapcsolatait építi be a rendszerbe a *Chafe*- illetve *Fillmore*-féle mélyesetgrammatika operátoraival. Értekezése ezt a gyakorlatot mutatja be, a PRECIS honosítása példájával.

Az ide vezető gondolatmenet egyik állomása a statisztikai automatikus osztályozás beillesztése az osztályozástörténet vonulatába. Jómagam ezzel kapcsolatban invitálom az olvasót egy kis kitérőre, egyéb, de szintén a könyvtártudomány megfontolásai közé tartozó kérdésekből ajánlva ízelítőt. E dolgozat eredetileg 1990-ben Darmstadtban hangzott el, a *Society for Content and Concept Analysis by Computer* (SCCAC) közgyűlésén.[2]

2. Bevezető megfontolások

Az emberi megismerés mércéinek egyike az, mennyire vagyunk képesek elképzelni és láttatni a láthatatlant. A mikroszkópok és teleszkópok ezen képességünk megbecsült eszközei. Ha mikro- vagy makroszintű koordinátarendszereket figyelünk meg, mind a mikroszkóp, mind a távcső a puszta szemmel észrevehetetlen morfológiákról lebbenti fel a fátylat. Bármely tudományos vizsgálat alapvető feladata az ilyen morfológiák feltérképezése. E térképezés vezet ahhoz, amit rendszerint egy tudományterület fejlődésének szoktunk nevezni. Általánosságban elmondhatjuk, hogy a felfedezett alakzatok megbízhatóan állandó volta a megfigyelés dimenziószámával arányos. Ugyanis minél részletesebben írunk le és hasonlítunk össze két objektumot, annál valószínűbb, hogy az eredmény megközelíti az elméletileg elérhető tökéleteset.

Különösképpen láthatatlan és nehezen osztályozható az emberi tudás, mindazon fogalmak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

univerzuma, melyek segítségével a környező világot tükrözzük magunkban. Összhangban a megismerés gyakorlatával, megtehetjük, hogy erre a fogalmi - belső - világegyetemre mint égitestek rendszerére hivatkozzunk, megpróbáljuk feltérképezni együttállásaikat, illetve utazzunk közöttük. Probléma azonban az, hogyan alakítsunk át egy fogalmi sémát olyan alakzattá, amely elég állandó ahhoz, hogy eltűrje a térképezést? A következőkben amellett érvelek, hogy ennek egyik lehetséges módja a Horváth Tibor által is leírt statisztikai automatikus osztályozási módszerek használata. Az ilyen módszerek az input adatoktól független eredményre vezetnek, azaz nem módosítják a megfigyelt jelenséget.[3]

Megjegyzem, ez a dolgozat az információt olyan fizikai entitásként értelmezi, amelyre vonatkozik az entrópia törvénye. Az entrópia mint a bizonytalanság mértéke a rendezetlenség, rendetlenség vagy véletlen formáját ölti. Párhuzamként kínálkozik a statisztikai mechanika esete, melyben a molekulák szerveződése a róluk szóló tudássá alakul át, s az entrópia növekedése e tudás csökkenésével jár.[4] Eléggé figyelemreméltó, hogy mind az információ tudományában, mind a statisztikai mechanikában a rendezetlenség és a káosz, a tudás hiánya akadályozza meg, hogy előre megmondjuk az események kimenetelét.

3. A statisztika mint a megfigyelés eszköztára

3.1. Osztályozás klaszter- és faktoranalízissel

A statisztikai módszerek közül a klaszter- és faktoranalízis osztályozási képességeire, és az eredmények értelmezésére szeretnék összpontosítani. Az osztályozás objektumok olyan csoportosítási folyamatát jelenti, melynek során a csoportok tagjai tulajdonságaikat tekintve hasonlítani fognak egymásra. Míg a klaszteranalízis politétikus, többrétű, rendezetlen osztályokat alakít ki, a faktoranalízisban az osztályozás nem domborul ki, noha benne rejlik az eredményben.[5]

E „benne rejlő", inherens osztályozáson azokat a klaszterokat értem, amelyek mint objektumok vagy megfigyelési változók csoportjai tűnnek fel a háromdimenziós faktortérben (a többi faktor nem láttatható). A csoporttagság tekintetében mind a klaszter-, mind a faktoranalízis eredményei egybevethetők, és egymással többé-kevésbé azonosak. A „többé-kevésbé" kifejezés arra a bizonytalansági szindrómára utal, amelyhez hamarosan visszatérek.

A faktoranalízis előnye a klaszteranalízissel szemben, hogy a faktortér három, egymásra merőleges tengelye, valamint a teret „kifeszítő" objektum-csoportok között inherens oksági összefüggés van. Azt mondhatnánk, a faktorok az okai annak az osztályozásnak, amely a csoportok tagjait egymáshoz rendelte. Ha nem sikerül szavakra lefordítanunk ezeket a faktorokat, az oksági összefüggés nem egykönnyen látható be, ezért az objektumok illetve tulajdonságok klasztereit hozzá szokás rendelni a tárgyalási univerzum tengelyeihez. Ennek egyik lehetséges módja a faktorforgatás[6], a másik a blokk-klaszterálás kiegészítése faktoranalízissel[7].

3.2. Statisztika és okság

Míg a faktoranalízisban könnyű statisztikai okságot látni, hiszen a kikövetkeztetett faktorokból vagy okokból a standardizált input mátrix rekonstruálható, ez a metafora az igazi okságra csak némi fejtörés után alkalmazható.

Azzal érvelünk, hogy a megismerés során a változatlan, invariáns tudás keresése megfelel azon állandó szabályok kutatásának, amelyek a jelenségek létét szabályozzák. Így a tudás az információ okának tekinthető - olyan oknak, amelyről gyarapodó következményei révén szerzünk tudomást.[8]

A faktoranalízis során az okok struktúráját következtetéssel tárjuk fel, az eredmények struktúrája felől. Ilyenkor az input mátrixból végzett számítások minden lépése eredménye az előzőeknek és oka is a rákövetkezőknek. Ugyanakkor a számítások helyességének mércéje, vajon a kikövetkeztetett okstruktúrából a megfigyelési adatok eredeti eloszlása, az input mátrix rekonstruálható-e. Eszerint legalábbis beszélhetünk arról, hogy bemenő, input adatainkat a faktorsúlyok „okozták". Másfelől, az a kérdés, hogy a faktorstruktúra révén elérkeztünk-e a stabil, változatlan tudáshoz a kezdeti információk helyett, voltaképpen azt feszegeti, vajon eredményeink invariánsak-e. Ez csiklandós kérdés, hiszen a különböző klaszteráló és faktorizáló algoritmusok „szeretnek" különböző eredményekkel meglepni minket.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

4. Az információ mint világegyetem

Az alábbiakban a faktor- illetve főkomponens-analízissel megmutatott tárgyalási univerzumot olyan *Newton* utáni információs világegyetemnek tekintjük, amelyben a megfigyelő nem képes önnön szubjektivitásától független megfigyelésekre. Ez a függés esetünkben a kutató döntéseként jelenik meg, milyen algoritmust választ az elemzéshez. A választott eszköz kihat az eredményre, amely így nem lesz független a megfigyelőtől.

A matematikai statisztikában e függés megszüntetésének egyik módja az, ha az invariánssal az eredmények statisztikailag szilárd, az algoritmusoktól független, közös részét azonosítjuk. Ekkor különböző algoritmusokat használunk ugyanarra a célra, majd az osztályok azon részét fogadjuk el invariánsnak, amelyek mindegyik algoritmusnál előfordultak. Ez a fogás a megfigyelőtől kevésbé függő eredményekre vezet, csökkenti az osztályozás bizonytalanságait, vagyis a tanulmányozott jelenség entrópiáját.

Az eddigieket összegezve, a faktor- és klaszteranalízis eredményeinek statisztikai szilárdságát fokozván eljuthatunk a jelenségek állandó csoportosításaihoz és ezek invariáns okszerkezetéhez, miközben megőrizzük a bemenő megfigyeléseket mint következmény-struktúrát.

5. A másod- és felsőbb fokú morfológiák fogalma

A behatolás a láthatatlanba, valamint az invariáns keresése hagyományosan rokon próbálkozások. Míg invariánsokat számos tudományterületen mutattak ki - itt meg kell elégednünk néhány hivatkozással (Gould 1979, Ivanov és Toporov 1976, Propp 1975) -, addig a megfigyelő eszköztárának kiterjesztése az optikától a statisztikáig aránylag kései fejlemény. E két erőfeszítés találkozik a különféle méretű és alakú morfok, alakzatok észlelésében.

5.1. Meghatározások

Morfon vagy alakzaton fizikai vagy fogalmi tulajdonságoknak olyan állandó halmazát fogjuk érteni, amelyeket relációk hasonlóan stabil rendszere köt össze. E tulajdonságok legyenek egy hálózat csomópontjai, relációik pedig a hálózat élei! Ezzel az eljárással akár egy test fizikai körvonalai, akár egy fogalom nem-fizikai alakja megrajzolható. Következésképp morfológián alakzatok olyan rendszerét értjük, amelyek elkészíthetők, sokszorosíthatók, csonkolhatók és megsemmisíthetők.

Az első- és magasabb fokú morfológiák egymástól csak csomópontjaik összetettségében különböznek. Az elsőfokú morfológia olyan rendszert jelent, amelyben a háló csomópontjai magányos objektumok vagy fogalmak (megfigyelési esetek), vagy tulajdonságok (megfigyelési változók). Ezt a fajta hálót szokás struktúrának, szerkezetnek is nevezni. A másodfokú morfológia ezek után olyan szuperstruktúra, amelynek csomópontjai az objektumok, fogalmak vagy tulajdonságaik csoportjai, klaszterei. Ugyanezen gondolatot folytatva, harmadfokú morfológián olyan hiperstruktúrát érthetünk, amelynek csomói elsőfokú koordinátarendszerek, univerzumok, az ultrastruktúra hálózatának metszéspontjai pedig maguk is hiperstruktúrák.

Más szóval, egy másodfokú szuperstruktúra a struktúrák struktúrája, a harmadfokú a szuperstruktúrák térszerkezete lesz, és így tovább.

5.2 A magasabb fokú morfológiák ismérvei

Meghatározásánál fogva a magasabb fokú morfológia szerkezet, struktúra tehát, - ugyanakkor nem minden hálózat nevezhető morfnak. Úgy gondolom, az igazi morfot vagy alakzatot legalább a következő négy ismérv együttes előfordulása jellemzi:

(a) láthatatlan,
(b) változatlan, invariáns,
(c) szemantikát hordoz,
(d) dimenziókkal, összehasonlítható tulajdonságokkal rendelkezik.

Láthatatlanságon olyasvalamit értek, ami a megfigyelés mai határain túl esik.

Az invariancia vagy stabilitás egy jelenség azon részét fejezi ki, amely mentes a változástól mint folyamattól.

Ami a szemantika vagy értelem hordozását illeti, a természetes nyelvektől a zenén át a genetikai kódig a lineáris (időbeli) közlés minden for-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

májának van egy hordozó komponense, a kommunikáció formális, alaki oldala, meg egy hordozott része, az alaki oldalhoz rendelt szemantika. E két nézetet olyan, nyelvtani (grammatikai) csatoló köti össze, amely egymáshoz rendeli a szavakat, állandósult szókapcsolatokat, mondatokat, meg a nekik tulajdonított jelentést.

A dimenzionalitás arra a tapasztalatra utal, hogy a morfokat tulajdonságaik révén írhatjuk le. Magyarán szólva, tulajdonságai nélkül se az objektum, se a szubjektum nem önmaga. Az ismérvek nélküli lényt nehéz elképzelni.

Ha a vizsgált tárgy ezeknek az ismérveknek megfelel, nézetem szerint magasabb fokú alakzattal van dolgunk.

5.3 Néhány példa

E kritériumok alapján, az ember elsőfokú alakzatok részhalmazainak tekintheti a fogalmi (*conceptual structure*) vagy kognitív struktúrákat (*cognitive structure*), bogokat (*clump*), szemantikai hálókat (*semantic network*), szemantikai térképeket (*semantic road map*), asszociációs pályákat (*association trails*) és idézettségi hálókat (*citation network*). Míg ezek mindegyike láthatatlan és dimenzionált, tulajdonságaik száma tekintetében nagy közöttük a különbség, és közülük számos nem invariáns. A szemantikai struktúrák okságinak tekinthetők - a mélyszerkezet okozza a felszíni szerkezetet -, az idézési struktúrák viszont nem. A hypertext hasonlítható a magasabb fokú morfológiákhoz, amennyiben dimenziói vannak, sokféle szemantikát hordoz, azaz poliszémikus, és esetleg ok-okozati is, de nem invariáns és szerkezetét nem mi csapatjuk ki a láthatatlanból, hanem mesterségesen generáljuk. Mindez az invariancia döntő szerepére mutat rá, melynek az eredmények statisztikai szilárdsága (robustness) jól megfelel.

Eddig elsőfokú morfológiákkal foglalkoztunk. Terjesszük ki most az analógiát magasabb fokúakra is, a csillagászat mint metafora segítségével.

6. A csillagászat mint metafora

Párhuzamként máskülönben láthatatlan morfológiák megfigyelésére, korábban már felhoztam a mikroszkópot és a távcsövet. Most azt állítom, hogy a csillagászati világegyetem szerkezetének nagyságrendjei afféle mérőlécül szolgálhatnak, ha el akarjuk képzelni az emberi tudás nem-fizikai univerzumát.

Idestova száz esztendeje, a csillagászat az égbolt feltérképezésével vesződik, azzal, hogyan dönthetné el az égi alakzatok pontos távolságát a Földtől. Ezért milliónyi felvételt készítettek mind az északi, mind a déli égboltról. A probléma a fényképekkel az, hogy kétdimenziósak, és az általuk szerezhető kétféle alapvető információ, az égitest helyzete és fényereje nem elegendőek ahhoz, hogy elhelyezzük őket a térben, a harmadik kiterjedés mentén. Egy öreg, pislákoló csillag, bármilyen közel van hozzánk, éppoly homályos lehet a fényképen, mint heves és ifjú társa, amely a távolban lobog.

Hogy ezen a nehézségen felülkerekedjenek, a csillagászok növelték megfigyeléseik dimenzióinak számát. A különböző égi nagyságrendekben különféle indikátorokat felfedezve - úgynevezett *cefeida* csillagokat használnak a galaxisok távolságának mérésére, a színkép vöröseltolódását, a *Doppler-effektust* a nagyobb alakzatok osztálybasorolására sebességük, koruk és helyzetük szerint -, máig mintegy tizenöt milliárd fényévnyi távolságig sikerült felderíteniük az univerzum szerkezetét. Így a dimenzionalitás segített fellebbenteniük a láthatatlan fátylát.

De nem kevésbé segített a látható fény hullámhossza alatti vagy feletti megfigyelés eszköztárának fejlődése. A rádióteleszkópok, infravörös és ultraibolya távcsövek ugyanazon térkoordinátákban a látható tartományból már ismert jelenségek más térbeli eloszlását mutatták, hozzájárulva ezzel az eredmények invarianciájához, mely a megfigyelések közös része lett.

Ezzel az eljárással lépésről lépésre derült ki az ismert világegyetem térszerkezete. Ma egymásba ágyazott nagyságrendek sorozatát különböztethetjük meg, a következőképpen. A *Naprendszer*, 20 fényéven belül eső legközelebbi szomszédaival a *Tejút* nevű galaxis része. Az ilyen galaxisokban, a miénkhez hasonló globuláris klaszterek milliói találhatók. A következő nagyságrendekben a Tejút mindössze egyike annak a néhány tucat galaxisnak, amelyek az *Andromédával* és a *Magellán-felhőkkel* közösen az úgynevezett *Helyi Csoportot* alkotják. A Helyi Csoport azonban ismét csupán egyik eleme a *Helyi Szuperklasztert* felépítő sokaságnak, az is-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mert világegyetemnek majdnem a közepén található, nagyon messze a megfigyelhető eseményhorizonttól, amely zsúfolt a tőlünk sebesen távolodó galaxisokkal és szuperklaszterekkel. Amit pedig a „láthatáron" felismerünk, az a kavazárok, a kvázi-csillagok raja, és az ősrobbanás egyenletes háttérsugárzása.

Megdöbbentő hasonlatosságot látok a világegyetemet egymásba ágyazott hiperstruktúrának láttató csillagászati gyakorlat, valamint a faktor- és klaszteranalízis között, mely utóbbi képes hasonlóan szilárd hiperstruktúrák létrehozására egy másik végtelen és láthatatlan, az emberi megismerés feltérképezése által. A magasabb fokú morfológiák analóg szerkezetükkel analóg célokat fejeznek ki. A két kutatási terület nyilvánvalóan rokon, hiszen a sokváltozós osztályozás módszereit a csillagászat is használja.[9] Ugyanakkor a statisztika is a megfigyelés új szakaszába lépett azzal, hogy a jelenségek magasabb fokú aggregációit, csoportosulásait kezdte vizsgálni.[10]

7. Magasabb fokú morfológiák megfigyelése

Gerald Salton automatikus könyvtára óta ezek a gondolatok a könyvtártudomány számára is relevánsak. Ma már nem új ötlet olyan információs mindenséget építenünk, amelyben a felhasználó - a videojátékok űrsétái és statisztikai eszközök keveréke által - maga kormányozhatja kereséseit egy, a kép nyelvére lefordított adatbázisban. Mind a téridőklaszterálás[11], mind az idősorok elemzésének és modellezésének olyan programcsomagjai, amilyen a LISREL vagy az LVPLS, azt bizonyítják, hogy a mai statisztikai eszközök jóvoltából mind az ilyen mesterséges univerzumokban való utazás, mind „égitesteik" evolúciós vizsgálata lehetséges. Mindazonáltal mielőtt utaznánk, el kell döntenünk, mik között hajózzunk? A jelenségek átalakítása morfokká, alakzatokká tudományterületenként meg kell előzze a későbbi, még érdekesebb vállalkozásokat. Az idézettségi klasztertérképek ezekhez tűnnek előmunkálatnak.[12-13]

Stanislaw Lem egyszer azt írta, a szakember olyan barbár, akinek tudatlansága nem terjed ki mindenre. Ugyanő figyelmeztetett arra is, hogy az információrobbanás egyetlen hathatós ellenszere olyan új gondolatok és eljárások ötvözete lehet, amelyek megrostálják a sokat, és csak a lényegeset tartják meg belőle.

Úgy tűnik, az információ tömkelegéből a tudást kicsapatni képes módszertan kidolgozása a könyvtári informatikára vár. Ha ez igaz, e módszertanban helye lehet a magasabb fokú alakzatokat és relációikat felderítő eljárásoknak is.

Irodalom

1. Horváth T.: „Egy törzsnek az ága..." Ismeretszervezés és szintaxis. Kandidátusi értekezés. Budapest, 1987.
2. Darányi, S. - Kovács, G. - Ábrányi, A.: The Concept and Observation of Higher Order Morphologies. 8th SCCAC Meeting, Darmstadt, 1990. Kiadatlan kézirat.
3. Vierra, R.K. - Carlson, D.L.: Factor analysis, random data, and patterned results. American Antiquity 48, 1981. 272-283.
4. Belzer, J.: Entropy. in: Kent, A. - Lancour, H. (Eds.): Encyclopedia of Library and Information Science, 8. (Dekker), New York, 1972. 126-131.
5. Sparck Jones, K.: Some thougths on classification for retrieval. Journal of Documentation 26, 1970. 89-101.
6. Thurstone, L.L.: An analytical method for simple structure. Psychometrika 19, 1954. 173-182.
7. Darányi S.: Infonautika. Mitológiakutatás és statisztikai informatika. Bölcsészdoktori értekezés. (ELTE) Budapest, 1989.
8. Darányi, S. - Kovács, G. - Ábrányi, A.: Knowledge extraction from information by multivariate statistical methods. in: Hämäläinen, P. - Koskiala, S. - Repo, A.J. (Eds.): Proceedings of the 44th FID Conference and Congress, Helsinki. Participants' edition. 1988. 49-54.
9. Abell, G.O.: The distribution of rich clusters of galaxies. Astrophysical Journal Supplement, 32, (1960). 211-288.
10. Nadel, E. - Lowe, C.V.: A comparison of two approaches to higher-order aggregation of single link bibliometric clusters. in: Hurd, J.M. - Davis, C.H. (Eds).: Proceedings of the 49th ASIS Annual Meeting, Chicago, Ill. 23, 1986. 233-236.
11. Raubertas, R.F.: Spatial and temporal analysis of disease occurrence for detection of clustering. Biometrics 44, 1988. 1121-1130.
12. Bujdosó E.: A tudományos kutatás szerkezetének felderítése: az együttidézési klasztertechnika. Könyvtári Figyelő, 32. 1986. 260-271.
13. McCain, K.W.: The paper trails of scholarship: mapping the literature of genetics. The Library Quarterly, 56, 1986. 258-271.

Jegyzetek

Gould, S.J.: One standard lifespan. New Scientist, 81, 1979. 388-389.

Ivanov, V.V. - Toporov, V.M.: The invariant and transformation in folklore texts. Dispositio, 1, 1976. 263-270.

Propp, V.: A mese morfológiája. (Gondolat), Budapest, 1975.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Motto:
„Ha valaki azt mondja, hogy semmilyen tapasztalatot sem fog az ellenkező bizonyítékaként elfogadni, akkor ez mégis egy döntés. Lehetséges, hogy ezzel ellentétesen fog cselekedni." (Ludwig Wittgenstein)

A képi befogadás problémái - „vizuális literátusság"

Bobokné Belányi Beáta

Miközben *McLuhan* a „tipográfiai ember" kialakulását kutatta a gutenbergi galaxis vizsgálatával, kísérletet tett arra, hogy feltérképezze a „poszt tipográfiai ember" lehetséges magatartásformáit, pszichés mechanizmusait. Téziseit, módszereit sokan vitatták[1], gondolatai azonban termékenyítőleg hatottak mindazokra – kezdetben éppen provokatív voltuk miatt –, akiket foglalkoztat az információérzékelés, -feldolgozás és közvetítés folyamata. Az általa felvetett kérdéskörből most csak a képi kultúrára koncentrálva nézzük, mit is köszönhetünk ez újfajta gondolkodásmód megjelenésének és ezen keresztül vizsgáljuk meg viszonyunkat a jó öreg Gutenberg galaxishoz.

Nyelvpszichológusok, szemiotikusok, nyelvszociológusok és különböző nyelvészeti iskolák képviselői hosszú ideje foglalkoznak a „szó hatalmának", varázserejének kutatásával, az írásbeliség feljlődésének elemzésével és az emberi tudatra, ill. kultúrára gyakorolt hatásának felderítésével.

Thienenmann Tivadar irodalomtörténész több évtizeddel McLuhan előtt (1931) már megfogalmazta: „Az írott betű hatalma abban rejlik, hogy a pillanatnyilag elhangzó és elmúló beszédet kiragadja az idő mulandóságából és a térbe látható jelekkel rögzíti, de ezáltal kiemeli a beszédet a *pillanatnyilag jelenvaló szűk köréből* is, és távolba hatóvá, a térnek és időnek ismeretlen messzeségeibe elhangzóvá fokozza. A betű e hatalmával szemben a legnagyobb írók a legmélyebben érezték át az írás felelősségét."[2] Folytatva a gondolatot: „Az írás elválasztja a kimondott szót a beszélő embertől, a nyelvi kifejezést a beszélő embertől független, önmagában megálló, objektív valósággá teszi, de ezzel *absztrakt jelrendszerré egyszerűsíti* az élőszó konkrét gazdagságát. Az írott betű örök dilemma elé állítja az írót és olvasót: objektív és absztrakt formában rögzíti a nyelvi kifejezést, és ugyanakkor arra is törekszik, hogy mennél többet mentsen át az élőszó szubjektív és konkrét frisseségéből a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

betűk elvontabb világába."[3] Thienenmann eljutott azon kérdések vizsgálatáig is, mint az írás és absztrakciós készség fejlődésének elemzése, az íráshoz és olvasáshoz szükséges képességek kialakulásának nyomonkövetése – tehát szinte mindazon problémákat felveti, amiket a későbbiekben *McLuhan* és társai. Így ír az írásos-nyomtatásos közlésmód következményeiről: „A közösség individualizálódik: azaz homogén egységre, atomokra bomlik, egyénekre osztódik, és mindenki maga igyekszik könyvvel a kezében érintkezésbe jutni a láthatatlan szerzővel, illetőleg a kézirat másolójával. A passzív hallgatók személytelen közösségéből kialakul a modern maga-olvasó ember, aki a könyvtárszoba magányában tetszése szerint válogat olvasmányai között, a tér és idő végtelen távolságait áthidalva néma és egyoldalú dialógust folytat láthatatlan szerzőírókkal. Az olvasó ekkor terelődik a *szellemi szabadság és különvalóság* útjára"[4]

Ezt a gondolatot sarkítva McLuhan már az „emberi érzésvilág széjjelválasztásáról, a törzsi létforma elpusztulásáról, az individualizmus és a harcias nacionalizmus kialakulásáról" beszél, „pusztán a közlési technika formáinak megváltozása következtében".[5]

A gondolat, hogy a kommunikációs eszközök és a társadalmi változások között kapcsolat tételezhető fel, nem új, *McLuhan* maga is széles hivatkozási alapról dolgozik, az a felismerés azonban, hogy a technikai és kulturális változások befolyásolják az érzéki tapasztalást, csak a század közepe táján fogalmazódik meg, nem kevés gondot okozva a modern fizika, a pszichológia és a filozófia tudományának.

A kommunikáció öt forradalmának elmélete is (a beszéd, az írás, a könyvnyomtatás, a távközlés és az elektronikus információ-feldolgozás) az ember belső információs-stratégiájának változását feltételezi.[6]

Hauser Arnold elfogadja *McLuhan* elméletét, amennyiben „a médium nemcsak hordozója, hanem konstitutív eleme is az általa közvetített üzenetnek", „de *McLuhan* arra is gondolhatott, – teszi hozzá –, hogy korunk voltaképpeni üzenete nem annyira a közvetített tartalmakban rejlik, mint inkább a rendelkezésre álló médiumok sokféleségében, és abban, hogy ezek fölöslegességük következtében, sokszor üresen járnak és nem közvetítenek semmit. Egész sor olyan hírközlő eszközzel rendelkezünk, amellyel nem tudunk mit kezdeni, gazdagok vagyunk a kifejezés technikáiban, eszközeiben, vehiculumaiban, de szegények a közlésre érdemes eszmékben."[7]

Mármost *McLuhan* érdeme éppen abban van, hogy ráirányította figyelmünket egy új hordozó formátum és közlésmód - a **képi anyag** „kezelési" problémáira, arra tehát, hogy szükségszerűen más a képi érzékelés, leképzés, mint a nyelvi, és tapasztalható mennyi megoldatlan probléma halmozódott fel még a nyelvi közlés, a gondolkodás és a nyelv, az olvasás és személyiségalakulás, stb. viszonylatában is, pedig az erről való tudományos igényű gondolkodásnak nagy múltja van. Mivel napjainkra a képi közlésmód túlsúlya a jellemző, bizonyára nem hiábavaló a vizuális kommunikáció néhány problémájának felvetése és végiggondolása.

„Veszélyes képek"

A képi gondolkodás és közlésmód a legősibb forma, és az ember természeténél fogva audiovizuális felépítésű. A világ tapasztalati úton történő megismeréséhez öt érzékszervünk szolgáltat adatokat. Fiziológiai kísérletek szerint ezek a következő arányban járulnak hozzá tudatunk kialakításához:

1,0% ízlelés,
1,5% tapintás,
3,5% szaglás,
11,0% hallás,
83,0% látás,

Tehát az audiovizuális úton szerzett ismeretanyag összességében 94%! A tapasztalat is azt igazolja, hogy ez a meghatározó informálódási mód.

Ha vizsgálódásunkat a képi (tehát nem szöveges!) információ befogadására szűkítjük, érzékelhető, hogy ez részhalmaza csupán a vizuális módon szerezhető ismereteknek.

Az előzőekben már utaltunk rá, hogy az elmúlt évszázad során a rotációs nyomás, a fényképezés, mozi, tv, stb. feltalálása során a tömegtermelésben fellép a *képek* túlsúlya. Ennek a közlésmódnak jellegzetességeire *Adorno* figyelmeztet, miszerint: a kép látványra épít, nem

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

előzetes fogalmakra és nem nyelvi elemekre, „fogyasztásához" nem kell képzelőerő, ezért teszi, teheti lehetővé az „abszolut" kikapcsolódást, elproblémátlanodást.

A kép esztétikai magatartást indukál és nem igényel erkölcsi viszonyulást. Természetesen ez „később" összeállhat egy teljes katarzison keresztül értékítéletté, amely már az igazsághoz való viszonyra épít. Ehhez azonban be kell teljesülnie bizonyos, a képi információszerzés jellegzetességeire építő feltételeknek.

Az, hogy az emberi agy két féltekéje más és más feladatok ellátására specializálódott (a bal félteke a logikus, analitikus gondolkodásra, míg a jobb oldali az intuitív, muzikális, akusztikus és játékos feladatokra) érdekes megfigyelés, de ma már azt is tudjuk, hogy az ember alkotói folyamataiban a „ratio" és az érzelem, az intuíció kibogozhatatlan arányban van jelen, („ráérezhetünk az igazságra, a megoldásra"!) racionális életünket át- meg átszövik az érzelmek és indulatok.

Figyelemre méltó az a kísérletsorozat, amely a képi információszerzésben az „érzelmek" időbeni elsődlegességét bizonyítja a racionális érzékeléssel szemben, érzékeléspszichológiai módszerekkel.[8]

A képek ijesztő túlsúlya életünkben valószínűleg emocionálisan a legmegterhelőbb és elsősorban gyermekeinket veszélyezteti. Az „Optikai forradalom" ártalmaira *Neil Postman* amerikai kutató hívta fel a figyelmet „A gyermekkor eltűnése" című, 1984-ben megjelent munkájában, és azóta pszichológusok, szociológusok egész sora erősítette meg aggodalmának jogosságát.

A *Postman* által felvetett probléma lényege, hogy a XX. század második feléig valamiféle *fokozatosság* jellemezte a gyermekek információellátását, életmegismerését. Pl. meg kellett tanulnia olvasni, majd az olvasmányok szerkezetét kielemezni (több szinten), stb., tehát fokozatosan vette birtokába a felnőttek világát, szemben a mai kor gyermekével. A televízió ugyanis nem képes az információ disztingválására - fogalmazza meg *Papp Zsolt*, a képi világ mindenki számára hozzáférhető, pedig „titok nélkül nincs gyermekkor".[19]

Ezt a kérdést sok szempontból vizsgálhatnánk, most csak a legveszélyesebb tünetekre utalunk, ezek között is elsősorban a pszichés zavarokra, amelyek a képek értelmezhetetlenségéből és értékelhetetlenségéből adódnak. Ez elsősorban a megfelelő és feltételezett tapasztalatok hiányából fakadhat - egy gyermek esetében ez nagyon is jól elképzelhető -, de táplálkozhat abból az „élményből" is, hogy „nincs mit hozzátennie a képhez", ami szellemi leépüléshez vezet. A képi befogadás feltétele, csakúgy, mint az egyéb közlési módok közvetítette üzenetek esetében - a *beleélés* lehetősége, a *katarzis*, és az újraalkotás folyamata, amivel csak az enyém lesz az élmény. Ehhez szükség van az érzelmi azonosulásra, a képek azonban túl gyorsan váltják egymást, a műsorok egymásra rakódnak, nincs idő az „ülepítésre", a feldolgozásra vagy befogadásra, vagyis valamiféle viszonyulás megfogalmazására.

Egészséges gyereknél ez a lelkiállapot például túlzott mozgásigényben kompenzálódik, és a harmadik mesefilm alatt rugdosni kezdi a fotelt, a testvérét vagy a kutyát - jellemezte a helyzetet *Vekerdi Tamás* gyermekpszichológus. A gyermek viselkedését csak akkor értjük meg, ha belelátunk ebbe a mechanizmusba és megérezzük, hogy elege van az eléje tolt, megemésztett élményekből, a saját képeit akarja, a saját világát akarja megteremteni. Tudjuk azt is, hogy le lehet szoktatni az embert erről az alkotni-vágyásról, és elkeserítő példák sorát lehetne idézni a szellemileg ellustult tinédzserekről. Számomra a legijesztőbb tünet egy konferenciáról szóló beszámoló volt, amit - ha jól emlékszem - Los Angelesben rendeztek a tv-imádók. E többnapos összejövetelen (állandóan nézve és hallgatva a tv adásokat!) ki-ki arról számolt be, hogyan szervezi meg, hogy minél több ideje legyen kedvenc tv csatornáinak nézésére!

Nem szeretném, hogy félreértsenek, mindnyájan tudatában vagyunk az audiovizuális kommunikáció fontosságának és jelentőségének, és nincs is addig semmi baj, amíg *tudatában vagyunk* életünkben betöltött szerepének, a baj ott kezdődik, amikor *függünk tőle*. Sokan abban reménykedtek az értelmiségiek körében, hogy majd a televízió segítségével közkinccsé tehetők a nagy üzleti kockázattal járó, értékes kulturális produkciók. Ez azonban hiú reménynek bizonyult. *Gerbner* egészen odáig elmegy, hogy: „A televízió alapvető szerepe - lévén a televízió a modern társadalom legelterjedtebb kommunikációs közege - az, hogy olyan szimbolikus funkciót töltsön be, amelyeket korábban a népszerű vallások töltöttek be a közösség számára. A hírek, a filmek, a televíziójátékok, az "intim beszél-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

getések„ igen jól megjósolható forgatókönyve, amelyet milliók figyelnek, meglehetősen közel áll ahhoz, hogy a modern élet rítusainak, kultuszainak, passiójátékainak vagy mítoszainak nevezhessük őket".[9]

A „szimbolikus funkción" *Gerbner* olyan hatást ért, amely a kommunikáció nem szándékolt és tudatos „hozama", de aminek jelentős szerepe van a „közönségcsinálásban". A viselkedéstudományi vizsgálatoknak tehát arra kellene irányulnia, hogy felderítsék a kommunikáció szerepét és jelentőségét a társadalom szocializálódásában.

Az UNESCO Kommunikációs Problémákat Vizsgáló Nemzetközi Bizottsága (1976) valósnak ítélte a tájékoztatási eszközök elidegenítő és társadalmi uniformizálódáshoz vezető hatásának problémáját, de arra is felhívja a figyelmet, hogy egyben igen jó lehetőséget kínálhat az „alternatív" életforma és gondolatok bemutatására is.

Vizuális kultúra - vizuális literátusság

Az ember hosszú évezredeken keresztül tanulta meg a „leírt beszédet" életébe beépíteni. De az írásbeliség kialakulása, társadalmi értékké válása nem csupán az írás/olvasás technikai elsajátítását jelentette és eredményezte,[10] az idők folyamán az ember egész személyiségét átalakította ez a tapasztalat, mert ahogy *Wittgenstein* látszólagos ellentmondásokra épülően, a kínai koanok paradoxonjait idézve mondja: „A számolás lényegét a számolni tanulás közben tanultuk meg."[11]

A XX. század vagy XXI. század emberének ki kell dolgoznia a vizuális kultúrálódás stratégiáját. Fenntartania és megtartania a szelektivitást és az ellenőrzést ezen ismeretszerzési lehetőségben is. Kapcsolódva az előzőekben megfogalmazott gondolathoz, ez tehát nem csupán „technikai ismeretek" elsajátítását jelenti, hanem ezen technikák gyakorlása közben szerzett ismereteink összességét, *lényegét*, vagyis magát a vizuális kultúrához való jutást.

A kommunikációs és informálódási szokások átrendeződése már a XVIII. század végén, a XIX. század elején megkezdődött annak következményeképpen, hogy az ipari társadalom körülményei között a korábban meghatározó „dologi" kapcsolatok helyett a „jelek" vették át a főszerepet.

A heideggeri értelemben használható „lét-felejtés", elidegenedés és elbizonytalanodás - lételméleti szinten - éppen ebből a megbomlott kapcsolatrendszerből eredeztethető. Ezt az elidegenedési folyamatot erősíti a televíziónak az érzékeléssel kapcsolatos azon tulajdonsága, hogy elvész a kapcsolat a kép és a tapasztalható valóság között, ami egyfajta uniformizálódáshoz vezet, leszűkítve a világot egy képernyőnyi térségre, ahonnan ellenőrizhetetlen információk zúdulnak ránk a világból. Ez már önmagában is veszélyes dolog, hiszen az ember mindennenű viszonyítási alapot elveszít, ráadásul kozmikus méretűvé növekedett szorongásán sem tud oldani.

A vizuális ismeretszerzéshez pszichésen is hozzá kell „szoknunk". Tudatában kell lennünk annak a lelki mechanizmusnak, ami meghatározó a képi információszerzés folyamatában, és meg kell teremtenünk a „beépítés" feltételeit:

- a megválasztott képi információk zavartalan élvezetét, katartikus beleéléssel, azonosulással. (Ehhez nagy segítség a ma még luxuscikknek számító képmagnó, ami ahhoz segít hozzá, hogy akkor és annyiszor nézzem meg pl. a Sörgyári capricciót, amikor éppen rá vagyok „hangolva");
- megfelelő időt hagyva a feldolgozáshoz, ülepítéshez - gyerekek esetében esetleg megbeszélve, kibeszélve a történet okozta szorongást, vagy élményeket,
- végül pedig a „túlcsordulás", a közömbösség és közönyösség elkerülése érdekében meg kell tanulnunk, és tanítanunk „visszavonulni".

A vizuális literátusság kialakulásához az időn kívül tehát bizonyos technikák, kezelési tapasztalatok szükségesek, illetőleg ezek kifejlesztése és elsajátítása. Az ilyen módon kialakított stratégiákat adjuk át - tudatosan vagy spontánul - a további generációknak követendő vagy elvetendő minták formájában.

„A kultúra - írja *Allport* - mint személyiségformáló tényező elsősorban azért fontos, mert kipróbált, kész mintákat ad, játszik elő bizonyos élethelyzetek megoldásához"[12]

Lőrinszky Ildikó az „Etudes" 1989 szeptemberi számát szemlézve, *Agnes Auschitzka: Gyermekkor ma* című tanulmányát idézi, amelyben az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

újságírónő azt kérdezi egy 12 éves kislánytól: „Szerinted mit jelent gyereknek lenni?" és rá a válasz „Amikor élni tanítanak."[13] Elgondolkoztató!

Különösen, ha kiegészítjük még egy, a tanulmányból kiemelt idézettel: „... A mai gyerek egy olyan társadalom egzisztenciális körvonalazatlanságában él, mely nem tudja megvonni szabad és tilos, lehetséges és veszélyes korlátait... a gyerek már nem tudja azt, hogy hol, sem azt, hogyan kaphatja meg a felnövekedéshez szükséges segítséget."[13] Már *McLuhan* is úgy találta, hogy „nagyon sok 10-14 éves korú fiatal túl hamar és túl gyorsan nő fel"[20]. Ő teremtette meg azt a terminus technicust, hogy „tévégyerek", bár mit láthatott vajon 1962-ben mindabból, amivel ma kell gyermekeinknek „szembenézniük"?!

A személyiség egységre törekvését vizsgálva *Allport* megállapítja, hogy az ember nagy mértékben fokozhatja belső egyensúlyát, ha megtanulja elkerülni az érzelem - értelem ellentmondását, és gyakorolja a kreatív közvetlenségét, ami a felnőttel szemben a gyermeket jellemzi. Idézi többek között *Erich Fromm* gondolatait a *tapasztalat* - elsősorban nem az intellektuális tapasztalat - fontosságáról, ami a totális élményhez vezet, ez az ún. „tapasztalati tudás".[14]

Allport is ebből indult ki, amikor megállapította: „A leghasznosabb elképzelés – amelyen a pszichológusok osztoznak a filozófusokkal – talán az, hogy az integráció *küzdelem* árán jön létre. A fő célok követése (nem pedig beteljesítése) az, ami kialakítja az életet. Minél elérhetetlenebb a cél, annál hatékonyabban alakít."[15]

Megélni kellene tehát az életünket, hogy ne *Hölderlinnek* legyen igaza: „Élünk, s rólunk az álmunk szól"[16], (persze nem véletlen, hogy Heidegger Hölderlin tanulmányából idézünk, önmagunk felelősségét keresve).

A személyiség egysége sokrétű és messzire vezető probléma, aminek egyik lehetséges szépirodalmi megközelítésére vállalkozott *Pirsing*[17].

A képi kulúrálódás napjaink egyik legszorongatóbb problémája. Mondhattam volna képi kultúrálatlanságot is, célozva az európai értelmiség aggodalmára, amivel az amerikai „film-utánzatok" terrorját figyeljük. Mert bár válogatni, szelektálni az egyén joga és feladat, ízlés, műveltség, érdeklődés, lelkiállapot, stb. függvénye, válogatni csak az *adott választékból* lehet. Az ízlés terrorjáról szólva, és csak megemlítve, hogy a tömegkommunikációs eszközök a politikai manipuláció eszközei is, idézzük *Aesopost*, aki a nyelvről szólva figyelmeztet bennünket arra, hogy eszköz lévén jóra és rosszra egyaránt használható.

„A valódi kérdés nem az – állítja *Gerbner* –, vajon a tömegkommunikáció szervei szabadok-e vagy sem, hanem az, hogy az elkerülhetetlen kontrollt vajon *ki, hogyan és milyen célból*, valamint *milyen következményekkel* alkalmazza."[8]

A felelősség az információs politika irányítóit és szakembereit terheli elsősorban – de mindannyiunknak megvan a magunk felelőssége. Egészséges társadalmi kontroll ugyanis csak egészséges személyiségek önkontrolljából adódhat össze.

Irodalom:

1. Vége a Gutenberg galaxisnak? Vál. és szerk. Halász László, Bp., 1985
2. Thienenmann Tivadar: Irodalomelméleti alapfogalmak. Bp., 1931. In: Vége a Gutenberg ... p. 66.
3. I.M. p. 66.
4. I.M. p.69.
5. McLuhan, Marshall: Gutenberg galaxis, 1962. Toronto, in: Vége a Gutenberg ... p. 70.
6. Fülöp Géza: Ember és információ. Bp. Muzsák, 1984.
7. Hauser Arnold: Soziologie der Kunst, 1974. in: Vége a Gutenberg ... p. 275.
8. S. Lengyel - A. Bruckner: Die Bedeutung der visuellen Wahrnehmung bei des Erfassung von objektfunktionen... In Design Research Symposium, 8-11, 5. 1984. Helsinki.
9. Gerbner, George: Communication and Social Environment. Scientific American, 277. 1972. 3. In: Vége a Gutenberg... p. 403.
10. Escarpit, Robert: A könyv forradalma. Bp. 1976.
11. Wittgenstein, Ludwig: A bizonyosságról. Bp. 1989. p. 21.
12. Allport, Gordon W.: A személyiség alakulása. Bp. Gondolat, 1985. p. 186.
13. Lőrinszky Ildikó: Az Etudes a francia fiatalokról. Vigilia, 55. évf. 1990. 5.sz. p. 347-350.
14. Fromm, Eric: Zen-buddhizmus és pszichoanalízis. Bp. 1989.
15. I.m. p. 403.
16. Heidegger, Martin: Hölderlin és a költészet lényege. In: Az egzisztencializmus, Bp. 1965. p. 187-207.
17. Pirsing, Robert M.: A zen meg a motorkerékpárápolás művészete. Bp. 1989.
18. I.m. p. 401.
19. Papp Zsolt (Élet és Irodalom. 1986. ápr. 18.)
20. McLuhan, M.:(Life. 1962. aug. 10.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KULTURÁLIS INTÉZET – VÁLSÁGBAN. Az „Arab Világ Intézetét" 1980-ban hozták létre Párizsban 20 arab állam és a francia kulturális minisztérium megegyezése alapján, az arab kultúra és civilizáció nyugat-európai hídfőállásaként. Az Intézet költségvetésének biztosítását felerészben a francia állam vállalta magára, fele részben pedig az Arab Liga tagállamai, egymás között egyenlően felosztva. Párizs városa a déli Szajna-parton egy jó fekvésű telket bocsátott rendelkezésre az építkezéshez. Jean Nouvel francia építész impozáns acél-üveg konstrukciót tervezett, amely 340 millió frankos építési és 120 millió frankos belső berendezési költséggel valósult meg. A kultúrpalotát 1987 novemberében Francois Mitterand nyitotta meg. Az Intézet könyvtára a három alsó szintet foglalja el. A kb. 40 ezer kötetes könyvgyűjtemény igen jó elhelyezést nyert (1080 m2). Az állomány kb. 30%-a arab nyelvű, legnagyobb része francia és angol nyelvű műveket tartalmaz. Kereken 700 kurrens folyóirat áll az olvasók rendelkezésére, emellett térképek, atlaszok, audiovizuális és nyelvi anyagok. Az állományt az ETO némileg módosított változata alapján rendezték el. A teljes gyűjteményt elektronikus biztonsági berendezés védi. A kölcsönzések nyilvántartása számítógéppel történik. A gépi katalógusban arab és francia nyelven is lehet keresni, ehhez 10 terminál áll rendelkezésre. A könyvtárban dolgozó 37 fő közül kb. harmincan arab származásúak, mindegyikük legalább két nyelvet beszél. – Az Intézet megnyitásakor megjelent kommentárokban többször is felmerült, hogy az Intézet jövője pénzügyi szempontból meglehetősen bizonytalan, ugyanis egyes arab államok már az építési fázisban sem tettek eleget rendszeres befizetési kötelezettségüknek. A pénzügyi csőd láttán a francia kulturális minisztérium felajánlotta, hogy az éves költségvetésben (kb. 100 millió FF) részesedését 60%-ra növeli. A nyitás óta csak Egyiptom, Szaúd-Arábia, Tunézia és Kuwait utalta át pontosan hozzájárulását, ezért 1990 végére összesen 140 millió frankra rúgott az Intézet tartozása. Az Öböl-válság hatására – amikor Kuwait 6 millió frankos tartozását törölték – a pénzügyi hiány csak súlyosbodott, de nem elsősorban azért keletkezett! 1990 őszén az Intézet igazgatója takarékossági tervet nyújtott be, amely elsősorban a személyzet létszámának csökkentését irányozza elő. Kb. 50 munkatársat fenyeget az elbocsátás, amire ők sztrájkot helyeztek kilátásba. A könyvtárban 7 álláshely került veszélybe. A könyvtár gyarapítási költségvetése is csökkenni fog a negyedével. Hogy ezt az érvágást legalább részben kompenzálják, a könyvtár intenzívebbé teszi cseretevékenységét, és kevesebbet ad ki köttetésre. Ezenkívül lényegesen ki fogják bővíteni a térítésért való kölcsönzést, amely eddig csak 4000 címre terjedt ki. A könyvtárosok úgy érzik, hogy a könyvtár egész léte veszélyben forog. A könyvtár vezetőnője ezért kapcsolatot keresett a párizsi kollégákkal, hogy szükség esetén a teljes könyvtárállományt egy párizsi egyetemi könyvtár gondjaira bízzák. (Bibliotheksdienst, 1991. 3. szám)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kitekintés

Maurice Line úr, a Library Association elnöke 1990 őszén kelet-európai körutazása során Magyarországra is ellátogatott. November 7-én az Országos Széchényi Könyvtárban rendezett szakmai találkozón, Line úr megosztotta a résztvevőkkel a könyvtári menedzsment területén nyert sokéves tapasztalait. Az elhangzott előadás közreadását fontosnak tartjuk, mivel a mai magyar könyvtárügynek sok tekintetben hasonló problémákkal kell szembenéznie, mint az angliai könyvtáraknak a 80-as évek elején. (A szerk.)

Egyetemi és kutatóintézeti könyvtárak vezetése egy változó társadalomban

Line, Maurice B.

Bevezetés

Az egyetemi és kutatóintézeti könyvtárak világszerte sok olyan problémával szembesülnek, mint azelőtt soha. Olyan viselkedési sémákra szorítják, ha ugyan nem kényszerítik őket, amelyek teljesen eltérőek, sőt egyenesen ellentétesek azokkal, amelyekhez generációkon keresztül hozzászoktak. Néhányuk számára érthetően nehéz az átállás. Ez az előadás e különféle problémákkal és kezelésük módjával foglalkozik. Nagyrészt az Egyesült Királyság egyetemi és nemzeti könyvtáraiban szerzett tapasztalataimra épül, hozzávéve a könyvtárvezetés szakértőjeként szerzett újabb tapasztalataimat, de merít más országokban szerzett ismereteimből is, mivel a brit helyzet semmiesetre sem egyedülálló.

Anyagi problémák

Elsőnek a pénzügyi helyzetet kell megemlíteni, mivel ez sok egyéb dologra is kihat. Minden könyvtárnak reálértékben egyre kevesebb pénzből kell boldogulnia. Mégha a költségvetés lépést is tart az inflációval - és sok országban nem ez a helyzet -, nem tart lépést a könyvek és folyóiratok árával, mely régóta gyorsabb ütemben emelkedik. Ennek következtében a pénzköltés módját sokkal alaposabban kell meggondolni, mint azelőtt. Ha a szerzeményezést elfogadható szinten akarjuk tartani (bár ez még mindig alacsonyabb lesz, mint azelőtt), egyéb kiadásokat kell csökkenteni. Ez különösen áll a személyzetre, melynek bére az Egyesült Királyság egyetemi könyvtáraiban a teljes költségvetés több mint felét teszi ki. Lehet, hogy a köttetést kell csökkenteni. A szerzeményezést is gondosab-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ban kell mérlegelni a költséghatékonyság szempontjából.

A pénzzel kapcsolatos gondokon kívül, amelyek már önmagukban is súlyosak lehetnek, a pénz kiutalása is bizonytalanabb mint eddig. Ez még kellemetlenebb probléma lehet, mert szinte lehetetlenné teszi a józan tervezést. Ez legvalószínűbben a fejlődő országokban következik be, vagy olyan országokban, amelyek radikális politikai változás színterei.

Külső tényezők

A könyvtáron, illetve költségvetésén is kívülálló tényezőknek is jelentős hatása lehet a könyvtárakra. A legnyilvánvalóbb a kiadványok számának növekedése. A tudományos könyvek száma egyre nő, és semmi jele annak, hogy ez az arány a jövőben csökkenne.

Ez nem áll a folyóiratok esetében, sokuk folyamatos megjelenése kizárólag a könyvtáraktól függ. A hatvanas és hetvenes években a folyóiratok száma és terjedelme igen jelentősen növekedett; ez a folyamat a nyolcvanas években és méginkább az utolsó három-négy évben lelassult. Az adott könyvtári problémák mellett talán meglepő, hogy még mindig van némi növekedés. A jövő évek valamelyikében bekövetkezhet egy krízis, nehéz megjósolni, hogy a jelen tendencia hogyan alakul. A könyvtárak lemondanak néhány címet, ezáltal csökken az eladott példányok száma, ami áremelést tesz szükségessé, ami újabb lemondásokkal jár - és így tovább. Nem a jelen előadás feladata e válság megoldása és bekövetkezésének előrejelzése; addig is a könyvtáraknak együtt kell élniük ezzel a helyzettel - úgy, ahogy van.

Nemcsak az éves könyv- és folyóirattermés nő, hanem az információs médiák fajtái is. Az Egyesült Királyságban a különféle nem-könyvjellegű médiák éves mennyisége - főként a hang- és videokazettáké - címeket tekintve, annyi mint a könyveké! Az egyetemi könyvtárak számára kevés ugyan az érdekes tétel, de figyelmen kívül hagyni ezeket sem lehet.

Hosszabb távon még sokkal jelentősebb az információs technológia forradalma. Ez az elektronikus médiák számának növekedését hozza magával, amelyek alkalmasint helyettesíthetik a könyveket és folyóiratokat. Jelenleg a legtöbb elektronikus formában hozzáférhető anyag, legyen az online vagy CD-ROM, bibliográfiai adatbázisokból áll, de egyre nagyobb arányú eredeti szöveg jelenik meg ebben a formában. Valószínű, hogy az elektronikus médiák inkább kiegészíteni mint helyettesíteni fogják a nyomtatott anyagot, ahogy a mikrofilm sem helyettesítette a papírformátumot, azaz ugyanaz az anyag néha két vagy több különböző formában is elérhető lesz. Ilyenképpen a könyvtáraknak még nehezebb lesz felhasználóik igényét kielégíteni.

Van egy másik és jóval radikálisabb lehetőség, melyet az elektronikus médiák nyújtanak; a felhasználók teljesen elkerülhetik a könyvtárat akár úgy, hogy saját számítógépükön keresztül férnek hozzá az adatbázisokhoz, akár úgy, hogy testreszabott információcsomaghoz férnek hozzá saját CD-ROM lejátszójukon. Ez még nagyobb kihívás a könyvtár számára, mivel az magát a létét kérdőjelezi meg.

Az adatbázisok bibliográfiai hivatkozásainak egyre nagyobb arányú hozzáférési lehetősége ismét más hatású - ez tehát növeli a felhasználók ismereteit arról, hogy mi jelent meg és ezáltal a dokumentumok iránti igényüket is.

Végül a külső tényezők közül - magán információs szektor jött létre és gyorsan terebélyesedik. Sok magánvállalkozás kicsi és rövid életű, de ahol 3-4 megszűnik, 8-10 új alakul. Ezek azonnal felhasználható formában tudnak felhasználóiknak információt szolgáltatni, pl. dokumentumelemzés révén és úgy, hogy „desztillálják" a szükséges információtartalmat. Olyan munkákat is vállalnak, amelyeket a könyvtárak is el tudnának végezni, de nem igazán jól csinálják; sok üzleti vagy műszaki területen dolgozó felhasználó inkább fizet egy jó szolgáltatásért, mint hogy egy kevésbé jót ingyen kapjon. Ez felveti annak lehetőségét, hogy a leghasznosabb és piacképesebb könyvtári szolgáltatásokat a magáncégek fogják lefölözni - a könyvtárakra hagyva a kevésbé hasznos és piacképes tevékenységeket. A könyvtárak először néznek szembe valódi versennyel.

E tényezők együttes hatása a könyvtárakra potenciálisan óriási. Az igények mértéke növekszik, lépést kell tartani a médiák egyre szélesebb körével, ugyanakkor ki vannak téve annak a veszélynek, hogy konkurrens cégek „lekörözik" őket és bizonyos szolgáltatásokat elvesznek tőlük, mindezekkel a tényezőkkel kevesebb pénz birtokában kell megbírkózniuk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Intézményi problémák

Nem mintha ez nem lenne elég, a könyvtárak erős nyomás alatt vannak a fenntartó intézmények oldaláról is, melyeket viszont vagy a kormány, vagy egyéb szervek tartanak szorongásban. Az intézmények nem csökkentik arányában a könyvtáraik költségvetését, de nekik is kevesebb anyagi forrás áll rendelkezésükre. Érthető, hogy megkövetelik a pénz lehető leghatékonyabb elköltését. A könyvtáraknak nemcsak értéket kell felmutatni a pénzért, be is kell bizonyítaniuk, hogy értéket nyújtanak. E célra hiteles teljesítménymutatókat kell kidolgozni. Ez nem könnyű, mert a könnyen használható mutatók hitelessége alacsony, míg a valóban hiteles mutatók használata igen időigényes és bonyolult.

A fenntartó intézmények azt is megkövetelhetik könyvtáraiktól, hogy szolgáltatásaik vagy kiadványaik eladásával tegyenek szert bevételre. Ennek lehet pénzügyi oka - a könyvtár gyűjteményét és szolgáltatásait olyan szinten kívánják tartani, amelyre nem futja a költségvetésből - vagy lehetnek piacorientáltak, azaz ha a szolgáltatásokat pénzért adják, jobban kiderül, hogy mire van szükség és kinek van rá szüksége, mintha minden ingyenes lenne.

Mivel a fenntartó intézmények egy része nincs arról meggyőződve, hogy könyvtára a lehető legjobban működik, vagy egyszerűen csak tudni akarja, hogy jól működik-e, szakértő konzultánsokat kér fel helyszíni vizsgálatok vagy szemlék elvégzésére. Az Egyesült Királyságban jó néhány ilyen szemlét bonyolítottak le, néhányat közülük én magam is. Ezek jó részét eddig könyvtárosok végezték, következésképpen nem váltottak ki túl nagy ellenszenvet, de lehet, hogy ez nem lesz mindig így.

Belső feszültségek

Az intézményi feszültségek némelyikét a könyvtár közvetlenül is érzékeli. Például a könyvtárosok maguk is tudatában vannak annak, hogy szükség van erőforrásaik maximális kihasználására, és annak is, hogy kívánatos pénzt szerezni költségvetésük kiegészítése céljából.

Mindazonáltal vannak mindent átfogó feszültségek is. Ilyen például az értékes és ritka művek megőrzése az állományban, a restaurálás bármely módon igen költséges, akár az eredetit őrizzük meg, akár mikrofilmezzük vagy digitalizáljuk azt. Ezek közé tartozik az „örök" értékek és alapvető elvek megőrzésének vágya, kevés kutatóintézeti könyvtár tekinti magát csak a mának létezőnek, és a szolgáltatások belső (és nem külső) felhasználóknak történő eladása nemcsak elvi, hanem gyakorlati problémákat is felvet. Nem minden felhasználó egyformán gazdag, és ha mindent a jelen piacra alapítanánk, akkor nagyon kiegyensúlyozatlan könyvtár lenne az eredmény, amely kizárólag a jelen számára létezne, és jövendő olvasókat áldoznánk fel a folyamat során. Jelentős bevételre szert tenni mindenesetre nehéz.

Ugyanakkor le kell szögezni, hogy ha a szolgáltatásokért díjat számolunk fel, azok rögtön hatékonyabbá válnak; a könyvtár ingyenes szolgáltatást nyújthat gyenge színvonalon, de ha a felhasználók (vagy a vevők, minthogy úgy kell őket tekinteni) fizetnek, akkor megkövetelik a jó szolgáltatást. A szolgáltatások díjazásával szembeni merev ellenállás ostoba dolog volna.

Van még egy fontos tényező: az automatizálás. Az automatizálás kezdetén néhány könyvtár úgy vélte, hogy az a legtöbb problémáját meg fogja oldani. Hamarosan rájöttek, hogy nem hogy nem oldja meg, de még újabb problémákat és hibákat is felvet, pl. a gépi rendszerek kiválasztása és bevezetése területén, mely igen pazarló volt. Ezek még mindig kiadásokkal járnak, mert bármilyen rendszert öt-tíz éven belül valószínűleg ki kell cserélni. Mindamellett a számítógépek segítségével a könyvtárak régi munkafolyamatokat jobban tudnak elvégezni, néhány új dolgot is be tudnak vezetni, és különösen a személyzet vonatkozásában megtakarítást is elértek.

Szembenézés a kihívásokkal

Egyik könyvtár sem tud mindent elvégezni, ez sohasem volt lehetséges, de a mai helyzet még sokkal nehezebb. Ezért világos célokat kell kitűzni, el kell dönteni, hogy milyen fajta könyvtár is legyen az adott könyvtár, fel kell állítani a fontossági sorrendet. Ez nem könnyű feladat, mivel a könyvtár egyik munkatársa sem szeretné abbahagyni, amit csinál. Az egyik lehetőség a könyvtár számára, hogy elsődlegesen információs

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szolgálattá válik, mely csak azért szerzeményez könyveket és folyóiratokat, mert azok információt tartalmaznak; ez alapvető gondolkodási váltást és a gyűjteményi szemléletről a szolgáltatási szemléletre való áttérést tesz szükségessé.

Sem a célok, sem azok sorrendje nem dönthető el annak figyelembevétele nélkül, hogy kit szolgál a könyvtár, és annak milyen szolgáltatásokra van szüksége; tehát szükség van némi piackutatásra, akár így hívjuk azt, akár nem, és akár formális gyakorlatnak tekintjük, akár nem. Az ilyen akcióba kezdő könyvtárak általában rájönnek arra, hogy közel sem tudnak annyit felhasználóikról, amennyit gondoltak, - és még kevesebbet azokról, akik lehetséges felhasználóik volnának, azokról, akiknek kellene használni a könyvtárat, de nem teszik. Nem jelent túlzottan kereskedelmi szemléletet, ha a felhasználókra mint vevőkre gondolunk, mivel ők valójában azok, és előnyös így gondolni rájuk. A könyvtáraknak még egyéb képességeket is meg kell szerezniük azonkívül, hogy egyre tudatosabban piacorientáltak és piackutatási képességekre tesznek szert. Ha néhány tevékenységért díjat számolnak fel, és ha az erőforrások használatát optimalizálják, meg kell ismerni a költségeket; a legtöbb könyvtáros hajlamos alábecsülni a költségeket. Érvényes és használható teljesítménymutatókat kell megalkotni azon számok helyett, melyeket éves jelentéseikben általában feltüntetnek. Ezek nemcsak input jelzőkből kell, hogy összetevődjenek, mint pl. a beszerzett könyvek száma vagy a munkabérre elköltött pénz, mivel ezek önmagukban semmit sem jelentenek. Amire szükség van, az az output jelzők, mint pl. az olvasónkénti használat száma, vagy a kutatónként szolgáltatott cikkek száma. Ha az input és output jelzőket összevetjük, megkapjuk a költséghatékonysági mutatót, a használónkénti költséget, vagy az átlagos könyv használati költségét. Amikor számba vesszük, hogy milyen adatokat gyűjtsünk össze, azt a célt kell szem előtt tartanunk, amire azokat szánják, az összegyűjtésüknél nem különben.

Ha megkísérlünk pénzt keresni, kereskedelmi jártasságokra van szükség, különben sok energiát pocsékolunk el kis eredménnyel. Néha rá lehet állni a magáncégekkel való együttműködésre ahelyett, hogy versenyeznénk velük, pl. ha egy magáncég azért használja a könyvtárat, hogy ügyfele számára megtalálja a szükséges dokumentumokat, a könyvtár külön segítséget is ajánlhat a cégnek megfelelő díjazás mellett. Ilyen esetben a könyvtár legyen képes egyenlőségi alapon tárgyalni a céggel.

Figyelmet kell fordítani a reklámra és a nyilvánosságra. A fenntartó intézmény lehet, hogy régimódi szervezetnek látja a könyvtárat, melynek erősen ideálisak az elképzelései, de nem naprakész a modern eljárások terén. Jó reklám és közönségkapcsolati program tervezéséhez és lebonyolításához szakértelemre van szükség.

Mint már korábban szó volt róla, az erőforrások kihasználását optimalizálni kell. A könyvek és folyóiratok legjobb arányát a költségre vetített használati adatokból lehet megállapítani. Pl. ha egy bizonyos folyóiratot évente átlag tízszer használnak, és a megvétele, feldolgozása és tárolása 100 fontba kerül, használatonkénti költsége 10 font. Ha könyvtárközi kölcsönzés keretében 6 fontért megszerezhető egy cikk, takarékosabb megoldás lemondani a folyóiratról. A kép teljességéhez az is hozzátartozik, hogy megér némi többletkiadást, hogy azonnal kéznél legyen a lap témafigyelési célokra, a költségelemzés során ezt is figyelembe kell venni. Természetesen lehetetlen részletes kalkulációt készíteni mindegyik folyóiratról, és azok meghatározott körének előfizetéséről a könyvtár természetesen nem mondhat le.

Személyzet és személyzeti politika

Világos, hogy ha a könyvtár komolyan veszi a vele szemben támasztott kihívásokat, minden a személyzeten múlik. Ha a könyvtárak nem irányítják a változásokat, a változások fogják őket irányítani. Mint már említettem, a személyzet bére a könyvtár kiadásainak több mint felét teszi ki, és a gyarapítás szinten tartása érdekében komoly nyomást gyakoroltak a létszámcsökkentés érdekében; az Egyesült Királyság legtöbb könyvtárában jelentős volt a leépítés. Mivel az alsóbb szinteken nagyobb a munkaerőmozgás, ezt a réteget érinti jobban a leépítés; ennek eredményeképpen néhány könyvtárnak túl sok a felső- és középszintű munkatársa és túl kevés az alsóbb szintű. Ez problémákat okoz, mert lehet, hogy magasabb képzettségű személyzet végez olyan munkát, amelyet alacsonyabb szinteken lehetne és kellene elvégezni, és így az előzőek szakmai továbbjutása is megkérdőjeleződik. Ha ehhez

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hozzávesszük azt a tényt, hogy a fizetések nem tartottak lépést a magánszektoréival, nyilvánvalóak a motivációs és morális problémák. A könyvtáraknak tehát csökkentett létszámmal kell a kihívásokkal megbírkózniuk. A munkatársak egy részének a munkaerkölcse sem áll megfelelő szinten. Most fontosabb tehát, mint valaha, hogy a lehető legtöbbet kihozzuk a személyzetből. Sajnos a személyzeti vezetés a könyvtárvezetés leggyengébb pontja. Sok könyvtárban a dolgozók kevésbé produktívak, mint az elvárható. Közülük túl sokan tevékenykednek elszigetelten csekély együttműködési hajlammal. A munkatársak a kihívások kezelésével kapcsolatban az irányítás hiányáról, a szegényes tájékoztatásról, túl kevés önállóságról és felelősségátadásról, valamint a nem megfelelő képzésről panaszkodnak. A legalsóbb szinten a személyzet általában jóval érdekesebb és felelősségteljesebb munkára lenne képes, mint amelyet általában kap.

Itt nem tudjuk részletesen megvitatni, hogy ez a helyzet hogyan változtatható meg. Gyorstalpaló tanfolyamok a költségelemzés és a piackutatás területén javíthatnak a személyzet szakértelmén, de ez nem minden, amire szükség van. Sokkal lényegesebb a csoportos képzés és a csoportmunka, a felelősségátadás és a saját személyzetbe vetett bizalom, a saját és a személyzet munkájáért való felelősségvállalás. A cél az legyen, hogy a személyzet minden tagja magáénak érezze munkáját, mivel csak ebben az esetben lesz kellőképpen motivált. Az alacsonyabb szinten dolgozó személyzetet felszólíthatjuk munkája megtervezésére, lehet, hogy az eredmény jobb lesz, lehet, hogy nem (általában jobb), de mivel saját maguk végezték a tervezést, a munkát jobban fogják elvégezni. Az igazgatóra külön figyelmet kell fordítani, mivel anélkül, hogy ennek tudatában lenne, ő jelentheti a probléma jó részét.

A káderfejlesztési program nagy haszonnal járhat, de ez nem gyors folyamat, az egész vezetési stílust meg kell változtatni, és a magatartás megváltozása időt igényel. A könyvtár nagyságától és típusától függően egy hatékony programhoz legalább egy évre, méginkább kettőre van szükség. Egy tanácsadó igen hasznos lehet.

Stratégiai tervezés

A személyzet fejlesztésének és a helyes irányba való elmozdulásnak egyik módja az, hogy stratégiai tervet készítünk, amely mondjuk a könyvtár következő öt évére szól. A terv általában a feladat megállapításával kezdődik, majd számba veszi a külső tényezőket mint az anyaintézmény terveit, és számba veszi a könyvtár piacát, felhasználói körét. Hogy a dokumentum többi részét hogyan szerkesztik meg, azt a könyvtár dönti el, de általában jobb funkció szerint felépíteni, mint tevékenység szerint, mivel ez utóbbi konzervatívabb tervet eredményez, amely szem elől téveszti a célokat.

Magát a tervet érdemes bemutatni a fenntartó intézménynek, ahova a teljes tényanyag eljut, különben a szervezet fog dönteni a könyvtár jövőjéről helyette. Ez hasznos a könyvtár személyzete számára is, amely valószínűleg korábban nem látta a könyvtár teljes tervét. De a legtöbb haszon az előkészítés folyamatában rejlik, amely lehetőleg az egész személyzet bevonásával történjék. Mindegyik fejezet első megfogalmazásának felelősségét rá kell bízni egy középszinten dolgozó kollégára, aki konzultáljon saját csoportjával és másokkal, akikkel kell. A koordinációt felsőbb szinten kell elvégezni.

Egy terv elkészítése rákényszeríti a személyzetet, hogy a könyvtárat egészként lássa, hogy fontossági sorrendet állítson fel, hogy célokat határozzon meg, és kidolgozza azt, hogy azok hogyan valósíthatók meg, és hogy a teljesítmények mérése hogyan kivitelezhető. Az egész folyamat lényegében tanulási folyamat, és ezért lehet hasznos egyidejűleg dolgozni a stratégiai terven és a káderfejlesztési programon; a kettő kölcsönösen hasznos lehet.

Komoly veszély áll fenn arra, hogy a tervben szereplő szándékok nem valósulnak meg, ha nem iktatunk be évente valamilyen ellenőrző eljárást, hogy a fejlődést lemérjük. Ezért egy stratégiai tervet éves működési tervekkel szokás kiegészíteni, amelyekben minden részleg kifejti, hogy évente milyen fejlesztést kíván elvégezni, és milyen célokat teljesíteni, milyen időpontra és ki fogja azokat végrehajtani. A körülmények és az igények változnak, de a stratégiai terv maga minden két vagy három évben felülvizsgálatra szorul. Ez már jóval könnyebb folyamat, mint az első terv elkészítése.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A tervezési folyamat bizonyos fázisában, általában vagy az elején vagy nem sokkal utána egy SWOT (strengths, weaknesses, opportunities, threats = erősségek, gyengeségek, lehetőségek, fenyegetések), elemzés bonyolítható le. Ebbe is be kell vonni a személyzet nagy részét. A kollégák általában nagyon becsületesen ítélik meg gyengeségeiket, amelyeknek száma általában meghaladja az összes többit, és megrémülnek a fenyegetésektől; ugyanakkor lehet, hogy meglepődnek az erősségeiken, és felbátorodnak a lehetőségek láttán. Valójában minden fenyegetés potenciális lehetőséget jelent (és amit egyesek erősségnek látnak, mások gyengeségnek). A SWOT elemzések bemutatják a személyzetnek a valódi helyzetet és segítenek annak megítélésében. A tervezés nehéz feladat, de nagyon hasznos lehet. Semmi sem demoralizálóbb a személyzet számára, mint látni a fenyegetéseket és semmit nem tenni ellenük. Mihelyt a személyzet felfogja, hogy befolyásolhatja saját jövőjét, általában lelkesedéssel, sőt izgalommal vállalja a többlet munkát. Mindenesetre a terv elkészítése során általában kiderül, hogy az eddig végzett munkát jócskán lehet egyszerűsíteni, és van, amit egyáltalán el sem kell végezni.

Következtetés

Mint a dolgozat elején állítottam, az egyetemi és kutatóintézeti könyvtárak soha nem látott problémákkal és feszültségekkel kell, hogy szembenézzenek, mindennapi életüket és jövőjüket tekintve. Nem kell, hogy mindenre kiábrándultan vagy talán csüggedten reagáljanak; szükség van némi változásra mindenképpen, és amit a könyvtáraknak - azaz személyzetüknek - meg kell tanulniuk, az az, hogy hogyan kezeljék a változásokat. Néhány könyvtár megtanulja, hogy hogyan birkózzon meg jól a változással, és néhány alapos újraértékelésre ragadta meg az alkalmat és ezáltal megújult célokat nyert. Ha a változás kezelése pozitív módon és lelkesedéssel történik, a siker esélye jóval nagyobb.

Ford. Prőhle Éva

A magyar könyvtár- és tájékoztatásügyről

CARPENTER, Julie

A szerző az *International Book Development* Ltd megbízásából egy átfogóbb, a teljes magyar könyvszektorra vonatkozó tanulmány keretében vizsgálta meg a könyvtári és információs ellátottságot hazánkban, s tett javaslatokat a legfontosabb teendőkre. Tanulmánya három részből áll: 1. a jelen helyzet leírása, 2. a könyvtári és információs ellátottság legfontosabb kérdései, 3. következtetések és javaslatok. Mivel mindig tanulságos számunkra, milyennek is látnak bennünket a külföldi szemével, s milyen tanácsokkal szolgálnak nekünk az elfogulatlan külső szemlélő helyzetéből, a jelentés erősen tömörített változatát olvasóink elé bocsátjuk. Míg az első két fejezetből – minthogy a magyar olvasó számára közismert dolgokat tartalmaznak, – inkább csak a szerző értékelő-kritikai megjegyzéseit mazsolázzuk ki, s nem törekszünk a szerkezet és a teljes tartalom tükröztetésére, a harmadik fejezetet teljességében adjuk. (A szerk.)

1. A jelenlegi helyzet

– A mai napig a magyar könyvtári és információs ellátást átfogó, a részletekbe menően pedáns jogszabályok irányítják, ideológiai célokat követve. A könyvtári fejlődésnek ez az erősen központosított és bürokratikus formája lassan szűnőben van, bár a mai helyzet és a szakmai körök állásfoglalásai jórészt még mindig e koncepció következményei.
– A könyvtári törvény által előirányzott infrastruktúra ugyan létrejött, de messze nem a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kívánt hatásfokkal működik. A központi, országos irányítást egyre inkább az intézményi, helyi önállóság váltja fel.

- A *Művelődési és Közoktatási Minisztérium* (MKM) szakfelügyeleti szerepe aligha erősödik a jövőben. Kérdéses a többi minisztériumhoz való viszonya is a könyvtári ellátás irányítása tekintetében.
- A *Magyar Könyvtárosok Egyesülete* (MKE) szerepe és funkciói sokban hasonlítanak az angol Könyvtári Egyesületéihez, bár a magyar könyvtári törvény szigorú előírásai miatt kis tere nyílt az MKM-től független manőverezésre és korlátozott mértékben tudta csak befolyásolni az országos könyvtárpolitikát.
- A MKM által kiadott szakmai irányelvek elfogadhatók egy hagyományos, teljes állami irányítottságú könyvtárügy esetében. Az irányelvek erős hangsúlyt helyeznek a nagy, állandóan növekvő állományokra. (A férőhely csak most kezd problémaként jelentkezni abban a könyvtárügyben, amelyben a zártpolcos kiszolgálási rendszer dominál a felsőoktatási könyvtárakban:)
- Az egyetemi és a főiskolai könyvtárosképző tanszékek évente meglehetősen kevés új hallgatót vesznek fel, – bár a könyvtári álláshelyek elkerülhetetlen csökkentésével (a nyilvános szektor újjászervezése és lekarcsúsítása következtében) ez a probléma veszít a súlyából.
- A könyvtári szakma elismertsége sok kívánnivalót hagy maga után.
- A vezető, országos információs szolgáltatásokkal szemben növekednek az igények és követelmények, ugyanakkor azonban az egyes szakterületek országos koordinációs központjai a túlélés nehézségeivel küzdenek.
- Sem az *Országos Széchényi Könyvtár* (OSZK), sem a hálózati központok nem vizsgálták meg a könyvtárközi kölcsönzés trendjeinek alakulását (kik mit kérnek, milyen az egyes kiadványok és témakörök keresettsége, mely könyvtárak milyen intenzitással vesznek részt kérőként és adóként a folyamatban, mi a teljesítés aránya stb.)
- A könyvtári automatizálásnak nincs hatékony, országos terve, amelyet minden kulcsfontosságú szektor egyaránt támogatna. Az sem világos, mennyiben segítik az OSZK által kidolgozott hosszú távú tervet az egyes könyvtári adatbázisok összekapcsolására egy országos automatizált könyvtári hálózatban a katalogizálás, a bibliográfiai információ és a rendelés céljával az érintett könyvtárak, s vállalta-e a kormányzat annak megfelelő pénzügyi támogatását. Az egyes könyvtárak számítógépesítési törekvéseit is nagyban hátráltatja, hogy bizonytalan távlati finanszírozásuk.
- A magyar egyetemi könyvtárak mai állapota egy angol könyvtárost a hasonló angol intézmények 1970-es évekbeli helyzetére emlékezteti: főként a zárt raktárak, csökkenő beszerzési keretek, hátrányos megkülönböztetés a tanszékekkel szemben, konzervatizmus és tradicionalizmus, állományra és nem használóra orientáltság, a megőrző funkció túlhangsúlyozása.
- A régi könyvtári épületek fenntartása, ha egyáltalán jut rá pénz, igen költséges; általában magasak a könyvtárak működési kiadásai.
- Ha az egyetemi könyvtárak épületei kielégítőek is az állomány és a személyzet elhelyezése szempontjából, messze elmaradnak a követelményektől az olvasóhelyeket tekintve. Az egyetemi hallgatók számának várható emelkedése megfelelő építési program nélkül kritikus helyzetet teremt.
- Az egyetemi könyvtárak tényleges költségeit nehéz vagy lehetetlen megállapítani, mivel a könyvtár igazgatója csak a személyzeti és gyarapítási keretek fölött rendelkezik.
- A külföldi kiadványok árának emelkedése a hazai kiadványok drágulásával együtt lehetetlen helyzetbe hozta a könyvtárakat.
- Bár a munkabérek általában alacsonyak, a személyi kiadások aránya a költségvetésben meglepően magas, mivel a könyvtárak – angol partnereikhez viszonyítva – bőségesen el vannak látva személyzettel.
- Az egyetemi könyvtárak eddig nem kényszerültek arra, hogy hatékonysági vizsgálatokat folytassanak a ráfordítások és eredmények viszonyának megállapítására. A fenntartók hallgatólagosan tudomásul vették az átfogó állományépítési stratégiát, amely azt a célt tűzte ki maga elé, hogy mindenkinek mindent nyújtson a könyvtár. S most a nem kielégítő finanszírozásra hivatkoznak a könyvtárak, ha ez a lehetetlen cél nem teljesíthető. A jövőben sok régi szakmai állás-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

pontot felül kell vizsgálni, s a használók igényeiből kiindulva megállapítani a célokat. A ráfordítások és az output viszonyának elemzéséhez pedig megfelelő információkat kell gyűjteni, átalakítva a statisztikai adatszolgáltatás eddigi rendjét is.

- Az embernek az a benyomása, hogy az egyetemi könyvtárak gyűjteményre való orientáltságuk miatt előnyben részesítik a presztízs-beszerzéseket és a teljes bibliográfiai áttekintést biztosító apparátust a mindennapos hallgatói igények kielégítésével szemben.
- Az egyetemi könyvtárak helyzetét súlyosbítja, hogy kötelesek szolgáltatásaikat külső használónak is nyújtani. Valószínűleg hamarosan felül kell vizsgálniok árpolitikájukat, legalábbis az ipar és az üzleti élet vonatkozásában.
- Egészen napjainkig az általános és társadalomtudományi könyvtárak szinte válogatás nélkül szereztek be mindent, lévén állománygyarapítási filozófiájuk alapja az, hogy minél több a könyv, annál jobb a szolgáltatás. Az állománykivonási gyakorlatuk végletesen konzervatív. (Az egyik egyetemi könyvtár például csak állományának kevesebb mint egy százalékát vonja ki évente.) A hatékony selejtezést azonban megnehezíti, hogy nem állnak rendelkezésre megfelelő adatok az állomány használatának elemzéséhez. Úgy látszik, hogy sok egyetemi könyvtár szükségtelenül őriz holt vagy kevéssé használt anyagot.
- A *Magyar Nemzeti Bibliográfia* nem elég naprakész és nem képes arra, hogy CIP adatokat szolgáltasson, így kevéssé használható az állománygyarapításban.
- A könyvtárközi kölcsönzés jelenlegi volumene alacsony, bár a költségvetések csökkenésével és az igények növekedésével várhatóan emelkedni fog. A nagy küldő könyvtárak, noha kötelezve vannak a kérések teljesítésére, nem kapnak támogatást központi forrásból kiadásaik fedezésére.
- Az egyetemi könyvtárak felső és középvezetői legfontosabb kötelezettsége, hogy elsajátítsák az új menedzsment technikákat és az ennek megfelelő hozzáállást, valamint a teljesítmény mérésének és a ráfordítás-elemzés módszereit.
- Értesülések szerint a *Külkereskedelmi Főiskola Könyvtára* egyike a legjobban ellátott főiskolai könyvtáraknak. Ha ez tényleg így van, akkor az egyetemek és a főiskolák könyvtári és információs ellátásnak színvonala ijesztően különbözik egymástól, s ez a különbség majdnem botrányos.
- Az iskolai könyvtárak képezik a magyar könyvtárügy gyenge láncszemét.
- A közművelődési könyvtárak forgalmas és aktív intézmények benyomását keltik. Szakmai hozzáállásuk tradicionális. A folyamatos és kielégítő finanszírozás jeleit mutatják, s különösen a városi életben fontos szerepet játszanak. Kétségtelen azonban, hogy anyagi nehézségek miatt némely szolgáltatásaikat vissza kell fogniuk vagy meg kell szüntetniük, s a jelenlegi bőséges személyzeti ellátottságuk is csorbát fog szenvedni.
- A közművelődési könyvtárak körében még nem nyert általános elfogadást az a nézet, hogy az önkormányzati források elnyeréséért folytatott versenyben jobb esélye van a nélkülözhetetlen, mint a pusztán kívánatos szolgáltatásnak.

2. A könyvtári és információs ellátás fő kérdései

- Az állományépítés terén: a meglévő állomány jobb hasznosítása a használói igények újraértékelése alapján, kritikusabb és gondosabb válogatás, a külföldi beszerzések jelentős növelése, a nemzetközi dokumentumellátó szolgáltatások stratégiai jelentőségű használata, a tankönyvek többespéldányainak csökkentése a forrásanyag javára, a korábbihoz képest drákóibb állományapasztás.
- A könyvtárépületek terén: nem lehet egyik napról a másikra szabadpolcossá tenni a zárt könyvtárakat, ez a folyamat sok évet vesz igénybe a megfelelő beruházások hiányában; a rendelkezésre álló új tereket nem az állomány elhelyezésére, hanem az olvasóhelyek növelésére kell fordítani; a külső használatot a feltételek függvényében újra meg kell vizsgálni.
- A költségek csökkentése és a hatékonyság növelése terén: az új rendszer kibontakozásával minden magyar könyvtárosnak szem-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

be kell néznie a költséghatékonyság problémájával: az információs technológia, különösen a CD-ROM eredményes alkalmazása az időigényes feladat, a raktári terek, a személyzet csökkentése érdekében; a forrásmegosztás lehetőségeinek hasznosítása; a decentralizált gyűjtemények (pl. tanszéki könyvtárak) számának csökkentésével a duplikáció visszafogása; a menedzsment információs technikák alkalmazása a szolgálat hatékonyságának növelése érdekében.

- A könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumellátó rendszerek terén: a manuális eljárásokra és nyomtatott segédeszközökre alapozott rendszerek problematikusak és drágák; a felsőoktatási könyvtárak szempontjából kiemelkedő jelentősége van egy hatékony könyvtárközi dokumentumellátó rendszenek; tárgyilagos és elfogulatlan vizsgálatokat kell végezni a jelen rendszerek megjavítására a következő opciókra tekintettel: a jelenlegi központi katalógusok lezárása és az eszközök átirányítása a nagy, osztott katalogizálási és nemzeti bibliográfiai szolgáltatásokhoz; az OSZK könyvelosztóját néhány szakterületen a könyvtárközi kölcsönzés bázisává fejleszteni és az archiválís kötelespéldányt a könyvtárközi kölcsönzés céljára hasznosítani; létrehozni a tudományos és műszaki folyóiratok magjának központi gyűjteményét országos másolatszolgáltató állománnyal az egyetemi könyvtárak tehermentesítése végett; a felsőoktatási és szakkönyvtárak kisebb csoportjaiban gyarapítási, megőrzési, könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumellátási kooperációt kibontakoztatni; a könyvtárközi kölcsönzésben reális térítési rendszert bevezetni, s a nagy küldő könyvtárakat központi forrásból támogatni.
- Az információs technológia alkalmazása terén: elsőbbséget élvezzen a megfelelő berendezések, szoftverek, adatbázisok beszerzése és a személyzet kiképzése; az egyetemi könyvtárakban a CD-ROM-ra alapozott szolgáltatások bevezetése; osztott katalogizálási projektekkel és az országos adatbázisokhoz való online hozzáféréssel fokozni a könyvtárközi kölcsönzést.
- A felsőoktatás újjászervezése terén: a regionális, szakosított intézmények egyetemekké való összeolvasztása gondos tervező munkát igényel a megfelelő könyvtári ellátás érdekében (a főiskolai könyvtári szolgáltatások fejlesztése, a személyzet kialakítása, az állománygyarapítási politika meghatározása, a könyvtárak megfelelő elhelyezése és a terek célszerű hasznosítása).
- A könyvtár- és információtudományi képzés terén: a tantervek sürgős átdolgozása és korszerűsítése; a könyvtárosképzés esetleges elválasztása a pedagógusképzéstől (kivéve az iskolai könyvtárosokét); nagyobb súlyt helyezni a flexibilisebb, gyakorlatiasabb és rövidebb alapozó tanfolyamokra, a posztgraduális szinten több lehetőséget nyújtani a specializálódásra; a képző intézményeket információs technológiával és megfelelő forrásokkal ellátni; felülvizsgálni a szakma munkaerőösszetételét az egyes szintek jövőbeli követelményeinek újbóli meghatározása érdekében.

3. Következtetések és javaslatok

3.1 Felsőoktatási könyvtárak

Az egyetemi és főiskolai könyvtáraknak megvan a lehetőségük arra, hogy a felsőoktatási és kutatási program keretében fejlesztési forrásokhoz jussanak, s így áramvonalasíthassák szolgáltatásaikat és csökkenthessék működési költségeiket. Sokkal inkább, mint más országokban, Magyarországon az egyetemi könyvtárak nem egy vákuumban működnek, hanem szerves részét képezik a nemzeti információs forrásoknak, s maguknak is egy sokkal erősebb könyvtárközi kölcsönzési rendszerre van szükségük, hogy megfelelhessenek a náluk jelentkező információs igényeknek. Ezért a felsőoktatási könyvtárpolitikát és szolgáltatásokat országos összefüggésben kell kezelni, összekapcsolva az országos ellátási rendszerben és jogalkotásban beálló változásokkal.

A főiskolai könyvtárak oly hátrányos helyzetben vannak, hogy csak jelentős beruházások hozhatnak kedvező változásokat elhelyezési körülményeikben, alapvető felszereltségükben és dokumentumellátottságukban. E beruházások azonban – különösen, ha a kulcsfontosságú főiskolákat érintik, – tehermentesítik az egyetemi könyvtárakat, amelyeket erősen igénybe vesz az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

el nem látott főiskolások részéről jelentkező használat.

Mind az egyetemi, mind a főiskolai könyvtárak finanszírozásában két területnek kell elsőbbséget élveznie: 1. az olvasóhelyek számának növelése a saját hallgatóság ellátására; 2. a korszerű információ beszerzése (ajánlott norma: hallgatónként 50 dollár a humán szakokon és 150 dollár a természettudományos, műszaki és orvosi szakokon).

3.11 Költségek

A könyvtárigazgatók és helyetteseik meglehetősen nagy költségvetési és beruházási erőforrásokra támaszkodva irányítják az intézmények tevékenységét. Viszont nagyon keveset tudnak azokról a költségvetési keretekről és forrásokról, amelyek kezeléséért nem közvetlenül felelősek. A könyvtárosok ma már nem törődhetnek kizárólag belső, szakmai feladataikkal, mint például az állományépítés és a szolgáltatások minősége; vállalniok kell a használók elégedettségét és a költséghatékonyságot célzó menedzseri kötelezettségeket is. A tényleges kiadások mai vizsgálata, összefüggésben a jövőben érvényesítendő elsőbbségi renddel, kamatozni fog a szolgálat restruktúrálása és az új források elköltése során. E folyamat támogatásához azonnali szükség mutatkozik szakmai segítségre (konzultáció és képzés) és modellek kidolgozására az 5-6 nagyobb egyetem számára.

3.12 A menedzsment javítása

A felsőoktatási könyvtárak és a nagyobb országos információs központok (köztük az OSZK) felső és középszintű vezetése számára mielőbb továbbképző tanfolyamokat kell indítani az új menedzsment technikák és hozzáállás elsajátítására, a ráfordítás és haszon viszonyát elemző eljárások megtanulására, az irányításhoz szükséges információs rendszerek megismerésére és használatára. Ezt a képzést a könyvtárosképzés újjászervezett rendszere szerves részének kell tekinteni. Az oktatási porgramok hazai és munka melletti tanfolyamok sorozatából kell állniok, s a hangsúlyt az oktatók oktatására kell helyezni, hogy a résztvevők továbbadhassák ismereteiket anyaintézményeikben. Az oktatási programokban helyet kell kapnia a helyi viszonyokhoz és feltételekhez szabott menedzsment információs rendszerek tervezésének és fejlesztésének is.

3.13 Állományelemzés és selejtezés

Az állományt illetően három irányban lehet máris megindítani a munkálatokat. Először is hozzá kell látni az állományhasználat (beleértve a folyóiratolvasást) alapos elemzéséhez. Megvizsgálni a kölcsönzési forgalmat témák, használói csoportok és a beszerzési gyakorlat szempontjából, felhasználva a meglévő statisztikákat és feljegyzéseket, bár ezek messze vannak az ideálistól. Az ebből eredő konkrét, dokumentált ismereteknek nagy hasznát lehet venni a szorosabb kooperációs programok kidolgozása során, újabb anyagi források megszerzésekor és a lehetséges megtakarítások felderítésénél.

Másodszor, haladéktalanul komoly figyelmet kell fordítani arra, hogy megállapítsák, melyek azok az állományi egységek, amelyek bizonyítottan fölöslegesek vagy nem keresettek, s meg kell kezdeni kivonásukat, – talán a munkaerő átcsoportosítása árán is. Ez sürgető követelmény, ha ésszerűsíteni akarják a terek felhasználását még az intézmény egészének bővítése vagy esetlegesen másikkal való összevonása előtt. Szükség van területre az új, az igényeknek megfelelő szabadpolcos állomány felállításához is, hiszen új építési programok egyelőre nincsenek kilátásban.

Végül ezzel összefüggésben az egyetemi könyvtáraknak az OSZK-val együtt újra át kell gondolniuk a jelenlegi országos tároló könyvtári koncepció kiterjesztését. A tároló könyvtárba küldhetik el a fölöslegessé vált egységeket, s ott mindenből legalább egy példányt megőriznek országos használatra. A jelenlegi rendszer nehézkes és nem rendelkezik számottevő mennyiségben olyan feltételekkel, hogy átvehetné az egyetemi könyvtáraktól a kivont állományrészeket. Beruházásra van szükség az országos központban, s az egyetemi könyvtáraknak ki kell állniuk e beruházás érdekében.

Mindezek a kezdeményezések megkívánják, hogy mind az oktatók, mind a könyvtárosok hozzáállása alapvetően megváltozzék. Azt a közöm-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

bös álláspontot, mely szerint annál jobb az egyetemi könyvtár, minél nagyobb az állománya és minden könyv egyaránt értékes, fel kell váltania annak a szemléletnek, amely a felsőoktatási könyvtárakat működő gyűjteményeknek tekinti. Olyan gyűjteményeknek, amelyek tevékenységüket és kiadásaikat a használói igényekkel és használóik kielégítettségi fokával igazolják, s amelyek nem engedhetik meg maguknak az állandó és válogatás nélküli növekedést.

3.14 Folyóiratok

A folyóiratok kérdése ide kapcsolódik, mivel nagyon is szorító: a beszerzési keretek kétharmad részét fordítják folyóiratok, főként a drága külföldi címek előfizetésére. Ismeretes, hogy nehéz a siker kilátásával módszeres vizsgálatokat indítani a folyóiratok használatának felmérésére a magas ráfordítások igazolása vagy megkérdőjelezése végett, mivel az oktatószemélyzet keményen harcol azért, hogy megszokott szakfolyóiratait mindenáron megtarthassa.

A külföldi folyóiratok előfizetése az egyetemeken ugyan szoros összefüggésben van azokkal a változásokkal, amelyek az országos kooperációt és ellátást érintik, de rövid- és középtávon is kísérletet kell tenni arra, hogy megállapítsák a tényleges folyóirathasználat szintjeit. A költségvetési problémák enyhítésére komolyan fontolóra kell venni a nemzetközi másolatszolgáltatás fokozott használatát az előfizetések folytatása vagy új címekre való előfizetés helyett.

3.15 Információs technológia

A folyóiratokat illentő, fenti stratégia sikere a nagy nemzetközi indexelő és kivonatoló szolgáltatásokhoz való hatékony és széles kör számára rendelkezésre álló hozzáférésen múlik. Itt a CD-ROM-os technológia és adatbázisok használata biztosíthatja a hozzáférés és a szolgáltatás megkívánt szintjét. A szükséges hardver beszerzése (olyan mennyiségben, hogy a könyvtárhasználók közvetlenül igénybe vehessék), a megfelelő adatbázisok előfizetése, valamint a nemzetközi dokumentumellátó szolgáltatások kuponjainak kellő mennyiségben rendelkezésre bocsátása a nagyobb könyvtárakban, – mindez együttesen kedvező hatást fog gyakorolni az oktatók, a kutatók és a gazdasági élet résztvevőinek információs ellátására.

Újabb beruházások szükségesek a számítógépes hardver terén, – a legtöbb könyvtárban ez egyszerűen több terminál beállítását jelenti. A PC-k és a CD-ROM-lejátszók elő fogják mozdítani, hogy a katalogizálás és az állománynyilvántartás számítógépesítésére vonatkozó tervek gyorsabban valósuljanak meg. A vezető egyetemi könyvtárak javuló feltételei arra, hogy osztott katalogizálással hozzanak létre adatbázisokat vagy hogy online módon férhessenek hozzá egymás katalógusaihoz, jelentős hatással lesznek a könyvtári kooperáció sikerességére.

3.16 A használók

Az egyetemi könyvtárak érdeke, hogy kezdeményezzék a könyvtári használók célzottabb és szűkebb körének meghatározásához szükséges politikai és jogalkotási döntéseket és folyamatokat. Saját hallgatóik és oktatóik igényeinek kielégítését föltétlen elsőbbségnek kell tekinteniük, s ennek megfelelően kell meghatározniuk feladataikat. Ha változatlanul érvényben marad, hogy a nagyközönség is megkülönböztetés nélkül jogosult használatukra, aligha tehetik ezt meg. Ezek a változtatások hosszabb időn keresztül tartó erőfeszítéseket tesznek szükségessé, hogy az iskolai és főiskolai könyvtárak magasabb színvonalra emelkedhessenek, hogy megmaradjon a vidéki közművelődési könyvtári ellátás szintje és jelentős mértékben javuljanak az országos könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumellátási szolgáltatások.

3.2 A könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumellátás országos rendszere

A jelen szakaszban csak gyakorlatias javaslatokat lehet tenni azokra az intézkedésekre, amelyek révén információkhoz lehet jutni a létező rendszert és a szükségletet illetően. Ezekről ténylegesen keveset lehet tudni, pedig a felsőoktatási fejlesztési program keretében hozott döntések és megindítandó beruházások megkívánják a pon-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tos információkat. Annak ellenére, hogy e területen vezető szerepet töltenek be az országos könyvtárak és a nemzeti könyvtár, az igazi nyertesek – vagy vesztesek – az egyetemi és főiskolai könyvtárak, a kölcsönadók és kölcsönzők.

3.21 A kereslet és kínálat jelenlegi szintje

Részletesen fel kell mérni a kereslet jelenlegi terjedelmét, természetét, az eredményes és meghiúsult kérések arányát, s hatásukat az egyes könyvtárakra. A vizsgálatokhoz szükséges nyilvántartásokkal rendelkeznek az érdekelt intézmények és az OSZK. Szakmai segítség kívánatos a felmérés megtervezéséhez, irányításához, valamint az eredmények kiértékeléséhez; a munkában mintegy 12 könyvtár venne részt.

3.22 Az OSZK tároló könyvtára

Az OSZK-nak mielőbb meg kell vizsgálnia, milyen tényleges kiadásokkal, valamint politikai és gyakorlati következményekkel járna, ha a könyvtárközi kölcsönzést egy központi állományra alapozná, s nem a kérések más könyvtárakhoz való továbbítására. Ez a probléma meglehetős nézetkülönbségeket hozhat felszínre, de a vitát felelősen kell folytatni, amihez viszont hiteles információk kellenek. Hasonlóképpen további vizsgálódásokra van szükség arra vonatkozóan, mennyire hatékony bizonyos kölcsönzési kérések teljesítése tároló könyvtári állományból, s miképpen lehetne ezt kiterjeszteni az egyetemekkel való kooperáció révén. A tároló könyvtár állományát viszonylag kis beruházással (reprográfiai berendezések, telekommunikációs felszerelés, minimális szállítási kapacitás biztosítása) közvetlenül hasznosítani lehetne a könyvtárközi kölcsönzés céljára. Ezzel is könnyíteni lehetne némiképpen az egyetemi könyvtárak terhein.

3.23 Központi katalógusok

Sürgősen alapos vizsgálatot kellene indítani a könyvek és folyóiratok központi katalógusainak fenntartási és fejlesztési költségeinek megállapítására, tekintet nélkül arra, hogy itt egy szinte szakmai dogmává vált téma felvetéséről van szó. Tisztában kell lenni a tényleges kiadásokkal és a hatékonysággal, s össze kell hasonlítani őket alternatív rendszerek megfelelő jellemzőivel, mielőtt végső döntést hoznának az NPA áttelepítéséről az OSZK saját számítógépére. Az országos hálózatosítás most megnyíló lehetőségei még időszerűbbé teszik ezeket a vizsgálódásokat, amelyekhez szakértői közreműködésre és gyakorlati segítségre van szükség.

3.24 A menedzsment oktatása

A szakértői közreműködés és technikai segítség keretében mielőbb munka melletti továbbképző tanfolyamokat kell szervezni a felső és középvezetők számára az OSZK-ban és a regionális központokban. Ezeken a költséghatékonyság elemzésének módszereit kell megtanítani, s e módszerek alkalmazását az országos könyvtárközi kölcsönzési rendszer keretében megvalósuló információ- és dokumentumellátásra.

Tömörítette és fordította Papp István

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nemzetközi könyvszakmai szeminárium Budapesten

Győri Erzsébet

Az előtörténet

1991. május 20-21-én a MTESZ budapesti Székháza adott otthont a magyar könyves szakma helyzetét, illetőleg a reform lehetséges útjait latolgató nemzetközi konferenciának.

Az előtörténethez tartozik, hogy a *Művelődési és Közoktatási Minisztérium* felkérésére angol, amerikai szakemberek hat hónapon keresztül tájékozódtak e sokágú szakma különféle területein: a kéziratelőkészítéstől a kiadás, terjesztés, a felhasználók, tehát a felvevő piac helyzetéig bezárólag.

A vizsgálódást a brit kormány külügyminisztériumának és nemzetközösségi minisztériumának közös segélyirodája, a *British Library* kutatási alapja támogatta, a *Világbank* biztosította a helyszíni vizsgálódás és a tényfeltáró jelentés elkészítésének költségeit. A 76 oldalas összefoglaló jelentés ismeretében ült össze a hazai könyvkiadók, nyomdászok, könyvkereskedők és könyvtárosok képviselőiből, valamint a vizsgálatot végző külföldi szakemberekből álló csoport, hogy a szemináriumon keretében közösen keressék a lehetséges jó megoldásokat, a korábbi struktúrából bekövetkezett mélypontról való kilábalás módozatait.

A konferenciát megnyitó *Gábor József* államtitkárhelyettes a prioritásokat az oktatáshoz kapcsolódó tankönyvkiadás és a könyvtári könyvkereskedelem reformjában jelölte meg. A kétnapos szeminárium igen jó szellemben, a sokoldalú mérlegelés, az álláspontok ütköztetése révén szembesítette a hazai résztvevőket a külföldi szakemberek alkotta helyzetképpel, s gazdagította önismeretüket.

Miért a kitüntetett figyelem?

A Világbank képviselője a gazdasági és politikai reform sarkalatos pontjaként ítélte meg a könyvkiadásban és a könyvkereskedelemben egyaránt szükséges strukturális változásokat. Abból indult ki, hogy elsődlegesen a gazdaság megújítására van szükség – ehhez pedig új ismeretek kellenek, ezek megszerzése pedig a könyv nélkül lehetetlen. Nem kevésbé indokolja a figyelmet a szociális szempontok szem előtt tartása. A piacgazdaságra való áttérés önmagában pénzügyi sokkot jelent, ezt még csak fokozza az infláció és a mindkettővel együtt járó elszegényedés. Ugyanakkor az információt mindenki számára hozzáférhetővé kell tenni, mert a szegénységből csak ezek birtokában létezik kivezető út – így tehát a jól megkonstruált intézményi háttér többszörösen nélkülözhetetlen.

A demokrácia valós *választásokat* kínál a polgároknak, így tehát a kormánynak hosszú távon is érdeke fűződik ahhoz, hogy a szociális-kulturális színvonalban a szolgáltatás ne süllyedjen a már megteremtett szint alá, sokkal inkább emelkedjék. A szociális szektorban a valós hatékonyság pedig nem kevés pénzbe kerül, aminek lehetséges módozatait a könyvek mint forrás hordozzák, tehát a könyves szakma reformja ezért is elsődleges. Az átalakulás során az állam szerepét sok területen csökkenteni kell, de az alapoktatás, az egészségügyi ellátás, végül pedig a tudományos kutatás és fejlesztés nem nélkülözheti az állam jelenlétét. Ezek egyike sem létezhet viszont a könyvek és folyóiratok, illetve az ezeket közvetítő könyvtárak nélkül. Mindezen indokok elégséges érvet szolgáltatnak a könyvszakmára irányuló kitüntetett figyelemhez.

A Világbank partneri kapcsolatokat kínál a magyar kormánynak, analízist, megoldási javaslatokat a jó stratégiák megalkotásához, s végül kedvező hitelkonstrukciót is nyújt, ha a kormánydöntés megszületik az új struktúra módozataira és az elhatározás a végrehajtásra. A hiteleket e

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szférában elsősorban a közjó szolgálatában álló könyvtári rendszernek ajánlják, azzal az indokkal, hogy a világ minden pontján, a legkeményebb piaci viszonyok közepette is, főként állami alapokból működik a könyvtári rendszer.

A tanácskozáson mindvégig nagy hangsúllyal szerepelt a könyvtárak és a tudományos könyvkiadás ügye. Vissza-visszatérő gondolat volt a két nap során, hogy a mindenképpen reformra szoruló könyvkereskedelem egyetlen biztos piaca, megnyugtató módon szétsugárzó információs helye a könyvtári rendszer lehet, ami ezért fokozott és megkülönböztetett figyelmet érdemel.

A szakértők igen fontosnak ítélték a megalapozott – a könyvtárhasználók valós igényeire épülő – költségvetést, melyben az állami részvétel a domináns, a könyvpiacnak a jelenleginél jobb, bibliográfiai igényességű feltárását, a könyvtárközi kölcsönzés szervezeti kereteinek racionalizálását. Nem kerülhető meg az információtechnológia gyors ütemű fejlesztése, a CD-ROM technika alkalmazása.

A könyvkereskedelem

A mára teljesen összekuszálódott könyvkereskedelem helyzete, a változtatás stratégiája körüli gondolkodás képezte a szeminárium másik fontos pontját. A könyvkiadást meghatározó tényezőként értékelték a kereskedelem minőségét. Élénk színekkel ecsetelték azt az antagonisztikus helyzetet, melyben a kiadók semmiféle kockázatot nem viseltek, a kereskedelem gyakorlatilag „lábon" vette meg a könyvtermést, de infrastruktúra és szaktudás hiányában eljutott a könyvkereskedelem arra a pontra, amikor már nem tudta megállapítani, hogy milyen és mennyi mű van raktáraiban. A fizetési és szállítási fegyelem teljesen felbomlott – mára eljutottak a 180 napos fizetési határidőig. Ez a helyzet most változóban van, a monopolhelyzet lassan a múlté, viszont most a kereskedők kezdenek válogatni a könyvtermésben, igazi veszélybe a tudományos könyvkiadás került – ennek ugyanis példányszámok és árak alapján a legkisebb a fizetőképes piaca. E vita során újra felvetődött a könyvtárak mint közgyűjtemények fontossága. A terjesztési rendszerben a legnagyobb hiátust a biztos piacismeretben látták a vizsgálódók, s éppen ezért tartják fontosnak a befektetést e téren. Ennek híján ugyanis a terjesztők más és más tevékenységbe fognak – ennek máris vannak jelei –, hogy valami módon eltartsák magukat. Ilyen módon megfordult a helyzet, a korábbi kereskedelmi kockázat a kiadókra hárul, de ott éppen úgy hiányzik a biztos piacismeret, mint a kereskedelemben.

A valójában soha meg nem teremtett információs rendszer minden szférában hiányzik. A könyvterjesztésen belül is speciális probléma a tankönyvkereskedelem és a könyvtári ellátás. A tankönyvek jelenleg igen nagy mennyiséget és alacsony profitot jelentenek, aminek az a veszélye, hogy a könyvkereskedők nem kívánnak részt venni a tankönyvforgalmazásban. A könyvtári könyvkereskedelem gondjai kétágúak: egyfelől a választék teljességét igényli a kínálatban – s benne hangsúlyosan a tudományos művekét –, másfelől a költségvetés a korábbi évekhez viszonyítva soványabban biztosítja a beszerzési kereteket.

Javaslataik a kis- és nagykereskedelem szétválasztására, a könyvesboltok gyors privatizációjára, a könyvtárak beszerzési keretének – ismételten megajánlott világbanki hitellel történő – intenzív növelésére, a tankönyvek valós értéken való értékesítésére vonatkoztak. Ez utóbbinál az állampolgárok átmeneti dotációját javasolták, tehát azt, hogy amíg a bérek és árak egyensúlya nem teremthető meg, a tankönyvek dotációját a fogyasztó élvezze, s íly módon a kereskedelemben és kiadásban valós piaci viszonyok érvényesülhetnek. Nem győzték eléggé hangsúlyozni az angol szakemberek a könyvinformáció megszervezését, náluk igen jól bevált módszer a kiadók összefogásával évente kétszer kiadott megbízható híradás a megjelenő művekről. E munkához viszont új típusú, a megszokottól mindenképpen eltérő gondolkodásmód szükségeltetik.

A könyvkiadás valós áron való művelése sokszor visszatért a vitában, s vele párhuzamosan az a vélemény, hogy a fogyasztókat kell dotálni és nem a könyvgyártókat, tehát a kiadót és a terjesztőt. A fogyasztó dotációját pedig a könyvtárakon keresztül tartják megoldhatónak.

A könyvnyomtatás

Az összefoglaló jelentés készítői a magyar nyomdaipart jó minőségűnek, nemzetközi szinten is versenyképesnek találták, talán a színes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyomtatás marad el az európai minőségtől. A nyomdaipar eléggé exportorientált, nem kevés a sikeres exportügylet, de ugyanakkor e területre a külföldi tőke is belépett, tehát igen alkalmas versenyhelyzet teremtődött. Ma tehát a technikai fejlődés révén sincs gond a nyomdai kapacitással, annál nagyobb kérdőjelek keletkeztek a könyvkiadás bizonytalanságai révén. A várhatóan visszaeső példányszámok a műveleti költségekre és az anyagárakra is kedvezőtlenül fognak hatni. E témakörben is ismételten felvetődött a tankönyv és a könyvtári könyvkereskedelem dolga. A tankönyvé olyan módon, hogy évente ismétlődően tízezer tonna kapacitást köt le a nyomdáknál. Nyilvánvaló, hogy az évente ismétlődő kiadás igen drága. Ezért is fontos lenne jó minőségű tankönyveket gyártani, amelyek több használót is kibírnak, a könyvtárakban is elérhetővé kell tenni, pl. a felsőoktatási jegyzeteket.

Nem kerülhető meg a tankönyvkiadás tartalmi reformja sem, a tanszabadsággal együtt jár a 3-4 féle műből való választás joga, de ezeknek minőségileg olyan könyveknek kell lenniük, amelyek legalább három-négy évet kibírnak a rendeltetésszerű használat során.

A nyomdai és terjesztési rendszer nyereségességét e területen is a könyvtárak és az egyetemi hallgatók dotálásával tartják elérhetőnek; ez a legolcsóbb beruházás, amely életben tudja tartani a könyvgyártást kiadótól a kereskedőig egyaránt.

A szerzői jogokról

A tanulmány szerzői a szerzői jog kérdésköréről szólva, a jelenlegi törvényeket szerző-ellenesnek, piacgazdaságra alkalmatlannak ítélték, arról nem is szólva, hogy amennyiben így maradna – elsorvasztaná a nemzeti irodalmat. Új törvény szükségeltetik tehát, amely lehetővé teszi a szerző és kiadó közötti alkut.

Az értékek védelme

A kommercializálódás már elérte a magyar könyvkiadást és kereskedelmet, az értékek – melyben a magyar könyvpiac korábban jeleskedett – védelemre szorulnak. Minden bizonnyal az árak miatt csökkenő példányszám, a csökkenő példány miatt tovább növekvő ár befagyasztja az egyébként is szegényedő rétegek fizetőképességét. Ha az állam felelősséget érez az értékekért, akkor politizál jól, ha a közkönyvtárakba és az oktatási intézmények könyvtáraiba fektet be és ezzel bizonyos piacot is teremt.

A konferencia könyvtáros résztvevőinek jó volt hallani, hogy a külföldi tapasztalatok is igazolják a könyvtárnak mint intézménynek az átképzésben, a társadalom átformálódásában játszott fontos szerepét. Miután e vizsgálódás és vita megrendelője és megrendezője a Művelődési és Közoktatási Minisztérium volt, csak bizakodhatunk a kormányzati felelősség tettekben való érvényesülésében. Nekünk addig is a felhasználók szükségleteit kell pontosan megfogalmazni, hogy stratégiánk koherens módon illeszkedjék a könyves szakma piaci viszonyaihoz.

* * *

A konferencia összefoglaló jelentése megtalálható a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Szakkönyvtárában Hungary Book Sector Study. Summary Report, May 1991 címmel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtárügy Izraelben Szemle

Kovács (D.) Katalin

Az izraeli kultúra mélyen kötődik az írásbeliséghez és a könyvekhez. A vallási hagyományok következtében a zsidó nép történelme során az olvasás és a tanulás mindig a társadalmi élet középpontjában állt. A 18. századi felvilágosodás óta az európai zsidóság már nem csak vallásos irodalmat olvas, és maga az olvasás sem csupán vallásos kötelesség. A zsidó nemzeti és kulturális élet újjászületésében Izraelnek mint a zsidóság kulturális központjának megteremtésében is fontos szerepet játszottak a könyvek.

A független Izrael megalakulása (1948) előtt, a kialakulóban levő állam kultúrájában elsősorban az Európából és Észak-Amerikából odaérkező zsidók játszottak meghatározó szerepet. Később a bevándorlók nagy része az arab országokból érkezett, akik körében a vallásos tárgyú könyvek megőrizték központi szerepüket. A különböző kultúrákból betelepült zsidóság integrálása nagy kihívást jelentett a fiatal Izrael állam életében.

Izrael ma is a bevándorlók országa, de a bevándorlás mértéke sokkal kisebb, mint az állam megalakulását követő első évtizedben. Az 50-es években százezrek települtek le az országban. Az állam első negyven évében (1948-1988) bevándoroltak több mint fele 1949 és 1958 között érkezett Izraelbe. Nagy részük az arab országokból települt át, és integrálódniuk kellett az eredendően Nyugat-orientált izraeli társadalomba. Jelenleg Izrael újabb bevándorlóhullámmal számol: a Szovjetunióból várható zsidók százezreivel. Az első tömeges bevándorlók beilleszkedését elősegítette a közös, könyvekben gyökerező hagyomány, és az erre épülő olvasási és kulturális szokások. A szovjet bevándorlók előreláthatólag jó hatással lesznek az olvasási mutatókra és a könyvtárhasználati szokásokra is. A Szovjetunióból érkező zsidók jelentős része a művelt réteghez tartozik, ezért izraeli beilleszkedésük valószínűleg könnyebb lesz, mint történt korábban, az arab országokból bevándorlók esetében.

1988-ban Izrael lakossága 4,5 millió fő volt, közülük 3,7 millió zsidó, a többi arab származású. A lakosság mintegy 90%-a, négy millió ember él városokban.

Izrael hivatalos nyelve a héber és az arab. Az angol nyelv széleskörűen elterjedt, és a különböző országokból érkezett bevándorlók számos egyéb nyelvet is használnak. A beszélt nyelvek gazdagsága hatással van a könyvkiadásra és az olvasásra is.

Az izraeliek *a világ legolvasottabb népei közé* tartoznak. Egy, a 70-es években végzett vizsgálat szerint a lakosság 77%-a olvas évente legalább egy könyvet, és ez sokkal nagyobb arány az európai átlagnál. 1986-87-ben Izraelben 5300 könyvet adtak ki, összesen 16 millió példányban. Ennek alapján az egy főre jutó könyvek aránya ötször-hatszor nagyobb mint az USA-ban. 1985-ben 911 folyóirat és napilap jelent meg. Ebből 67,2% héber, 14,3% angol, 6,8% arab nyelven, 7,9% egyéb nyelven. A kétnyelvű periodikumok aránya pedig 3,8% volt. Az új szovjet bevándorlók hatására valószínűleg megnő a kereslet az orosz és az alapfokú héber nyelvű folyóiratok és napilapok iránt.

Az *oktatás* Izraelben 5 és 15 éves kor között kötelező és ingyenes. Számos iskolatípus: állami, magán, világi, egyházi stb. és sokféle főiskola, szakiskola, egyházi felsőfokú oktatási intézmény található az országban. Az írástudatlanok száma jelentősen csökkent az elmúlt évtizedekben, szoros összefüggésben az iskolázottság mértékével. Jellemző, hogy amíg a 65 évnél idősebb zsidó lakosság 13,6%-a, az arabok 69,1%-a nem járt iskolába, addig ez az arány a 15-17 éves korosztály esetében 0,1, illetve 2% (1988-as adat).

Izraelben az ötvenes években sem a gazdasági, sem a biztonsági helyzet nem tette lehetővé a *könyvtári rendszer* fejlődését. Az olvasók nagy részét ekkor a kibucokban levő gyűjteményekből és az egyetemi könyvtárak állományából látták el. A könyvtárakban uralkodó szemléletre jellemző volt, hogy elsősorban a szellemi elit könyvtári ellátását tartották fontosnak. Változást

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

csak a hatvanas évek hoztak. Az *Oktatási és Kulturális Minisztérium könyvtári osztályán* felismerték a fejlett könyvtári rendszer kialakításának szükségességét. Az új városokban és településeken megkezdték a *közművelődési könyvtárak* szervezését a dán modell alapján, amely a helyi önkormányzatok kezdeményezésére alapított, független könyvtárak hálózatát jelenti. 1965-ben megalakult az *Izraeli Közművelődési Könyvtári Központ*, amely azóta is sok segítséget nyújt a könyvtárosoknak. Fontos feladata a központi katalogizálás, továbbá a központi beszerzés és feldolgozás. A Központ adja ki a *Yad la-Kore* című könyvtári folyóiratot, és emellett számos bibliográfiát és referensz művet is megjelentet.

1985-ben Izraelben *983 közművelődési könyvtár 973 ezer olvasót* fogadott. A zsidó könyvtárak több mint kétharmada vidéken található, és állományuk a teljes könyvtári állomány 46%-át teszi ki. Egyes vélemények szerint könyvtári szempontból a *kibucokban* élők a legjobban ellátottak. A kibucokban a múltban elsősorban mezőgazdasággal foglalkoztak, de ma már ezeken a településeken, ahol a népesség 3 százaléka él, jellemző az ipari tevékenység is. A legtöbb kibucban jól működő könyvtár található, melyek összállománya 2 millió kötet.

A *könyvtárak finanszírozása* nem tart lépést az inflációval, és ez az egyik oka a közművelődési könyvtárügy stagnálásának. Amíg például az Oktatási és Kulturális Minisztérium 1975-ben átlagosan 43%-ban fedezte a fejlettebb településeken működő közművelődési könyvtárak költségeit, 1989-ben ez az arány 13%-ra csökkent.

A *könyvtárhasználók* legnagyobb számban a fiatalok köréből kerülnek ki, míg felnőttkorban csökken vagy meg is szűnik a könyvtárhasználat. Ez valószínűleg azért alakul így, mert a közművelődési könyvtárak nem tudják megfelelően ellátni az olvasókat. Másik oka ennek az lehet, hogy a képzettebb olvasók inkább a felsőoktatási és a szakkönyvtárakat használják. Ráadásul, mivel a magasabban képzett emberek jobban keresnek, a könyvtári kölcsönzés helyett meg is tudják vásárolni a szükséges irodalmat. Az elektronikus média elterjedése pedig konkurrenciát jelent a könyvtárnak. Általánosságban elmondható, hogy a közművelődési könyvtárak szolgáltatásai korlátozottak: nincsenek audiovizuális dokumentumok, hiányzik a közhasznú információszolgáltatás, stb.

A *Zsidó Nemzeti és Egyetemi Könyvtár* Jeruzsálemben található. A nemzeti könyvtár gyűjti a világon bárhol megjelenő, zsidó szerzők által írt, vagy zsidókról szóló, továbbá a jiddis és héber nyelvű dokumentumokat. A zsidó nemzeti könyvtár kötelespéldány megőrző könyvtár. Az infláció miatt azonban a kötelespéldány szolgáltatás elmulasztásáért kiróható összeg mára már olyan csekély, hogy sok kisebb kiadó nem törődik a törvénnyel. A könyvtár adja ki *Kiryat Sepher* címen a nemzeti bibliográfiát. A kiadvány negyedévenként jelenik meg, de az átfutási idő meglehetősen hosszú: két-három év. Az izraeli nemzeti könyvtár egyúttal egyetemi könyvtári feladatokat is ellát. Egyes vélemények szerint ez akadályozza a nemzeti könyvtári feladatok megfelelő szintű ellátását.

A *Haifai Egyetemi Könyvtár* a 360 ezer lakosú tengerparti városban található. Haifa Izrael harmadik legnagyobb városa, és itt tanul az országban élő arab lakosság legnagyobb hányada. Az egyetem működését a 60-as években kezdte, akkor mint a jeruzsálemi *Héber Egyetemhez* tartozó kar. A Haifai Egyetem 1972 óta független felsőoktatási intézményként működik. Az egyetem *központi könyvtárának* állománya több mint egy millió dokumentum: könyvek, folyóiratok, filmek, videofilmek, térképek, hangzó anyagok, stb. A dokumentumokat szabadpolcos rendszerben helyezték el, biztosítva az állományhoz való közvetlen hozzáférést. Az egyetem 6500 hallgatóját a könyvtár aktívan segíti a források használatában. Könyvtárlátogatásokat szerveznek számukra, és rendszeresen tartanak könyvtárhasználati előadásokat. A hallgatók nagy része önállóan használja a katalógusokat, referáló lapokat és bibliográfiákat. A könyvtárban számos *információkereső rendszert* fejlesztettek ki, így például a folyóiratcikkek online hozzáférhető bibliográfiáját. A könyvtár előfizetője a DIALOG, a BRS és a WILSONLINE adatbázisközvetítő központok szolgáltatásainak. A központi könyvtárban külön figyelmet szentelnek a gyermekkönyvtárügynek. Gyermekcsoportokat ismertetnek meg rendszeresen a könyvtár használatával, és gyermekkönyvtárügyre szakosodott hallgatókat is fogadnak. Az állomány mintegy 80%-a angol nyelvű. Az angolon kívül jelentős a héber, arab, német, francia, spanyol és jiddis nyelvű dokumentumok száma is. Az oktatásban használt szakirodalom jelentős része is angol nyelvű, ezért az izraeli diákoknak nélkülözhetetlen az angol nyelv ismerete.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az arab diákoknak tökéletesen kell ismerniük a héber nyelvet, mert az előadások és a dolgozatok nyelve a héber, és a vizsgákra való felkészüléshez angolul is tudniuk kell.

A haifai könyvtár a 70-es évek elején – az izraeli könyvtárak közül elsőként – a Dewey-féle osztályozásról áttért az amerikai Kongresszusi Könyvtár rendszerére. A tárgyszórendszert – pénzhiány miatt – nem sikerült héberre fordítani, ezért az eredeti angol tárgyszavakat használják. A könyvtárban négy nyelvű cédulakatalógus található: latinbetűs (amely transzliterálva tartalmazza az orosz és görög nyelvű művek adatait is), héber, jiddis és arab. Annak ellenére, hogy a jiddis és a héber ábécé közös, a jiddis nyelv néhány betűt a hébertől eltérően használ, ezért nem lett volna szerencsés a két nyelvre egy katalógust használni. A könyvtár saját számítógépes rendszert fejlesztett ki az egyes munkafolyamatok automatizálására. A számítógépesítést fokozatosan akarták bevezetni, a feldolgozással kezdve és utoljára hagyva az online katalógust. A saját fejlesztésű rendszer használatát azonban a későbbiekben abbahagyták, mert az izraeli felsőoktatási könyvtárak az alábbiakban ismertetett közös számítógépes hálózatot létesítettek, és ehhez csatlakoztak ők is.

Az *ALEPH (Automated Library Expandable Program)* az izraeli egyetemi könyvtárak számítógépes hálózata. Integrált könyvtári rendszer, amely eredetileg a jeruzsálemi egyetem 23 kari könyvtára közös katalógusának céljait szolgálta. Ezt fejlesztették tovább sikeresen. A hálózat legfontosabb célja egy központi könyv- és folyóiratkatalógus létrehozása, amely minőségi javulást jelent a könyvtárközi kölcsönzési rendszerben.

A *könyvtárközi kölcsönzés* átfutási idejének lerövidítésére rendkívül nagy szükség van naprakész központi könyv- és folyóiratkatalógusra. A jeruzsálemi *Nemzeti és Egyetemi Könyvtár* 1981 óta évente megjelenteti mikrofilmlapon az izraeli könyvtárak *központi folyóiratjegyzékét*. A kiadvány 165 egyetemi és szakkönyvtár valamennyi folyóiratának adatait tartalmazza. Közművelődési könyvtár nincs az adatszolgáltatók között. A folyóiratkatalógust az ALEPH rendszert használó egyetemi könyvtárak online is lekérdezhetik. A közeljövőben az adatbázist hozzáférhetővé kívánják tenni valamennyi izraeli könyvtár és információs intézmény számára. *Országos központi könyvkatalógus* nincs Izraelben, ezért egészen a legutóbbi időkig minden könyvtárközi kérés csak esetlegesen került az egyes könyvtárakhoz. Változást csak az hozott, hogy ma már az ALEPH rendszert használó egyetemi könyvtárak a hálózat segítségével legalább egymás állományában keresni tudnak. A másik kivételes csoport az orvosi könyvtárak köre, ahol az ún. regionális könyvtárak saját területükön központi könyvkatalógusokat építenek.

Annak ellenére, hogy Izrael kis ország, létre lehetett volna hozni egy nemzeti könyvtári hálózatot, de ez nem történt meg. Szóba került, de nem volt olyan hivatalos szerv, amely felkarolta volna az ügyet. Számos formális és informális együttműködési kapcsolat jött létre ugyanakkor a könyvtárak között. E kapcsolatok alapja elsősorban a szakterület. Mivel gyűjtőköri együttműködés nem alakult ki, néhány nagykönyvtár a könyvtárközi kérések állandó „célpontja". Ezen a területen is kivétel az orvosi könyvtári hálózat, ahol megosztották a könyvtárközi kérések teljesítésének terheit az *Országos Orvostudományi Könyvtár* és a regionális feladatokat ellátó orvosi könyvtárak között. Ennek következtében nemcsak a központi könyvtár terhei csökkentek, de a szolgáltatás is gyorsabbá vált.

Az Izraelben nem elérhető könyvtárközi kéréseket külföldre továbbítják vagy közvetlenül a kérő könyvtárak, vagy az *Országos Tudományos és Műszaki Információs Központ* keretében működő kliringállomás segítségével.

Ma kivételesnek tekinthető az az izraeli könyvtár, amelyik ingyenesen nyújt könyvtárközi szolgáltatást. A szolgáltatásért kért ellenérték alapja legtöbb könyvtár esetében az egységnyi másolatok száma (egy egység = 10 oldal), amelyhez ún. szolgáltatási díj is járul. A szolgáltatásért kért díjat befolyásolja a kérő és a küldő intézmény közötti kapcsolat, valamint az a tény, hogy a kérő intézmény profitorientált vagy nem. Az egyetemi könyvtárak esetében például a könyvtárközi kölcsönzésért kérhető díjat külön bizottság határozta meg.

A könyvtáros szakmában ma az egyik legnagyobb kihívást a dokumentumokhoz való hozzáférés jelenti. Általános jelenség, hogy miközben a kiadványok száma állandóan emelkedik, a könyvtárak költségvetése csökken. Mindez kényszerítő erővel hat a könyvtárosokra, hogy a gyűjteményre való orientáltságról a hangsúlyt a hozzáférés biztosítására helyezzék át. Ezt, a szemléletben és a könyvtári munkában egyaránt kötelező érvényű változást elősegíti, sőt meg is

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

követeli a fejlett technológia jelenléte. Amikor egy online vagy CD-ROM-ról lehívott bibliográfia perceken belül elérhető, a felhasználó érthető módon nem akar hetekig várni egy olyan folyóiratcikkre, amely nincs meg a könyvtárban. Korábban a könyvtárak nemcsak hogy nem elemezték a dokumentumszolgáltatás folyamatát, és meg sem próbálták azt fejleszteni, de igyekeztek rábeszélni a felhasználót a türelmes várakozásra. Sőt, még arról is meggyőzték őket, hogy fizessenek azért, amire oly sokáig várakoztak. Ma a könyvtárak megpróbálják az új technológiák – mint például az elektronikus posta és a telefax – segítségével szolgáltatásaikat gyorsítani, az automatizálással pedig a papírmunkát csökkenteni.

Irodalomjegyzék

1. MORGAN, Michael: Librarianship in Israel. = Libr.Assoc.Rec. 91.vol. 1989. 8.no. p.464-466.
2. REIS, Tovah: Document supply in Israel: A review. = Interlending and Document Supply, 18.vol. 1990. 4.no. p.119-121.
3. ROITBERG, Nurit: Az izraeli egyetemi könyvtárak számítógépes hálózata. = Tud.Műsz.Táj. 37.évf. 1990. 6.sz. p.233-236.
4. SEVER, Shmuel - BRANSE, Yosef: Social aspects of reading and library use in Israel: A second look. 1990. 35 p. Kézirat.

Múlt és jelen Kárpátalja könyvtárügyében

S. Benedek András

Futaky László szerénykedő című (Jelzések Kárpátalja könyvtárügyéről. = Könyvtári Figyelő, 1990. 3-4. sz. 261-272. p.) beszámolója volt az első olyan tanulmány, amely összefoglalta e közel 200 000-es magyar kisebbség könyvtári ellátásának (vagy talán ellátatlanságának) helyzetét. Ezt megelőzően csupán az OSZK KMK által 1985-ben megjelent A határokon túli magyarság olvasáskultúrája c. kötetben olvashattunk egy némiképp szubjektív, alapvető megjegyzéseiben azonban sajnos ma is érvényes helyzetképet. Futaky László érdeme az is, hogy a jelen könyvtárügyét megpróbálja történelmi összefüggésekbe állítani, amikor a két világháború közti időszakot is felidézi.

A kisebbségi és a „nemzeti" magyar kultúra összefüggéseiről a hetvenes évek elején folytatott, majd felsőbb sugallatra elhalt vita egyes résztvevői a „kisajátítástól" féltették az egységes magyar irodalmat. Ez azonban két szempontból sem elfogadható érv. Az első és a budapesti látószögből talán fontosabb: a kisebbségi irodalmak által új színben, új fényben felmutatott kultúrértékek – gondoljunk csak Erdély, Székelyföld, a Felvidék regionális monográfiáira – nem szegényítették, de éppenséggel gazdagították az összmagyar kultúrát. A másik a kisebbségek számára lényeges. Az önálló létre kényszerült közösségek hagyománytudata kényszerűen és szükségszerűen a „múltba szervesedik". Ez vonatkozik a könyvtárügyre (tágabban értelmezve: a könyves kultúrára) is. Ha tehát a kárpátaljai magyarság

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyik legsürgetőbb feladata ma a közösség könyvtári ellátásának rekonstrukciója, meg- illetve újraszervezése, nem teheti ezt a tájegység könyvtári hagyományainak asszimilálása, „átélése" nélkül.

S hogy a hagyományokat nem csak Trianontól kell nyomon követnünk, az csak a kisebbségi gondok iránt érzéketlen „szakembereknek" lehet kérdéses. A különböző elszórt, véletlenszerű adatok puszta felsorolása azonban valóban erőltetettnek tűnhet. Meg kell találni és fel kell mutatni azokat az összefüggéseket, amelyek egy regionális kultúrélet létét és főleg szétsugárzó hatását jelzik.

Bár Kárpátalja végleges formájában jóval a honfoglalást követően települt be (a tatárjárásig ez a határvédő zóna, a gyepű ritkán lakott vidéke volt), éppen e kései „belakást" segítő kiváltságoknak köszönhetően igen gyors fejlődésnek indult. Különösen vonatkozik ez Beregszászra, amely ekkoriban Veszprémhez hasonlóan „királynéi" város volt. Fénykora a XIV-XV. századra, részben az azt követő két évtizedre esik. *Nagy Lajos* király anyja, *Lokiotek Erzsébet*, hogy szülőföldjéhez és örökségéhez, Lengyelországhoz közel élhessen, itt állandó udvart tartott. Ez már önmagában is a korabeli írásbeliség jelenlétét jelzi; tudjuk, hogy íródeákja *János* fráter volt, aki egyes feltételezések szerint azonos volt a csak utalásokból ismert *János* krónikaíróval. *Erzsébet* királyné alapította a beregszászi domokosrendi kolostort is 1327 táján. (Valamivel korábbra keltezhető a *Vérke* folyó túlpartján, alig száz méterre található ferences kolostor alapítása.) Ez a kolostor lett a mai Kárpátalja könyves kultúrájának első központja a XV. században. 1480 körül az orgonálásban is jártas és a könyvmásoláshoz is értő *Szász Lőrinc* volt a beregszászi domokosrendi kolostor perjele, aki 1478-ban engedélyt kapott a rendfőnöktől, hogy művészetéért bért fogadhasson el. A kolostor falain túlmutató jelentőségű könyvmásoló műhelyre utaló adatok mellett figyelemre méltó, hogy ugyancsak ekkor élt itt *Besztercei Balázs* fráter, magyar szónok, aki ideérkeztekor szép könyvtárát is magával hozta. A római rendfőnök ugyanis 1479-ben engedélyezte, hogy Bibliáját, breviáriumát, Antonius in Stampis c. könyvét és más köteteket, amelyeket római útján vett, élete folyására megtarthatja. 1489-ben ugyancsak magyar szónok e beregszászi domokosrendi kolostorban *Malontai Ambrus*, aki nevelőjétől, *Pesti Gerváz* esztergomi perjeltől kapott könyveket. Pesti Gerváz arra is engedélyt kapott a rendfőnöktől, hogy a jövőben vásárlandó könyveit is védencének ajándékozhassa élete folyására. A XV. század végén került Beregszászba *Imre* fráter. Előkelő származású lehetett, mert a rendfőnök kivette a tartományfőnök joghatósága alól és engedélyt adott neki arra is, hogy lóháton járhasson, valamint alamizsnát fogadjon el könyvek vásárlására.

Az adatok sora már egy „könyves" műhely jelenlétét dokumentálja, amelynek hatása, továbbélése közvetett, de logikusan illeszkedő adatokkal illusztrálható. 1493-ban a krakkói egyetem magyar bursájának névsorában találkozunk *Bartholomeus de Halábor* nevével. Ő az, akit egy 1512-ben kiállított oklevél „halábori Dobos Gergely fia, Dobos Bertalan pap, királyi közjegyző és nyilvános íródeák"-nak nevez, s ő egyik legszebb nyelvi-irodalmi emlékünk, a *Döbrentei-kódex* másolója s benne a talán legszuggesztívebb *Énekek éneke* fordítás szerzője, átköltője is. A kódex-másoló és fordító munkásságának lokalizálásában fontos adat, hogy Bertalan pap felsőtiszai, í-ző nyelvjárást használt. A domokosrendi kolostor könyvműhelyének hatását igazolja az is, hogy - *Farkas Gyula* szerint - a *Perényiné Frangepán Katalin* nyalábvári udvarában menedéket talált *Komjáthy Benedek*, a Krakkóban 1533-ban megjelent első nyomtatott bibliarészlet fordítója *Szent Pál* leveleinek egy harmadát egy í-ző nyelvjárású fordításból vette; az összehasonlító elemzés szerint a Döbrentei-kódexből, vagy annak egy változatából.

Ezt a helytörténeti elfogultság nélkül is jelentősnek nevezhető korabeli kulturális központot azonban hamarosan elsodorta a reformáció illetve a három részre szakadt országban a „hadak járása". 1552-ben a beregszászi zsinat még az egykori domokosrendi kolostorban mondja ki a református és evangélikus egyház végleges szétválását, a század hatvanas éveiben azonban *Schwendi Lázár* hadai az erődde átalakított ferences kolostor ostromakor ezt az épületegyüttest is elpusztították; maga a templom az 1657-es lengyel betöréskor indul véglegesen pusztulásnak. Mai reformkori rekonstrukciója csak sejteti az egykori dicső napokat.

A kultúra, így a könyv is a mai Kárpátalján évszázadokig a főúri birtokközpontokba, fejedelmi várakba szorult. Sajátos módon csak pusztulásuk, felszámolásuk adatait ismerjük a leggyakrabban. Az ungvári várpalota gazdag (mintegy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

300 kötetes) könyvtáráról a *Bercsényi* menekülése után készített elkobzási jegyzék tesz említést. Az ugyancsak 1701-ben felvett *Rákóczi* vagyonjegyzék könyvei valószínűleg a borsi vagy a pataki kastélyban voltak, *Beniczky* naplója azonban említi a munkácsi vár olvasószobáját is, ahová visszavonulva a fejedelem *Bethlen* könyvét olvasta. Elpusztult a huszti várpalota („uraim háza") belső berendezése s így könyvtára is. Bizonytalan a Perényi uradalom egykori könyvtárának sorsa. Nyaláb várát ugyan a 17. sz. végén császári rendeletre felrobbantották, a család azonban visszaköltözött ekkor helyreállított nagyszőlősi kastélyába. A 19. század második felében itt található közel 6000 kötetes könyvtárat egyértelműen 17. századinak jelzik.

A kuruc szabadságharcok csatái, az 1717-es ún. „utolsó tatárjárás", majd az 1742-ig pusztító pestisjárványok azonban nemcsak a kultúra tárgyi hordozóit, de majdnem az egész lakosságot is elpusztították. Egyáltalán nem túlzó becslések szerint Kárpátalján a 18. század közepén mindössze 4-5000 magyar élt. Ez a maroknyi néptöredék népesítette be újra a Tiszahát elpusztult falvait és városait, és újraszerveződő közösségeikre várt a fizikai mellett a szellemi létezés feltételeinek megteremtése is.

Természetesen nem feledkezhetünk meg a főúri és később középnemesi udvartartások, udvarházak könyvtárainak szerepéről sem, Kárpátalján azonban a Perényi család könyvgyűjteménye mellett csupán az ungmegyei pálóci *Hadik-Barkóczy* család és a *Mikszáthnál* később oly gyakran szereplő ungtarnóci *Bernáth* család könyvtáráról tudunk hitelesnek tűnő adatokat; feltételezhetjük azt is, hogy ez csupán egy szűkebb réteg igényeit szolgálta-szolgálhatta.

Fontosabb volt az iskoláztatást is újraszervező egyházak és egyházi könyvgyűjtemények szerepe. A könyvtörténet kevésbé ismeri a beregi református egyházmegye könyvtárának történetét és szerepét. (Maga az egyházmegye is sajátos alakulat. A történelem folyamán magába foglalta néhány ungi község kivételével szinte a teljes magyarlakta területet Kárpátalján. Önállósodási törekvései, hosszú ideig őrzött különleges jogai jelentik a mai kárpátaljai magyar püspökség „jogalapját".) Az egyházmegyei könyvtár spontán módon jött létre. Alapját a literátus hajlamokkal rendelkező 18. század végi beregszászi esperes, *Kondor Boldizsár* hagyatéka képezi, de ide került a holland-angolföldet járó felvilágosodás-kori református papok majd minden szerzeménye. Ez a mintegy másfél ezres könyvgyűjtemény hatásában elsősorban a lelkész-tanítókon keresztül érvényesülhetett. (A könyvek származását, útját, bejegyzéseit *Harsányi András* dolgozta fel 1941-ben.)

A másik, anyagában is jelentősebb, szerepében is fontosabb egyházi könyvtár a görögkatolikus egyházmegye ungvári könyvtára. Alapját az 1640-ben Ungvárra költözött jezsuita kollégium könyvei képezik. Ezt vette át és egyesítette a Munkácsról átkerült püspöki könyvtárral *Bacsinszky András*, az egyházmegye tudós atyja, aki 1774-ben a mintegy 9000 kötetes gyűjteményt részben nyilvános bibliothékaként hagyományozta tovább. (Ez az Ungvári Állami Egyetem mai könyvtárának alapgyűjteménye!)

A reformkorban a Beregmegyei Casino könyvgyűjteményét (1841?) és a Munkácsi Társaskör *Olsavszky László* uradalmi tiszt által szervezett kétszáz kötetes könyvtárát kell megemlítenünk. Ide tartozik, de szervezéséről keveset tudunk, *Batizi Endre* ügyvéd técsői, majd nagyszőlősi könyvgyűjteménye is.

Az abszolutizmus korának figyelemre méltó helyi könyvtáralapítási kísérletei a tiszaújlaki *Doby Antal* és a munkácsi *Román Ferenc* nevéhez fűződtek. (Könyvtáraik sorsáról és könyvanyagukról e sorok írója számolt be a *Magyar Könyvszemlé*ben levéltári adatok alapján.)

A kiegyezés után már árnyaltabb a kép. Fejlődnek az iskolai könyvtárak. Különösen a beregszászi és munkácsi algimnáziumok, az ungvári főgimnázium könyvtárát érdemes megemlítenünk (ez utóbbi az, amelynek első szakszerű feldolgozója a később híressé vált *Szabó Ervin* volt). Szaporodnak az olvasóegyletek. A beregszászi, munkácsi és ungvári kaszinók könyvtára mellett Técsőn és Visken 1869-ben alakul olvasókör. De egyre több a kereskedelmi célú kölcsönkönyvtár is, általában kereskedők, nyomdászok szervezésében (*Keszler József* majd *Havas Tivadar* - Beregszász; *Lévai Mór* - Ungvár stb.) *György Aladár* felmérése szerint az egykori Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyében közel ötven (bejelentett) könyvtár volt, mintegy 130 000-es állománnyal, ami megfelelt az országos átlagnak. (A mai Kárpátalja területére lokalizálva ennek mintegy háromnegyede érvényes, a könyvek szellemi hatását azonban újabbkori határokkal visszamenőleg nem korlátozhatjuk.) Ez a lassan szerveződő könyvtári közeg épült tehát

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

be a létrejövő népkönyvtári hálózatba (egyes gyűjtemények természetesen párhuzamosan továbbra is önállóan működtek). Elmondhatjuk, hogy Trianonig a mai Kárpátalja könyvtári helyzete azonos volt a hasonló periferikus területekéhez.

Trianon a kisebbségi magyarság számára minden területen csak negatívumokat hozott. Talán a könyvtárügyben a legkevésbé. A csehszlovák társadalmi berendezkedés demokratikus jellege, a részben érvényesülő önigazgatás lehetővé tette a könyvtárak (s benne a magyar gyűjtemények) fejlesztését. Ebben rendkívül fontos szerepe volt annak, hogy a területen – a köztársaság egészében mutatkozó passzív elhatárolódással szemben – igyekeztek kihasználni a Járási Közművelődési Tanácsok adta kereteket. Futaky László beszámolója azt sejteti, hogy a könyvtárügy lényegében szervezett és a maga módján demokratikus volt. Az általa idézett példánál azonban jellemzőbb a területi székváros, Ungvár könyvtárügye. A szétszórt kisebb gyűjteményeket összevonva már a huszas években létrehozták Ungvár város közkönyvtárát, s elhelyezéséről is új, modern épületben, az ún. Paszszázs-ban gondoskodtak. Komoly módszertani munkát is folytattak, könyvjegyzékeket adtak ki, s többek közt megjelentették a város könyvtártörténetét is összefoglaló Ungvár város közkönyvtárainak múltjából c. kiadványt. (Kisebbségi kultúrpolitikusok számára ma is tanulságos olvasmány lehetne!) Az összkép természetesen nem ennyire rózsás. Ungvár és Munkács kivételével a terület összes többi városát községgé devalválták és kulturális ellátásuk is ennek megfelelően alakult.

A rövid magyar uralom alatt lehetőség szerint tovább fejlődtek a mai Kárpátalja könyvtárai, 1944 októberét követően azonban egy igen komoly „ideológiai" felülvizsgálást követően lényegében felszámolódtak. Egy-egy magyar könyv a folytonos rettegés éveiben potenciális veszélyt jelentett még a magánlakásokban is.

Ez a helyzet – s erről már olvashatunk Futaky Lászlónál is – 1947-től folyamatosan javult. Kialakult egy potenciális könyvtárhálózat, ahol azonban az eszmei-ideológiai munka volt elsődleges. Bár a korabeli adatokat még idézni sem érdemes, tapasztalati tényként elfogadható, hogy a magyar könyv mindig is kevés volt, a magyar könyvtáros pedig unikum volt a maga nemében.

Ami Kárpátalja tudományosnak nevezhető könyvtárait illeti, az Ungvári Állami Egyetem Könyvtárának magyar anyagát 1970 körül revideálták, igen súlyos károkat okozva az évszázadokat átélt *Bacsinszky*-gyűjteménynek. A magyar könyvkultúra potenciális központját jelentő egyetemi magyar tanszéknek nem alakult ki komolyabb könyvtára, mint ahogy a nemrég létrehozott Hungarológiai Központ könyvtárának létrehozása is még a jövő feladata.

A jövő (de talán már a ma) feladata a kárpátaljai magyar könyvtárhálózat létrehozása. Ennek csírája a Kárpátaljai Területi Tudományos Könyvtár Idegennyelvű Osztálya, amely lényegében a potenciális magyar könyvtári központ. Feladatait megszabja, lehetőségeit behatárolja, hogy lényegében a kerületi központokon keresztül kellene munkáját szerveznie, ez magyar vonatkozásban azonban csak a beregszászi járásban lehetséges. Ez a járási központi könyvtár (ahogy a területi könyvtár magyar osztálya is) magyarországi viszonylatban szinte elképzelhetetlen feltételek közt dolgozik.

A terület többségében nem magyarok által lakott járásaiban, illetve a szórványtelepüléseken az utóbbi időben előtérbe került a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség önálló könyvtárainak megszervezése. A két hálózat kiépítése adhat reményt a kárpátaljai magyarság könyvtárhálózatának kiépítéséhez. Ami azonban – sajnos – nem jelent egyszersmind könyvet. Alig három évtized viszonylag gazdag könyvbevitele után ma újra nem érkeznek – s anyagi okokból nem érkezhetnek – magyar könyvek Kárpátaljára. A Futaky László által is említett adományok csak a cseppet jelenthetik a tengerben. A megoldás kulcsa, mint annyiszor, nem a könyvtárosok, hanem a politikusok, gazdaságpolitikusok kezében van.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„A haza legjobb meghatározása: a könyvtár"
Esterházy Péter: Az elefántcsonttoronyból. Bp. 40. old.

A közművelődési könyvtárak és szolgáltatásaik Angliában

Skaliczki Judit

Angliai tanulmányutam során a közművelődési könyvtárakban a következő kérdésekre kerestem választ: milyen a könyvtár és az őt körülvevő társadalom kapcsolata?; melyek a közművelődési könyvtárügy legfontosabb megoldandó gondjai?; milyen szolgáltatási formákat igényelnek a használók és mit nyújtanak a könyvtárak?

Könyvtár és társadalom

A jól ismert közhelyek sorába tartozik a többszázéves angol demokrácia emlegetése. Ezen alapszik minden intézmény struktúrája - a könyvtáraké is. Ugyanakkor a demokrácia és az anarchia közötti nyilvánvaló, általunk még megtanulandó különbségek is naponta tapasztalhatók. A könyvtárak is korlátok és megengedések egységében léteznek, és amennyiben azok ésszerűek, akkor mindenki tudomásul veszi őket.

A könyvtáraknak a társadalomba, a közgondolkodásba történt beépülése igen sok módon követhető és érzékelhető. Az egyik leglátványosabb és „kézzelfoghatóbb" módon a városok, illetve London esetében a kerületek által kiadott, meglehetősen vaskos kiadványokban, a várost, a kerületet ismertető útikönyvekben, katalógusokban, információs kiadványokban. A kiadványokat a helyi önkormányzat adja ki, és sok esetben a könyvtár állítja össze. Az általában betűrendbe rendezett címszavak között jelentős helyet foglal el a könyvtár. E címszó alatt a városban található könyvtárak adatai - cím, szolgáltatás, nyitvatartási idő - találhatók. Van olyan kiadvány is, amelyben a könyvtár címszó után utalók jelzik a sok egyéb címszó alatt is megtalálható könyvtári szolgáltatásokat. Pl. a video, a hanglemez, hangkazetta címszó azt is ismerteti, hogy a könyvtárak melyik részlegeiben lehet ezeket a dokumentumokat helyben használni és kölcsönözni, melyik könyvtárakban lehet lejátszóberendezéseket és videokamerát is kölcsönözni, vagy – éppen a video után – külön címszóban lehet tájékozódni a vietnámiak részére szervezett könyvtári állományról, amely könyvekből és vietnámi zenét tartalmazó kazettákból áll. Az ismertetett kalauzoknak egyik különleges formája az a szolgáltatásokat felsoroló és részletező címjegyzék, amelyet London Westminster kerülete ad ki az egészségileg hátrányos helyzetűek és a krónikus betegségben szenvedők számára. Ebben a 169 oldalas A/4-es nagyságú kiadványban 5 oldalt tesz ki a könyvtárak felsorolása. A címadatokon kívül ilyen megjegyzések állnak: „Hosszú rámpa vezet a könyvtári bejárathoz, azonban néhány lépést saját lábon is meg kell tenni. A bejárati ajtó nyitása nehéz. Az emeletre és a gyerekkönyvtárba 16 lépcső vezet, de az információs pont a földszinten van. A referensz és a közhasznú szolgáltatás már másik szinten van, hat lépcsővel lehet megközelíteni", vagy „... a könyvtár három emeletes, és mindegyikre csak lépcsők vezetnek. Nincs lift. Azonban, ha szükséges, kísérő segíti az arra rászorulókat". A kiadvány feltünteti a vakok és gyengénlátók, valamint a siketek és nagyothallók számára nyújtott szolgáltatásokat. Megtalálható a kalauzban továbbá a mozgókönyvtári szolgáltatással kapcsolatos valamennyi tudnivaló, a szolgáltató pontok helyei és az időpontok.

A könyvtár a lakosságnak nyújtott szolgáltatások szerves része. A reá fordított összeg nagysága együtt változik – változott – a többi közintézmény fenntartási költségével. Ma már, a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Thatcher korszak elmúltával, meglehetősen pontos képünk van arról, hogy egy látható gazdasági fellendülés mellett, az elmúlt évek Angliájában a közszolgáltatásokra általában – és ezen belül a kulturális szolgáltatásokra – igen keveset szántak. 1980-tól figyelhető meg a források fokozatos csökkenése a könyvtárakban, vagy legalábbis az a tény, hogy nem igazították hozzá a dokumentum- és energiaárak növekedéséhez. A fenntartási költségek csökkentése a kisebb könyvtárakat létükben, illetve alapszolgáltatásaik ellátásában is fenyegették és fenyegetik.

A gondokról

Ezzel a megállapítással már áttértünk a nagyobb kérdéskörre, a könyvtárak legfontosabb megoldandó gondjaira. Ezek közül kétségkívül az előbb említett pénzhiány az egyik legmeghatározóbb. A közművelődési könyvtárak költségeit a könyvtárakat fenntartó önkormányzat határozza meg. Az önkormányzatok keze azonban meg van kötve, hiszen a hozzájuk tartozó intézmények fenntartási költségeit egyrészt a helyi adókból, másrészt a kormánytól kapott pénzösszegből fedezik. Ez utóbbi azonban évről-évre csökken, és hasonlóan csökken a könyvtárak fenntartására fordítható összeg is. A könyvtárakat az önkormányzatok egy része ezért pénzbevételre kényszeríti.

A könyvtárosok elítélik és megalázónak tartják azt, hogy az állampolgárokkal másodszor is megfizettessék a nekik nyújtott alapszolgáltatásokat, mivel ezt egyszer már az adóikban megtették. Több könyvtár sztrájkolt Angliában 1990-ben, hogy kifejezésre juttassa egyet nem értését a kormány rendelkezéseivel.

A fenntartási költségek tovább csökkentek, amikor 1990 áprilisában bevezették a személyenkénti adót (nem személyi adó!). A személyenkénti adó a házadót váltotta fel, és minden állampolgárra egyaránt kötelező.

A könyvtárak fenntartására szánt összeg nagymértékben attól függ, hogy a konzervatív párti kormány politikai elveivel egyetértő, azaz konzervatív önkormányzat működik-e a városban vagy munkáspárti. Newcastle-ban, Sheffieldben, Manchesterben a munkáspárti önkormányzat pl. annyival kevesebb pénzt kapott a kulturális intézmények fenntartására a kormánytól, hogy 1990-ben 1 millió fonttal kellett csökkentenie a város könyvtári hálózatának költségvetését. Ezt a könyvtárosok létszámának és a nyitvatartási időnek a radikális csökkentésével tudták csak megoldani. Manchesterben 1989-ben a központi könyvtár nyitvatartási ideje hétfőtől péntekig 9-21, szombaton 9-17 óráig volt, ami 1990 májusától a következőképpen változott: hétfő, szerda, péntek 10-20 óráig, szombaton 10-17-ig van nyitva, csütörtökön zárva tart. A fiókkönyvtárak közül azokat, amelyek eddig csak egy nap voltak zárva, még egy napra bezárták.

Newcastle-ban 98%-kal kellett csökkenteni a nyitvatartási időt és 12%-kal a létszámot. (Az önkormányzat 78 tagja közül 63 munkáspárti és 4 konzervatív.) Ugyanakkor meg kell említeni, hogy az elsöprően konzervatív képviselőkből álló Westminster kerületi (London) önkormányzat könyvtárai jó anyagi feltételek között működnek.

Vállalkozások a könyvtárban

A költségvetési hiányokat különböző vállalkozásokkal próbálják kiegészíteni a könyvtárakban, bár azt mindenütt hangsúlyozzák, hogy a közművelődési könyvtár fenntartása állami feladat. Pénzt inkább vállakozásokból és nem a könyvtári szolgáltatások díjazottá tételéből próbálnak szerezni.

Ilyen vállakozás pl. a könyvtárakban működő könyvtárbolt, amelyben a könyvtár kiadványaiból reprint kiadásokat, régi fényképeket, levelezőlapokat, térképeket lehet vásárolni, vagy a könyvtár képével díszített pólót, tányért, bögrét. Ennél jelentősebb a komoly bevételt jelentő ún. Turista információ, amelyet a Newcastle-i könyvtárban szerveztek meg. Ez az információs iroda a városban található utazási irodák információit számítógépen szolgáltatja. Pontos tájékoztatást ad az országon belüli és a külföldi utazási feltételekről, valamint a városban található szállás- és szórakozási lehetőségekről. A tájékoztatáson kívül az iroda szállásfoglalást és menetjegyváltást is bonyolít belföldre és külföldre egyaránt. Az utazási irodákkal kötött szerződések következtében ez mindenképpen jól fizető vállalkozás, de természetesen sok munka áll mögötte. (Nálunk jól ismert kisebb pénzszerzési források még a selejtezett könyvek eladása, a termek bérbeadása.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az angol közművelődési könyvtárak másik jelentős gondja a könyvtári hálózatok hatékony működésének kérdése. A központi könyvtárak és a hozzájuk tartozó fiókkönyvtárak együttesen kell hogy megoldják egy-egy régió könyvtári ellátását. A hálózati tagkönyvtárak azonban nem fednek le minden fontos ellátandó területet, és – a pénzszűke miatt – igen sokszor a hálózat kisebb tagjai rovására fejlesztik a központi könyvtárat, ami természetesen nem helyettesítheti a fel nem épült fiókkönyvtárat. A megyei vagy városi könyvtári szervezeteken belül a fiókkönyvtárak általában közvetlenül az első igazgatóhelyettes-hez tartoznak, aki egy fiókkönyvtári osztályon keresztül irányítja a területi szervezőket. Hozzájuk tartoznak a térségükben levő könyvtárak fenntartási, gyűjteményszervezési, feltárási és szolgáltatási feladatai. Az éves munkatervekben határozzák meg, hogy a felsoroltak közül mi élvez elsőbbséget egy-egy területen és miért. Az utóbbi években több helyi önkormányzat még nagyobb hangsúlyt helyez arra, hogy a szolgáltatások az állampolgári igényeknek megfeleljenek. Ehhez, majdnem mindenütt, kulcsintézménynek tekintik a könyvtárat, a régió területén pedig a könyvtári hálózatot.

Ezt a kérdéskört végezetül úgy lehetne a legpontosabban jellemezni, hogy a helyi önkormányzatok partnerei a könyvtáraknak, alapvető intézményeknek tartják, de a tényleges pénzügyi helyzetük – a kormánytól kapott igen alacsony támogatás következtében – nem teszi lehetővé, hogy a könyvtárak korszerű működéséhez szükséges fenntartási költségeket mindenütt biztosítsák.

A szolgáltatásokról

Kulcsintézmény, azaz alap közszolgáltatási intézmény csak akkor lehet a könyvtár, ha széles körű szolgáltatási rendszere van, ha mindazt nyújtja használói számára, amit igényelnek.

Ez az a területe az angol közművelődési könyvtárügynek, amelyet méltán csodálhatunk, és amely egyenértékű a jóval gazdagabb körülmények között működő skandináv könyvtárak szolgáltatási formáival. Az angol könyvtárak ténylegesen a könyvtárhasználókért vannak, és minden tekintetben az ő igényeikhez alakítják szolgáltatásaikat.

Minden könyvtárban, ahol csökkenteni kellett a nyitvatartási időt, először pontosan felmérték, hogy melyek a leglátogatottabb időszakok, és a csökkentést csak ezután hajtották végre. Napjainkban folyik a vita, hogy a könyvtárhasználó, az olvasó különbözik-e egyáltalán a fogyasztótól, azaz több-e, más-e a fogyasztóorientáltságú könyvtár az eddigi használóorientáltságúnak nevezettnél. Amennyiben az előbbi az utóbbitól csak abban különbözik, hogy a könyvtárlátogatók még jobb minőségű, számukra relevánsabb szolgáltatásokat kapnak, nincs jelentősége a divatos terminológiai vitának. Márpedig a könyvtárak láthatóan – a költségvetési csökkentések ellenére is – ezt az utat próbálják járni. Ezt igazolja a városi központi könyvtárak 2,5-3 ezres napi látogatottsága a 300-400 ezres lélekszámú városokban.

A könyvtárak szolgáltatási formáit és szolgáltatási lehetőségeit meghatározzák, de legalábbis befolyásolják a szolgáltatói terek. Azt kellett megállapítanom, hogy az angol példák ellenpéldák, hiszen igen magasrendű szolgáltatásokat végeznek meglehetősen régi, toldozott-foldozott könyvtári épületekben. A közművelődési könyvtárak egy jelentős része a század első évtizedeiben épült (pl. a londoni kerületi könyvtárak, a gatesheadi városi könyvtár, a manchesteri városi könyvtár), vagy az 1970-es években (az oxfordi megyei könyvtár, a sheffieldi városi könyvtár, a Newcastle-i városi könyvtár, stb.). Ezek az épületek nem hasonlítanak a skandináv országokban vagy Hollandiában megszokott modern, korszerű, tág terekkel elátott könyvtári épületekhez, ahol a liftek mellett mozgólépcső is szolgálja a felsőbb szintre igyekvőket. A régebbi épületekben nincs lift, és rámpa sem mindig segíti a mozgáskorlátozottakat. Az egyik legújabb, és épületi szempontból legkorszerűbb közművelődési könyvtárat 1983-ban nyitották meg London új kulturális központjában, a *Barbican* központban. Itt természetesen minden fent említett korszerű berendezés megtalálható. Ugyanakkor nincs könyvtár lopásgátló berendezés nélkül. Az angolok realitásérzékére jellemző, hogy ennek szükségességét felismerték. A lopásgátló természetesen nemcsak a könyveket, hanem mindenfajta könyvtári dokumentumot véd.

A könyvtárban nincs beiratkozási díj, az olvasójegy kitöltéséhez bármilyen igazolvány megfelel (orvosi kártya, vezetői jogosítvány stb.), amelyből a könyvtáros ellenőrizheti az olvasó ál-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

work survival signs

RNID

© Published by the Royal National Institute for the Deaf. Designed by James Gibson and printed by ILEA Central Reprographic Service.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tal beírt adatokat. A beiratkozáshoz szükséges adatok: név, lakcím, telefonszám. A gyerekek esetében – a korhatár 18 vagy 15 év – kérik a jótálló aláírását is, aki lehet szülő, gyám vagy tanár. A könyvtár tagja lehet bárki, aki a városban él vagy ott dolgozik, illetve, ha csak ott dolgozik, akkor a munkaadónak kell kezességet vállani. Ha nem ott dolgozik, és nem ott él, akkor a könyvtárlátogató használhatja a lakóhelye szerinti olvasójegyét is. A beiratkozó aláírásával igazolja, hogy érvényesnek tekinti magára nézve a könyvtár szabályzatát, és elismeri, hogy az általa átnyújtott igazolványok érvényesek.

A könyvtári szolgáltatások egyik legtöbbször igénybe vett – bár egyre csökkenő – fajtája a *kölcsönzés*. A kölcsönzés majdnem mindenütt számítógépen vonalkóddal, fényceruzával történik.

Az angol könyvtárakban különbséget tesznek a különböző dokumentumok kölcsönzésénél. Könyveket térítés nélkül kölcsönöznek, felnőtteknél a maximális darabszám általában 10, gyerekeknél 5.

A központi könyvtárak kölcsönzési statisztikája alapján az alábbiak jellemzők:

- az éves kölcsönzött állomány kb. 40%-a szakirodalom, ezt követi a szépirodalom (kb. 34%) és az ifjúsági irodalom (kb. 10%).
- a hangkazetta és videokazetta kölcsönzése 8-8%-ot tesz ki.

A 300 ezer lakosú Newcastle-i Városi Könyvtár központi felnőtt részlegének 1990-es állományadatai szerint a

- szakirodalom	143 196 kötet
- szépirodalom	41 414
- ifjúsági	13 103
- hangkazetta	6029
- videokazetta	2500

Szabadpolcon található 60 000 könyv, 5000 kazatta és 1900 videokazetta.

Több vidéki könyvtár adatai szerint a könyvtári tagoknak körülbelül 75%-a helyi lakos, a többi csupán ott dolgozó vagy odalátogató. A könyveken, folyóiratokon és napilapokon kívül általában a következő dokumentumokat gyűjtik és szolgáltatják a könyvtárak: hanglemezek, hangkazetták, kompakt lemezek, szoftverek, videokazetták, keretezett reprodukciók és néhol eredeti képzőművészeti alkotások, fényképek, újságkivágatok, aprónyomtatványok, hangoskönyvek, öregbetűs könyvek és – a siketek és nagyothallók számára – speciális videokazatták, a gyerekeknek játékok. Nem kölcsönzik természetesen az aprónyomtatványokat, újságkivágatokat, de minden mást igen. Az audiovizuális dokumentumok kölcsönzéséért, a 70-es évek végétől, illetve a 80-as évek elejétől kérnek kölcsönzési díjat. Ez a díj azonban nem magas. Egy hanglemez átlagára 4 font, négyhetes kölcsönzési díja 25 és 30 penny között váltakozik, amennyiben felnőtt és munkaviszonyban álló kölcsönzőről van szó. A nyugdíjasok és munkanélküliek ennél kevesebbet, mindössze 18 pennyt fizetnek. Kompakt lemezt (CD-t) általában 2-3 hétre kölcsönöznek, kölcsönzési díja 50 penny, nyugdíjasok és munkanélküliek számára 30 penny. A CD átlagára 9 font.

Vannak olyan városok is – pl. Manchester –, ahol a nyugdíjasoknak egyáltalán nem kell kölcsönzési díjat fizetniük. A videokazetták napi kölcsönzési díja 1-1,50 font között váltakozik, több helyen az ismeretterjesztő videokazettákat ingyen kölcsönzik. (Annyit érdemes összehasonlításul megjegyezni, hogy a legkisebb távolságra szóló metrójegy ára Londonban 70 penny.)

A dokumentumok elhelyezése a használói igények szerint kialakított részlegekben történik. Egy városi vagy megyei könyvtárnál ezek általában a következők:

- felnőtt kölcsönző könyvtár,
- gyerekkönyvtár,
- művészeti és zenei részleg,
- helyi (közhasznú) információs és helytörténeti részleg,
- üzleti információs részleg,
- szociálpolitikai részleg.

A felnőtt kölcsönzői könyvtárakban betűrendben, illetve Dewey-féle rendben helyezik el a könyveket. Vannak olyan könyvtárak, ahol kiemelik a referensz könyveket, és vannak olyanok, ahol egybeosztják a szakállománnyal és csupán a jól ismert módokon jelzik a gerincükön, hogy nem kölcsönözhetőek.

Nincs merev szabály arra sem, hogy *olvasóhelyek* legyenek-e vagy önálló *olvasóterem*? Erre is, arra is van példa.

Több könyvtárban található úgynevezett „átvezető" állomány, amely a *gyerekkönyvtárat* köti össze a felnőtt részleggel. A gyerekkönyvtárak általában külön vannak a felnőttekétől, ezt azzal indokolják, hogy a gyerekeket más életkori sajátosságok jellemzik, más dokumentumok érdeklik őket, és másképpen használják a könyvtárat, mint a felnőttek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A *zenei és művészeti részlegekre* jellemző, hogy több helyen nincs helybenhallgatási lehetőség, eleve csak a dokumentumok kölcsönzését tekintették feladatuknak. Ahol erre lehetőségük van, az LP lemezek helyett CD-t vesznek, hiszen ezek kezelése és kölcsönzése egyszerűbb, a dokumentum jóval hosszabb életű, mint a hagyományos hanglemezeké.

A nagyobb zenei részlegek állományának nagyságára példa a Sheffield-i Városi Könyvtár, ahol 20 000 LP hanglemez van, 5000 kazetta, 3000 CD, 12 000 kotta, 10 000 zenei szakkönyv és 48 zenei folyóirat. Csak kölcsönzik az állományt, másolatot sem készítenek.

Ha a részleg gyűjt művészetekre vonatkozó irodalmat, itt helyezik el a képzőművészeti albumokat, diákat, grafikákat is.

A helyi információról, mint szolgáltatásról és gyűjteményről igen sokat lehetett már olvasni a hazai szakirodalomban. Ezért csak néhány területet emelek ki a gyűjtőkörükből. A részlegek gyűjtenek minden olyan kéziratban levő anyagot is, amely releváns információt tartalmaz a város, a környék szempontjából. Mikrofilm formájában gyűjtik a plébániák, egyházközségek anyakönyveit, a temetői sírhelyek felíratait, genealógiai jegyzékeket, az újságkivágatok mellett minden színházi, mozi és hangversenyprogramot, választási jegyzékeket, választási propaganda anyagokat, minden helyi önkormányzati kiadványt, éves jelentéseket és beszámolókat, egyházi kiadványokat, stb.

A helyi információból nőtt ki egy újabb és egyre keresettebb részleg: a *genealógiai gyűjtemény*. A családfa-kutatás, a tradíciók megismerése iránti igény és a reprivatizációs törekvések találkozása következtében vált egyre nyilvánvalóbbá a könyvtárosok számára, hogy a többször igényelt dokumentumokat – nemzetközi genealógiai indexek, hazai és helyi indexek, anyakönyvi kivonatok másolatai stb. – érdemes gyűjteménnyé szervezni, mert a használatuk iránt egyre nő az igény.

Az *üzleti információs részleg* szintén a helyi információ egyik része volt eredetileg, a gazdasági változások azonban megkövetelték a könyvtáraktól, hogy egyre nagyobb mértékben fejlesszék ezt a gyűjteményüket. Itt megtalálhatók a cégjegyzékek, a hazai és nemzetközi törvénytárak, cégkönyvek, gyártmánykatalógusok, adótörvény-könyvek és az adórendelkezésekkel kapcsolatos kiadványok, külföldi telefonkönyvek, a kereskedelmi szabályozást rögzítő kiadványok stb. Online terminál kapcsolat segítségével időazonos (percre pontos) tőzsdei információkhoz juthat a használó.

Az üzleti részleg kialakítását a vállalkozók igénye hozta létre. Egyoldalú képet kapnánk az angol könyvtárakról, ha nem beszélnénk a *szociálpolitikai részlegről*, amely éppen olyan szerves része a szolgáltatásoknak, mint az előző.

Az 1960-as években kialakított részleg foglalkozik a vakok, gyengénlátók, siketek és csökkenthallók, és a házhoz kötött betegek, idős emberek könyvtári ellátásával.

A nálunk is jól ismert hangoskönyvek és hangosfolyóiratok mellett a könyvtárakban jelentős nagyságú öregbetűs könyvállomány is található. Sok esetben az idős emberek is ezeket olvassák.

A hangoskönyvek normálkazettákon vannak, a szabványosnál nagyobb méretű kazettákat csak a vakok központi könyvtára használja. A kormány és az Európa Tanács által létesített gatesheadi stúdióban készítik a vakok számára a napi hírekből, újságcikkekből összeállított hangos napilapot, ami másnap délig eljut minden igénylőhöz.

Több könyvtárban található ún. olvasógép: Kurtzweil Reading Machine. Ennek az a lényege, hogy a nyomtatott dokumentumot a gép beszéddé alakítja. A gép nyelve azonban igen monoton, és ezért nem igazán népszerű. Talán jelentéktelen eszköznek tűnik, de minden részlegben több nagyító is áll a gyengénlátók rendelkezésére.

A könyvtárak részlegeiben piktogramok jelzik, hogy a könyvtárosok között van, aki tud beszélni a siketekkel is. Erre majdnem minden könyvtárban kiképeznek egy könyvtárost.

Az egyik leggondosabban megszervezett szolgáltatásuk az erre a célra kialakított autóbuszok segítségével végzett *házhozszállítás*.

Általában a szociális gondozók jelzik a könyvtárakban, hogy kik azok az idős vagy beteg emberek, akik szeretnének olvasni, de nem tudnak könyvtárba járni. A könyvtáros ezeket az embereket felkeresi, elbeszélget velük, feljegyzi igényeiket, majd a következő alkalommal a megjelölt témakörből legalább 10 különböző könyvet szállít, hogy az olvasó valóban választhasson. London egyik 170 ezres lakosú körzetében 900 idős, beteg olvasót látogat havonta egyszer a könyvtáros. Kimondottan erre a szolgáltatásra 17 000 könyv és 2000 hangoskönyv áll az olvasók rendelkezésére. Alkalmam volt látni, hogy az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

idős, sok esetben egyedül élő emberek számára ezek milyen ünnepi és nagyon várt találkozások.

Az angol könyvtárakra általában az a jellemző, hogy elméleti és elméletieskedő elképzelések helyett szolgáltatásaikat a lehetőségeikhez mérten a használók igényeihez igazítják. Tág teret adnak minden elfogadható egyéni kezdeményezésnek, de ezt sehol sem teszik kötelezővé. A demokrácia adta egyéni szabadsághoz tartozik az is, hogy választani lehessen akár jó és rossz között is. Természetesen a jó és követendő példákat a Library Association és a British Library könyvtárak fejlesztésével és könyvtári kutatásokkal foglalkozó osztályának kiadványai ismertetik, a szakmai tanácskozásokon és továbbképzéseken megbeszélik az aktuális kérdéseket, a központi könyvtárak hálózati szakreferensei továbbadják.

Elsősorban a londoni kerületi könyvtárakban honosították meg azt a módszertani – szaktanácsadói – tevékenységet, hogy egy-egy kerületi könyvtár a gondozója egy-egy könyvtári területnek. Egyrészt azért, mert ott dolgozik annak a területnek a legjobb gyakorlati szakembere, másrészt ott alakult ki ehhez megfelelő állomány.

Két végletes pont mutatja ma leginkább az angol könyvtárak széles szolgáltatási skálájának határait. A két pont a korszerű adatbankhoz csatlakozó online szolgáltatás és a beteg emberekkel való törődés: ez foglalja keretbe a könyvtárak szolgáltatási rendszerét. Ennek a rendszernek többféle könyvtárosra van szüksége: olyanokra, akik sok-sok időt hajlandók eltölteni türelemmel és szeretettel egy-egy idős, beteg ember mellett, és olyanokra, akik partenerei a korszerű információt igénylő üzletembereknek.

KÖNYVTÁR A ZSEBBEN

Nagy sikert aratott a japán fogyasztók körében a Sony július óta kapható újdonsága, a *Data Diskman* névre keresztelt elektronikus zsebkönyvtár. A mindössze 1,3 kilogramm súlyú és 350 dollár körüli áron kapható *Data Discman* valójában egy olyan leolvasóberendezés, amely könyvszerűen képes megjeleníteni a speciális optikai lemezen tárolt információt. A ma forgalmazott 9 cm átmérőjű *Data Discman*-lemezek egyenként több mint 2500 oldalnyi szöveget képesek tárolni. A japán cég elektronikus zsebkönyvtárából az elmúlt hónap alatt mintegy harmincezer darab talált gazdára, és a gyártók azt remélik, hogy az eladott *Data Discman*ek száma az első év végére eléri majd a 200 ezret, megközelítve ezzel a Sony sikerlistáján abszolút csúcstartónak számító Walkmanek népszerűségét. A japán elektronikai óriáscég a hírek szerint 1991-ben kíván a *Data Discman*nel betörni az amerikai piacra; ennek érdekében helyi telefonkönyvek, menetrendek lemezre vitelével bővítik a jelenlegi mintegy 25 darabból álló "könyvkollekciójukat", és már dolgoznak a készülék újabb változatán, amely az elképzelések szerint kép- és hangfelvételek lejátszására is alkalmas lesz.

(Heti Világgazdaság 1990. (12.évf.) 49.sz. 9.p.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvszemle

Az itt ismertetett könyvek az OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban hozzáférhetők.

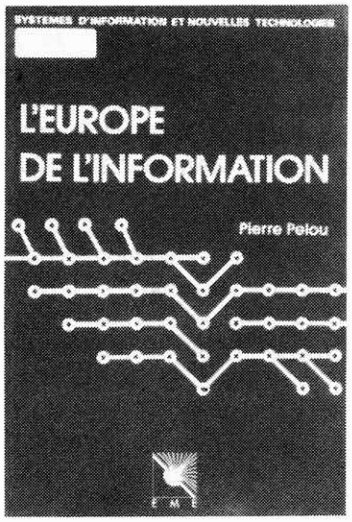
Az információ Európája

1992-re készül Európa – mármint az a 12 ország, amely elhatározta, hogy *Európai Közösség* néven egységes belső piacot alakít ki, hogy így legyen az Egyesült Államok és Japán versenytársa. E nevezetes eseményhez közeledve fölvetődik a kérdés: létezik-e az információ Európája? Az Európai Közösség kialakulóban lévő technológiai, telekommunikációs fejlesztési programjai az információs rendszerek terén is rendkívüli fejlődést ígérnek. Az egyesítésre készülődve 1987-ben Strasbourgban tartottak egy konferenciát Európa információs helyzetéről. A résztvevők megállapították, hogy az egységes információs piacról csak szórványos elképzelések vannak, ahhoz, hogy megvalósuljon, átfogó programokat kell kidolgozni.

Pierre Pelou, az ENSZ genfi könyvtárának igazgatója megpróbálta összegyűjteni az európai információra vonatkozó irodalmat, amely – meglepetésére – csak a „szürke irodalom" berkeiben, tehát a specialisták szűk körének asztalfiókjaiban, nem publikált dokumentumokban volt fellelhető. *„Az információ Európája"* így az első olyan szintézis, amely feltárja a tényleges helyzetet, foglalkozik tipológiai kérdésekkel, elemzi a könyvtárak, dokumentációs központok, adatbázisok és az állampolgárok kapcsolatát, bemutatja az információs piacot, ismerteti az Európai Közösség információfejlesztési programjait, a technológiai, tudományos oktatási és kulturális projektjeit, felrajzolja azokat a ragyogó távlatokat, amelyeket az információfejlesztés révén kívánnak biztosítani „a béke, szabadság és szolidaritás közösségébe" tartozó 12 ország 320 millió lakosa számára. Az információtechnológia, a „teleinformatika" hatalmas ívű fejlődése átalakítja a munkát és befolyásolja az élet szervezésének módját, ezért a társadalom egészére döntő hatással lesz.

Az Európai Közösség legfőbb vezető szerve a *Bizottság*, a *Miniszterek Tanácsa* és a *Parlament*. A Bizottság 17 tagja csak a Parlamentnek tartozik beszámolási kötelezettséggel. A Miniszterek Tanácsa 12 szakágat képvisel, mint pl. a mezőgazdaságot, a szociális és a gazdasági ügyeket stb. A Parlamentnek 518 tagja van, ebbe az egyes tagországok a saját demográfiai összetételüknek megfelelő nemzetiségű képviselőket delegálnak. A Bizottsághoz 22 főigazgatóság tar-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

PELOU, Pierre: L'Europe de l'information : programmes, marchés et technologies. - Paris : ESF éd., 1990. - 223 p. - (Systèmes d'information et nouvelles technologies)

tozik, ezek közül az informatika terén meghatározó jelentőségű a IX. Személyzeti és irányítási, a X. Információs, kommunikációs és kulturális, a XII. Tudományos, kutatási és fejlesztési és a XIII. Telekommunikációs, innovációs és információs ipari Főigazgatóság.

A Közösség 1986-ban kidolgozott „alkotmánya", az *Európai Egységes Okmány* kimondja, hogy 1992. december 31-étől a Tizenkettek állampolgárai ellenőrzés és formaságok nélkül léphetnek át a határokon, bármely tagországban vállalhatnak munkát, folytathatnak tanulmányokat, élvezhetik a hatalmas belső piac előnyeit.

A szerző horizontális és vertikális síkok mentén tipologizálja az információt. A horizontális vagy tematikus megközelítés az európai információ területeit jelöli ki az igazgatás, a szakágazatok, a technika, a nemzetközi ügyek, a kultúra és az ismeretterjesztés körében. A vertikális vagy technológiai felosztás szerint külön csoportokat alkot a nyomtatott úton, távközlési hálózatokon, illetve az optikai hordozókon terjesztett információ.

A Közösség informatikai ellátására hivatott intézmények közül elsőként a Brüsszelben található Központi Könyvtárat említhetjük, amelynek legfontosabb feladata az információk beszerzése mellett a könyvtárak gazdaságos működésének kialakításában való részvétel. A 300 ezer kötetes állomány a jogtudomány, a közgazdaságtan, a kereskedelem, az energiagazdálkodás, a környezetvédelem és a technológia dokumentumaiból áll, ezenkívül tartalmazza a Közösség hivatalos kiadványait is. A könyvtár 1978 óta működik, az ECLAS nevű adatbankra épül, amelyet a *Siemens* gépekre kidolgozott *GOLEM* szoftver alatt futtatnak. A bibliográfiai adatbázist 1988-ban 63 ezer alkalommal vették igénybe.

A központi számítógépes dokumentációs szolgálatot 1983-ban hozták létre. Két nagy rendszert üzemeltet, az egyik a Közösség testületeinek tevékenységét dokumentálja, a másik a hivatalos dokumentumokra vonatkozó bibliográfiai referensz kérdésekre koncentrál. A központi könyvtár és a SCAD (Service central automatisé de documentation) több kiadványt is megjelentet, amelyek rendszeres tájékoztatást nyújtanak az Európai Közösség által publikált dokumentumokról.

Luxembourgban működik a hivatalos közlemények kiadásáért és terjesztéséért felelős hivatal, az *EUR–OP (Office des publications officielles des Communautés européennes)*. A Közösség kilenc hivatalos nyelvén (angolul, franciául, németül, olaszul, görögül, dánul, hollandul, spanyolul, portugálul, de olykor más nyelven is) évente 900 monográfiát és 60 időszaki kiadványt jelentetnek meg. A publikációk először elektronikus „formában" jönnek létre, ezt követően teszik közzé őket a felhasználói igények ismeretében papíron, mikrofilmen vagy CD–ROM-on, illetve dolgozzák fel az adatbázisokban. Az adatbankokat az ECHO szolgáltatóközponton keresztül a DIANE hálózatban lehet elérni.

Keretprogramok

A Közösség Egységes Okmánya céljainak megvalósítása érdekében többéves keretprogramokat dolgozott ki a kutatási-fejlesztési tevékenységre, amelyekben rögzítik a tudományos és technikai célokat, meghatározzák a prioritásokat és az ezek megvalósításához szükséges összegeket. Az 1987–1991-es időszakot átfogó keretprogram nyolc fő irányt jelölt ki: az élet-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

minőség javítását; a nagy belső piac és az információs és kommunikációs társadalom megteremtését; az ipar modernizálását; a biológiai erőforrások kiaknázását; az energetika fejlesztését; a kutatási-fejlesztési tevékenység hatékonyságának növelését; a tengeri erőforrások feltárását és kihasználását; az európai tudományos és technikai együttműködés javítását. E programok megvalósítására 5,396 milliárd ECU-t irányoztak elő. A harmadik keretprogram (1990–1994) összesen 5,7 milliárd ECU-s költségvetéssel számol, ebből 2,221 milliárd ECU jut az információs és telekommunikációs technológiára. A két keretprogram közötti átfedés a tevékenységek folytonosságának biztosítéka.

Az információs és kommunikációs rendszerek technológiája körébe tartozik az információs és a kommunikációs technológia, illetve a közérdekű telematikus rendszerek fejlesztése. Az informatikai K+F tevékenység elsősorban a nagy integráltságú, a nagysebességű, illetve a többfunkciós integrált áramkörök valamint az új információhordozók: a magnetooptikai és optikai médiumok, a keresőrendszerek és a leütés nélküli kiadványelőállító eljárások tökéletesítésére irányul. A telekommunikáció igen fontos szerepet játszik az európai nagypiac kialakításában: növeli az ipari termelékenységet és hozzájárul a szolgáltatóipar föllendüléséhez azáltal, hogy összekötő hálót alkot az ipar, a szolgáltatás és a piac egyes elemei között. A közérdekű telematikai rendszerek a transzeurópai közszolgáltatás kialakítását teszik lehetővé a közhivatalok, a szállítási, egészségügyi, távoktatási szolgáltatások és a könyvtárak bekapcsolásával az információcserére szolgáló integrált hálózatba.

Az EUREKA program

François Mitterand elnök 1985-ben javasolta, hogy az európai országok az együttműködés révén próbálják meg legyőzni az Egyesült Államokkal és Japánnal szemben kialakult technológiai hátrányukat. Ez a program, amely később az EUREKA nevet kapta, 19 országra terjed ki; csatlakozott hozzá az Európai Közösségek Bizottsága is. Az 1989-es bécsi miniszteri értekezleten kilenc szektort jelöltek meg, amelyben a technológiai fejlesztéssel kívánják Európa világpiaci versenyképességét fokozni: környezetvédelem, robotika, informatika, biotechnológia, új anyagok, kommunikáció, energia, szállítás, lézertechnika. A fő irányokhoz kapcsolódó 89 új projekt megvalósítására 1,043 milliárd ECU-t fordítanak. Az EUREKA egyik legjelentősebb stratégiai programja, a *JESSI (Joint European Submicron Silicon)* nyolc évre 3,8 milliárd ECU támogatást kap. Ez a „szuperprogram", amely nem kisebb célt tűzött maga elé, mint Japán trónfosztását a félvezetőgyártás terén, 1996-ra 64 Megabit kapacitású dinamikus memória és 16 Megabites statikus memória tömeggyártására kívánja az európai ipart felkészíteni. Másik kiemelt célja a nagyfelbontású televízió (HDTV = High Definition Television) kifejlesztése, amely a JESSI programban elfogadott európai szabvány (1250 sor és 50 kép másodpercenként) világszabvánnyá emelését is célozza. A közúti szállítás fejlesztését intelligens rendszerek építésével tervezik. A *COSINE* program a páneurópai kommunikációs szolgáltatások föllendítését irányozza elő. (A magyar IIF távadatátviteli hálózatot úgy tervezték meg, hogy alkalmas legyen a COSINE programhoz való technológiai illeszkedésre – a ref.)

Az online információs piac

Megfigyelhető az a tendencia, hogy az online információs piac részvevői csoportokba szerveződnek, létrejönnek az adatbázis-előállítók, a terjesztők és a felhasználók klubjai, érdekszövetségei. Ezeket a szerveződéseket részben az motiválja, hogy minél több információhoz jussanak a piaci tevékenységről, mert stratégiájuk és fejlesztési céljaik kialakításához pontos adatokra van szükségük. *Serge Lustac* véleménye szerint az online információs piac az egyik legrosszabbul dokumentált, akár a privát adatgyűjtést, akár a hivatalos statisztikát nézzük, vagy az időbeli és térbeli eredményeket hasonlítjuk össze.

A különböző források az európai információs piacon a bibliográfiai és szöveges adatbázisok forgalmát 35 és 100 millió dollár közöttire becsülik. Az elektronikus információközvetítésből 1984-ben az USA 3 445,4 – Európa 454,1 – Japán 312,5, 1987-ben ugyanebben a sorrendben 6672,8 – 896,3 – 589,1 millió dollárral részesedett. Annak érdekében, hogy Európa ezen a téren is fölvegye a két vezető országgal a versenyt, a következőket kell tenni: ellenőrzés alá vonni a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gazdasági információkat, modernizálni a kiadói szektort, növelni a szabványosítás szerepét, összehangolni a tagországok kiadói politikáját, fejleszteni a képi adatbankokat, világosan meghatározni a jövőbeni feladatokat, begyűjteni a működésre vonatkozó információkat és megtenni az első lépéseket egy átlátható hálózat kiépítése felé.

Információs programok

1988–ban a Közösség új, a K+F politikát segítő információs ipari és innovációs programokat fogadott el. Közülük néhány már korábban is működött (pl. ERASMUS, RACE, PROMETHEUS), néhányat összevontak vagy felülvizsgáltak (pl. BRITE, BAP, CCR), de voltak teljesen újak is (pl. ESPRIT 2, DELTA, DRIVE stb.). Valamennyi közül kiemelkedik az *ESPRIT (European Strategic Programme for Research and Development in Information Technology)*, amelynek az első fázisa 1984–87 közé esik – ennek a fázisnak a mérlege pozitív. Az ESPRIT az európai technológiai újjászületés kulcsa; két ötéves szakaszának legfőbb célkitűzése, hogy kidolgozza a versenyképes ipari termékekhez szükséges alaptechnológiát a mikroelektronika, a szoftverkészítés, az integrált ügyvitel, a magasszintű információkezelés és a számítógéppel segített termelés területén. A program modellértékű, a közösségi költségvetés felhasználásának és az intézmények közötti együttműködésnek is próbaköve. Az egyetemek, a kutatóintézetek közvetlen kapcsolatba kerülnek az ipari termelőkkel, ezzel is kölcsönösen növelve a technológiai színvonalat.

A *RACE* program *(Research and Development in Advanced Communications Technology)* az európai szélessávú integrált kommunikációs hálózat megteremtésére irányul. A jövő telekommunikációs hálózata kiépülésétől, 1995-től kezdve egyedülálló helyzetet teremt Európa számára a hatalmas mennyiségű információ nagy sebességű közvetítésében. Az *IBC (Integrated Broadband Communications* – szélessávú integrált kommunikációs hálózat) az *ISDN (Integrated Services Digital Network* – integrált digitális hálózat) helyébe lép majd.

Az *IMPACT (Information Market Policy Actions)* az információszolgáltatások piacának fejlesztésére kidolgozott program, amely a környezet és az információs szolgáltatások összhangjának biztosítását, illetve az új technológiák alkalmazásának elősegítését célozza. Kulcságazatai az intelligens interfészek, a képbankok, az idegenforgalmi és a közúti szállítási információk, valamint a szabványok és szabadalmak. Fejleszteni kívánja a felhasználók által használt eszközöket: a többnyelvű környezetben a menüvezérelt, illetve a természetes nyelvű lekérdezést és a beszéd–szintetizátorral történő válaszadást. Ezek fő működési területei a könyvtárak lesznek, és elsősorban az *ECHO (European Community Host Organization)* szolgáltató központon keresztül elérhető adatbázisok lekérdezésére szolgálnak.

A *DRIVE (Dedicated Road Infrastructure for Vehicle Safety in Europe)* a fejlett technológiát, különösen az információs és telekommunikációs módszereket alkalmazza a szállításban a közlekedés biztonságának növelése érdekében. A Közösség országaiban évente 10 millió gépkocsivásárlással számolnak, ugyanakkor egy év alatt több, mint 1 millió baleset történik az utakon. Ennek következtében 55 ezer ember hal meg, 1,5 millió a sebesültek száma, és a jelentős anyagi kár mellett az emberi tragédiák társadalmi hatása is rendkívül negatív. Az új telematikai rendszerek bekapcsolása a közlekedési ágazatba azt a célt kívánja elérni, hogy „intelligens", kommunikációra képes járművek vegyenek részt az „intelligens" infrastruktúrában; a közlekedésben résztvevők folyamatosan megkapják a szükséges információkat az utak telítettségéről, a járművek sebességéről, a környezeti hatásokról. Az új rendszerek alkalmasak lesznek arra, hogy ellenőrizzék a járművek közti távolságot, a motor optimális működését, a karosszériát érő hatásokat stb. Ma egy gépkocsi értékének 5%-át teszi ki a beépített elektronika; 1995-re ez az érték 10% lesz.

Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy mindezt a magasszintű technológiát csak megfelelően képzett, művelt emberek lesznek képesek működtetni. Éppen ezért a Tizenkettek oktatási programja szerint a lakosság egyötöde (több mint 60 millió ember! – a ref.) vesz részt egy adott időpontban valamilyen szervezett oktatásban, szakképzésben. Ezt a teleinformatikai rendszerek segítségével valósítják meg, amely lehetővé teszi, hogy interaktív módon, a Közösség területéről bárhonnan elérjék a távoktatási szolgáltatásokat. A szakképzés színvonalának emelése érdekében ebbe a munkába bekapcsolják a csúcstechnológiát képviselő vállalatokat is. A COMETT kifejezetten az egyetemek és az ipar-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vállalatok együttműködésére épül, az EUROTECNET a szakmai képzést és a technológiai váltásra való felkészítést szolgálja. Az ERASMUS program az egyetemi hallgatók utaztatását, tapasztalatszerzését szolgálja. Négy fő iránya: a tagországok egyetemeinek széles körű és intenzív együttműködése; az egyetemi oktatók cseréjével az egyetemeken meglévő intellektuális erőforrások kiaknázása; a tagországok polgárai közötti kapcsolatok bővítése; a diplomások elhelyezkedésének irányítása annak érdekében, hogy a közösségi célokat megvalósítani képes szakemberek kerüljenek a megfelelő helyekre.

Az Európai Közösség Bizottsága 1987 júniusában egy fontos dokumentumot adott ki. A „Zöld Könyv" a telekommunikációs berendezések és szolgáltatások közös piacának kialakításához elengedhetetlen politikai–stratégiai lépéseket tartalmazza. A piaci verseny fokozásával, a telekommunikációban rejlő lehetőségek kihasználásával egészséges versenyt kívánnak biztosítani valamennyi résztvevő számára. A program „kemény magja" a nyitott hálózat feltételeinek megteremtése, a szolgáltató piac és a terminálok piacának megnyitása, az engedélyezett terminál berendezések (ideértve a kombinált telefont és a vételre szolgáló űrállomásokat is) kölcsönös elismerése, de ide tartozik az állami megrendelések nyilvánossá tétele is.

Épülőben van az információ Európája. Négy rendező elv köré épül: a nemzetközivé válás, az együttműködés, a közösségi és magánszektor egyensúlya és az új technológiák köré, amelyek elősegítik egy új identitástudat kialakítását is. Eddig csak a nagyszabású tervekről volt szó, holott gátló tényezők is hatnak. A nemzetközi konkurencia főleg az USA és Japán felől csökkenti az Európai Közösség esélyeit. A tagországok közötti együttműködés ma még nincs azon a szinten, hogy akadálytalanul lehessen megvalósítani az elképzeléseket. A technológiai fejlesztés magában hordja a protekcionizmus veszélyét is. Az „információ Európájára" vonatkozó elképzelések gyakran nem számolnak azzal, mekkora függőség alakult ki az amerikai információszolgáltatókkal szemben (egyes területeken, pl. a kémiában és az orvostudományban a legtöbb adatbázis amerikai eredetű).

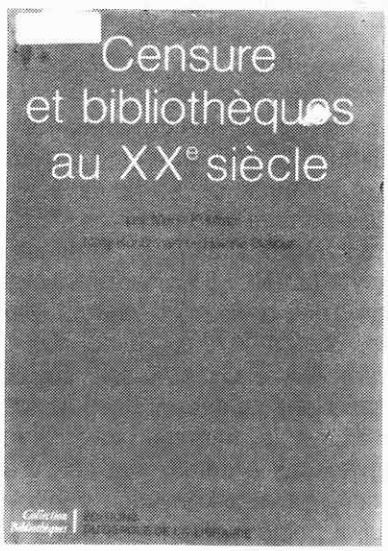
A tét óriási: az információ Európája átrajzolja a társadalmat, új identitástudatot ad polgárainak. De óvatosnak kell lenni, mert Európa mindeddig jobban hozzászokott a konfrontációhoz, mint a kooperációhoz. Az információ társadalma csak úgy győzhet, ha Európa, és benne minden polgára, szabadságban élhet.

Tószegi Zsuzsanna

A cenzúra és a könyvtárak a XX. században

Ha meghalljuk e szót, *cenzúra*, képzeletünkben fellángolnak a könyvekből rakott máglyák, holott ez a szó sok esetben banális, hétköznapi, de kétségkívül szégyenteljes jelentéssel bír a könyvtárosok számára. Banális és hétköznapi a jelentése, mert anyagi és ízlésbeli okok állják útját a beszerzésnek, és ugyan ki tudná a könyvek értékének biztos kritériumát megfogalmazni? Szégyenteljes, ha politikai, ideológiai okok kötik meg a könyvtáros kezét.

Marie Kuhlmann szociológus, a párizsi egyetem tanára a kötet nagy részét elfoglaló tanul-

Censure et bibliotheques au XXe siècle / KUHLMANN, Marie - KUNTZMANN, Nelly - BELLOUR, Hélene. - Paris : Éd. du Cercle de la Librairie, [1989]. - 349 p. ; 24 cm. - (Collection Bibliotheques)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mányában a cenzúra alakulását és módszereit vizsgálja a francia közkönyvtárakban. Ki fél a könyvtáraktól? - teszi fel a kérdést a főcím. A vizsgált időszak: 1912-1988.

Az önkormányzati könyvtárak a század első évtizedeiben alakultak, a hajdani népkönyvtárakból nőttek ki, és olyan csekély anyagi támogatásban részesültek, hogy nehéz lenne megmondani, egy-egy könyv megvásárlásához a pénz hiányzott, avagy a cenzúra miatt nem került be az állományba. A beszerzést felügyelő bizottságok 1912-ben kezdték meg működésüket azzal a feladattal,hogy kiválasszák a könyveket, illetve ellenőrizzék a könyvtárosok javaslatait. Változó körülmények között működtek, igen sok múlott személyi összetételükön. A könyvtárosok liberális gondolkodásának köszönhetően egyes helyeken *Marx* és *Lenin* művei is megtalálhatók voltak, sőt a *L'Humanitét* is járatták a könyvtárba. Mind az önkormányzati, mind a magán kölcsönkönyvtárakban az volt az elv, hogy politikától mentes könyvek, főként regények és vallási vitairatok kerüljenek az olvasó kezébe.

A cenzúra „dicstelen diadalútja" a második világháború előestéjén kezdődött. *Albert Lebrun* elnök aláírásával jelent meg 1939 augusztus 28-án az a rendelet, amely előírta minden nyomtatvány, rajz és egyéb publikálásra szánt nyomda- és sajtótermék előzetes ellenőrzését. A Vichy-i kormány alkalmazta azután a legméltatlanabb cenzúrát. Az 1940-es német megszállást követően jelentek meg az ún. Ottó-listák, amelyeket *Otto Abetz* akkori párizsi német követről neveztek el. Ő és a megszálló német hatóságok állították össze a tiltott könyvek részletes jegyzékét. Ennek alapján vonták ki őket a kereskedelmi forgalomból. Az *Hachette* valamint más kiadók is közreműködtek végrehajtásában, s ennek fejében tovább folytathatták könyvkiadói tevékenységüket. Néhány név a listáról: *Thomas Mann, E.M. Remarque, Stefan Zweig, Heine, Franz Kafka, Paul Eluard, André Gide, Freud, De Gaulle* és még hosszan lehetne sorolni őket. Az ún. szabad zóna kormánya a németek kívánságait megelőzve ugyancsak alkalmazta a cenzúrát, illetve az Ottó-listát. Amint a könyvben publikált iratokból kiderül, a polgármesteri hivatalok leiratokban fordultak 1941-ben a könyvtárakhoz, és utasították őket, hogy a németellenes könyveket vonják ki a forgalomból.

A könyvtárosok magatartását a helyi körülmények és saját helyzetük határozta meg. A tiltott könyveket leemelték a polcokról és gondosan eltették őket. Néhány helyen mégis sor került könyvégetésre (pl. Essonne-ban), ilyenkor általában Marx, Lenin, Trockij, Zinovjev valamint a francia szocialisták művei jártak pórul. A felszabadulás után természetesen megszületett az ellenlista, amely a kollaboránsok műveit tette indexre.

1946-ban a kormányzat létrehozta a központi kölcsönkönyvtárakat kilenc regionális központtal, újjáépítették a lebombázott önkormányzati könyvtárakat. Ott, ahol az önkormányzat a kommunisták kezében volt – például Saint-Ouen Bagnoletben, Neuilly-Plaisance-ban – a közművelődési könyvtárak fejlődésnek indultak, már az ötvenes években megvalósították a szabadpolc rendszert. Valóra váltották céljukat: a könyvtárba vonzották a munkásokat és parasztokat, ellenálltak az amerikanizálódási hullámnak, teletömték a polcokat marxista és egyéb, általuk preferált könyvekkel. A kezdeményezés – és erre számos jel utal – Moszkvából indult ki. *Sartre, Camus* és *Kafka* műveit krízisirodalomnak minősítették, és az önkormányzat, ha nem is tiltotta beszerzésüket, propagandájával igyekezett elérni, hogy ne olvassák őket.

Az algériai háború alatt ismét központi tiltó listát kaptak a könyvtárak. Ezen az Algéria függetlenségét kedvező színben feltüntető, a gyarmatosítást és a francia hadsereg erőszakos fellépését elítélő könyvek szerepeltek. A kommunista önkormányzatok igyekeztek szabotálni az állami cenzúra ezen előírásait.

A hatvanas évek végén mindkét könyvtártípusban határozott változások következtek be. *George Pompidou* kezdeményezésére nagyobb anyagi támogatáshoz jutottak a könyvtárak az állami költségvetésből. Szélesre tárták a kapukat a nagyközönség előtt, és most már mindenütt szabadpolcon kínálták a könyvetek. Új módszert alkalmaztak az olvasók ízlésének befolyásolására. Az ajánlott irodalmat jól látható helyre tették. A kommunista önkormányzatok felügyelete alatt álló könyvtárak is „nyitottak": már nemcsak az ún. célregényeket szerezték be, igyekeztek a polgárságot és az értelmiséget is megnyerni.

A hetvenes évek végétől a helyhatósági választásokon kezd előretörni a jobboldal, mígnem 1983-ban sikerült a kommunisták hagyományos fellegvárait is bevennie. Ennek következtében a beszerzést ellenőrző bizottságok is új összetétel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ben láttak munkához. A jobboldali eszméket képviselő művek vásárlását szorgalmazták, ugyanakkor ellenezték az arab országok politikájával és gazdasági életével, valamint a baloldali, főként kommunista szakszervezetekkel foglalkozó művek beszerzését. Az állomány minazonáltal tükrözte a gondolatok pluralizmusát. A francia KP befolyását igyekeztek száműzni a könyvtárból, ez pedig az eddiginél is radikálisabb cenzúrához vezetett. Azt kívánták a könyvtárosoktól, hogy a baloldali *Messidor* kiadói csoport (amelynél az FKP-nak is van érdekeltsége) kiadványait ne vásárolják. Így került B-listára *Jorge Amado, John Reed*, sőt még szegény *Diderot* is, ugyanis az Enciklopédia válogatott írásai csak a szocialisták összeállításában jelentek meg.

A sajtó mindig is erősen befolyásolta a franciák politikai ízlését, ezért az önkormányzatok pártállásuktól függően igyekeztek befolyást gyakorolni a könyvtárak lapelőfizetéseire. Ez többhelyütt viszály forrását jelenti az önkormányzat és a könyvtárosok között. Jelenleg a *Le Monde* semleges lapnak minősül, vagy legalábbis a nem kommunista baloldalhoz tartozónak tekintik. Ha az olvasó valamely elő nem fizetett lap iránt érdeklődik, a legkézenfekvőbb magyarázat, hogy mások nem igénylik. Ez persze nehezen elfogadható érv a *Liberation*, a *L'Humanité* vagy a *Figaro* esetében. Az önkormányzatok általában úgy vélekednek, hogy a könyvtárnak kell igazodnia fenntartója meggyőződéséhez.

A szerző a könyvtárosokkal folytatott beszélgetések alapján a cenzúra módszereit is tanulmányozta. Az interjúkból kiderült, hogy maga a könyvtáros - mégha jóhiszeműen is - bizonyos fajta cenzúrát valósít meg. Többnyire igyekszik elkerülni a konfliktust feletteseivel. A regnáló önkormányzat pártállásától függően nem fogja beszerezni a Szakszervezeti maffia, avagy *Pierre Vidal-Naquet*-től A francia hadsereg rémtettei című művet. A szülők is elvárják tőle, hogy mondjuk Henry Miller szexkönyvei ne kerüljenek serdülőkorú gyerekeik kezébe. Az önkormányzati könyvtárosok az effajta „kárhoztatott" műveket zárolt anyagként kezelik, közkeletű szóval „hátsósor könyveknek", mivelhogy oda rejtik őket. Eddig ugyanis az obszcén könyvek pontos definícióját egyetlen törvény sem fogalmazta meg.

A Párizsi Városi Könyvtárban 1940 és 1980 között kárhoztatott irodalomnak számított *Octave Mirabeau* Jules atya c. könyve, amely a kereszténység elleni támadásnak minősült. A XVIII. századi sikamlós történetek szerzői is a hátsó sorba szorultak, például *Voltaire* meséi, *Diderot* Fecsegő csecsebecsei, *de Sade* művei. A XIX. és XX. századi szerzők közül *Baudelaire* (A romlás virágai), *Apollinaire* erotikus versei, *Lawrence*-től a Lady Chatterley szeretője, *Nabokov* Lolitája és még sok más mű esett a könyvtárosok és az olvasók prüdériájának áldozatul. Ide sorolhatók még a „rossz olvasmányok": a szexuális szabadosságot, a házasságon kívüli nemi kapcsolatot, a nők emancipációját, a homoszexualitást pártoló könyvek. A központi kölcsönkönyvtárakban lehetőleg nem kölcsönözték ki a közönséget erkölcsileg megbotránkoztató műveket. Természetesen a fasiszta, rasszista könyvek és újságok meg sincsenek a könyvtárakban. Ugyanakkor olyan nézettel is találkozni, hogy az efféle irodalmat sem kellene száműzni a polcokról, mert nem ez a megfelelő módszer a káros eszmék leküzdésére.

A kórházi könyvtárosok a *Le Chariot* című szemle ajánlójegyzékét szokták figyelemmel kísérni, hogy eldönthessék, melyek a nem kívánatos könyvek az adott gyógyintézetben. A választást megkönnyíti, hogy a bibliográfiai adatokat értékelő annotációk egészítik ki.

Az olvasmányaiban leginkább korlátozott réteg a kiskorúaké. Az első francia gyermekkönyvtár, a *L'Heure Joyeuse* alapítóinak tevékenysége is ezt bizonyítja. 1924-ben láttak hozzá programjuk megvalósításához. Cenzúrának vetették alá a világirodalom gyöngyszemeit, és meghatározták, mely korosztály mit olvashat. A rostán fennakadt *Maurice Leblanc* Arsen Lupinje. A közkönyvtárak is számos problémával találták szembe magukat, mert a szülőknek mindig voltak és vannak kifogásaik az állomány összetétele ellen. Egyesek sokallják a kommunista irodalmat, mások keveslik a katolikus műveket.

Nelly Kuntzmann dokumentátor és kutató az általános iskolai könyvtárakban vizsgálta a cenzúra kérdését az 1880 és 1945 közötti időszakban. Dolgozata számos ponton átfedi Kuhlmann igen alapos tanulmányát.

Egy 1880-ban kelt rendelet kitiltotta az iskolákból az erkölccsel és a joggal ellentétes tartalmú műveket. A katolikus egyház abban az időben nehezen törődött bele, hogy ellenőrzési joga megszűnt az állami és nem egyházi magániskolák felett. Az 1900-as évektől a baloldal megerősödött, s a viták többé-kevésbé elcsitultak, a cenzúra azonban nem szűnt meg. Az oktatási mi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nisztérium például *Gustave Hervé* és *Gaston Clémendot* Franciaország történelme című művét alkalmatlan kézikönyvnek ítélte az általános iskolák számára. Az első világháború előtt és után a Népszövetség elvéhez tartották magukat: a gyűlöletet nem kell az iskolákban oktatni. 1915-től az iskolai könyvtárakat már pedagógus könyvtáros kezeli, és helyet kapnak benne a pedagógiai művek. 1940-ben az iskolai könyvtárak is megkapják az Ottó-listát, ezen többek között két számtankönyv is szerepel. A megszállóknak különösen a francia történelemkönyvek ellen voltak kifogásaik. A felszabadulás után az iskolai könyvtárakban is helyreállt a rend. Az ötvenes években ismét megjelennek a listák, az összeállítókat ezúttal a jó irodalom iránti elkötelezettség vezérli, de azért politikai indulatokat is tükröznek, akárcsak a felnőttek könyvtáraiban. Egy másik lista, amelyet a belügyminisztérium 1949-ben adott ki és egészen 1953-ig volt érvényben, okkal vagy ok nélkül a szexirodalomnak vélt könyvektől tiltotta el a 18 éven aluliakat. A nagy változást az 1968-as esztendő hozta, amikor kezdték engedélyezni a sajtótermékek előfizetését az iskolákban. Az iskolai oktatásban ma már nem módszer a tiltás - állítja a szerző -, a cél bemutatni a világot olyannak, amilyen. A dolgozatot bibliográfia egészíti ki.

A cenzúrával kapcsolatos kutatások az Egyesült Államokban 1959-1985 - a címe *Hélene Bellour* rövid tanulmányának. A szerző az Egyesült Államokban oktatja a francia nyelvet.

A cenzúra természetrajzának tanulmányozásához először az amerikai könyvtárosok láttak neki. Az első tanulmányok a XIX. század végén születtek. Az ötvenes évektől számos publikáció látott napvilágot e témában.

Az Egyesült Államokban a közkönyvtárak és az iskolai könyvtárak nagyobb múltra tekintenek vissza, mint Franciaországban. A demokratikus államberendezkedésből következik, hogy a polgárok elvárják: az iskolák és a könyvtárak azt szolgálják, aki finanszírozza őket. Ebből következik, hogy a könyvek kiválasztásában is érvényesítik befolyásukat. Kétféle nézet ütközik e téren: a személyi szabadság igen erős érzése és a puritán hagyományok. Így fordulhat elő, hogy a cenzúrának még itt is van hagyománya. Például az ötvenes években az amerikai közkönyvtárakból is száműzték Lady Chatterley-t. A hatvanas évek elején *Kazantzakis* művét, a Krisztus utolsó megkísértését kellett levenni a polcokról, az olvasók tiltakoztak Krisztus életének eme profán ábrázolása ellen. Számos művet „kommunista", avagy amerikaellenes volta miatt vontak ki a forgalomból, különösen a vietnami háború idején.

Az ifjúság védelme a leggyakoribb ürügy a cenzúrára az iskolai könyvtárakban. Elképzelhetetlen volt - ugyancsak az ötvenes években -, hogy a diákokkal elolvastassák Marx és Engels műveit. Az önkormányzati könyvtárak bizonyos könyveket - főleg szexirodalmat - csak 18 éven felülieknek kölcsönöznek.

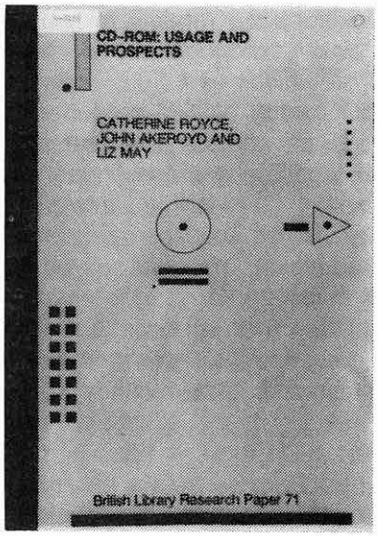
Az *American Library Association* 1939-es állásfoglalása, amely határozottan elítéli a cenzúrát, a mai napig érvényben van. 1959-ben *Marjorie Fiske* szociológus *Book Selection and Censorship* című munkájában azt vizsgálta, milyen mértékben érvényesül a cenzúra a könyvtárakban. A megkérdezettek 50%-a ellenezte a cenzúrát, egy jelentéktelen kisebbség egyetértett vele, míg többen elismerték, hogy a „problematikus" könyveket cenzúrázzák. Annyiféle szempont érvényesül a könyvek beszerzésénél, hogy még az Egyesült Államok pluralista társadalma sem dicsekedhet azzal, hogy sikerült száműznie a cenzúrát a közművelődési könyvtárakból.

A három szerző műve nemcsak érdekes dokumentumokkal (listák, hivatalos leiratok, körlevelek, rendeletek szövege) alátámasztva mutatja be a cenzúra összes lehetséges változatát, hanem izgalmas olvasmány is. Kor- és kórképe a cenzúrának, amely úgy látszik nemcsak Kelet-Közép-Európában ismerős fogalom...

Gyimót Ágnes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

CD-ROM: Gyakorlat és kilátások

CD-ROM : Usage and prospects / Catherina Royce, John Akeroyd and Liz May. Ed. British Library Research and Develpment Dpepartment. - London : BLRDD,1989. - 84 p.

Több mint tíz éve vannak forgalomban a digitális információt optikai lemezen (optical disc, OD) tároló termékek. A 120 mm-es optikai lemez ma már széles fogyasztói körben elterjedt a szórakoztató elektronika termékeként. Az ára jelentősen csökkent. Az utóbbi négy évben az OD technika jelentős változásokat eredményezett a számítógépi adattárolás területén. A nagy tárolási kapacitású CD-ROM (Compact-Disc Read Only Memory) viszonylag alacsony másolási költségével ideális hordozónak bizonyult nagy mennyiségű információ könnyen kezelhető formában történő forgalmazására, legyen az kép, hang, szöveg, vagy multi-media formában mindhárom. Mindezeken túl a CD és a hozzá kapcsolódó számítógép a rendelkezésre álló információt új és innovatív módon képes a felhasználók rendelkezésére bocsátani az adatok helyi fájlokba történő letöltésétől az interaktív tanulásig.

A CD-ROM ipar területén az utóbbi négy év során óriási növekedés tapasztalható. 1989-ben – a *Knowledge Research* adatai szerint – az Egyesült Királyságban 6400, Európa egészében 47 200 CD lejátszó működött. (*Selvin* adatai szerint 1989 elején az Egyesült Királyságban még csak néhány száz CD lejátszó működött, s többségükhöz mindössze 1-2 lemez állt rendelkezésre.)

A növekedésnek ez a szakasza párhuzamosan ment végbe egy jelentős technológiai változással. Megjelent a WORM lemez (Write Once Read Many Times = írd egyszer, olvasd sokszor), mely már alkalmas különböző archiválási feladatok elvégzésére is. A *British Library Research and Development Department* helyzetfeltáró értékelése a könyvtárak és információs központok optikai lemezekkel kapcsolatos lehetőségeit elemzi mennyiségi mutatók és egyéni interjúk alapján. A vizsgálat kiterjed:

- a CD adatbázisok és hasonló optikai lemez technikák WORM használatának mértékére és sajátosságaira, beleértve a kivitelezés és szabványosítás problémáit.
- a következő 3-5 évben várható változásokra, az új és várható CD-ROM termékek bemutatására
- az új technika integrációs lehetőségére az intézmények számítástechnikai és információs szolgáltatásaiba
- a CD-ROM hatására az egyéb információhordozókra vonatkozóan (online adatbázisok, nyomtatott bibliográfiák és indexek), valamint ezek relatív előállítási költségére.

A felmérés eredményei

A CD technika használatával kapcsolatosan elkészített, s az Egyesült Királyság könyvtáraiba és információs intézményeibe kiküldött kérdőívek 48%-a érkezett vissza. A válaszadási arány legjobb az akadémiai, legrosszabb az iparvállalati könyvtáraknál. A válaszadók közül azok kerültek a további mintába (30%) 94 felhasználó, amelyek a CD-ROM-ot adatbázis lekérdezésre használják. Ezek fele akadémiai könyvtár, 31%-a közkönyvtár, így e két könyvtártípusban találjuk a felhasználók több mint 80%-át.

A 29 használt adatbázis közül kiemelkedik a Whitaker's BOOKBANK 43%-os arányával. A 40 előfizető könyvtár közül 16 akadémiai és 24 közkönyvtár.

Az alkalmazott mikroszámítógépek négy típusát vizsgálva kiemelkednek az IBM termékek (25 felhasználó). Egyes csoportokon belül is kü-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lönböző géptípusokat találunk (pl.: 8 *Tandon* felhasználó 3 különböző modellt alkalmaz). A CD meghajtó piacot monopolizáltnak tekinthetjük (51 *Hitachi*, 22 *Philips* és 4 *Sony* berendezés).

A CD-ROM vagy WORM berendezések hozzáférhetősége az olvasók számára különböző. 49 könyvtár legalább a számítógépet szabadon engedi használni, 29 ezek közül a lemezeket is. A tapasztalatok szerint kevésbé igényelnek biztonsági intézkedéseket, mint az egyéb könyvtári anyagok. A másik 20 könyvtár a lemezeket valamilyen ellenőrzés mellett bocsátja rendelkezésre (jegyváltás, regisztráció, mely rövidebb-hosszabb oktatáshoz kötött). Néhány könyvtár berendezéseinek egy részét szabadon, más részét zárt rendben működteti, s közülük néhányban egyáltalán nem hozzáférhető a használók részére. Néhány példa van arra, hogy „klub" formában, 25-50 font éves tagdíjért kínálják oktatással együtt a CD-ROM használatát.

A válaszolók közül mindössze 11 könyvtár nem költ folyamatosan CD-ROM hardver és szoftver beszerzésekre. A többi esetben 450 és 120 000 font közötti összeget fordítanak évente e célra. A CD technikára fordított éves kiadások jelenlegi szintjét az intézmények többsége nem tartja elegendőnek és 800-10 000 font közötti összeggel szeretné növelni azt. Az elérhető megtakarítások tekintetében két ellentétes nézet alakult ki: az egyik szerint az új technikának megtakarításokat kell eredményeznie, a másik szerint nem a költségek csökkentésében, hanem a szolgáltatások színvonalának emelkedésében kell a beruházásnak megtérülnie.

CD-ROM hálózatot jelenleg egyetlen könyvtár sem üzemeltet, bár néhány gyártó forgalmaz hálózati szoftvert. Az intézmények előnyben részesítik a több felhasználót kiszolgáló (multiuser) berendezéseket. Az üzemeltetés során leggyakrabban előforduló hardver és szoftver problémák a lejátszók elakadása, megrongálódása, a szállító által átadott nem megfelelő dokumentáció, valamint a különböző adatbázisok szoftverei közötti inkompatibilitás.

Felhasználóképzés

A munkatársak oktatása mind a CD-ROM, mind a WORM rendszer használatára több módon történt. A könyvtárak többségében egy vezető munkatárs elsajátította az új technika kezelését, s kollégáinak átadta ismereteit. Csak négy könyvtár (közülük kettőnél rendkívül drága WORM rendszer van) szervezett a gyártó által tartott oktatást. Több könyvtárban a képzés eseti, tájékoztatás jellegű volt. Néhány esetben a rendszer használatánál az útmutató elegendőnek bizonyult, s csak információkeresés és -visszakeresés témakörben tartottak konzultációkat. A könyvtárhasználók oktatása olvasó-típustól függően különböző volt. A jól szervezett szemináriumok, a közvetlen személyre szóló tájékoztatás, a néhány oldalas nyomtatott útmutató, a hetenként egy alkalommal rendezett egyórás konzultáció egyaránt előfordultak. (Mindössze két könyvtár ítélte meg úgy, hogy nincs szükség semmiféle segítségre a rendszer használatánál.)

A fejlődés iránya

A könyvtári igények trendje a teljes szövegű, valamint a statisztikai adatbázisok felé mutat. Ezeket rangsorban várhatóan az oktatási programok fogják követni.

CD-ROM vagy optikai lemez előállításának tervével – adatbázisok vagy más információ tárolójaként – egyelőre mindössze 28 könyvtár foglalkozik. Az intézmények többsége örömmel támogatná egy központi szolgáltató iroda felállítását, mely a könyvtárak saját katalógusainak CD-ROM változatát állítaná elő.

A költségtényezők vizsgálata a beruházási költségek gyors megtérülését jelzi (az ERIC adatbázis 88 alkalommal történő lekérdezése már többe kerül, mint ugyanennek az adatbázisnak az éves előfizetési díja CD lemezen).

Következtetések

A felhasználók és gyártók észrevételei az optikai lemezek felhasználására vonatkozóan az alábbi trendeket jelzik:

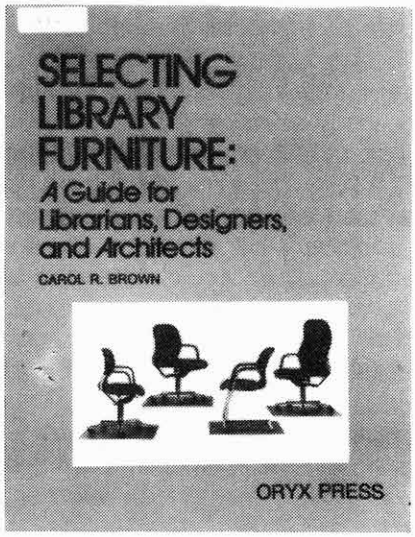
– A megkérdezettek egyharmada rendelkezik CD-ROM technikával, további egyharmada 1-3 éven belül tervezi annak bevezetését. Várakozásaikban munkaidő- és pénzmegtakarítás, a könyvtárkép és a szolgáltatások javítása szerepel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- A CD-ROM-ot „végfelhasználó"-i terméknek tekintik, melynél nincs szükség könyvtárosi közvetítésre (ellentétben az online adatbázisokkal).
- A gyártók hiányolják a több felhasználói ponttal rendelkező intézményeknél a CD-ROM hálózatokat. A könyvtárak csekély megtakarítás reményében (másolati díj) elavult lemezt adnak kézről-kézre, remélve, hogy akad olvasó, aki az inkurrens információt még használni tudja. (Ezért kötik ki az előállítók, hogy az új lemez megérkezésekor a régit vissza kell küldeni.)
- Az igények egyre inkább a dokumentumbeszerzést és könyvtárközi kölcsönzést is kiváltó teljes szövegű (full-text) adatbázisok, valamint a CD-ROM minden előnyét megtestesítő, de „házon belül" előállítható WORM rendszer felé irányulnak.

Szalkai Istvánné

Bútorválasztás : kalauz könyvtárosok, tervezők és építészek számára.

BROWN, Carol R.: Selecting library furniture : a guide for librarians, designers and architects. - Phoenix : Oryx, 1989. - 109 p. : ill.

Ismét egy rendkívül praktikus amerikai vademecum a Könyvtártudományi Szakkönyvtár állományában. Így mindenekelőtt szakkönyvtárunk állománygyarapítási gyakorlatát (hadd ne nevezzük immár politikának) kell megdícsérnünk, mielőtt magának a kiadványnak a bemutatásába fognánk. Annál is inkább, mert előbb-utóbb csak tudomásul vesszük, hogy nem vagyunk könyvtári nagyhatalom, s okosabban tesszük, ha nem ambiciózus monográfiairatási és -kiadási programokat indítunk, hanem beszerezzük a rendelkezésünkre álló kiadványokat a világpiacról, egyiküket-másikukat talán le is fordítjuk, de mindenekelőtt megtanultatjuk könyvtárosainkkal azokat a nyelveket, amelyeken ezek megjelennek. Mindenesetre a Könyvtártudományi Szakkönyvtár megteszi a magáét annak érdekében, hogy kedvet keltsen az idegen nyelvek tanulásához: jó könyveket szerez be és kellőképpen propagálja is őket. S most térjünk rá a kezünkben lévő publikációra.

Szerzője egy olyan kolleganő, aki bőséges közművelődési és egyetemi könyvtári gyakorlatot szerzett, majd ennek birtokában könyvtárépítési és berendezési konzultációs céget alapított. Ez az a szakmai és üzleti háttér, amelyre támaszkodva egyaránt fordulhatott tapasztalataival könyvtárosokhoz és partnereikhez, az építészekhez, belsőépítészekhez, bútortervezőkhöz és - az alcímben külön meg nem említve - a bútorgyártókhoz és -forgalmazókhoz. A könyv - de szívesebben nevezem alcímén: az útmutató, a kalauz - olvasóját az első mondattól kezdve a bizalom érzése tölti el: hiteles személy szól hozzá, akinek szavára adhat, akiben megbízhat. A szerző csöppet sem nagyképű, inkább szerény, nem fölényeskedik, csupán tanácsot ad, s mindezt kellő humorral teszi. Így sikerül neki a könyvtárosoktól egyébként távoli ismereteket (a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

bútorok szerkezetének kötési formái, az illesztések típusai, a bútorlapok szerkezete, a furnirtípusok, a biztonsági szabványok stb.) élvezetes olvasmány formájában elénk tárni, s bennünket az unalom helyett az az érzés tölt el, érdemes volt a könyvet elolvasni, mert ezután másképpen nézünk egy székre, egy asztalra, legyen az a könyvtár már meglévő bútorzata, vagy beszerzendő berendezési tárgy.

Tulajdonképpen ez a könyv célja: segítséget adni az elkopott, elhasználódott berendezés kicseréléséhez, illetve egy új könyvtárépület bútorzatának kiválasztásához és beszerzéséhez. Kalauzunk azt mondja, - s ebben egyet kell vele értenünk, - hogy számos könyv foglalkozik könyvtárépítési kérdésekkel (s ezek mellékesen kitérnek a bútorzatra is), de igen ritka az, amely magát a berendezést választja tárgyául. Ezért is vállalkozott ő e kérdéskör összefoglalására.

Véleménye szerint - s ehhez ismét csatlakozunk, - egy könyvtár bútorzatának beszerzéséhez éppen úgy szükség van egy szakmai programra, mint magának az épületnek a megtervezéséhez. A könyvtáros maga tudja a legjobban - természetesen építve más szakemberek szakértelmére, - milyen is a könyvtára számára legmegfelelőbb bútorzat. Az egyes bútorokra kiterjedő szakmai programban három szempontot kell érvényesíteni: mi a bútor funkciója (ki, hogyan, mire használja), a tartósság (élettartam, karbantartás, javítás) és a megjelenés (esztétikum). A szakmai program az első lépés, amit a piacon való tájékozódás, az ajánlatkérés, a cégek versenyeztetése követ, s csak ezután kerül sor magára a vásárlásra.

Külön fejezetek foglalkoznak a könyvtári alapbútorokkal: az állványzattal, a kölcsönzési és tájékoztatási pultokkal, a székekkel és egyéb ülőbútorokkal és az állományt kiállításszerűen bemutató berendezésekkel, valamint az irodai bútorzattal és a feliratozással. Ezek részletes, de még felületes ismertetésére sem vállalkozhatunk. Csak annyit mondhatunk az e kérdések iránt érdeklődő hazai kollégáinknak, hogy érdemes egytől-egyig elolvasni őket: részint rendszerezik eddigi ismereteinket, részint igen sok új, megszívlelendő tanulsággal szolgálnak. Kevéssé, alig, sőt egyáltalán nem hasznosíthatjuk viszont az amerikai bútor- s ezen belül a könyvtári bútorpiacra vonatkozó információkat, hiszen mikor lesz módunk valaha is a tengerentúlról beszerezni könyvtári berendezésünket.

Másfelől azonban két szempontból mégis nagyon hasznosak azok a tanulságok, amiket az ottani, ott magától értetődő kínálat-kereslet viszonyról leszűrhetünk a magunk számára.

Az egyik a minőség tanulsága. Nem arról van szó, hogy minden szuperszínvonalon készül. Egyáltalán nem. De arról igen, hogy a minőség szoros korrelációban van az árral, s az eladó is, a vevő is tudja, hogy a pénzért azzal összhangban álló minőséget kell adnia, illetve kapnia. S még mindig a minőség kritériumához tartozó vonások: tartósság, biztonságos szolgálat, szabványosítás. Garancia. A funkcionalitás tisztelete. A hosszú távban való gondolkodás: az elkopott bútor javíthatósága, azonos típusúval való kicserélhetősége, egyes bútorok 50-60 éves időtartamra való tervezése és megépítése. S mindezek mögött egy szolíd, magabiztos társadalom felelős hozzáállása a közpénzek elköltéséhez.

A másik a piaci erkölcs tanulsága mind a vevő, mind az eladó részéről. Hadd idézzem három mondatát: „Mind a könyvtárosok, mind a könyvtári bútorok előállítóinak és eladóinak közös, jól felfogott érdeke, hogy mindannyian becsületesen és felelősen vegyenek részt a piaci műveletben. Az olyan akciók, amelyek akár a vásárló, akár az eladó szemszögéből tisztességtelenek, károsak az ipar számára, magasabb árakat eredményeznek és valószínűleg általában csökkentik a minőséget. Mindenki, aki tisztában van mindkét fél - a könyvtárosok és a termelők - piaci szerepével, nagyon elkedvetlenedik, amikor akár egyének, akár szervezetek felelőtlenül járnak el."

Azt hisszük, mindkét tanulság nagyon is megszívlelendő a szociális piacgazdaság felé törekvő társadalmunk számára. De maradjunk csak saját berkeinkben, s igyekezzünk a könyvtáraink és szállítóik közötti viszonyt a minőség és a tisztesség alapjára helyezni. E felé pedig az első lépést úgy tehetjük meg, hogy *Brown* asszszony útmutatóját hátulról kezdjük el olvasni. Mondanivalója summázataként itt szól ugyanis az eladó és a vásárló kötelezettségeiről és felelősségéről.

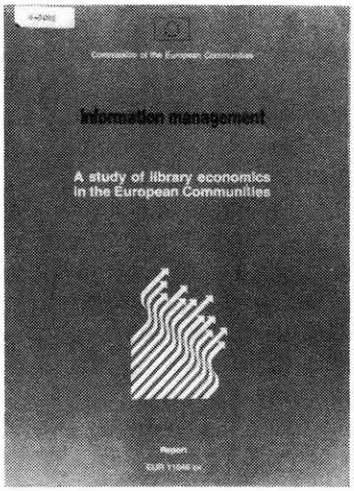
A vonzó kiállítású könyvet sok illusztráció gazdagítja. Az ábrák és a fotók pontosan illeszkednek a szöveghez és viszont. Aki netán mégis Amerikából kívánná beszerezni bútorzatát, tekintse át az első függeléket, amely az előállítók listáját tartalmazza. (A Könyvtártudományi Szakkönyvtár helyében mi bekérnénk legalább a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

prospektusaikat, gyártmányjegyzékeiket.) A második függelék egy nem bő, de hasznos bibliográfia, a harmadik pedig a tárgymutató (ami nélkül szakkönyv nem jelenhet meg ott, ahol valamit is jelent a kiadási kultúra).

Papp István

Könyvtárstatisztikai adatok az EC tagországaiból

A study of library economics in the European Communities : Final report / RAMSDALE Ph. Ed. LIBI-ECON. - Luxembourg : EC, 1988. - VIII, 150 p. - (Information management / Commission of the European Communities)

Milyen lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy az 1992-ben egyesülő Európán belül kiegyenlített könyvtári ellátásban részesüljön a lakosság? Ehhez a döntéshez kíván előkészítő anyagul szolgálni a vizsgálati jelentés, mely szerint mindenekelőtt a statisztikai adatszolgáltatás egységességének megteremtésére van szükség. 1986-87-ben az UNESCO régebbi és csak részlegesen összegyűjtött adatait alapul véve kérdőíves felmérést hajtottak végre a tizenkét tagállamban, a beérkezett adatokat összevetették és kiegészítették az egyes országok publikált és kéziratos statisztikáival és hivatalos jelentéseivel, majd ahol így is adathiány mutatkozott, becsült értékeket vettek számításba. Így a vizsgálati jelentés inkább arányokat és trendeket tükröz, a szembetűnő egyenetlenségekre hívja fel a figyelmet, mint pontos számbeli és összegszerű adatokat szolgáltat a Közösség könyvtárairól.

A vizsgálat kétféle adattípus begyűjtését célozta: a könyvtári tevékenység mutatóit (szolgáltató helyek száma, beszerzett állomány, kölcsönzési mutatók stb.) és a pénzügyi adatokat, melyekből azonban nem következtettek a könyvtári szektornak a Közösség országaiban gyakorolt gazdasági hatására, de kiszámították a rá költött pénz arányát az egész költségvetéshez képest. A vizsgálat során az UNESCO által megállapított könyvtártípusokban gondolkodtak: nemzeti könyvtár, más nagy, általános gyűjtőkörű könyvtárak; közművelődési könyvtárak; felsőoktatási könyvtárak; iskolai könyvtárak; szakkönyvtárak (ezek vállalatok, kutatóintézetek, múzeumok, tudományos társaságok stb. által fenntartott könyvtárakat jelentenek, nagy részük magánkézben van). Az adatgyűjtés elhúzódása és a statisztikai nyilvántartások különbözősége miatt 1981-től 1985-ig valamennyi év adatait bekérték, hogy a becslések több adaton alapulhassanak. Kitűnt, hogy az ISO-nak sürgős feladata lenne a statisztikai adatszolgáltatás egységesítése: a könyvtári tevékenységek szabványos leírása és azoknak a költségvetési rovatoknak a kijelölése és pontos meghatározása, melyeknek a statisztikákban szerepelniük kell. A jelentés javasolja, hogy a könyvtári statisztikát ne csak kampányszerűen, hanem évről évre készítesse el az Európai Közösség Bizottsága, enélkül nem tervezhető sem az országos, sem a közös könyvtárpolitika.

Néhány jellemző adat: a '80-as évek első felében évente összesen 4,7 millárd ECU-t költöttek könyvtárra az EC országaiban, ebből átlagosan 14,8 ECU jutott egy lakosra. A két véglet: Dánia évente kb. 56 ECU-t, Spanyolország keve-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sebb, mint 5 ECU-t költött minden egyes állampolgárára. A kormányok költségvetéséből a könyvtárra fordított összeg aránya valamelyest csökkent öt év alatt: 0,41%-ról 0,39%-ra. Ebben 1%-ot, vagy annál többet áldoz Dánia, Portugália és Görögország, 0,25%-nál kevesebbet Franciaország, Spanyolország és Luxembourg. Az összes kiadásból a legnagyobb százalékban (56%) természetesen a közművelődési könyvtárak részesülnek, ezt követik az iskolai (21,1%) és a felsőoktatási könyvtárak (11,8%). A nemzeti könyvtárak 4,6%-kal, a szakkönyvtárak 3,7%-kal, a nagy tudományos könyvtárak 2,4%-kal részesednek.

A könyvtárak költségvetésében a személyzet fizetése a legnagyobb tétel: 50,6%-ot a könyvtárosok, 6,1%-ot a kiegészítő személyzet fizetésére költenek. A következő legnagyobb tétel az állománygyarapításra fordított összeg (19,7%), 8,5%-ot fordítanak a fenntartási költségekre. A bevételi oldalon a központi állami támogatás aránya valamivel több, mint 50%, kb. 34,8% a helyi közigazgatás által kiutalt összeg. A díjbevételek aránya nem éri el a 4%-ot.

A könyvtári tevékenyég számszerű adatai: kb.75 ezer állandó könyvtári szolgálatatóhely van a Közösség tagállamaiban, ennek fele közművelődési könyvtár, egyharmada iskolai könyvtár. A könyvtárak összesen 188 ezernyi főállásúnak megfelelő könyvtárost és 56 ezernyi kiegészítő személyzetet foglalkoztatnak. A közművelődési könyvtárak állományának nagysága átlagosan 13 100 egység, az iskolai könyvtáraké 9200 egység, a felsőoktatási könyvtáraké 76 000 egység. Az EC-ben egy ellátóhelyre átlagosan 8500 főnyi lakosság esik: 5000-nél kevesebb Dániában és Nagy-Britanniában, de 25 000, vagy annál több Franciaországban, Spanyolországban, Portugáliában, Olaszországban és Luxembourgban. Észak-Európában nagyobb az egy főre jutó könyvek száma: 2,5-3 kötet/fő, a déli állmokban 0,5-1,5 kötet/fő, viszont a használtsági mutatók ott gyengébbek. A közművelődési könyvtárak állománya a '80-as évek első felében évente átlagosan 2,1%-kal nőtt, így egy főre 1,58 könyvtári egység jutott 1985-ben.

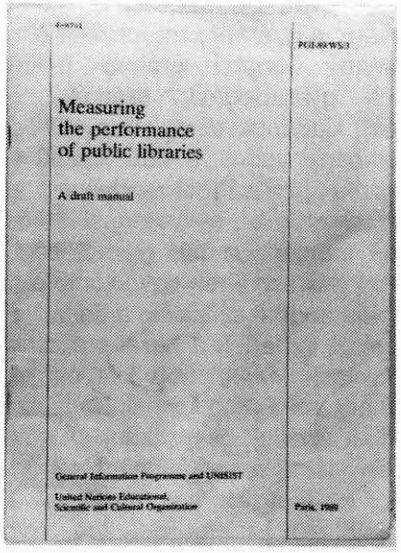
Az összlakosság 23%-a könyvtárhasználó, ebből ismét Dánia emelkedik ki, ahol 62% ez az arány. A következő évek közös feladata javítani a könyvtári szolgáltatóhelyhez nehezen eljutó lakosok hozzáférési esélyeit, mert a lakosság 58%-a még mindig olyan helyen lakik, ahol az átlagos 8500 főt túlhaladja az egy könyvtár által ellátandók száma. Ezt az arányt 1990-ig rosszabbodni jósolták a demográfiai előrejelzések, ugyanis a népesedés az amúgyis gyengébben ellátott országokban növekszik nagyobb mértékben, a fejlettebb országokban csökken, vagy stagnál.

A tanulmány nem vállalkozott könyvtárpolitikai trendek meghatározására, de javaslatot tett a döntésekhez alapul szolgáló információk tervszerű összegyűjtésére. Szorosabb nemzetközi együttműködést ajánl a könyvtárfenntartó hatóságok között, és fórumot kíván teremteni, ahol tájékoztatást kaphatnak a könyvtárüggyel kapcsolatban lévő egyéb gazdasági és politikai szektorok képviselői.

Kaposváriné Dányi Éva

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Statisztika és teljesítménymérés

MOORE, Nick : Measuring the performance of public libraries ; GIP and UNISIST. - Paris : Unesco, 1987. - 94 p.

A statisztika a könyvtárvezetők számára a túlterhelt évzárás-évkezdet olyan plusz terhe, amelynek kétséges az értelme. A szakapparátus számára pedig olyan adathalmaz, amely csak jelentős többletmunkával válik használhatóvá. A teljesítménymérés: „a mérések olyan összehangolt rendszere, amelynek együttes értékelése pontosabb képet nyújt arról, hogyan használja fel a (közművelődési) könyvtár a rendelkezésére álló forrásokat szolgáltatásainak biztosítása érdekében, és milyen mértékig képes annak a közösségnek az igényeit kielégíteni, amelynek ellátására hivatott." (p.3.) Röviden: az input-output-igény hármas viszonyát mutatja, amely a legfontosabb és leghasználhatóbb a lehetséges összehasonlítások közül, mert megmutatja, hol helyezkedik el a könyvtár (vagy a könyvtárak hálózata) az elvárások és a lehetőségek koordináta rendszerében. Egy ilyen mérésegyüttes kialakítására vállalkozott az IFLA kezdeményezésére *Nick Moore* az UNESCO UNISIST GIP keretében. Nyolc alapelvet vettek figyelembe:

1. A teljesítménymértékek a vezetési folyamat szerves része.
2. A mértékek tegyék lehetővé a teljesítmények és a fogyasztói (használói) elvárások összevetését.
3. A mértékek a teljesítmények értékelésekor legyenek tekintettel a rendelkezésre álló források által megszabott korlátokra.
4. A teljesítményt a könyvtár célkitűzéseinek fényében kell vizsgálni.
5. A közművelődési könyvtárak a különböző szolgáltatásokat együtt nyújtják.
6. A mérés mélységét a megkövetelt részletesség szabja meg.
7. Az összehasonlítás a teljesítménymérés fontos aspektusa.
8. Az alapvető mértékeket a helyi körülményekhez igazítva kell alkalmazni.

A teljesítménymérések és az ezek megállapítására szolgáló eljárások két szinten „működnek": az egyes könyvtárak és a könyvtári rendszer egésze vagy része szintjén. Mind a forrás (input) oldal, mind a szolgáltatás (output) oldal feltérképezésének fontos mozzanata az **ellátandó lakosság** meghatározása, ugyanis a mérések többségének összevethetőségét az biztosítja, hogy az 1000 lakosra vetített értéket számítják ki. Ezt az egyszerűnek tűnő adatot sem mindig könnyű megállapítani. A városokban például nehéz elkülöníteni a könyvtárak vonzáskörzetét: érdemes a természetes határokat (folyó, út, vasút stb.) figyelembe venni, mert ezek meghatározzák az emberek mozgását. A körzetek legyenek kizáróak, a rendszer által kiszolgáltak közé viszont be kell számítani azokat a „fehér foltokat" is, amelyek egyetlen könyvtár vonzáskörzetébe sem esnek bele. A mozgókönyvtárak állomásonként számítanak. Bonyodalmat okozhat az is, ha a szolgáltatások egy részét a hálózat számára a központi könyvtár nyújtja, amely e területeken az egész hálózat által lefedett népességet látja el, míg más szolgáltatásait (pl. a gyermekkönyvtári kölcsönzést) csak közvetlen környezete veszi igénybe.

Az ellátandók körének megállapítása után következhetnek a számítások, mérések. Ezek három csoportot alkotnak az input (források), az output (szolgáltatások) és a fogyasztói (használói) vélemények feltérképezését.

A **források** jellemzésére a következő adatokat javasolják (1000 lakosra vetítve): állomány (könyv, időszaki kiadvány, hangfelvétel, video, kép) helyben, kölcsön, összesen; a kölcsönzött

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

állomány százalékaránya (a teljes állományhoz viszonyítva); éves gyarapodás és csere (állományegység); a gyarapításra fordított összeg; az élő állomány forgási aránya (teljes állomány/éves gyarapodás); személyzeti (csak könyvtáros!) kiadások; az egy könyvtáros által kiszolgált lakosok száma; a szakképzett és a középfokú szakképzettséggel rendelkező személyzet száma; alapterület; nyitvatartási idő összesen és a helyi munkaidőn túl; elérhetőség (a két, mozgó könyvtár esetében egy kilométernél távolabb élő ellátandók százalék aránya). Ezek az adatok jórészt ismertek a hazai statisztikából is, nem igényelnek különösebb kifejtést. Azt mindenesetre érdemes megfigyelni, hogy az ezer lakosra vetített értékek összehasonlíthatóvá teszik eleve a könyvtárak paramétereit. Nagyon világos és hasznos az a struktúra is, amelyben a mértékekre vonatkozó ismereteket, megjegyzéseket összefoglalták: az élen szerepelnek a mértékek, majd a mérték célja, annak rövid megfogalmazása, mit hivatott mutatni az adott mérték. Ezután felsorolja azokat az alapadatokat, amelyekből a mértékek kiszámíthatók. Megjegyzések következnek az adatok pontosítására, fogalmak tisztázására stb. Végül minden egyes mérték kiszámításának módját közli. E világos szerkezet megkönnyíti a mértékek kiszámításának munkáját, (amelyet már a feldolgozás első stádiumában megtesznek, nem úgy, mint a hazai statisztikában, ahol pl. az ellátandó lakosokra vetítés is nagy részben utólag történhet csak meg).

Nagyon fontos – bár helyenként nem nyilvánvalóan megalapozott – az input adatok elemzését támogató fejezet, amely a legtöbb mértéket igyekszik normatív értékhatárok között elhelyezni, amelyek természetesen csak tájékoztató jellegűek. Ez érvényes azokra az esetekre is, amelyekben az IFLA közművelődési könyvtári irányelveit veszik alapul. Néhány példa: kb. 900 kölcsönzött könyv 1000 lakosonként a könyvtár teljes kapacitása; az élő állomány forgási aránya 10 körül elfogadható, 7 körül biztosítja azt, hogy az új kiadású anyag nagy mértékben rendelkezésre áll, de jelentheti azt is, hogy a könyveket nem használják ki teljes mértékig a selejtezés előtt; az IFLA 2500 lakosra javasol egy könyvtári dolgozót, de kisebb könyvtárakban ennél több könyvtárosra lehet szükség.

A *szolgáltatási* mértékek a célokkal és az inputtal is összevethetők, ily módon fényt vetnek a könyvtár hatékonyságára és gazdaságosságára is. Ide tartozik: a kölcsönzések száma; kölcsönzési arány; látogatások száma; aktív használók aránya; rendezvények látogatottsága; a tájékoztató részlegbe tett látogatások száma; a tájékoztatási tranzakciók száma; az állomány teljesítőképességének mértékei (szerző szerinti kínálat; téma szerinti kínálat; az utóbbi 2 és 5 évben kiadott művek aránya az állományban); kérések és előjegyzések teljesítésének aránya 2 és 4 héten belül. A mértékek itt is ismerősek. Az állomány teljesítőképességét mintavétellel ellenőrzik. Villantsunk fel néhányat a javasolt viszonyítási pontok közül. A kölcsönzési arány (kölcsönzött állomány/teljes állomány) ötös értéke kedvező, ez alatt nincs kellőképpen kihasználva az állomány, e felett erős a használat. A látogatások és az aktív használók aránya, akárcsak a rendezvények látogatottságának mértéke erősen függ a könyvtár céljaitól, attól, hogy tevékenységének mely mozzanataira helyezi a hangsúlyt. Az állomány teljesítőképességét a következőkhöz kell közelíteni: legyen minden szerzőtől átlagosan 5-6 címes választék; egy-egy témáról legalább 2-3 könyv álljon rendelkezésre; és az állomány 10%-a ne legyen két évnél, 40%-a pedig öt évnél régebbi kiadás. az előjegyzések 25%-át kettő, 50%-át pedig négy héten belül teljesítsék.

A fenti mértékek birtokában számos kérdésre választ lehet kapni. Az egyik az input és az output összefüggése és ennek alakulása az évek során. A másik - természetesen akkor, ha a könyvtár céljai is kvantitatív megfogalmazást nyertek - az, milyen mértékben közelíti meg a könyvtár kitűzött céljait (pl. a kérések teljesítésének gyorsaságában; a referensz kérdések válaszadási arányában; az állomány összetételében). Az összehasonlítások több könyvtár, könyvtári hálózat között is értékes adatokat nyújthatnak. (Hálózatok esetében a mértékek tovább finomíthatók pl. a használók életkora, az állomány összetétele stb. szerint).

A gyakorlati kipróbálások közül a *Nynäshamns bibliotek* (Svédország)adatai és véleménye áll a rendelkezésünkre. Az alkalmazás során az objektív adatok többségét könnyen megszerezhetőnek, a mértékeket beszédesnek találták. A legnagyobb bizonytalanságot azok a mértékek okozták, amelyeknél mintavételre van szükség (pl. referensz kérdések megválaszolása, az állomány teljesítőképességének vizsgálata). Az ún. szubjektív módszerek, amelyek a **használói vélemények** feltérképezését szolgálják, és ily mó-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

don az igények kielégítésének mértékét, a szolgáltatásokkal való elégedettség szintjét állapítják meg, jóval nagyobb munka- és költségkihatásuk miatt a kis könyvtári rendszerekben, kis könyvtárakban csak ritkán alkalmazhatók.

Melyek ezek a módszerek?

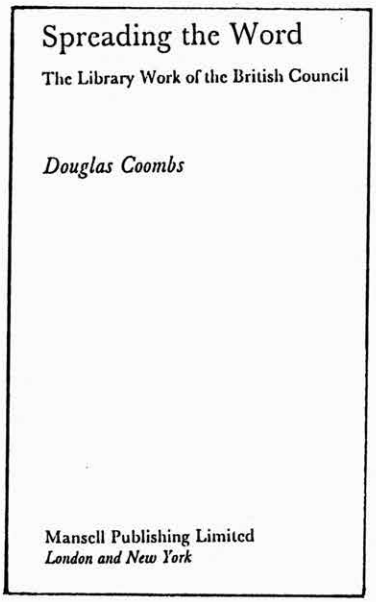
Az ellátandó közösség megismerésének célja a használók és nem használók demográfiai összetételének megállapítása, a használat típusainak azonosítása, illetve annak meghatározása, miért nem használják a könyvtárat, vagy miért hagyták abba használatát, s ez mennyiben függ össze a szolgáltatások hiányosságaival. A javasolt forma a zárt kérdőív, amely különböző módon juttatható el a lakossághoz (a véletlenszerűség alapján választott háztartásokhoz bedobott, az utcán kiosztott stb. kérdőív). A használók felmérésének célja az olvasók körének és az igénybe vett szolgáltatásoknak a meghatározása, a könyvtárral való elégedettség megállapítása, annak az értékelése, megkapják-e azt, amiért a könyvtárba jönnek, és mire lenne a legnagyobb szükségük. Ez ismét zárt kérdőívek segítségével történik. A megfigyelések szerint jóval nagyobb a válaszadók aránya, ha a kérdőívet kutatók vagy könyvtárosok személyesen adják át. A következő vizsgálat az elégedettség, a könyvtári szolgáltatások megítélésének feltérképezésére szolgál olyan zárt kérdőív segítségével, amelyen a szolgáltatásokra vonatkozó kérdésekre egy skálán bejelölt értékítélettel kell válaszolni (kielégítő - nagyon jó - kevéssé kielégítő - rossz stb.) Ismertek az attitűd vizsgálatok is, amelyek a könyvtárat használók és nem használók viszonyát mutatják a könyvtárhoz, a szolgáltatásokhoz, a könyvtárosokhoz stb. Ezekben a megkérdezettek számos állítással kapcsolatban jelölik be azt, hogy milyen mértékig értenek egyet az állítással, vagy mennyire utasítják el az abban foglaltakat.

A mélyinterjú és a csoportos megbeszélések azt deríthetik ki, milyen a használók vagy nem használók viszonya a könyvtárhoz. Végül a tájékoztató és kölcsönző szolgálat vizsgálatára alkalmas az álruhás olvasók módszere, amelyben a kérést-kérdést a vizsgálatot végző teszi fel a könyvtárosoknak, akik nem tudják, hogy vizsgálat folyik. Ezt a módszert - munkaigényessége mellett - etikailag is problematikusnak találták a svéd tesztelők.

Statisztika és teljesítménymérés. Talán nem is állnak olyan távol egymástól, hiszen a források és a szolgáltatások felmérésére, értékelésére viszonylag kevés alapadatból származtatott mértéket javasoltak. A jelentős eltérés a struktúrában van, amely egyben szemléletet is tükröz. Lehet vitatkozni a Nick Moore által javasolt egyes mértékekről, de feltétlenül helyes az, hogy a tervezésben követett igény-output-input logikát, a célok kvantitatív megfogalmazását feltételezve kísérli meg a közművelődési könyvtárak teljesítményét megragadni, méghozzá oly módon, hogy az egyes könyvtárak munkájának fejlődése, s a könyvtárak közötti színvonalkülönbség is tettenérhető legyen. Érdeklődéssel várhatjuk a kipróbálások után elkészülő végleges változatot, amely támpontot adhat az állandó forrongásban lévő hazai statisztika stabilabb kialakításához is.

Orbán Éva

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

COOMBS, Douglas Stafford : Spreading the word : The library work of the British Council / Douglas Coombs. - London ; New York : Mansell Publ., cop. 1988. - XI, 298 p.

A világ meghódítása. A British Council könyvtári tevékenysége

Könnyű dolga van a kutatónak, ha arra szánja rá magát, hogy egy szervezet történetét foglalja össze, legalábbis abban az esetben, ha a szervezet munkája olyan jól tervezett és jól dokumentált, mint a *British Councilé*. A szerzőnek nem kellett ugyanis mást tennie, mint összegezni mindazt az információt, ami a Council hivatalos kiadványaiban, éves jelentéseiben, időszaki kiadványaiban és irattárában őrzött koncepciókban, tervekben, szakfélügyeleti jelentésekben a rendelkezésére áll. A könyv egyes fejezetei után található jegyzetapparátus, és a pontos hivatkozások, gyakori idézetek tanúsága szerint mindez ebben az esetben maximálisan rendelkezésre állt.

Nincs könnyű dolga azonban az írónak, ha a rendelkezésére álló hatalmas adattömeget felhasználva és megörökítve olyan könyvet akar írni egy szervezet történetéről, ami az olvasó érdeklődését képes felkelteni, s nem csupán felkelteni, de közel háromszáz oldalon keresztül életben is tartani. E könyv írójának ez sikerült, s külön szerencse, hogy a megjelenés ideje (1988) szinkronban van a magyar olvasók, a könyvtárosok e téma iránti frissen ébredt érdeklődésével. A szakirodalomban, a szakmai tanácskozásokon egyre többet hallunk a British Councilnak az elmúlt két évben hazánkban is növekvő aktivitásáról, s ez a könyv valóban a legjobb forrás, hogy kiegészítsük innen onnan származó hiányos ismereteinket, és a történet segítségével rendszerben láthassuk a jelenlegi tevékenységét.

A British Councilt 1934-ben alapították, de könyvtárainak története már ezt megelőzően is nyomon követhető. Már az első világháborút megelőzően a brit kormányzat akciót hírdetett a kulturális propaganda területén, 1919-ben a Külügyminisztérium pénzt utalt erre a célra. A New Yorkban alapított, és első éveiben passzivitása miatt elmaradt *British Bureau of Information* már 1920-ban angol tudományos és technikai könyvek rendelkezésre bocsátásáról számol be. 1928-ban Franciaországban félmillió, Németországban 300 ezer és Olaszországban 200 ezer fontot költöttek könyvre, s bár az 1931-es gazdasági válság ezt a tevékenységet is felére csökkentette, de a szándék maradt: „angol könyvtárat alapítani Európa különböző pontjain jó eszköz lehet arra, hogy terjesszük az angol nyelvet, és jobban megértessük az angol életet és kultúrát." 1934-ben kapták meg a külföldi brit missziók a memorandumot a *Foreign Office*-tól, ami létrehozza azt a szervezetet, amelyet ma British Council néven ismer a világ. A cél: kulturális propaganda kifejtése a világ országaiban, hogy más országok egyre erősödő nemzeti propagandája mellett a brit életet, célokat és eszméket terjessze. A megvalósítás útja: nemhivatalos kulturális kapcsolatok építése és fenntartása, s a szakértők által erre leghatásosabbnak vélt eszköz: angol könyvtárak alapítása.

Ettől kezdve a British Council története a világ országaiban alapított könyvtárak története. A könyv fejezetei a tevékenység bővülését illetve a történelem egyes eseményeinek hatására való megtorpanását, visszaszorulását alapulvevő korszakokra osztják a történetet.

A kezdetek, a szerveződés korszakában alakulnak ki a báziskönyvtárak, természetesen min-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dig a helyi igényeknek legmegfelelőbb variációban. A gyarapítás segítésére periodikusan megjelenő állománygyarapítási tanácsadót hoznak létre (Panel of Book Selectors), és újságokból, folyóiratokból is kiválogatják a tíz legjobb, a mindenhová kívánatos bázisanyagot. A fejlődés a második világháború kitöréséig gyors és intenzív: 37 országban 97 könyvtár van ekkor, további 11 ország 20 intézményével megszervezett a tudományos együttműködés, és a bázisfolyóiratok 51 ország 663 intézményébe járnak rendszeresen. A háború éveiben is folyik a munka, nő a dokumentumokra fordított összeg, fejlődik a gyarapító munka. A háború végén új model jön létre: a felszabadult Európában a tudomány és a felsőoktatás igényeinek a kiszolgálására megfelelő gyűjtemények, a tengerentúli már működő könyvtárak pedig új feladatot vállalnak megukra: tevékenyen közreműködnek a helyi könyvtárhálózatok kialakításában, megszervezésében, és a leendő könyvtárosok szakismereteinek megalapozásában. Együtt indul meg a könyvtárszervezési, a módszertani munka és az elemi katalogizálási és osztályozási ismeretek oktatása. 1948-ra 35 európai és 15 tengerentúli központi könyvtár működik ezzel a feladatkörrel az egyes országok fővárosaiban, és mindenütt több kisebb intézeti könyvtár a fontosabb városokban.

A könyvtárhálózatok kialakításával együtt megjelennek azonban a gazdasági nehézségek, amit fokoz az a tény, hogy ezekben az években új területen - Kelet-Ázsiában - is megindul a munka. A Kínában létrehozott három könyvtár csak rövid ideig, az 1951/52-es kommunista hatalomátvételig élt, megvetették viszont a japán (Tokio, Kioto), a burmai és a thaiföldi tevékenység alapjait. Különleges jelentőséget kapott az 1950-ben Indonéziában megalapított könyvtár, ami egy év alatt a legnagyobbak egyikévé vált. Ebben az országban ugyanis angol lett a nemzeti felsőoktatás nyelve, így extra feladatként országos postai kölcsönzést is ellátott. Sokatmondó az első év végén a forgalmi statisztika: a könyvtár heti forgalma 4000 kötet.

Ezekben az években kapott nagy hangsúlyt a Brit Nemzetközösség államaiban való terjeszkedés. A háborút megelőzően csak Máltán volt könyvtár, utána nagyarányú fejlesztés indult az indiai szubkontinensen, a nyugat-afrikai gyarmatokon, a Karib-tengeri szigetvilágban is.

Az európai munka hatóköre csökkent a hidegháborús években. Az 1947-ben működő 50 könyvtárból 1955-re 33 lett. 1949 telétől a budapesti könyvtár sem fogadott olvasókat.

Az ezt követő évek - egészen 1970-ig már nem az intézmények szaporodását, hanem a munka tartalmi bővítését, a könyvtárak gyűjteményi és szolgáltatási színvonalának emelését hozták. A British Council könyvtárak lassan átalakultak, arcuk, ami az 50-es években még public library-re hasonlított, egyre inkább egy általános gyűjtőkörű tudományos könyvtáréhoz vált hasonlatossá. A londoni központ könyvtárosai tájékozódó körutakon vettek részt, megismerték a központi és helyi könyvtárak munkáját, konzultáltak a helyi könyvtárosokkal, tanárokkal, s ennek eredményeként egyéniesítették a könyvtárak tevékenységét. Nagy súlyt kapott a helyi közművelődési könyvtárak kialakításához nyújtott segítség, a felsőoktatás igényeinek mindnagyobb arányú kiszolgálása, könyvkiállítások szervezése, a könyvkereskedelem és a helyi könyvkiadás segítése; egyszóval kialakult a mai profil.

Az alaptörekvés ma is ugyanaz: British Council könyvtárat telepíteni a világ minden pontjára, a kulturális kapcsolatokat saját könyvtár és annak dokumentumai útján megalapozni és építeni. A tevékenységet a hagyományos könyvtári tevékenységnél sokkal tágabban értelmezve az egész könyvkultúra - a könyvkiadás, a könyvkereskedelem és a könyvön keresztül a tudományos élet propagandája is ennek szolgálatában áll. Az elgondolás hatalmas sikerrel valósult meg. Létrejött a világ legnagyobb könyvtárhálózata, amely a londoni központ vezetésével méreteit meghazudtoló módon rugalmasan és a helyi szükségleteket maximálisan szem előtt tartva működik, amely jelenleg a brit könyvek legnagyobb vásárlója, a brit könyvek, rajtuk keresztül a brit tudományos eredmények, a kultúra és a művészetek legnagyobb népszerűsítője.

Napjainkra a könyvtárak durván három típusa alakult ki a helyi igények függvényében: a fejlődő országokban public library alapkönyvtári funkciót ellátó könyvtárhálózatok, a fejlett világban a tudomány és a felsőoktatás információellátását támogató hálózatok, illetve egyes országokban (Nigéria, Finnország, Dánia) a menedzserek üzleti információval való ellátását vállaló hálózatok.

Hatalmas jelentőségű a British Council könyvtárhálózatának szerepe a világ dokumentumellátása szervezetének létrehozásában, az egyes országok könyvtári rendszereinek kifej-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lesztésében. Külön értékelendő, hogy ezt nem a szokott értelemben vett segélyprogramok útján valósította meg, hanem a „know-how" átadása, ismerősebben fogalmazva saját könyvtárainak módszertani munkája során. Ezen a területen elért sikereik egyben a könyvtári módszertani munka lehetőségeit és szükségességét, életképességét jelzik a világ számára. Ez a szó szerint véve világra szóló hatókörrel bíró szakmai műhely ma még felmérhetetlen méretekben járult hozzá a könyvtáros-informatikus szakma fejlődéséhez.

A British Council, bár hivatalosan így soha nem deklarálta, de a nyomtatott dokumentumokon keresztül a könyvtári munka eszközeivel hódította meg a világot. Ennek története szívből ajánlható, érdekes olvasmány, s alkalmas arra, hogy egy alacsony presztízsű értelmiségi szakma művelőiben, és az erre készülő egyetemi, főiskolai hallgatókban megerősítse a munkájuk hasznába vetett hit, a szakmai önérzet érzését. *D. Coombs* könyvének bibliográfiája mintaként ajánlható bármilyen szervezet számára arra, hogy hogyan kell tevékenységét a jövőnek szólóan hasznosan és széleskörűen dokumentálni. S aki a British Council valamilyen résztevékenységéről kíván csak tájékozódni, bátran kezébe veheti a könyvet, mert a szakmánk művelőjéhez méltón kitűnő betűrendes mutató nagy biztonsággal eligazítja a fejezetek között.

Lukátsné Takács Zsuzsanna

SZERZŐI JOGDÍJAS DOKUMENTUMSZOLGÁLTATÁST vezet be az ilyet igénylők számára a British Library Dokumentumszolgáltató Központja. Az illeték fizetése jogot ad a használó könyvtárnak arra, hogy egy-egy folyóiratcikkről több másolatot, ill. egy folyóiratszámból több cikkmásolatot kapjon, hogy a másolatot állományba vegye, telefax-küldeményről konzerválás céljára másolatot készítsen stb. (Document Supply News, 1991. márc.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi folyóirat-figyelő

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓ-TUDOMÁNY

Történet

91/175
MÁLEK, Rudolf: Prameny stoleté a tisíclete. Tisíc let naší kultury a sto let Městské knihovny v Praze = Čtenář. 43.roč. 1991. 1.no. 2-6.p.

Száz- és ezeréves források. Kultúránk ezer, a prágai Városi Könyvtár száz éve

Könyvtártörténet -nemzeti; Városi könyvtár

Csehország és Prága ószláv, latin, majd cseh nyelvű írásbeliségének, könyv- és könyvtárkultúrájának fejlődését a következő jeles dátumok jelzik: 9. század – az első ószláv szövegtöredékek; 1032 – a sázavai kolostor mint másolóműhely megalapítása; 1346 – a Károly Egyetem létrejötte; 1487 – az első prágai ősnyomtatvány keletkezése; 1488 – az első cseh nyomtatott Biblia megjelenése; 15. század – nemesi könyvtárak felvirágzása; 16. század – polgári könyvtárak keletkezése; a 19. század második fele – a modern cseh tudomány és kultúra szerveződése. (A cikkben – természetesen – jóval több dátum van, itt csak a legjellemzőbbeket közöljük.)

A „cseh századvég" általános fellendülésének egyik eredménye, hogy 1891-ben létrehozzák a prágai Városi Könyvtárat. (Ez az intézmény korai előzményének a prágai tanács mellett 1431 és 1559 között bizonyíthatóan működött könyvtárat tekinti.) Létrejöttéről a következő szövegű felhívás tudósított: „Az olvasni szerető és a nemes szórakozást kedvelő közönség számára könyvtár létesült, melynek minden prágai polgár tagja lehet, a munkásosztályt is beleértve, amely nem rendelkezik társadalmi szövetségesekkel és más könyvtárakhoz nem fér hozzá."

A könyvtár 1928-ig, amikorra is elkészül jelenlegi otthona, sokszor kényszerült költözködni és megelégedni szűkös működési feltételekkel. Nem tett jót neki a „szocializmus építésének" négy évtizede sem. Ennek ellenére napjainkig az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyik legfontosabb fővárosi könyvtárra nőtte ki magát.

(Futala Tibor)

Kutatás és fejlesztés

91/176
KENNY, Kathleen – TIETJEN, Linda D. – WITTHUS, Rutherford W.: Increasing scholarly productivity among library faculty: strategies for a medium-sized library = J.Acad.Librariansh. 16.vol. 1990. 5.no. 276-279.p. Bibliogr.

Az oktatói státusú könyvtárosok produktivitásának növelése; egy közepes méretű egyetemi könyvtár lehetőségei

Besorolás -személyzeté; Egyetemi könyvtár; Munkakörülmények; Publikációs tevékenység; Továbbképzés

Mialatt a vita folytatódik az egyetemi könyvtárosok oktatói jogairól és kötelezettségeiről, az oktatói státussal rendelkező könyvtárosok problémája az, hogy kevés idejük és képzettségük van a kutatásra és a publikálásra. Az Auraria Library (University of Colorado, Denver) személyzete és vezetősége ezért a tudományos tevékenység ösztönzésére egy kedvezményeket, oktatást és tájékoztatást nyújtó programot indított. A program eddigi eredményei növekvő tudományos tevékenységről és elégedettségről tanuskodnak.

(Autoref.)

Tudománymetria, bibliometria

91/177
SETIÉN QUESADA, Emilio – GORBEA PORTAL, Salvador: Conceptos métricos en las disciplinas biblioteco-informativas = Act.Inf.Cient.Técn. 21.a. 1990. no. especial. 3-163.p.

A „metria" a könyvtár- és információtudományokban. (Különszám; tanulmány és repertórium)

Bibliometria; Cikkbibliográfia [forma]; Folyóirat -könyvtári; Informatika

21 év után különszámmal búcsúzik a lap: 1991-től a *Revista Cubana Ciencia de la Información* foglalja el helyét. A bevezető tanulmány a könyvtári-információs diszciplinák körében helyezi el az informetriát, bibliometriát, majd a lap 21 évfolyamának válogatott repertóriuma következik. A fő rész időrendben, egy-egy mondatos annotációval közli a cikkek leírását. A visszakeresést külön szerzői és cím szerinti, valamint tárgyszavas index segíti. Külön mutató emeli ki a „bibliografologia" (benne: bibliográfia elmélet és gyakorlat, bibliometria), az „információtudomány" (benne: elméleti problémák, információtechnológia, az információ pszichológiája, dokumentációs nyelvészet, információszervezés és -gazdaság, információszociológia, információs szolgáltatások, információpedagógia, informetria) és a könyvtárügy vagy könyvtártan (benne: általános könyvtártan, könyvtári állományok, katalógusok, olvasószolgálat, könyvtárgazdaság, könyvtári technológia, könyvtárpedagógia, „bibliotekometria") témakörét.

(Mohor Jenő)

91/178
CRONIN, Blaise – PEARSON, Stephen: The export of ideas from information science = J.Inf.Sci. 16.vol. 1990. 6.no. 381-391.p. Bibliogr.

A tájékoztatástudományi eszmék exportja más szakterületek irodalmába. (Hivatkozások hat reprezentatív angol informatikus műveire, nem-informatikai folyóiratokban.)

Bibliometria; Folyóirat; Informatika; Interdiszciplináris kérdések; Könyvtártudományi bibliográfia [forma]

A szerzők azt vizsgálják, hogy az információtudomány – a gazdasági életből vett analógiával élve – mennyit „exportál" más tudományoknak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Elemzik az ötleteknek-elgondolásoknak azokat a csoportjait, amelyeket más tudományok hat kiemelkedő brit információs szakembertől vettek át (Bertram Brookes, Cyril Cleverdon, Robert Fairthorne, Jason Farradane, Maurice Line és Brian Vickery). A hivatkozásokat a következő hivatkozásmutatók alapján számlálták össze: Science Citation Index, Social Science Citation Index, Arts and Humanities Citation Index. A cikk tárgyalja az alkalmazott módszer korlátait, és további kérdéseket javasol kutatásra.

(Autoref. alapján)

Információgazdálkodás (Information management)

91/179
BOON, J.A.: Information management: an educational perspective = South Afr.J.Libr.Inf.Sci. 58.vol. 1990. 4.no. 319-327.p. Bibliogr. 42 tétel.

Információgazdálkodás – oktatási szempontból

Információszervezés; Informatika; Tanterv, óraterv

Az információmenedzsment realitás, amelyet a tájékoztatási szolgáltatásoknak és az információs szakembereknek egyaránt figyelembe kell venniük. A változó megközelítéseken és véleményeken kívül tanulmányozni kell az elmélet és gyakorlat új területeit is, valamint az új ismeretek elsajátítása is szükséges. A szerző először röviden megvilágítja az információmenedzsment fogalmát, majd felsorolja funkcióit. Ismerteti az információtudomány és az információmenedzsment kapcsolatát, végül javaslatot tesz egy információtudományi és egy információmenedzsment témájú tantervre.

(Autoref.)

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Nemzetközi könyvtári és tájékoztatási politika

91/180
LUPOVICI, Christian: Les bibliothèques à l'heure européenne... = Documentaliste. 27.vol. 1990. 6.no. 297-300.p.

Res. angol nyelven.

Könyvtárak és a közös Európa – interjú Christian Lupovicivel, a CFPPA (Comité francais de pilotage du Plan d'action pour les bibliothèques) elnökével

Könyvtári tanács -országos; Könyvtárpolitika; Munkaterv

Az Európai Közösségek Bizottsága nemrégiben egy feladattervet dolgozott ki a könyvtárak számára, amelynek célja a közös Európa könyvtár- és információügyének fejlesztése-összehangolása. A terv nagy hangsúlyt helyez az új információtechnológiák hatékony kihasználására, alapvető kérdésnek tartva a szabványosítást és a nemzetközi együttműködést. A terv kivitelezésének előmozdítására a Bizottság minden országban egy koordinációs központ felállítását javasolja. Franciaországban már megalakult ez a bázisszerv: a Comité français de pilotage du Plan d'action pour les bibliothèques de la Communauté européenne (CFPPA). A riportban e bizottság elnöke megvilágítja, hogy mi célból és hogyan dolgozik ez a szervezet.

(Autoref.)

91/181
STEVAN, Günter – TREVISAN, Giorgio: CEC policy to promote the European information services market = Aslib Proc. 43.vol. 1991. 2/3.no. 27-35.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az Európai Közösség törekvései az európai információpiac fejlesztésére

Együttműködés -nemzetközi; Fejlesztési terv; Információipar; Információpiac; Nemzetközi szervezet

Az európai információpiac megerősítéséért az EK Bizottsága 1975 óta többféle program keretében tevékenykedik. A kutató-fejlesztő munka információkkal történő ellátásán kívül egyre növekszik az igény az információk iránt a pénzügyi, a közlekedési és az idegenforgalmi ágazatban is. Az egyes polgárok életének alakulását is nagyban befolyásolja az információhoz jutás lehetősége, ami egyben Európa demokratikus fejlődésének záloga.

A világ elektronikus információs szolgáltatásainak piacán Európa pozíciója sokkal szerényebb, mint amilyen lehetne. Az online szolgáltatások száma (nem számítva bele a videotexet) az Amerikai Egyesült Államokénak csak egyharmada. Az 1987-ben előállított adatbázisok száma az Európai Közösség országaiban fele annyi volt, mint az USA-ban, ahol az adatbázisok 83%-át ipari szervezetek állítják elő. Európában ezek többségét (55%) nem-profit szervezetek készítik. A hetvenes években, az Euronet DIANE hálózat kiépítése előtt az európai-amerikai piac aránya 1:10-hez volt, ezt sikerült a Bizottság erőfeszítéseinek köszönhetően 1:3-ra megváltoztatni. A jelenlegi egyforma növekedési sebesség mellett is félő, hogy az arány ismét romlani fog. A Közösség által előállított szakmai adatbázisok aránya 1982 és 1987 között megháromszorozódott, és ami még fontosabb, 1987-ben az ún. értékkel növelt (value-added), azaz a faktografikus és forrásadatokat közlő adatbázisok aránya 70%-ra nőtt az 1982-es 30%-ról.

A Közösségnek azt az óhaját, hogy az információszolgáltatásban hangsúlyosabb szerepet kapjon a piac, az IMPACT néven elindított információs programja támogatja. A kétéves, 36 millió ECUs első szakaszt (1989-90) egy ötéves időtartam (1991-1995) követi.

Az első szakasz célkitűzései az alábbiak voltak:

– az információszolgáltatások belső piacának létrehozása;

– az európai információellátó cégek versenyképességének növelése;

– a fejlett információs rendszerek elterjesztése;

– a Közösség információpolitikájának egységesítése és megerősítése.

Az IMPACT hat akcióprogramból áll:

1. egy 70 tudósítóból álló európai megfigyelő hálózat működtetése az információszolgáltatások piacának jobb felmérésére és statisztikai adatok szolgáltatására a Bizottság információpolitikájához;

2. az információ és a kommunikáció jogi kérdéseinek szakértőiből álló tanácsadó csoport létrehozása és foglalkoztatása az elektronikus információs szolgáltatások jogi problémáinak kezelésére;

3. olyan irányelvek kidolgozása, amelyek lehetővé teszik az állami és a magánszektor közötti együttműködés fokozását az információpiac fejlesztése érdekében;

4. kísérleti programok és bemutatók megszervezése a kulcságazatokban (intelligens interfészek, képbankok, idegenforgalmi, közúti szállítási, szabadalmi és szabvány-információk);

5. az európai információs szolgáltatások használatának előmozdítása, pl. az ECHO adatbázisszolgáltató vállalaton keresztül elérhető ingyenes szolgáltatások útján;

6. ötéves cselekvési program kidolgozása az új technológiáknak a könyvtárakban való bevezetésére, ez utóbbi a közösségi kutatási-fejlesztési program részét is képezi.

Az európai információpiac fejlődése nem kis mértékben azon is fog múlni, hogy sikerül-e a fejlett és kevésbé fejlett térségek közötti különbségeket csökkenteni és a programok költségviselési- és munkaterheit megosztani.

Az IMPACT második szakaszára vonatkozó javalatokat 1991 elején terjesztették a Tanács elé az alábbi cselekvési tervekkel: a piacismeret javítása; a jogi és az adminisztratív akadályok kiküszöbölése; az információs kultúra és szolgáltatások egyszerűsítése; az állami és a magánszektor közötti költségmegosztással megvalósított kezdeményezések támogatása.

(Kovács Lászlóné)

91/182

GÖDAN, Jürgen Christoph: Zugang von EG-Auslandern zum bibliothekarischen Beruf = Biblio-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

theksdienst. 24.Jg. 1990. 11.no. 1513-1520.p. Bibliogr.

Az Európai Közösségen kívüli országok szakembereinek megjelenése a könyvtári szakmában Németországban

Jogszabály -más területről; Munkabér, alkalmazás

A német könyvtáros egyesület jogi bizottsága foglalkozott a külföldiek várható munkavállalási kérdéseivel. A cikk a közszolgálati és más munkahelyek, a munkavállalás és az alkalmaztatás közötti jogi különbségeket kísérli meg tisztázni, és ennek a könyvtári munkahelyekre gyakorolt hatásait vizsgálja.

Az Európai Gazdasági Közösség munkavállalási kérdéseket szabályozó szerződése értelmében 1992-től minden tagállam állampolgárainak joga lesz egymás országaiban munkát vállalni, nem vonatkozik azonban ez a szabály a közigazgatási munkahelyekre. Németországban a tudományos könyvtárak nagy része a kultúrigazgatás, és ily módon a közigazgatás körébe tartozik. Tisztázni kell tehát, hogy ezekben a könyvtárakban a közalkalmazotti könyvtárosi munkakörök milyen elbírálás alá esnek, illetve ezen a téren is igazodni kell az Európai Bíróság előírásaihoz.

A felsőfokú képesítések kölcsönös elismerése a könyvtárosképző főiskolákon nyert diplomákra is értelemszerűen vonatkozni fog. Az irányvonalak szerint csak a minimálisan hároméves képzéssel megszerzett végzettségeket ismerik majd el, ami azt jelenti, hogy az egyetemeken kívül a főiskolai képesítés is ebbe a körbe fog tartozni, amennyiben az minimálisan három éves. A tagállamok közötti képzési eltérések csökkentése érdekében egyeztetni kell a tagországoknak egymással a tanterveket, vizsgakövetelményeket és a szakmai tapasztalatokat. A német könyvtáros egyesületnek a szakemberképzésre vonatkozó vizsgálata eredményétől függően fog kiderülni, hogy mely országokkal szükséges a fenti egyeztető munkát elvégezni.

(Kovács Lászlóné)

91/183

DAVIES, Eric J.: Information scientists and 1992: a personal view from a British perspective = J.Inf.Sci. 16.vol. 1990. 5.no. 327-335.p. Bibliogr. 19 tétel.

Információs szakemberek és 1992: személyes vélemény brit nézőpontból

Tájékoztatási politika

Bár a szkeptikusok kétlik, hogy 1992-re megvalósulhat az európai államok közötti közös piac (single market), annyi azonban mindenképpen bizonyos – a szerző szerint –, hogy a célkitűzések eléréséért való munkálkodásban nem fognak megtorpanni. A mi szakmánkban is szembe kell tehát nézni mindazokkal a kihívásokkal, amelyek ezt a célt érintik.

Hét kérdéskörben veszi számba a cikk mindazokat a szempontokat, amelyekre az információs szakembereknek e folyamatban kiemelt figyelmet kell fordítaniuk az Európai Közösség tagországaiban, különös tekintettel Nagy-Britanniára:

1. a végzett munka minősége és mennyisége;
2. képzési és oktatási kérdések;
3. információpiac és marketing tevékenység;
4. a szolgáltatások között kialakult versenyhelyzet és a foglalkoztatottság kérdése;
5. a nyelvismeret fontossága;
6. az Európára vonatkozó információk sokasága;
7. információtechnológia.

1. Az igényesebb és hatékonyabb munkavégzés kívánalma minden szakmát érinteni fog, nem kivétel ez alól az információipar területe sem. Itt külön terhet jelent majd a közös piacról magáról szóló információk sokaságának kezelése és szolgáltatása. Egyre nő az igény a közös piaccal kapcsolatos szabványokra, termékekre, szolgáltatásokra, nyersanyagokra, szervezetekre, jogszabályokra vonatkozó információk iránt.

2. Mind több az a tudnivaló, melyeket az információs szakembereknek el kell sajátítani. Szükség van a közös piac szakmai és módszertani ismereteinek összehangolására és egyeztetni kell a tagállamok között a kvalifikációs igényeket is. Nagy-Britanniában az e téren szükséges tennivalókat a Library Association és az Institut of Information Scientists vállalta fel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. A közös piac nemcsak a termékek egységes piacát fogja jelenteni, de a munkaerőét is. A 320 millió munkaerőt kitevő piac hangsúlyosan fogja érinteni az információs szakembereket. Az információpiac híreinek propagálására programok (pl. IMPACT) és tájékoztatási eszközök (pl. Official Journal, Advanced Information Report) szolgálnak.

4. A szolgáltatások terén kialakuló versenyhelyzetben a felhasználó joggal várhatja el, hogy nagyobb választékot, jobb minőséget kapjon, és szolíd árakon. Nem elképzelhetetlen a jövőben az sem, hogy egyik-másik tagországban hozzon létre a privát szektor olyan szolgáltatásokat, mint pl. a British Library dokumentumellátó központja. Miért is ragaszkodnának a nemzeti intézményhez, ha annak feladatait egy multinacionális vagy egy külföldi cég jobban és alacsonyabb árakon megvalósítaná.

5. Az angolokról gyakran mondják, hogy nem tudnak idegen nyelveket. El kell érni, hogy az információs szektorban sokkal többen legyenek képesek hatékonyan tárgyalni más európai nyelveken, és nem csak nyelvüket, de kultúrájukat és társadalmi szokásaikat is ismerjék meg.

6. Az információs források megismertetése érdekében már eddig is sokat tettek a brit európai dokumentációs központok (European Documentation Centres, EDC). Az EDC könyvtárosok egyesülete által kiadott *European Access* című folyóiratot érdemes külön megemlíteni mint a szakmai tájékoztatás egyik alapvető eszközét.

7. Az információtechnológia lehetőségein (CD-ROM, online) nyugvó gazdag választék áll a jobb tájékoztatás szolgálatában. Az eltérő rendszereknek, különböző szabványok szerinti adatoknak vételre alkalmassá tételéért folyik a fejlesztő munka.

A közös piac létrejötte nem fogja az európai országok közötti kulturális és nemzeti eltéréseket feloldani, de remélhetően képes lesz jobb légkört teremteni a kereskedéshez, a munkához és a tanuláshoz.

(Kovács Lászlóné)

Lásd még 241

Nemzeti könyvtári és tájékoztatási politika

91/184
GUDKOV, N.N.: Ot razobŝennosti k edinoj bibliotečnoj politike = Sov.Bibliotekoved. 1990. 5.no. 9-22.p. Bibliogr.

Az elkülönüléstől az egységes könyvtárpolitika felé

Könyvtárpolitika

A szovjet könyvtárügy a mennyiségi mutatók szerint sok tekintetben rangelső a világon. Minőségi mutatói vonatkozásában viszont annál rosszabb a helyzet. A Szovjetunió Állami Ágazatközi Könyvtári Bizottsága 1988. évi plénumán ennek okait a következőkre vezették vissza: az irányító szervek nem kezelték az ügyet súlyának megfelelően, nincs egységes szakmai irányítás az országban, magasak az ágazati akadályok a szak- és ésszerű törekvések előtt. A szovjet könyvtárügy két szervezési elvét, az ágazatit (több mint 100 ágazat létezik!) és a területit nem sikerült dialektikus egységbe szervezni.

E bajok oknyomozását szerzőnk Lenin könyvtári és könyvtárügyi instrukcióinál kezdi, s bemutatja, hogy ezeket az instrukciókat tulajdonképpen a kezdetek kezdetétől mind a mai napig szabotálták és szabotálják az illetékes szervek. A lenini „egységes és tervszerű könyvtári szervezet" csak a verbalizmus szintjén valósult meg.

Ahhoz, hogy a szovjet könyvtárügy e széttöredezettsége és ennek folyományaként minőségi elmaradottsága megszűnjék, végre egységes könyvtárpolitikát kellene megvalósítani. E célból teljhatalmú, az ártalmas ágazati törekvéseket megvétózni képes központi szervezetet kellene létrehozni, az Ágazatközi Könyvtári Bizottságot. E bizottság hatásköre a következő jogosítványokból alakulna ki: a) könyvtárügyi instrukciók, jogszabályok és törvények csak a bizottság előzetes egyetértésével adhatók ki; b) a bizottság döntéseinek végrehajtása minden állami szerv számára kötelező; c) a bizottság jogszabályok kiadását kezdeményezheti. A bizottság tevékenységéért a minisztertanácsnak és a Legfelső Szovjetnek tartoznék felelősséggel. (A referáló kivételesen megengedi magának a következő

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megjegyzést: az elképzelés annyira „régi módi", annyira ellentétben áll a szovjet társadalom mai mozgásával, hogy már-már mosolyra fakaszt.)

(Futala Tibor)

91/185

KLESUK, S.E.: Informaciâ, biblioteka i čitatel' v pravovom socialističeskom obŝestve = Naučn.-Teh.Bibl.SSSR. 1990. 11.no. 3-7.p. Bibliogr. 31 tétel.

Az információ, a könyvtár és az olvasó a jogszerű szocialista társadalomban

Könyvtárügy; Olvasó; Tájékoztatási rendszer; Társadalmi követelmények

A Szovjetunióban az 1989-1990-ben hozott — nálunk így mondanánk — „sarkalatos" törvények betűje és szelleme tulajdonképpen minden más létező törvényt hatályon kívül helyez. Nem kivétel ez alól a könyvtári törvény sem. Másfelől azonban még mindig sok minden hiányzik ahhoz, hogy az ország társadalmi-gazdasági átalakulása és demokratizálódása szilárd törvényi bázison menjen végbe.

A könyvtár- és tájékoztatásügyben is nagy a zűrzavar, s azok a koncepciók, amelyek e téren „peresztrojka-dokumentumként" próbálják „eladni magukat", éppen az ellenkezőjéről tanuskodnak.

Így mindenekelőtt ilyennek, ilyen álságos dokumentumnak lehet tekinteni az Orosz Föderáció könyvtárügye fejlődésének 1990 és 2005 közötti időszakra vonatkozó prognózisát. Ebből kiderül, hogy készítői még nem „felejtették el" a „két világ — két erkölcs", a „két világ — két kultúra" jelszavát. Ez a dokumentum semmiképpen sem lehet kiindulópontja a könyvtárügy eszmei-filozófiai megújulásának.

És ugyanígy: a VINITI és a VNIISI által kimunkált két koncepció sem állhat a szovjet társadalom informatizálásának tengelyében. Részint azért nem, mert mindkettő eltekint a könyvtárak szolgáltatásainak ilyen irányba történő fejlesztésétől, részint pedig azért nem, mert a szovjet társadalom informatizálásához mindmáig hiányoznak a társadalmi, gazdasági és pszichológiai előfeltételek.

Más kérdés, hogy pillanatnyilag a könyvtárak sincsenek felkészülve arra, hogy informatizálódásuk révén nagyobb szerepet játsszanak a társadalom és a gazdaság „innoválásában". Az eddigi eredmények e téren szórványosak és koncepciótlanok. A szomorú elmaradottságnak két oka van. Az egyik a könyvtáros munkaerő olcsósága, a másik: a számítógépesítési koncepciók uniformizáltsága, amelyek fel sem vetik a „hol kell — hol nem kell" kérdéseit, s így a „mindent vagy semmit" beállítódottságuk folytán lehetetlenülnek el.

Végül: a szovjet jogi dokumentumok eddig nem ismerték a személyiség szabadságának fogalmát, nem ismerték el a személyiség státuszát. A jelenlegi könyvtári törvényben sincs ez másként, pedig az új vagy megújuló könyvtárügy ezen áll vagy bukik. Ezért alapvető fordulatnak kell beállnia az olvasó és a könyvtáros viszonyában.

Összefoglalva: van mitől „megszabadulni" és van mit csinálni a szovjet könyvtár- és tájékoztatásügyben annak érdekében, hogy a peresztrojka itt is „folyamatba tétessék".

(Futala Tibor)

91/186

ZARZEBSKI, Tadeusz: Politika biblioteczna i jej problemy = Bibliotekarz. 57.rok. 1990. 10/11.no. 22-26.p. Bibliogr. 6 tétel.

Lengyelország: könyvtárpolitika és a vele kapcsolatos problémák

Könyvtárpolitika

A cikk előadásként egy könyvtáros egyesületi tanácskozáson hangzott el 1990 januárjában. A könyvtárpolitika fogalmának meghatározásából indul ki. Ez a következő: a könyvtárpolitika egy ország könyvtári vonatkozású ügyeinek irányítására való képesség.

A könyvtárpolitika koronként más-más tartalmat nyer. A második világháború után az ország könyvtári ellátásának rekonstrukciójára kellett koncentrálnia. Mai feladatai a következők lennének: kapcsolattartás a tudomány-, oktatás-, közművelődés- és gazdaságpolitikával a könyvtári-információs ellátás fejlesztése érdekében; az előbbi kapcsolatok lehetőségeit hasznosítva gondoskodás a „kulcskérdések" (képzés, továbbkép-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zés, állománygyarapítás, könyvtárépítés és felszerelés) megoldásáról; a könyvtár- és tájékoztatásügy endogén fejlődésének menedzselése.

E célból mindenekelőtt az Állami Könyvtári Tanács helyzetét kellene úgy megerősíteni, hogy érdekeltségi körében teljes autonómiával és autoritással rendelkezzék. Hogy az állami struktúra mely „bugyrában" helyezkedjék el, arra három lehetőség is van (Kulturális Minisztérium, Miniszertanács, Sejm). A szerző a Kulturális Minisztérium mellett szavaz, azzal, hogy e tanácsnak legyen végrehajtó szerve (a Nemzeti Könyvtárba telepítve), illetve hogy fölötte a könyvtárfenntartó tárcák miniszterei álló kollégium is működjék.

A Könyvtáros Egyesület részint küldötteinek a tanácsban végzett munkájával, részint a tanács tervezett döntéseinek „plebiszcitumokkal" való véleményezésével venne részt az állami könyvtárpolitikában. (E célból a tanácsnak információs híradóban kellene tájékoztatnia szándékai felől.)

(Futala Tibor)

91/187

HARTIKAINEN, Eero: Library services in Eastern Finland = Scand.Public Libr.Q. 23.vol. 1990. 4.no. 6-9.p.

Könyvtári szolgáltatások Kelet-Finnországban

Együttműködés -nemzetközi; Könyvtárépület -városi, megyei; Közművelődési könyvtár; Mozgókönyvtár; Szolgáltatások

1988-ban nyílt meg az „Atalante terv" alapján készült közművelődési könyvtár Észak-Finnországban, Kuhmoban. A díjnyertes pályázat címe az épület hajószerű kialakítására utal, a felhasznált anyagok (fa, acél, üveg) és megoldások világos, levegős, kellemes belső teret eredményeztek.

Egy szinten helyezkednek el a különböző olvasói terek: gyermekek számára olvasóterem, kölcsönző, zenehallgatásra szolgáló terem és játszószoba, felnőtteknek olvasóterem, referenszszoba, helytörténeti gyűjtemény, katalógustér, információs és kölcsönző pult. A központi könyvtáron kívül két bibliobusz biztosítja a szétszórt település könyvtári ellátását. A könyvtárban számítógéphálózat működik, gyakorlatilag minden munkafolyamatot gépesítettek az állománygyarapítástól a kölcsönzésen és információkeresésen át a törlésig. Az olvasói terekben sok terminál áll a használók rendelkezésére. A mozgókönyvtárak mikroszámítógépein levő adatbázisokat naponta aktualizálják.

Az idős vagy mozgásukban korlátozott emberek számára házhoz szállítják a kért dokumentumokat. E szociális munka nagyon fontos, mert rendszeres kapcsolatot biztosít az otthonukból kimozdulni nem tudó embereknek a külvilággal. A könyvtárosok részéről magas fokú empátiát és odaadást igényel ez a szolgáltatás, hiszen a telefonon történő időpont- és kívánságegyeztetés, valamint a látogatás mind lehetőséget kínál a magányos emberek problémáinak feloldására. Átlagosan mintegy százan veszik igénybe a könyvtárnak ezt a szolgáltatását.

A bibliobuszok 250 ponton nyújtanak könyvtári ellátást, hetente legalább egyszer. A település több iskolájával szoros kapcsolatot tartanak fenn, iskolai könyvtárként szolgálnak. Korábban filmvetítést, író-olvasó találkozót is tartottak, napjainkra visszatértek a bibliobusz alapfunkcióihoz.

A könyvtár szoros kapcsolatot tart fenn a Kuhmoi Zenei Társasággal, kamarazenei különgyűjteményt épít.

Kuhmo testvérvárosa a szovjetunióbeli Kostomuksa. A finn ajkú lakosság ellátása érdekében 100-200 kötetes letéti gyűjteményt tartanak fenn a szovjet iparvárosban, amelyet igény szerint évente cserélnek.

(Pappné Farkas Klára)

91/188

BEHRENS, Shirley J.: Literacy and the evolution towards information literacy: an exploratory study = South Afr.J.Libr.Inf.Sci. 58.vol. 1990. 4.no. 353-358.p. Bibliogr. 34 tétel.

Dél-Afrikai Köztársaság: írni-olvasni tudás és információs jártasság

Analfabéták; Használói szokások; Információs társadalom

A szerző az írni-olvasni tudás (literacy) fogalmát az információs társadalommal kapcsolatban vizsgálja. Azt állítja, hogy az egy fejlődő fogalom, amelyet folyamatában kell vizsgálni, és így az információk világában való jártasság is beletarto-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zik. Azt a jártasságot, amelynek eredményeként el tudunk igazodni, ill. „közlekedni" tudunk ebben az információs világában, a szerző információs jártasságként definiálja. Tanulmányozza az információs jártasság fogalmát, és felsorolja azokat az információkezelési ismereteket, amelyeket a „literacy" szempontjából figyelembe kell venni egy információs társadalomban. A tanulmány azzal a következtetéssel zárul, hogy az információk világában eligazodó emberek egy életre szóló jártassággal rendelkeznek, amely lehetővé teszi, hogy alkalmazkodni tudjanak egy átmeneti társadalomhoz, végül pedig hozzáértően funkcionáljanak egy információs társadalomban.

(Autoref.)

91/189

CHEPESIUK, Ron: Cuban libraries: 30 years after the revolution = Am.Libr. 21.vol. 1990. 10.no. 994-997.p.

Kubai könyvtárak: 30 évvel a forradalom után

Általános helyzetkép; Könyvtárügy

A szerző amerikai könyvtáros, aki négyhetes kubai tanulmányútja után szubjektív hangon számol be élményeiről.

A statisztikai adatok tanúsága szerint Castro meglehetősen alacsony képzettségi szintű, kevés könyvtárral rendelkező országot vett át. Egy évvel a forradalom előtt (1958-ban) Kubában mindössze 30 közművelődési könyvtár működött. Az akkor 6 millió 700 ezres lakosságból egymillió analfabéta volt, mintegy 600 ezer gyermeknek semmi reménye nem volt arra, hogy bármilyen iskolai végzettséget szerezzen, tízezer tanár élt állás nélkül. A kubai kormány széles körű kampányt indított az analfabétizmus ellen, hogy képzett polgárokat neveljen az „új társadalom" számára. Az emberek megtanultak írni és olvasni, de folytatniuk is kellett tanulmányaikat. Így jutottak egyre nagyobb szerephez a könyvtárak, melyek száma az ország méretéhez és gazdasági problémáihoz képest ma már hihetetlenül magas. A 14 tartomány mindegyikében van könyvtár, a 179 településen szintén. A fiókkönyvtárak száma 167, ezenkívül több mint 2900 iskolai könyvtár működik, átlagosan 2000 kötetes állománnyal. Az üzemi, kórházi és egyéb intézményi ún. mini-könyvtárak száma eléri az 1500-at.

A szerző két dolgot talált meglepőnek: egyrészt olyan könyvtártípusokkal találkozott, amelyek nem jellemzőek egy fejlődő országra, másrészt kiemelkedőnek tartja az ország tudományos és műszaki információs hálózatát, melyet a kubai kormány 1976-ban alakított ki az Oktatási Minisztérium kutatóintézeteinek ellátására. A 46 könyvtárból és 19 tudományos-műszaki információs központból álló hálózat olyan információtároló és -visszakereső rendszert jelent, amelyben nem publikált dokumentumok, disszertációk, egyéb tudományos kiadványok egyaránt a kutatók, orvosok, mérnökök és kormányhivatalnokok rendelkezésére állnak.

A *Casa de las Americas* könyvtár Kuba egyik legérdekesebb könyvtára, mely Latin-Amerika szerte ismert. Nyilvános szakkönyvtár, elsősorban írók, művészek, a latin-amerikai kultúra, történelem és szociológia iránt érdeklődők számára. Könyvállománya csaknem 100 ezer kötet és mintegy 6000 folyóirata van.

1964-ben az Egyesült Államok teljes tilalmat rendelt el a Kubával való kereskedelemre. A könyvtárügy területén az embargó azt jelenti, hogy a kubai kollégák nehezebben tudják az információhoz való hozzáférést biztosítani. A kubai könyvtárak nem rendelhetnek közvetlenül amerikai kiadóktól, a Kulturális Minisztérium égisze alatt működő intézményhez, az Instituto de Libros-hoz kell fordulniuk. Ha egy közművelődési könyvtár amerikai folyóiratra szeretne előfizetni, igényét a Nemzeti Könyvtárhoz, a kubai közművelődési könyvtári rendszer felügyeleti szervéhez kell küldenie, amely továbbítja a hivatalos megrendelést az Instituto-hoz.

Annak ellenére, hogy Kuba kereskedelmének 80%-át a Szovjetunióval és szövetségeseivel bonyolítja, nagyon sok könyvet vásárolnak Angliából, Spanyolországból és más nyugat-európai országból, s mintegy 80-90 amerikai könyvtárral állnak cserekapcsolatban. A Havannai Egyetemi Könyvtár például számtalan referenszművet a Library of Congress-től kapott. Amint a kubai könyvtárak példája bizonyítja, a blokádnak nem sikerült az országot nemzetközileg elszigetelnie. A könyvtáraknak a világ csaknem 2000 könyvtárával van kapcsolatuk, a kubai könyvtárosok részt vesznek nemzetközi rendezvényeken pl. IFLA-konferenciákon.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Természetesen nem támogatja mindenki egyöntetűen a Castro-rezsimet, hiszen 2 és fél millió kubai Mexikóba, az Egyesült Államokba és más országokba emigrált. Autokratikus törekvései ellenére Fidel (ahogy a kubaiak nevezik) továbbra is a szigetország legnépszerűbb személyisége. Kuba nem követi a szovjet peresztrojkát, saját reformpolitikát dolgozott ki. A „javítás" (egy francia újságíró elnevezése szerint: Castrojka) célja a múlt gazdasági hibáinak felszámolása. Ez a reformfolyamat a könyvtárakra is kihat, meg kell próbálniuk a rendelkezésükre álló forrásokat minél hatékonyabban kihasználni. Egy másként gondolkodó könyvtáros véleménye szerint: a javítás mindössze ennyit jelent: Fidel arra kényszerít minket, hogy keményebben dolgozzunk a semmiért.

(Feimer Ágnes)

Központi szolgáltatások

91/190
IVALDI, Christina – SATTIN, Antonella – SCOGNAMIGLIO, Carla: Informazione bibliografica e tecnologie informatiche: la base dati SBL = Boll.Inf.-Assoc.Ital.Bibl. 30.a. 1990. 3/4.no. 201-207.p.

Bibliográfiai információ és információtechnológia: az SBL adatbázis

Gépi információkeresési rendszer; Központi katalógus -online

Az SBN (Servizio Bibliotecario Nazionale – Országos Könyvtári Szolgálat) rendszer már nem csak a résztvevő könyvtárak katalógusát teszi számítógépes hálózatán keresztül hozzáférhetővé egymás és a felhasználó számára, hanem egy önálló bibliográfiai adatbázist, az SBL-t (Sistema beni librari – könyvtári javak rendszer) is. Az alig három év alatt összegyűjtött kb. 850 ezer bibliográfiai rekord részben könyvtári, részben zenei anyagot tartalmaz. Ez utóbbi egy római és egy milánói zenetudományi intézmény zenei kézirat, illetve nyomtatvány-katalógusait jelenti, mintegy 240 ezer rekordot. A könyv-anyag az olasz nemzeti bibliográfia és a külföldi könyvek központi katalógusa (37 nyilvános állami könyvtár 1958-1980 közötti gyarapodása) alapján épült. Az adatbázis egyaránt szolgálja az SBN rendszeren belüli osztott katalogizálást és a bibliográfiai információszolgáltatást. Az olasz és a külföldi könyvanyag adatbázisa CD-ROM formában is hozzáférhető.

(Mohor Jenő)

Együttműködés

91/191
WOOD, Sally: Books for Romania: the Scottish appeal = Libr.Assoc.Rec. 92.vol. 1990. 12.no. 917-919.p.

Könyveket Romániának: a skót felhívás

Ajándék; Könyv; Támogatás -más országnak

A bukaresti egyetemi könyvtár nagy kárt szenvedett a forradalom idején. A televízió híradása nyomán az Edinburgh-i egyetemi könyvtár segélyakciót szervezett. A könyvtár vállalta a „Skót könyvek Romániának mozgalom" megszervezését a felhívás közzétételétől az adományok fogadásán, csoportosításán és csomagolásán át a szállítás megszervezéséig. Felhívásukban tudományos, orvosi és műszaki könyveket, valamint szakfolyóiratok öt évnél nem régebbi évfolyamait kérték a könyvtáraktól. Az egyetemi könyvtárak mellett a könyvkiadók is jelentős mennyiségű új anyaggal járultak hozzá az akcióhoz. A munkában önként jelentkező diákok segédkeznek. A mozgalom romániai összekötője egy romániai magyar lelkipásztor, Fazekas Sándor.

A könyveket négy egyetemi könyvtárnak – Bukarest, Kolozsvár, Marosvásárhely és Temesvár – szánták. A könyveket témájuk szerint csoportosítják, csomagolják, angol és román nyelvű feliratokkal látják el a dobozokat, és összeállítják az egyes könyvtárakba induló szállítmányokat. A könyvadományok csomagolásához egy vállalat ingyen dobozokat biztosít, de a költségek így is tetemesek, hiszen minden egyes teherautó eljuttatása Romániába 1200 fontba kerül. Az emberek pedig, akik bőkezűen adakoznak a romániai árvaházak körülményeinek javítására, erre a célra

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nem szívesen áldoznak. Eddig több szállítmányt juttattak el Romániába. Az igények figyelembevételével az akciót kiterjesztették a nyelvkönyvekre és oktatási anyagokra is. Skóciában két évre tervezték a mozgalmat, melynek eredményeként – reményeik szerint – sikerül a romániai egyetemi könyvtárak állományát a nyugati társintézmények színvonalára emelni.

(Pappné Farkas Klára)

91/192

FARDON, Chris – HUMPHREY, Jane: Negotiating new horizonts: the job exchange alternative; From Aldershot to the Antipodes: a job exchange in New Zealand = Libr.Assoc.Rec. 92.vol. 1990. 12.no. 921-922.p.

Könyvtárosok nemzetközi állás-csere lehetőségei és egy brit gyermekkönyvtáros új-zélandi tapasztalatai

Együttműködés -nemzetközi; Munkabér, alkalmazás

A cikk szerzője tanácsot szeretne adni azoknak a könyvtárosoknak, akik – csere alapon – egy bizonyos ideig külföldön szeretnének dolgozni. Tanácsai a következők: először is beszéld meg a dolgot a főnököddel, és kérd jóváhagyását. Érveid a következők lehetnek: külföldi munkavállalásod egyedülálló lehetőséget nyújt értékes tapasztalatok megszerzésére, ami bizonyosan hasznára válik majd a ti könyvtáratok munkájának is. A helyetted érkező külföldi kolléga friss, kívülálló szemlélete is serkentőleg hathat intézményetek működésére. A könyvtárnak pedig mindezért egy fillért sem kell fizetnie, ami főnököd érdemeit is növeli.

Ha sikerrel jártál, a következő lépésben fordulj a LIBEX-hez (Bureau for International Library Staff Exchange) vagy a LECT-hez (League for the Exchange of Commonwealth Teachers). A LIBEX jól működő nemzetközi könyvtárosközvetítő iroda. Ha írásban beadod a munkádra és életkörülményeidre vonatkozó adatokat, valamint információkat arról, hogy melyik országba, milyen típusú könyvtárba, milyen munkakörbe, mennyi időre szeretnél külföldre menni, a LIBEX ezt meghirdeti külföldi szakmai lapokban, és az érdeklődőknek megküldi jelentkezési lapod másolatát. Ha pedig te találsz számodra megfelelőnek tűnő álláshirdetést, neked is bővebb felvilágosítást nyújtanak feladójáról.

A LECT kevésbé ismert a könyvtárosok előtt, mert elsősorban tanárok közvetítését vállalja, de hasonló szakmák képviselői is bizalommal fordulhatnak hozzá. Nemcsak a megfelelő cserepartner megtalálásában segít, hanem az utazás megszervezésében, a vízum megszerzésében, a biztosítás elintézésében is.

Nem kell rögtön az első ajánlaton kapva-kapni! A megkeresett intézmények általában nem szokták mindjárt az első jelentkezőt tárt karokkal fogadni. Hasznosabb, ha a válaszokból rövid listát állítasz össze, és alapos mérlegelés után további információkat kérsz a választott könyvtártól.

Megtaláltad végre a megfelelő külföldi kollégát, akivel egy időre életet cserélsz? Ettől kezdve legfontosabb a rendszeres kapcsolattartás. Ajánlatos például megírni, hogy mennyibe kerül a kenyér, a tömegközlekedés, a telefon. Azt se titkold el, ha kedvenc háziállatod egy kígyó, „aki" otthon lesz, mikor partnered megérkezik lakásodba, vagy hogy a vendégszobában albérlőddel fog találkozni.

Ami a költségeket illeti, a külföldi munkavállalás nem éppen olcsó mulatság, de ha egy évnél több időt töltesz távol országodtól, kérhetsz adókedvezményt. Ezen kívül ajánlatos átlapozni az alapítványok címtárát is, mert lehetséges hogy van olyan, amelyik segítséget tud nyújtani utazásodhoz. Sőt, talán te leszel az első olyan könyvtáros, akit egy kereskedelmi cég fog támogatni.

Biztos, hogy attól fogva, hogy a külföldi munkavállalás először megfordult a fejedben, tele leszel gonddal. Mégis megéri – akinek része volt ebben a kalandban, nemigen panaszkodott még.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 211

Jogi szabályozás

91/193

CORNISH, Graham P.: The conflict between copyright and document supply: real or imagined? = IFLA J. 16.vol. 1990. 4.no. 414-421.p.

Res. francia, német és spanyol nyelven.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Valóságos vagy képzeletbeli a szerzői jog és a dokumentumszolgáltatás konfliktusa?

Dokumentumszolgáltatás; Szerzői jog

Sok vita folyik a dokumentumszolgáltatás erényeiről és hibáiról. A viták középpontjában az időszaki kiadványok cikkmásolatai állnak. Kevesebb szó esik könyvek hosszabb fejezeteinek másolásáról, mivel erre jóval csekélyebb az igény. A *szerzői jog birtoklói szerint* a dokumentumszolgáltatás számukra a következő hátrányokkal jár:

1. csökkenti a dokumentumeladások számát;
2. a szerzőt pénzbevételektől fosztja meg;
3. külön költség nélkül kibővíti a dokumentumhoz való hozzáférést;
4. kereskedelmi és ipari érdekeltségek számára nyereséges kutatások végrehajtását teszi lehetővé, s ennek bevételéből a szerző/kiadó nem részesül.

A szerzői jog birtokosainak álláspontja szerint ha a könyvtár be tud szerezni egy cikkmásolatot vagy egy műnek egy részét egy távoli forrásból, akkor nem veszi meg a dokumentumot. Azonban bebizonyosodott, hogy ez az állítás nem igaz. A könyvtárak számára az elsődleges a birtoklás. A dokumentumszolgáltatás nem pótolhatja a gyarapítást.

A 2. pontban megfogalmazott vád sem igazán meggyőző. A szerzőket általában egy összegben fizetik, vagy szerzői jogdíjat kapnak a kiadótól. A folyóiratcikkek szerzőit ritkán fizetik a cikkért, s ha mégis, az összeg igen csekély, és csupán a folyóirat példányszámától függ.

Ami a használattól függő díjazást illeti, az a kritika, amely szerint a kérő könyvtár vagy a használó külön díjazás nélkül jut hozzá a dokumentumokhoz, szintén nem állja meg a helyét. A dokumentumszolgáltatás igen költséges dolog. Egy vizsgálat szerint a könyvtárak 13%-ának külön költségvetése van könyvtárközi kölcsönzési célokra. A használatnak megfelelő díjazás ösvénye veszélyes útra vezet. Eszerint a folyóiratok csak olyan jól bevált és kipróbált anyagokat jelentetnének meg, amelyek széles körű használatra számíthatnak. Ez a fajta gazdasági cenzúra a kutatókat aggódással töltheti el.

Az érték szerinti díjazás (4. pont) váltotta ki a legélesebb vitát. A szerzői jog birtokosai azzal érvelnek, hogy a kereskedelmi és ipari szakkönyvtárak saját tevékenységükhöz használják fel a dokumentumokban fellelhető információkat, és így nagy bevételhez jutnak. Alapvetően az a gond, hogy a jogbirtoklók még nem tudták eldönteni: vajon a kompenzáció az előfizetés feltételezett csökkenésén vagy a külön jövedelemből való részesülésen alapuljon?

A *használó szemszögéből* alapvető a hozzáférés szabadsága. A dokumentumszolgáltatás fontos része az IFLA UAP (Kiadványok Egyetemes Hozzáférhetősége) programjának. A tudósok és a kutatók számára lehetőséget teremt intellektuális tevékenységük fejlesztésére, munkájuk tökéletesítésére. Ez a kiadók számára is előnyös, hiszen szükségük van kiadható művekre.

A CD-ROM-on tárolt adatok használata könnyen ellenőrizhető, ezért azt gondolhatnánk, a szerzői jog birtokosai az ellenőrzést a kezükben tartják és a díjazást is úgy állapítják meg, ahogy nekik tetszik. A műszaki fejlődés azonban újabb gondokkal jár. A telefaxon keresztül történő vagy a műholdas dokumentumszolgáltatás nem oldható meg a jelenleg érvényes törvényekkel. Mind a szerzői jog birtokosának mind a használónak tisztában kell lennie a törvényekkel kapcsolatos gazdasági és erkölcsi problémákkal. Egyébként a könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumszolgáltatás nem jelent veszélyt a szerzői jogra. A konfliktus inkább képzelt, mint valóságos.

(Kürti Lászlóné)

91/194

MACCORMICK, Paul – WILLIAMSON, Michael: Legal deposit and electronic publishing. Results of a survey = Alexandria. 2.vol. 1990. 3.no. 51-63.p.

A kötelespéldány-szolgáltatás lehetősége elektronikus publikáció esetében. Felmérés

Állománygyarapítás; Dokumentum -gépi információhordozón; Felmérés; Hozzáférhetőség; Kötelespéldány; Nemzeti könyvtár

1989 februárjában a nemzeti könyvtárak igazgatóinak konferenciája (Conference of Directors of National Libraries, CDNL) azzal a céllal küldött kérdőíveket az összes nemzeti könyvtárnak, hogy megtudja: hogyan történik az elektronikus

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

publikációk beszerzése és bibliográfiai számbavétele, valamint az ezekhez való hozzáférés. A lehetséges 112 könyvtár közül 46 válaszolt, s a válaszokból az derült ki, hogy kevés még az ilyen anyagokkal ténylegesen foglalkozó könyvtár, de számosan fontolgatják ezek beszerzését. A szerzők több komoly problémát vetnek fel, pl. a hozzáférés feltételei, a szerzői jog, a berendezések karbantartása. Újra kell definiálni a „kiadás" fogalmát. Rengeteg olyan információ van, amelyet a nemzeti könyvtárak nem szereznek be. Sürgősen létre kell hozni a kötelespéldányok új rendszerét, különösen az online publikációk vonatkozásában. Létre kell hozni egy munkacsoportot, amely a felmérés eredményének fényében megvizsgál egy sor, az elektronikus publikációkhoz kapcsolódó, főleg terminológiai kérdést.

(Autoref.)

Könyvtárosi hivatás

91/195

BUSCHMAN, John – CARBONE, Michael: A critical inquiry into librarianship: applications of the „new sociology of education" = Libr.Quart. 61.vol. 1991. 1.no. 15-40.p. Bibliogr. 78 tétel.

A könyvtárosi hivatás kritikai vizsgálata, az „új oktatásszociológia" tanulságai alapján

Könyvtárosi hivatás; Könyvtártudományi kutatás; Oktatásügy; Tájékoztatás szabadsága; Társadalmi követelmények

A könyvtárügyről szóló tanulmányok legtöbbje nem veszi figyelembe azt a társadalmi, politikai és gazdasági környezetet, amelyben a könyvtár mint intézmény működik, és amelyben könyvtárosok mint szakemberek dolgoznak. Létezik egy tudományterület, amely modellként szolgálhatna a könyvtárügy kritikai kutatására, ez pedig az ún. „új oktatásszociológia". Áttekintve az új oktatásszociológia releváns szempontjait, és a nyert ismereteket a könytárakban folyó jelenlegi kutatásokra és gyakorlatra alkalmazva a cikk megkisérel egy ilyen kutatást megalapozni és alkalmazni. Hangsúlyozza a könyvtárügy kapcsolatait az uralkodó politikai, társadalmi és gazdasági irányzatokkal.

(Autoref.)

91/196

WARNER, Alice Sizer: Librarians as money makers: the bottom line = Am.Libr. 21.vol. 1990. 10.no. 946-948.p. Bibliogr. 10 tétel.

A könyvtárosok mint vállalkozók

Tájékoztatási vállalkozás; Térítéses szolgáltatás

Mostanában egyre többet hallhatunk az elszámolási rendszert bevezető könyvtárakról (intrapreneurs) és az üzleti vállalkozásba kezdő könyvtárosokról (entrepreneurs). Az előbbiek három csoportba sorolhatók. Az elsőbe azok tartoznak, amelyek szolgáltatásaik költségeit csak saját intézményükön belül regisztrálják. Itt a könyvtár valójában nem foglalkozik a pénzzel magával – ez a gazdasági osztály dolga –, csupán elszámolja bizonyos típusú szolgáltatásait a megrendelő részleg terhére.

A második típusba azok a szolgáltató intézmények tartoznak, amelyek nemcsak elsődleges szolgáltatásaikat fizettetik meg ügyfeleikkel, hanem az azokhoz szükséges könyvtári munkát is. Egy ügyvédi irodában például a számlában külön tételként szerepelnek a könyvtárosok munkaórái, melyeket az adott kliens ügyére fordítottak.

A legkényesebb eset az, amikor a könyvtár maga kér pénzt felhasználóitól egyes szolgáltatásaiért. Ennek jogszerűségéről közel negyven éve folyik a vita, ennek ellenére ma már egyre több könyvtár követi ezt a gyakorlatot.

A másodikként említett, üzleti vállalkozást indító könyvtárosoknak nagyon pontosan tudniuk kell, hogy kinek mit akarnak eladni. Legjobb, ha speciális, célzott szolgáltatásra rendezkednek be. Egy Dániából áttelepült orvosi könyvtárosnő például kifejezetten az amerikai dán orvosok információs igényeit szándékszik kielégíteni. Ehhez minden adottsága megvan: a szakmai tudáson kívül beszél dánul és angolul, rendelkezik telefonnal, faxszal és telexszel. Ő lesz tehát klienseinek „amerikai szeme, füle, lába".

Valószínűleg több mint ezer információs vállalkozás működik ma az Egyesült Államokban és Kanadában. Legtöbbjük online információkere-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

séssel foglalkozik, mások könyvtárépítési tanácsadást, könyvtárgépesítést, közkönyvtári hálózatok szervezését, biblioterápia tanítását, hosszú távú tervek kidolgozását vállalják.

Ha valaki ilyen információs vállalkozó szeretne lenni, annak érdemes megfogadni a következő hét tanácsot:

1. Szeresd a pénzt. Beszélj róla és mielőbb hajtsd be a késlekedő megrendelőktől.
2. Állandóan üzletelj, és mindig erre gondolj.
3. Tanuld meg a lehető leggyorsabban felkutatni a megrendelőket, lehetőleg olyanokat, akik máskor is hozzád fordulnak majd megbízásaikkal.
4. Gyűjtsd a referenciákat. Megfelelő referenciával sokkal könnyebben kapsz megrendeléseket, mint anélkül.
5. Tanuld meg, hogyan magyarázhatod el a lehető legegyeszerűbben az általad nyújtott szolgáltatás lényegét.
6. Keresd a fizetőképes klienseket. Vigyázz, mert a legnagyobb cégek között is vannak olyanok, melyek késedelmesen fizetnek, ezért jobb, ha a megrendelés elfogadása előtt ellenőrzöd a kliens fizetőképességét.
7. Azt kell tudnod eladnod az embereknek, amit venni akarnak, nem azt, amiről te úgy gondolod, hogy szükségük van rá.

A jótanácsok ellenére a könyvtárosoknak csak igen kis részéből lesz üzletember. Úgy tűnik, az igazi könyvtárosokat elsősorban a minőségi munka érdekli, nem pedig a kuncsaftok felkutatása. A nyereségérdekelt információszolgáltatóknak jól kell egyensúlyozniuk e kettő között. Valószínűleg ez az egyik legnehezebb feladat munkájuk során.

(Fazokas Eszter)

91/197

HODGES, Julie E.: Stress in the library = Libr.Assoc.Rec. 92.vol. 1990. 10.no. 751-754.p. Bibliogr. 8 tétel.

Stressz a könyvtárban

Munkahelyi légkör; Munkapszichológia; Vezetés

Egy könyvtáros esetében a stressz megnyilvánulhat az olvasók és a kollégák iránti türelmetlenségben, a munkában való érdektelenségben. A munkatársakat ért stresszhatásoknak súlyos következményei lehetnek a könyvtár működésére nézve: nő az igazolatlan hiányzások száma, az idő előtti nyugdíjazások mértéke, észrevehetően csökken a munka hatékonysága.

A stressznek igen sokféle oka lehet. Elsősorban a túlhajtott munkát tartják annak, de legalább ennyire jelentős a kommunikáció és a pozitív visszacsatolás hiánya. A hirtelen változások – a gazdasági jellegűek, a technikai fejlődés által támasztott új követelmények és a politikai változások egyaránt – szintén okai lehetnek a stresszes állapotnak. A helyi önkormányzatban történő hatalomváltás például általában együtt jár a könyvtárakkal foglalkozó osztály átszervezésével. Ez jó ideig eltarthat, ami alatt egyre nő a feszültség az érintett könyvtárosokban. Az átszervezés a könyvtárat is elérheti, s nyomában a racionalizálás miatt sokszor kevesebb könyvtáros marad, mint ahány ténylegesen el tudja látni a feladatokat. Ez persze túlmunkához, és a tökéletlenül végzett munka kényelmetlen érzéséhez – azaz stresszhez vezet.

A használókkal való kapcsolat nehézségei szintén megnehezíthetik a könyvtárosok életét, hiszen majdnem mindegyiküknek volt már alkalma „nehéz olvasóval", hangoskodó, rendbontó fiatalokkal találkozni. Ezen kívül az esti és hétvégi ügyeletek sem tesznek igazán jót a családi életnek, és a rugalmas munkaidő hiánya is sok gondot okoz a kisgyermekes anyáknak.

A hetvenes évektől nem egyszer gazdasági korlátozó intézkedések sújtották a könyvtárakat, ami néha a térítésmentes szolgáltatások rovására ment. Ezt egy vérbeli könyvtáros szintén nem tudja könnyen megemészteni.

A középvezetők gyakran úgy érzik, hogy kihagyják őket olyan döntések meghozatalából, melyben tudásuk, tapasztalataik miatt pedig részt kellene venniük. Azt is gyakran panaszolják, hogy kapcsolatuk nem elég szoros közvetlen feletteseikkel, nem kapnak tőlük elegendő információt, határozott iránymutatást, és megfelelő támogatást. Fizetésük sem irigylésre méltó, előremenetelük nem túl gyors, gyakran küszködnek a munkaerőhiánnyal. Emiatt a megkérdezettek 60%-ának az utóbbi egy évben megfordult a fejében, hogy új állás után néz.

A kormány és a közvélemény nem becsüli eléggé a könyvtáros hivatást, ami ugyancsak frusztráló tényező, sőt sokakat a pálya elhagyására késztet. Nem könnyíti meg a helyzetet az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

önkormányzat bürokratikus működése sem. Ezt még tetézi, ha ráadásul a helyhatóság munkáját a kormányszervek alattomos politikai támadásai is gyengítik.

A köztudatban a könyvtár még mindig úgy él, mint elefántcsonttorony, melyben nyugodt, kényelmes munka folyik. A kutatások eredményei ennek inkább az ellenkezőjét igazolják, és arra intenek, hogy sokkal nagyobb figyelmet kellene fordítani a könyvtárak és könyvtárosok problémáira.

(Fazokas Eszter)

91/198

JAFFE, Martin: The road less traveled: an alternative to the bureaucratic model of librarianship = Wilson Libr.Bull. 65.vol. 1990. 4.no. 49-51.p.

Egy kevéssé járt út: a könyvtárosság bürokratikus modelljének alternatívája

Könyvtárosi hivatás; Modellálás; Munkaszervezet

Napjainkban a könyvtárakban kétféle vezetési-szervezési modell található: az egyik ösztönzi a könyvtárosok önálló szakmai fejlődését, a másik pedig akadályozza azt. Ernest Schuttenberg e két modellt szakmai (professzionális), ill. bürokratikus modellnek nevezi. A bürokratikus modell elsőrendű jellemzői: az ellenőrzésre épülő szervezeti rendszer, a meghatározott munkafolyamatokhoz, irányelvekhez való alkalmazkodás, a beosztási hierarchiára alapuló döntéshozatal, a főnök-beosztott kapcsolat. Ezzel szemben a szakmai modell kulcsszavai: új ismeretek felfedezése és alkalmazása, a céloknak megfelelő szolgáltatások nyújtása, s szakértelemre-gyakorlatra alapozott döntéshozatal.

Képzeljünk el egy lelkes, frissen végzett könyvtárost, aki szakmai karrierjét egy bürokratikus felépítésű közművelődési könyvtárban kezdi, és állománygyarapítással szeretne foglalkozni. Azt képzeli, hogy aktívan részt vehet majd a válogatásban, az állománygyarapítási normatívák kialakításában, olvasótalálkozókat szervezhet az igények kiderítésére, s hamarosan elnyerheti az idősebb szakemberek elismerését. Álmai azonban hamarosan szertefoszlanak, hiszen a tervezési-irányelvkialakítási feladatok a vezetők hatáskörébe tartoznak, a válogatást pedig már elismert, „vén" tárgyköri specialisták végzik. Amit neki is meg fognak engedni, az a havi gyarapodási listák összeállítása, esetleg az új könyvek kiállítása a reklámpolcokra. Ezért könyvtárosunk vagy feladja innovatív, a használók igényeinek kielégítésére irányuló ambícióit, vagy vezetésre szakosítja magát. A bürokratikus modellre jellemző a pszicológusoknak az a megállapítása, hogy ha az embereknek nincs alkalmuk a mindennapi életüket formáló eseményeket befolyásolni, akkor passzívak, letargikusak lesznek, s nem vállalják a felelősséget azokért a döntésekért, amelyeket nem ők hoztak.

A professzionális modellt egy kollegiális közösséghez lehet hasonlítani, ahol az intézményi és oktatási irányelveket és döntéseket azok hozzák meg, akiknek ténylegesen közük van a közvetlen szolgáltatásokhoz, tehát pl. tanárok, tanácsadók, könyvtárosok.

Ami a pálya fejlődési, előrelépési lehetőségeit illeti, a bürokratikus modellben ez az út lineáris, vagyis a kezdő könyvtárosnak egy ranglétrán kell végighaladnia, s ha eléri a létra csúcsát, akkor könyvtárigazgatóként is „végezheti". A professzionális modell jellemzője ezzel szemben az „állandó állapotú" (steady state) pályakép, amely egy speciális szakterület melletti, életre szóló elkötelezettséggel jár. Ilyenkor a könyvtáros nem ellenőrzi, hanem végzi az illető könyvtári munkafolyamatot, a kontrollt pedig a tapasztalt szakemberek által íratlanul kijelölt normák jelentik. Jellemzője továbbá a szakmai fejlődést biztosító állandó továbbképzés és a szakterületen belüli, illetve ahhoz kapcsolódó gyakori „hangsúlyváltás". A könyvtárvezető itt egy egyetemi tanszékvezetőhöz hasonlítható, aki inkább kolléga és szakmai lektor, mint a bürokratikus modell utasító-ellenőrző főnöke.

Igaz, hogy egy hatékony professzionális modellre való áttérés nem kevés bátorságot és elkötelezettséget kíván meg és konfliktusokkal jár, de szakmánknak az 1990-es évekbeli vitalitását csak ez biztosíthatja.

(Novák István)

Lásd még 263-264

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Oktatás és továbbképzés

91/199
PARIS, Marion: Why library schools fail: the reality behind library school closings = Libr.J. 115.vol. 1990. 16.no. 38-42.p. Bibliogr.

Miért szűnnek meg az amerikai könyvtáros iskolák?

Hatékonyság; Könyvtárosképző intézmény; Oktatásügy

Mi az oka annak, hogy amikor a könyvtárosi és információs szakmának új szerepek és feladatok kínálkoznak, 1978 óta egy sor egyetem felszámolja könyvtári tanszékét vagy intézetét? A magántermészetű nézetcserék mellett a szakirodalom keveset foglalkozott ezzel a problémával, de a megjelent publikációk meglehetősen pontosan diagnosztizálták az okokat (kishitűség, tehetetlenség a külső támogatások megszerzésében, csökkenő egyetemi finanszírozás, a könyvtári munkaerőpiac beszűkűlése, egyetempolitikai megfontolások, visszahuzódás az egyetemi megítélés elől).

A szerző négy, bezárás előtt álló könyvtáros iskolában végzett vizsgálódása során hat kérdést tett fel.

1. *Pénzügyi válság kérdőjelezte meg a könyvtárosképzést?* Bár jelentkeztek pénzügyi nehézségek, végső soron nem ezek miatt zárják be az iskolákat.

2. *Az egyetem vezetői tisztában vannak-e a könyvtáros iskola feladataival és programjával?* Mind a négy esetben meg lehetett állapítani, hogy a könyvtáros oktatók és az egyetemi vezetés között alapvetően hiányzott a kommunikáció és az egymás megértése. Személyes konfliktusok és ellenszenvek is meglepően nagy mértékben súlyosbították a helyzetet. Mintha a pénzügyi nehézségek csak ürügyül szolgáltak volna a régóta tervezett felszámolások végrehajtására. Hasonlóképpen az oktatási programok és tantervek kiértékelése is porhintésnek tűnik: az eredménytől valójában nem függ a bezárás, illetve a kritériumokat úgy állapítják meg, hogy az iskolák elmarasztalhatók legyenek.

3. *Szükségesnek látják-e az egyetemi vezetők a könyvtáros iskolát?* Egyetlen esetben sem volt pozitív a válasz erre a kérdésre. Úgy vélték, hogy az USA-ban van éppen elég képző intézet (pl. tanítóképző főiskola), amely pótolhatja a náluk felszámolásra kerülő tanszéket. A könyvtáros oktatók pedig nem voltak képesek meggyőzni vezetőiket arról, hogy a könyvtárosképzés fenntartandó, sőt fejlesztendő. A számítástechnikával, gazdasági élettel és információ-menedzsmenttel foglalkozó tanszékek pedig riválist látnak a könyvtárosságban.

4. *Megfelelt-e a könyvtáros iskolák színvonala az American Library Association követelményeinek?* A bezárásra ítélt könyvtáros iskolák hiába felelnek meg az ALA előírásainak, pláne, ha teljességgel elszigetelődnek az egyetemek szakmai és társadalmi életétől.

5. *Mérlegeltek-e az egyetem vezetői más alternatívát is, mint a könyvtáros iskola bezárását?* Szembekerülve a takarékoskodás kényszerével, egyszerűen fel sem merült bennük, hogy ne a könyvtárosképzést számolják fel.

6. *Van-e a közelben egy másik képző intézet, vagy olyan program, amely a tagállamon kívüli hallgatókat is tandíjkedvezménnyel fogadhatta volna?* A képzés költségeinek növekedésével sok hallgató erősen megfontolja, érdemes-e annyit áldozni egy olyan diplomáért, amely anyagilag oly keveset hoz a konyhára.

A túlélni akaró könyvtáros iskoláknak legalább négy dologra van szükségük: erős vezetés, alapos képzés, időszerű kutatási program és hivatástudat.

(Papp István)

91/200
HOGH, Horst – MARUNIAK, Peter: Ďalšie vzdelávanie knižničných pracovníkov = Čitatel'. 39.roč. 1990. 10.no. 352-353.p.

Könyvtárosok továbbképzése

Továbbképzés

Az új helyzetben a szlovák könyvtárosok továbbképzését is hozzá kell igazítani a nemzetközi programok és a nemzetközi szakmai szervezetek (UAP, a történeti gyűjteményekkel kapcsolatos munka programja, Unesco, IFLA stb.) céljaihoz és követelményeihez, illetve az általuk kínált lehetőségek (szakértők, előadók küldése,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rendezvényeiken való részvétel, tanulmányutak, alapítványi támogatások stb.) hasznosításához. Ez különösen a sajátos honi hiányosságok (rossz idegennyelvtudás, a korszerű technika elégtelen ismerete, rendszerszervezésben való járatlanság stb.) mielőbbi felszámolása érdekében kívánatos és fontos.

A továbbképzés egyéb aktuális témái: a szakmaváltás könyvtári segítésére való felkészítés, a könyvtári gazdaságtan elsajátítása, a könyvtári környezet tanulmányozásához szükséges ismeretek elterjesztése, pályaképvizsgálatok elősegítése. E tekintetben továbbra is szükséges a Matica slovenská, a képző intézmények és a nagyobb könyvtári központok együttes, koordinált munkája. A továbbképzési formáknak is változatosabbaknak kell lenniük; nagyobb teret kell biztosítani a levelező képzésnek, illetve a rá való beiskolázásnak, valamint az egyéni továbbképzés, az autodidakszis támogatásának.

Véget kell vetni a „továbbképzés a továbbképzésért" szemléletnek. A továbbképzés hozzon hasznot mind a munkahelynek, mind az egyénnek (pl. járjon béremeléssel). Ha az egyén megtapasztalja, hogy a több ismeret egyszersmind anyagi előnyt is jelent számára, bizonyára fizetni is hajlandó lesz a továbbképzési akciókban való részvételéért.

(Futala Tibor)

Lásd még 179

Egyesületek, konferenciák

91/201
ZONIN, A.S.: Demokratičeskoe dviženie bibliotekarej segodnâ = Sov.Bibliotekoved. 1990. 6.no. 34-37.p.

A könyvtárosok demokratikus mozgalma – napjainkban

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Érdekvédelem; Könyvtárosi hivatás

A Szovjetunióban az utóbbi időben számos könyvtáros egyesület és szövetség alakult. Ezek vagy területi vagy szakmai alapon szerveződnek. Közös céljuk a szakmai önkormányzat megvalósítása. Mindazonáltal ezek az alakulások nincsenek kedvező helyzetben, egyfelől a képlékeny társadalmi és gazdasági helyzet miatt, másfelől amiatt, hogy nem rendelkeznek demokratikus tapasztalatokkal, bár mindegyikük a demokrácia, a pluralizmus, a glasznoszty és a kollegialitás jegyében kíván tevékenykedni.

Célszerű volna, hogy ezek az új egyesületek és szövetségek valamiféle országos szervezetbe integrálódjanak. Korántsem avégett, hogy egy újabb központi „instancia" jöjjön létre. A központi tömörülésnek a koordinálás és a segítség volna az értelme és a célja.

Működése főként a jogszabályok kezdeményezésére, a tudományos szakvéleményezésre, a könyvtáros szakma szociális jogainak és gazdasági érdekeinek védelmére, a tájékoztató tevékenységre és a külföldi kapcsolatok kiépítésére és tartására terjedne ki.

Az országos szervezet föderatív alapon működne, s ennek megfelelően a neve is ezt tükrözné (a Szovjetunió Könyvtáros Egyesületeinek és Szövetségeinek Föderációja). Az önkéntesen vállalt tagságot az országos szervezet nem kötné semmiféle szintbeli, szabályzati elvárásokhoz.

Egyébként az országos szervezet létrehozására már több egyesülettől-szövetségtől érkezett javaslat, s néhány alapszabályi tervezet is készült. A következő lépésként az „eszme" és gyakorlati megvalósításának módja vitatandó meg, remélhetőleg igenlő eredménnyel.

(Futala Tibor)

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

91/202
LINE, Joyce: National libraries around the world 1988-1989. A review of the literature = Alexandria. 2.vol. 1990. 1.no. 1-27.p. Bibliogr. 97 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A nemzeti könyvtárak világszerte, 1988-1989. Szakirodalmi szemle

Nemzeti könyvtár; Szakirodalmi szemle [forma]

A felmérés a szakirodalom – főleg az egyes nemzeti könyvtárak évi jelentései – alapján először témacsoportok szerint foglalja össze az illető könyvtárak 1988-89-es tevékenységét: Új épületek és átépítések (Dánia, Franciaország, Indonézia, Japán); Jogi szabályozás; Állományépítési politika (Ausztrália, Egyesült Királyság); Kötelespéldány (Finnország, Norvégia); Katalógusok és bibliográfiák (Ausztrália, Ausztria, Kína, Franciaország, Kenya, Hollandia, Nigéria, Spanyolország, Egyesült Királyság, Skócia, Egyesült Államok); Állományvédelem (Franciaország, Indonézia, Jamaica, Málta, Svédország, Egyesült Királyság, Egyesült Államok). Ezután az egyes országok szerepelnek betűrendben, köztük Magyarország is.

91/203
STEPHENS, Andy: Financial management practices in national libraries = Alexandria. 2.vol. 1990. 2.no. 1-25.p.

Hogyan gazdálkodnak a nemzeti könyvtárak?

Felmérés; Gazdálkodás -könyvtárban; Nemzeti könyvtár; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Támogatás -pénzügyi -társadalmi; Térítéses szolgáltatás

A nemzeti könyvtárak igazgatóinak konferenciája (Conference of Directors of National Libraries) 1989-ben felmérést végzett a nemzeti könyvtárak pénzgazdálkodási gyakorlatáról. A cél a jelenlegi irányzatok és gyakorlatok feltérképezése és dokumentálása volt, hogy segítséget nyújthassanak a kollégák pénzügyekkel kapcsolatos problémáinak a megoldásához. A következő területeket vizsgálták: a nemzeti könyvtárak finanszírozása, pénzgazdálkodási információs rendszerek, térítéses szolgáltatások, költségvisszatérülés és teljesítményértékelés. A felmérésből kiderült, hogy a nemzeti könyvtárak fő anyagi támogatói továbbra is a központi kormányzatok, és a finanszírozás általános képe meglehetősen sötét. A válaszolók többsége azt jelezte, hogy mind egyéni használóknak, mind könyvtáraknak nyújt térítéses szolgáltatásokat, bár a részletes eredmények azt mutatták, hogy néhány nemzeti könyvtárban a pénzgazdálkodási infrastruktúra – kereskedelmi vonatkozásban – kevésbé volt fejlett, mint ahogy azt ezek a jelzések sugallták.

(Autoref.)

91/204
LINE, Maurice B.: Do we need national libraries, and if so what sort? An assessment in the light of and analysis of national library and information needs = Alexandria. 2.vol. 1990. 2.no. 27-38.p.

Szükség van-e nemzeti könyvtárakra, és ha igen, milyenekre? Áttekintés a szükségletek elemzése alapján

Igény; Nemzeti könyvtár

Nem szabad azt hinni, hogy minden országnak szüksége van egy nemzeti könyvtárra, vagy hogy a létező nemzeti könyvtáraknak a tradicionális irányokban kell fejlődniük. Mindenekelőtt fel kell mérni és elemezni kell azokat a könyvtári és információs szükségleteket, amelyeket nemzeti szinten kell kielégíteni, és azokat az alternatív lehetőségeket is, amelyekkel ezek az igények kielégíthetők. Az alternatívák széles körűek, s csak néhány feltételezi ezek közül egy nemzeti könyvtár meglétét, mások más könyvtárakra, ill. kereskedelmi intézményekre épülnek. A választást több tényező befolyásolja, különösen az ország mérete és fejlettségi szintje, és a választás során több irányelvet kell érvényesíteni, de a döntő szempont a relatív költséghatékonyság kell hogy legyen. Nincs semmilyen olyan funkció, amely kizárólagosan nemzeti könyvtárat követel, bár sok esetben ez a legjobb megoldás.

(Autoref.)

91/205
SMITH, Robert: National libraries project on CD-ROM = El.Libr. 8.vol. 1990. 6.no. 412-414.p.

Nemzeti könyvtárak CD-ROM projektjei

CD-ROM; Nemzeti bibliográfia; Nemzeti könyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1989-ben Nagy-Britannia, Franciaország és az NSZK együttműködve adta ki nemzeti bibliográfiáját CD-ROM-on, kompatibilis formában. Az együttműködés sikere nyomán felmerült a gondolat: a programot ki kellene terjeszteni a többi európai országra is. Az Európai Közösségek Bizottsága (Commission of the European Communities, CEC) ebben az időben dolgozta ki akciótervét az európai könyvtárak számára (Action Plan for Libraries), amelynek első feladatköre (action level one) a géppel olvasható nemzeti bibliográfiákra vonatkozik, s így összhangban van a nemzeti könyvtárak CD-ROM projektjeinek európai szintű egybehangolásával. Miután a CEC vállalta a program irányítását és finanszírozását a kezdeti, „definíciós" szakaszban, kiválasztották a résztvevőket: Egyesült Királyság – British Library, London; Franciaország – Bibliothèque Nationale, Párizs; NSZK – Deutsche Bibliothek, Frankfurt; Hollandia – Royal Library, Hága; Dánia – Royal Library, Koppenhága; Portugália – Biblioteca Nacional, Lisszabon; Olaszország – Biblioteca Nazionale, Firenze.

A projektet ezután kilenc részprogramra bontották, és a vezetést és finanszírozást ettől kezdve a British Library vette át. A részprogramok a következők:

1. A CD-ROM-on lévő bibliográfiai adatok visszakeresési interfészével szembeni elvárások definíciója. Felelős: Royal Library, Koppenhága.
2. A A különféle MARC formátumok konverziójának eszközei. Felelős: Deutsche Bibliothek, Frankfurt.
3. Egy alapvető európai karakterkészlet megtervezése. Felelős: Biblioteca Nazionale, Firenze.
4. Többnyelvű használói interfész. Felelős: Bibliothèque Nationale, Paris.
5. Online kapcsolatok biztosítása CD-ROM-ról. Felelős: British Library, London.
6. A CD-ROM bekapcsolása a helyi rendszerekbe. Felelős: British Library, London.
7. Közös menü-interfész az eltérő CD-ROM-okhoz. Felelős: British Library, London.
8. Új kísérleti CD-ROM-ok (pl. szakbibliográfiák) előállítása. Felelős: Royal Library, Hága.
9. Terjesztési mechanizmusok/marketing egyezmények. Felelős: Deutsche Bibliothek, Frankfurt.

Az 1990 januárjától 1991-ig tartó projekttől kétféle típusú végterméket várnak: tanulmányokat-jelentéseket és prototípus szoftvereket.

(Novák István)

91/206

FREYRE, Elisabeth: Le CD-ROM de la BN et le projet européen = Bull.Bibl.Fr. 35.tom. 1990. 3.no. 230-232.p.

Res. angol nyelven

A Bibliothèque nationale (Paris) CD-ROM bibliográfiája és az európai nemzeti könyvtárak CD-ROM projektje

CD-ROM; Együttműködés -nemzetközi; Nemzeti bibliográfia; Nemzeti könyvtár

1988-ban a Bibliothèque natonale a British Library-vel együttműködésben kiadta első CD-ROM lemezét. A „Bibliothèque nationale française depuis 1975 sur CD-ROM" című lemez 450 ezer rekordot tartalmaz, és háromhavonta adják ki. Egy Online nevű igen hatékony, sok hozzáférési pontot biztosító szoftverrel működik. Európai szinten, hét nemzeti könyvtár egy konzorcium létrehozását határozta el azzal a céllal, hogy tanulmányozza a különféle bibliográfiákhoz való könnyű és kényelmes hozzáférést, a hatékonyabb katalogizálást, és egy közös módszert alakítson ki a CD-ROM-on rögzített bibliográfiai információk keresésére.

(Autoref.)

91/207

ANTONSSON, Birgit: The Royal Library – national library of Sweden = Alexandria. 2.vol. 1990. 2.no. 39-49.p.

A Királyi Könyvtár – Svédország nemzeti könyvtára

Feladatkör; Központi szolgáltatások; Nemzeti könyvtár

A svéd nemzeti könyvtár – a stockholmi Királyi Könyvtár – tekintélyes múltat mondhat magának: 1661-ben történt alapításakor kötelespéldány-jogot is kapott. 1878-ban költözött mai épü-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

letébe, amely azonban mára korszerűtlenné vált és kicsi lett. A könyvtár munkájának elismeréseképpen a kormány mintegy negyedmillió koronát szavazott meg rekonstrukcióra és bővítésre.

Nemzeti könyvtári jellege még erősebb hangsúlyt kapott, amikor a Tudományos és Műszaki Információs Bizottság, mely addig a tájékoztatásügyet kézbentartotta, feloszlott, és feladatainak jelentős részét a Királyi Könyvtár kapta meg. A könyvtárügy szervezésére koordináló testület létesült a nemzeti könyvtáron belül: a Könyvtártervezés és Koordináció Országos Hivatala (BIBSAM), mely főleg a tudományos könyvtárak közötti együttműködés fejlesztését tűzte ki célul. Közreműködik a könyvtári szabványosításban, a statisztikai adatgyűjtésben, konferenciákat és továbbképzéseket szervez, és kapcsolatot tart fenn a nemzetközi szervezetekkel (IFLA, FID stb.).

A nagymúltú kötelespéldány-rendelet jóvoltából mára a retrospektív nemzeti bibliográfia is elkészült, a nemzeti információs rendszer, a LIBRIS pedig szó szerint naprakész. Ez a könyvkereskedelemmel való kiváló együttműködésnek köszönhető: az előzetes bibliográfiai adatok már a kiadói tervek alapján bekerülnek az adatbázisba, a könyv beérkezte után 24 órával pedig már a végleges rekord váltja ezt fel. A LIBRIS 1988 óta működik és nemcsak a svéd nemzeti bibliográfiát (1976-tól) tartalmazza, hanem a kormányzati kiadványok (1983-tól) és a külföldi kiadványok központi katalógusának (1970-től) adatbázisát, valamint a skandináv országok központi katalógusát is. A rendszerbe eddig 30 könyvtár kapcsolódott be, további 400 pedig online kapcsolattal rendelkezik. A használatot egy PC-alapú menüvezérelt interfész könnyíti meg. A LIBRISnek további fontos szerep fog jutni a könyvtárak katalógusának retrospektív konverziójában, ami országos szinten egyelőre nincs koordinálva.

A Királyi Könyvtár a nemzeti dokumentumkincs megőrzéséért is sokat tesz: a papíriparral együttműködve kutatja a romló papír tömeges megmentésének lehetőségét, és kísérleteket folytat hosszú élettartamú papír gyártása érdekében is. A kormány decentralizált munkahelyteremtő programjának megfelelően az állományvédelmi laboratóriumi munkákat egy északsvédországi városban végeztetik, ahol a bányászati tevékenység az elmúlt néhány évben erősen visszaesett.

(Kaposváriné Dányi Éva)

91/208

HÄKLI, Esko: Helsinki University Library – the national library of Finland = Alexandria. 2.vol. 1990. 1.no. 29-39.p.

A helsinki egyetemi könyvtár – Finnország nemzeti könyvtára

Egyetemi könyvtár; Nemzeti könyvtár

A 350 éves fennállását 1990-ben ünneplő Helsinki Egyetem Könyvtára az egyetem keretén belül, de önállóan gazdálkodó intézményként működik és tölti be a nemzeti könyvtári funkciót Finnországban, egyben a művészetek és humán tudományok országos szakkönyvtára. Státusa a hagyomány alapján alakult ki, a most készülő Helsinki Egyetemi Törvény első ízben fogja jogszabályba rögzíteni az Egyetemi Könyvtár helyét a finn könyvtári rendszerben.

A könyvtár természetesen gyűjti a finn patriotika irodalmat, ezenkívül néhány egyedülálló történeti gyűjteménye is van, pl. az 1827-1917 között nyomtatott oroszországi kiadványok kötelespéldányaiból álló gyűjtemény, vagy a világhírű térképgyűjtemény, mely a térképészet történetét kutató szakemberek körében közismert.

A finn nemzeti könyvtár mindössze egyetlen kötelespéldányt kap a nyomdák termékeiből, ezért azt semmiképp sem kölcsönözheti. Nemrég elkezdett kölcsönözhető példányokat is gyűjteni, hogy óvja az archív példányokat, de a könyvtárközi kölcsönzéseket más könyvtárakhoz kell irányítania. Ehhez a tevékenységhez a tervek szerint az online katalógusok országos hálózata fog segítséget nyújtani. A szolgáltatások körét a zenei részleggel fogják bővíteni, ahol az 1981 óta kötelespéldányként kapott hangfelvételeket lehet majd meghallgatni. A könyvtár állományvédelem szempontjából a mikrofilmezésre rendezkedett be, így a legkeresettebb finn könyveket és az értékes orosz könyvgyűjteményt szélesebb körben hozzáférhetővé tudja tenni. Mikkeliben korszerű mikrofilm-laboratóriumot készülnek üzembehelyezni.

Finnországban már megvalósult a MARC-alapú, közös katalogizáló rendszer, ami a nemzeti szabványosítás magas fokát feltételezi. A nemzeti könyvtár két másik kötelespéldány-jogú könyvtárral és a Könyvtárellátóval közösen hozza létre

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a nemzeti bibliográfiai adatbázist és terjeszti a gépi rekordokat a könyvtárak körében. Felelős a nemzeti tárgyszórendszer karbantartásáért és elterjesztéséért, és Finnországnak az UNESCO ISDS-programjában való részvételéért. A nemzeti bibliográfia havi nyomtatott füzetein és éves kumulációján kívül kiadja a Finn Történettudományi Bibliográfiát. 1972 óta működteti az online hozzáférésű FINUC-S nevű adatbázist, mely a finn könyvtárakban található folyóiratok központi katalógusa, ezenkívül gondozza az északi államok központi folyóiratkatalógusát is. Nagy vállalkozása a finn retrospektív nemzeti bibliográfia (1488-1827) és az Ural-vidékre vonatkozó irodalom bibliográfiájának (1917-1987) létrehozása.

A katalogizálási és bibliográfiai munkát 1972, ill. 1977 óta számítógéppel végzik, de csak 1989-ben helyezték üzembe a VTLS nevű integrált könyvtári rendszert a Helsinki Egyetemi Könyvtárban. Azonban a tervek szerint valamennyi egyetemi könyvtár és más nagykönyvtárak is ezt a rendszert fogják alkalmazni, és ezeket országos rendszerré fogják összekapcsolni (LINNEA).

Egyetemi és nemzeti könyvtár szimbiózisából a könyvtár számára előnyök is, de főképp hátrányok származnak, javuló szolgáltatásai révén azonban egyre erősebb hatást képes gyakorolni Finnország könyvtári helyzetére.

(Kaposváriné Dányi Éva)

91/209

RUGAAS, Bendik: Developing a new national library in Norway = Alexandria. 2.vol. 1990. 1.no. 41-49.p.

Új nemzeti könyvtár kiépítése Norvégiában

Fejlesztési terv; Feladatkör; Könyvtártelepítés; Nemzeti könyvtár

A nemzeti könyvtár működésének kulcskérdése a kötelespéldány-szolgáltatás megfelelő jogi szabályozása. Napjainkban minden országnak felül kell bírálnia az erre vonatkozó jogszabályt, mert ma már nem lehet figyelmen kívül hagyni a nem papír hordozón megjelenő információt, mely ugyanolyan fontos része egy nemzet kulturális örökségének, mint a csak papíron ránk maradt tudás. A dokumentumok mennyiségének felduzzadása miatt pedig újra kell gondolni a válogatás szempontjait és a megőrzés módját. Az sem biztos, hogy az egész feladatnak egyetlen intézmény kell, hogy eleget tegyen.

Norvégiában a nyolcvanas évek végén elérkezettnek látták az időt, hogy az 1939 óta változatlan kötelespéldány-rendeletet újraalkossák. Emellett felmerült annak az igénye, hogy a hagyományosan nemzeti könyvtári funkciót betöltő Osloi Nemzeti Könyvtárat fokozatosan tehermentesítsék, és egy új, önálló nemzeti könyvtárat létesítsenek az északi Mo i Rana városban. Mivel a kis iparvárosban még nem áll rendelkezésre megfelelően képzett munkaerő és a kutatómunkának sincs még hagyománya, a terv végrehajtásának első lépcsőjében a fölöspéldány-központot, egy mikrofilm-laboratóriumot és folyóiratraktárat költöztetnek oda, és a régi cédulakatalógus konverzióját kezdik meg. Második lépésként oda kerül a kötelespéldány-elosztás, az archív példányok raktára, az ISBN és ISSN iroda és a nemzeti ISDS központ, a nemzetközi csere, a könyvkötő és restaurátor műhely és az „új médiák" laboratóriuma. Végül majd átköltözik a nemzeti bibliográfia, és a Kormányzati Kiadványok Bibliográfiájának szerkesztősége is, a Norvég Központi Katalógus, a Kutatási Tervek adatbázisa és a hang- és vizuális dokumentumok kötelespéldányainak fogadóállomása.

Az első kötelespéldány-rendelet elfogadásának 50. évfordulóján, 1989-ben írták alá az új norvég törvényt a kötelespéldányokról. Ebben bennefoglaltatik, hogy valamennyi publikált dokumentumot, legyen az nyomtatott, sugárzott, vagy elektronikus úton terjesztett, meg kell őrizni a jövőnek. A nyomtatott dokumentumokból hét, az audiovizuális dokumentumokból kettő példányt kell beszolgáltatni, a sugárzott műsoroknak pedig egy leírt példányát őrzi a nemzeti könyvtár.

Eközben kirajzolódtak a közeljövő problematikus pontjai: az információtechnológia és a személyzet megfelelő képzésének kérdése, s ami ezeket is meghatározza: az anyagi források megléte és a politikai döntések iránya. Ezeknek és a norvég könyvtári rendszer egészének vizsgálatával, valamint ajánlások készítésével két bizottságot is megbízott a kormány 1990 folyamán, amely munkálatok eredményeit más országok is alapul vehetik új könyvtárpolitikájuk kialakításánál.

(Kaposváriné Dányi Éva)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

91/210
SCOTT, Peter: The National Library of New Zealand = Alexandria. 2.vol. 1990. 3.no. 39-48.p.

Az új-zélandi Nemzeti Könyvtár

Feladatkör; Nemzeti könyvtár

Új-Zéland könyvtárügyét meghatározza, hogy népességének kb. 15%-át a még törzsi szerveződésben élő őslakos maori nép alkotja, melynek könyvtári szükséglete erősen eltér az Európából csak az utóbbi 150 évben bevándorolt többség igényeitől. A könyvtárügy vezető intézménye a Nemzeti Könyvtár, melynek magját Alexander Turnbull magángyűjteménye alkotja. Az Új-Zélanddal és a csendes-óceáni régióval foglalkozó gyűjtemény 1918-ban került állami tulajdonba. A század közepe táján megalakult a Vidéki Könyvtári Szolgálat és az Iskolai Könyvtári Szolgálat, majd a központi szolgáltatások iránt mutatkozó igény életre hívta a Nemzeti Könyvtári Szolgálatot. Az 1966-ban létrejött Nemzeti Könyvtár központi koordináló szerepet vállalt magára, de ma már arra törekszik, hogy a helyi könyvtárak minél nagyobb önállóságra tegyenek szert.

A nyolcvanas években új szakasz kezdődött a könyvtár életében: beköltözött új épületébe, és kikerült az Oktatási Minisztérium fennhatósága alól – önálló minisztériumot kapott, ezáltal közvetlenül a kormánynak felelős. A pénzügyi támogatás és a személyzet csökkentése hatékonyabb munkára ösztönözte, és szolgáltatásait így is bővíteni tudta. Kiemelt feladatának tartja a nemzeti dokumentumkincs megőrzése és a történelem kutatása által a nemzeti identitástudat fejlesztését, és a dokumentumokhoz való egyenlő hozzáférés biztosítását valamennyi állampolgárnak. Ennek ma már csak úgy tud eleget tenni, ha szolgáltatásait a helyi könyvtárak működésének támogatására összpontosítja.

Szolgáltatásai: a pusztuló történeti források megőrzése és mikrofilmezése; könyvtárközi kölcsönzés és másolatszolgáltatás; nemzeti bibliográfia és referáló-indexelő szolgáltatás (Index New-Zealand), mely 1984 óta online kereshető és mikrofilmlapon is megrendelhető. Az árképzés lehetővé teszi, hogy a könyvtár az információpiacon növekvő befolyásra tehessen szert. Feladata még, hogy a kormányt könyvtárpolitikai kérdésekben tanácsokkal lássa el, valamint hogy a kis közművelődési könyvtárakat bibliográfiai rekordokkal és egyéb módon támogassa – ebben a munkában különös súlyt helyez a maori közösségi könyvtárakra, latba vetve befolyását a helyi önkormányzatokra. A gépi adatbázisok fejlett rendszerét tartja fenn: az Új-Zélandi Bibliográfiai Hálózat (New Zealand Bibliographic Network) központi monográfia-katalógusként működik és lehetőséget ad a könyvtárközi kérések automatizált kezelésére; a FIND nevű adatbázis pedig a folyóirat-állományokat tartja nyilván.

A jövő tervei között szerepel, hogy a könyvtár növelje a történeti forrásokhoz való hozzáférés lehetőségét bibliográfiai feltárás és másolatszolgáltatás útján. Segíteni kell meghatározni a viszonyt a maori kulturális örökséget birtokló könyvtárak és a törzs között, fejleszteni kell az adatbázisokat. Mindezt a felhasználók igényeinek maximális figyelembevételével, hiszen ha a szolgáltatás minősége a közösség számára nem éri meg a ráfordításokat, ez kérdésessé teszi a könyvtár jövendő létét.

(Kaposváriné Dányi Éva)

Egyetemi és felsőoktatási könyvtárak

91/211
PIERDET, Christian: Bibliothèque universitaire et cooperation régionale = Bull.Bibl.Fr. 35.tom. 1990. 2.no. 96-98.p.

Res. angol nyelven.

Egyetemi könyvtárak és regionális együttműködés

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -regionális

Franciaországban a könyvtárközi kölcsönzésnek már akkor is megvolt a maga jól bevált gyakorlata, amikor a nyolcvanas években a kulturális minisztérium könyvtári igazgatósága ezt a tevékenységet komolyan felkarolta. Ösztönözte a könyvtárak regionális együttműködését. A két minisztérium – a kulturális és az oktatási – különválása után az egyetemi könyvtárak úgy érezhették, hogy ez a kooperáció csak a közkönyvtá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rakra vonatkozik. Szerencsére ezt a kettősséget a mindennapok gyakorlata túlhaladta. A szerző, aki egyetemi könyvtáros, e téren szerzett öt éves tapasztalatairól számol be.

Franche megyében a közművelődési könyvtárosok munkadokumentumot készítettek a regionális együttműködésről. Való igaz, hogy az egyetemi könyvtárak másfajta feladatot látnak el, mint a közkönyvtárak, de egy ilyen szervezetben való részvétel az ő munkájukat is könnyíti. A Franche megyei Besancon egyetemi könyvtára sokrétű állománnyal rendelkezik, központi katalógusa a periodikák vonatkozásában is része a nemzeti központi katalógusnak. Ebből következik, hogy a széles körű regionális együttműködésből nem maradhat ki, különösen fontosak bibliográfiai szolgáltatásai.

A Franche megyei regionális együttműködési egyesület segítséget nyújt az egyetemnek a régi könyvek és dokumentumok restaurálásában, mert annak költségvetése ezt a munkát teljes egészében nem tudná fedezni. A könyvtárak összefogásából született az interregionális restauráló központ, amely a hatósugarába tartozó könyvtárakat szolgálja. Még mindig olcsóbb ennek költségeihez hozzájárulni, mint saját műhelyt fenntartani.

Szakmai kérdésekben a könyvtárosok mindig is együttműködtek. A besanconi regionális együttműködési központ a dijonival egyetemben a Francia Könyvtáros Egyesület helyi szervezeteként működik. Továbbképzési és képzési lehetőséget biztosít a könyvtárosok számára. Például az egyetemi könyvtár gyakorlati idejüket töltő könyvtárosokat foglalkoztat, akik így a gyakorlatban is elsajátíthatják a minimális ismereteket.

Ugyancsak az együttműködés keretében az egyetemen rövidesen bevezetik a dokumentációs szolgáltatásokat, ezért megkezdték a könyvtártechnikusok képzését. A képzésnek ez a formája azért is fontos, mert az állam csak felsőfokú képesítést nyújt.

A közhasznú információs szolgálat az a terület, amely az egyetemi könyvtárat kevésbé érinti, de anyagának kölcsönzésével, referensz szolgálatával igyekszik a közkönyvtárakat segíteni, annál is inkább, mert az információk eljutnak a környék fiatal olvasóihoz is, az egyetem posztgraduális hallgatóihoz.

Mindebből következik, hogy az együttműködés az egyetemi könyvtáraknak legalább olyan fontos, mint a közkönyvtáraknak.

(Gyimót Ágnes)

Lásd még 176, 208, 258

Közművelődési könyvtárak

91/212

WILLIAMS, Patrick: How should the public library respond to public demand? = Libr.J. 115.vol. 1990. 17.no. 54-56.p.

Hogyan elégítse ki a közművelődési könyvtár az olvasók igényeit

Igény; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások

Régi és eldönthetetlennek tűnő kérdés: a közművelődési könyvtár azt adja-e használóinak, amit ők akarnak, vagy azt, amit akarniok kellene. Pedig van rá megoldás, ha abból indulunk ki, hogy hogyan elégíti ki az amerikai társadalom a javak és a szolgáltatások iránti keresletet.

Különbséget kell tenni azon javak és szolgáltatások között, amelyeket a közönség óhajt és egyben szüksége is van rájuk, s azok között, amelyeket ugyan óhajt, de valójában nincs rájuk szüksége. S hogy mi tartozik az első kategóriába, az hiányuk romboló következményeiből állapítható meg.

Az óhajoknak nincs felső határuk, a szükségletek viszont behatárolhatók és praktikus jellegűek.

Amerikában a magánszektor egyaránt érintett a szükségletek és az óhajok kielégítésében. A nyilvános szektor csak akkor foglalkozik áruk és szolgáltatások nyújtásával, ha a magánszektorra való hagyatkozás nemkívánatos következményekkel jár; ebből a szempontból csak azok az áruk és szolgáltatások jöhetnek számításba, amelyek egyaránt kívánatosak és szükségesek, s amelyekről a magánszektor nem tud vagy nem megfelelőképpen tud gondoskodni.

A nyilvános szektor nem elégíthet ki olyan óhajokat, amelyek nem szükségletek. A pénzeszközök korlátozottsága még azt sem engedi meg, hogy minden szükségletet kielégítsen. A közösségtől beszedett adóból csak azt szabad finanszírozni, aminek hiánya hátrányosan érinti a társadalmat; egyébként a magánszektor is részt vehet a szükségletek kielégítésében. Sőt: a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyilvános szektor kizárólag azokat a szükségleteket lássa el árukkal és szolgáltatásokkal, amelyek kielégítésére a magánszektor képtelen, hiszen a rendelkezésre álló erőforrások végesek.

A fenti megfontolások alapján lehet válaszolni azokra a kérdésekre, amelyek a közművelődési könyvtár által nyújtott, igénytelen szórakozást szolgáló könyvekre vagy manapság a Flashdance-típusú vagy akciófilm-videokazetták szolgáltatására vonatkoznak.

A könyvtárak nem szolgáltathatják egyszerűen azt, amit az emberek kívánnak: ez azt jelentené, hogy egy kisebbség (a könyvtárhasználók) érdekeinek vetik alá a közpénzek felhasználását. Ezért a könyvtárosoknak mindenekelőtt ki kell alakítaniuk az óhajokat és a szükségleteket illető álláspontjukat, továbbá azt, hogy ezeket kiknek és milyen feltételek mellett kell kielégíteniök.

(Papp István)

91/213
RUŽEKOVÁ, Elena: Ako d'alej? = Čitatel'. 39.roč. 1990. 11.no. 390-391.p.

Csehszlovákia: hogyan tovább a közművelődési könyvtárakkal?

Közművelődési könyvtár

Szlovákiában folyik a csehszlovák könyvtári törvény (53/1959.sz.) felülvizsgálata. A cél: új, nemzeti törvény kimunkálása. A régi törvényt e felülvizsgálat során mind koncepciójában (irányítási, tartalmi és szervezeti következetlenségek), mind végrehajtását illetően sok kritika éri.

Ahhoz, hogy a majdani nemzeti törvény megfelelhessen az integrálandó könyvtár- és tájékoztatásügy stratégiai követelményeinek és céljainak, a következő problémákat kell megoldani:

Az irányításban integrálni kell a könyvtári és tájékoztatási rendszert, a könyvtárügyön belül a szakmai követelményeknek megfelelően kell megoldani az integrációt, a kooperációt és a koordinációt, erős regionális könyvtári-tájékoztatási központokat kell kialakítani, amelyek szerves kapcsolatban állnak az egyes szakkönyvtári hálózatokkal és központjaikkal, miközben a rendszer fenntartását és irányítását a decentralizált irányítással és önkormányzati felhatalmazásokkal is összhangba kell hozni.

Tartalmi vonatkozásban rendezni kell a könyv- és folyóiratkiadással való kapcsolatokat, át kell értékelni és a társadalom szükségleteinek megfelelően módosítani a könyvtárak állománystruktúráját, korszerűsíteni kell a könyvtárak tájékoztatási apparátusát és központi katalógusokat kell szervezni, meg kell oldani az állományépítés és védelem kérdéseit, javítani kell a szolgáltatások tartalmát. Mindennek összefogásaként ki kell építeni az integrált könyvtári-tájékoztatási rendszert a legkorszerűbb technika igénybevételével.

A szervezet terén az a fő feladat, hogy az országos és a regionális szint között optimális munkamegosztás és együttműködés épüljön ki, s ennek eredményeként Szlovákia egész területén kiegyensúlyozott könyvtári és szakirodalmi információs ellátás valósuljon meg.

A könyvtár- és tájékoztatásügynek érdeke, hogy létjogosultságát, céljait minél szélesebb társadalmi környezetben hangoztassa, ui. az igazgatás decentralizálása és az önkormányzati jogosítványok erősödése következtében fennáll a veszély: az új államigazgatási és önkormányzati apparátus tájékozatlansága folytán nem kívánatos fejlemények, súlyos visszaesések is előfordulhatnak a könyvtári-tájékoztatási rendszer helyzetében.

(Futala Tibor)

91/214
ADAMS, Cris: A moving experience = Libr.J. 115.vol. 1990. 21.no. 91-92.p.

Egy könyvtárköltözés tapasztalatai

Költözés; Közművelődési könyvtár

Hobbs város (New Mexico) közművelődési könyvtárának kétszeri költöztetési tapasztalatait ismerteti az igazgató. A könyvtárépület bővítése miatt a 81 ezer kötetes állományt, a technikai felszereléseket és a munkahelyeket átmenetileg át kellett telepíteni egy négy nagy teremből álló raktárba, majd egy év múlva vissza. Mivel a könyvtár szolgáltatásait csak a legrövidebb ideig akarták szüneteltetni, a ki- és visszaköltözés minden mozzanatát gondosan megtervezték. A szolgál-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tatások fenntartása miatt időtakarékos megoldásokat kellett keresni, a munkában részt vevő személyzet biztonsága érdekében pedig a költözés optimális technikai feltételeit igyekeztek biztosítani. Az állomány csomagolása ütemterv szerint történt, először a kevésbé használt állományrészek (folyóiratok régebbi évfolyamai, újságok stb.) kerültek dobozokba. A munka során minimálisra csökkentették a teli dobozok mozgatását, a tervek szerint feliratozták a dobozokat, rajzokon jelölték mindennek az átmeneti, majd pedig a végleges helyét. A négy raktárterem szerint színcsíkokkal jelölt dobozokat a megfelelő helyre irányították. Az állomány fordított sorrendben csomagolták, megkönnyítve ezáltal a kipakolást. Mivel a bővítés során kétszeresére növekedett a férőhely, a gyarapodás várható alakulása szerint biztosították a tartalék helyet. A Dewey-számok sorrendjét nem sikerült mindig megőrizni, mert a csomagolás során az átlagostól eltérő méretű könyveket külön kezelték. Egy szellemes ötletnek köszönhetően viszonylag kevés ilyen esetre volt szükség. Költözés előtt felkérték az olvasókat, hogy kölcsönözzenek „szívességből" ezen könyvek közül. Ennek ellenére elkerülhetetlen volt a polcellenőrzés.

Annak érdekében, hogy a minimálisra csökkenthessék a zárási időt, az állomány elhelyezése és a kölcsönzőhely kialakítása után azonnal megkezdték a szolgáltatásokat, és csak ezt követte a munkahelyek kialakítása. A költözési terv elkészítésénél arra is gondoltak, hogy a nyitás utáni időszak várható nagy forgalmát enyhítsék, ezért a könyveket hosszabb határidővel kölcsönözték, és az első két hetet „késedelmi díj mentes időszakká" nyilvánították. Ez a módszer be is vált az ideiglenes helyre való költözésnél, de a visszaköltözéskor csődöt mondott az elképzelés, ugyanis az emberi tényezőt kifelejtették a számításokból. Mindenki kíváncsi volt az újjászületett könyvtárra, és ezért háromszorosára növekedett a forgalom.

(Pappné Farkas Klára)

91/215
SIEGL, Elke A.: Zur notwendigen Strukturreform der Öffentlichen Bibliotheken in der ehem. DDR = Bibliotheksdienst. 24.Jg. 1990. 10.no. 1365-1369.p. Bibliogr.

A szervezeti átalakítás szükségessége az egykori NDK közművelődési könyvtáraiban

GÜNNEL, Peter: Gleiche Grundaufgaben – verschiedene Organisationsformen kommunaler Öffentlicher Bibliotheken in Deutschland = Bibliotheksdienst. 24.Jg. 1990. 11.no. 1577-1583.p. Bibliogr.

A volt NDK és NSZK közművelődési könyvtárainak alapvető feladatai azonosak, csak szervezeti formájuk tér el. – Válasz Elke Siegl cikkére

Fejlesztési terv; Könyvtári hálózat; Közművelődési könyvtár

Kemény kérdés: hogyan illeszkedjék a volt NDK közkönyvtárainak évtizedek alatt kiépített szervezete egyrészt az új közigazgatási keretekhez, másrészt az NSZK-ban kiépült könyvtárügyhöz? A kérdésről 1990. júniusában nyilatkozatot tett közzé a berlini Könyvtárügyi Központ (Zentralinstitut für Bibliothekswesen, ZIB) „A közkönyvtárak alkalmazkodása az NDK változó közigazgatási szervezetéhez" címmel; ezt a két egykori német állam könyvtárosainak kollegiális eszmecserei előzték meg és követték. Most élesebb és türelmetlenebb hang szólt bele a vitába: Elke A. Siegl asszony egy tartományi művelődési minisztériumból kultúrpolitikai szinten nyilatkozott, s elmarasztalta a Könyvtárügyi Központ állásfoglalását.

Elke A. Siegl szerint a Központ lényegében meg akarja őrizni az NDK korábbi könyvtári szervezeteit, pedig azok az új közigazgatási rendszerrel aligha hozhatók összhangba. Pl. a könyvtárak ellátásáért a tervezet a tartományokat és a köztársaságot is felelőssé kívánja tenni, ami ellentmond a tartományok kulturális önállóságának és a települések önkormányzati elvének. A két állam egyesülési okmányának 35. pontja leszögezi, hogy az NDK-ban eddig központilag működő kulturális intézmények a tartományok vagy az egyes települések gondozásába kerülnek, ennek megfelelően az ellátás tartományi-, ill. mindenekelőtt települési szinten történhet. Ezzel szemben a Könyvtárügyi Központ a régi hierarchikus szintek fenntartását javasolja (regionális feladatkörű fő- ill. központi könyvtárak járási és nagyközségi szinten, ellátási és módszertani feladatokkal). Az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

NSZK könyvtárügyében ilyen hierarchia nincsen, a módszertani feladatokat a tartományok által működtetett szakmai ellátóhivatalok végzik el.

Siegl asszony más téren is vitázik a Könyvtárügyi Központ felfogásával. Úgy véli, irreálisan bizakodnak a könyvtárfenntartás jogi szabályozásában és a tervszámokban. Valójában azonban az önkormányzatokat csak tartományi törvényekkel lehetne kötelezni a könyvtár fenntartására, ennek azonban csak akkor lenne értelme, ha költségvetési jogszabályok támasztanák alá. Egyetlen tartományban sincs könyvtári törvény. A Könyvtárügyi Központ által javasolt tervszámok (alapellátásként 2,5-3 könyvtári egység/lakos) kitűzése: kalandorság. Még a könyvtári ellátásban kiemelkedő Schleswig-Holstein tartomány is alatta marad ennek.

A volt NDK-beli könyvtárosok jobban tennék – írja Siegl asszony – ha a megfizethetetlen hierarchia konzerválása helyett (ami mögött valószínűleg személyes pozicióérdekek állnak) az olvasók jobb ellátása érdekében minden területen revízió alá vennék a korábbi könyvtárügyüket: a szervezetet a helyi önkormányzat önállóságára építenék, az állományt tartalmilag átvizsgálnák, a tervszámokat ennek megfelelően revideálnák, s alkalmazkodnának az eddigi 7 ezer helyett 80 ezer címet biztosító új könyvtári ellátási rendszerhez.

\+ + +

A cikkre a megtámadott Könyvtárügyi Intézetből Peter Günnel válaszolt.

A volt NDK könyvtárosai – írja – két út között választhattak: vagy rezignált passzivitással megtagadják eddigi munkájukat és annak minden eredményét, vagy együtt gondolkodva keresik a továbbvezető utat, nem zárva ki azoknak a sajátosságoknak a megőrzését sem, amiket változatlanul értéknek tartanak. A Központ munkatársai az utóbbi utat választották, abban a meggyőződésben, hogy eddigi munkájukat nem a programnyilatkozatok minősítik, hanem a segítség, amit a könyvtárak a gyerekeknek és felnőtteknek tanulmányaikhoz és munkájukhoz nyújtottak, a világkultúra értékei, melyet a lehetőségekhez képest közvetíteni tudtak. Az NSZK-beli kollégák is arra bíztatták őket, hogy az eddigiek kritikus átgondolása mellett ne tekintsék az NSZK könyvtárügyét kizárólagos mércének.

Siegl asszony cikke indokolatlanul kéri számon a vitatott állásfoglalástól az alkalmazkodást egy olyan rendhez, mely annak összeállításakor még ki sem alakult határozottan. Másrészt „az olvasók jobb ellátásáért való munkálkodást" hiányolja, jóllehet a Könyvtárügyi Központ tervei éppen ezt szolgálják. A kérdés ui. nem az, hogy ki legyen a könyvtárak elsődleges fenntartója – a helyi fenntartásnak nincsenek alternatívái – hanem az, hogy hogyan lehet a helyi önkormányzatokat megnyerni a több településre is kiterjedő, hatékony könyvtári ellátási egyesülések létrehozására. Az NDK körzeti (központi) könyvtárai professzionálisan vezetett központjukkal és több kis falura kiterjedő kölcsönzőállomásaikkal ezt a kérdést sikeresen megoldották. A járási könyvtárak ugyancsak eredményesen látták el a környező településeket olyan irodalommal, melynek helyi beszerzése ott nem lett volna gazdaságos; olvasóik 20-25%-át a saját településükön kívül lakók tették ki. Ez a feladat természetesen nagyobb mennyiségű állományt is követel.

A fenti ellátási formák más országokban is működnek. A volt NDK könyvtárosainak most olyan szervezeti formát kell találniuk, mely a helyi önállóságot nem sértve hatékony kooperációval megvalósítja az állampolgárok jó könyvtári ellátását. Ez volt a Központ javaslatainak a lényege.

A területi ellátási társulások nem sértik a helyi önállóságot, erre bizonyíték a Német Könyvtárszövetség 1989-es programja, mely a több községre kiterjedő (bibliobuszos és letétes) körzeti ellátást szorgalmazza. Természetesen még számos más kooperatív ellátási rendszer is elképzelhető, ezeket alaposan mérlegelni kell. A könyvtári ellátás szervezeti formái függetlenek a közvetített tartalomtól: mindenütt kialakulhatnak jó vagy rossz szervezetek, és arra kell számítani, hogy Németország egyes tartományaiban másmás rendszer fog működni.

Végezetül Peter Günnel vitába száll Siegl-nek azzal a kijelentésével is, mely „kalandorságnak" minősíti a Központ ellátottsági tervszámait (2,5-3 állományegység/lakos). Miért lenne ez illuzió, mikor Dániában már most is 7,2, Svédországban 5,9 állományegység jut egy lakosra?

(Katsányi Sándor)

Lásd még 175, 223, 263

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tudományos és szakkönyvtárak

91/216
AMAN, Mohammed M. – HELAL, Ahmed H. – TOCATLIAN, Jacques: The new Bibliotheca Alexandriana = Alexandria. 2.vol. 1990. 3.no. 1-10.p. Bibliogr.

Az új Alexandriai Könyvtár

Lásd még: 91/037

Általános tudományos könyvtár; Együttműködés -nemzetközi; Építési terv; Feladatkör; Nagykönyvtár

Az új Alexandriai Könyvtárat Alexandria városában tervezik felépíteni, ahol az ősi alexandriai könyvtár működött. A tervpályázatot a norvég Snohetta Arkitektur Landskap vállalat nyerte meg. Az épületnek a tenger felé lejtő köralakú homlokzatot terveztek, amely részben a földbe süllyed – ez a nap ősi egyiptomi ábrázolása. Az Unesco nemzetközi felhívást tett közzé az épület, a gyűjtemények és a gépesítés költségeinek fedezésére és egy nemzetközi könyvtáros iskola létrehozására. A projekt összköltségét 160 millió dollárra becsülik. A könyvtár hét részlegből áll majd: Általános szolgáltatások, Technikai kiegészítő szolgáltatások, Kulturális tevékenységek, Könyvtár, Szakgyűjtemények, Feldolgozás, Nemzetközi könyvtáros iskola és Konferencia központ.

(Autoref.)

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

91/217
Towards the new Germany – Children's librarianship and reading promotion in the Federal Republic = Int.Rev.Child.Lit.Libr. 5.vol. 1990. 2.no. 127-140.p.

Az új Németország felé – gyermekkönyvtárosság és olvasáspropaganda a Szövetségi Köztársaságban. (2 cikk)

Gyermekkönyvtár; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Olvasásra nevelés

A közölt cikkek a szerzőknek egy konferencián (Conference on Anglo-German Children's Literature, London, 1990. márc. 14) elhangzott előadásai alapján készültek. Az első a gyermekek könyvtári ellátásának legújabb NSZK-beli modelljeit és ezek könyvtárosképzési vonatkozásait tárgyalja. Azt a problémát emeli ki, hogy nem sikerült biztosítani a könyvtárosok oktatáselméleti képzettségét, és vezetési hiányosságok is vannak. A második cikk azzal foglalkozik, hogy az olvasást hogyan lehet szerzők bevonásával motiválni, továbbá milyen problémák és lehetőségek várhatók az olvasás fejlesztése terén a német újraegyesítés következtében.

(Autoref.)

Iskolai könyvtárak

91/218
HOEBBEL, Niels: 20 Jahre Schulbibliothek. Der Anfang ist gemacht! = Schulbibl.Aktuell. 1990. 4.no. 232-241.p.

Az iskolai könyvtár húsz éve. (Mi történt Klaus Doderer 1970-es felmérése óta?)

Iskolai könyvtár; Könyvtármodell

Húsz éve jelent meg Hamburgban Klaus Doderer könyve „A korszerű iskolai könyvtár" címmel, ezt tekinthetjük a modern iskolai könyvtárügy kezdetének az NSZK-ban. Azóta e téren számos részeredményt könyvelhetünk el, mégsem beszélhetünk az iskolai könyvtárügy teljes körű kiépüléséről.

1. Jóllehet az egyes tartományok e témakörben számos javaslatot, követelményt, ajánlást tettek közzé, máig sincs egységes követelményrendszer. Az iskolai könyvtárak ott a legfejlettebbek, ahol a környezeti feltételek kedvezőek: megfelelő az oktatáspolitikai légkör, az iskolai könyvtárak a kultuszminisztérium, az iskolafenn-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tartók és a közkönyvtárak készséges támogatását élvezik.

2. Az iskolai könyvtárak fejlesztése nem maradhat az egyes települések ügye, ezért a tartományok kultuszminisztériumai helyesen jártak el, mikor tartományi előadót neveztek ki e feladat gondozására.

3. Bár nem kell túlbecsülnünk a tantervek hatását, mégis örvendetes, hogy sok tartományban bekerült az anyanyelvi tantervekbe a könyvtár használata. Más tantárgyak tanterveiben viszont nem szerepel az iskolai könyvtár, bizonyára azért, mert a tantervkészítők ismereteiből és tapasztalataiból is hiányzott.

4. Néhány tartomány iskolaépítési irányelveiben szerepel a könyvtár, sok helyen azonban az irányelvek vagy egyáltalán nem is említik meg, vagy csak rendkívül szűkös alapterülettel. Mindez igen hátrányosan befolyásolja a könyvtári terek kialakulását. Gyökeres változást csak a kötelező alapterületi előírások jelentenének.

5. A kisebb közkönyvtárak munkájának összehangolását, szakmai segítését, fejlődésük előmozdítását az ún. állami szakmai ellátóhivatalok végzik. Közülük néhány megbízást kapott az iskolai könyvtárak kifejlesztésének támogatására is, de az új feladathoz nem kapták meg a szükséges létszámfejlesztést, ezért a meghatalmazás ellenére sem várható el, hogy az iskolai könyvtárakkal intenzíven foglalkozzanak.

6. Néhány tartományban állandó munkacsoport foglalkozik az iskolai könyvtárügy kérdéseivel, gyakran elvi állásfoglalások kidolgozásával is. Rajna-Pfalzban ez a bizottság sorozati formában segédanyagokat ad ki, máshol nincs rendszeres publikáció.

7. Megoldatlan a könyvtárosképzés ügye. A jövendő pedagógusok még mindig iskolai könyvtári ismeretek nélkül hagyják el a képző intézményeket, bár előrelépés, hogy egyes pedagógustovábbképző intézmények e tárgyban tanfolyamokat szerveznek. A könyvtárosképzés felől tekintve sem jobb a helyzet: a stuttgarti kivételével egyetlen könyvtárosi főiskola sem készít fel kifejezetten az iskolai munkára. Reményre jogosít viszont, hogy a Könyvtárosok Egyesülete javaslatot tett: vegyék fel az NSZK hivatalos foglalkozási jegyzékébe a „diplomás iskolai könyvtáros" kategóriát is. Ez talán módosítja a szakmai képzés rendszerét is.

8. Egyes tartományok pedagógustovábbképző intézetei hasznos segédanyagokat adtak ki, melyek az iskolai könyvtár felépítésével és használatával, az egyes dokumentumtípusok hasznosításával foglalkoznak.

9. Néhány tartomány kultuszminisztériuma kérdőíves felmérés útján tájékozódott az iskolai könyvtárak helyzetéről. A vizsgálatok nyomán több hasznos intézkedés is született.

10. A legfontosabb kérdés: a személyi ellátottság. A kultuszminisztériumok egyike sem vállalja egyedül a szükséges létszámfejlesztést. Talán megoldást jelentene a Könyvtáros Egyesület javaslata: közös erőből történő létszámfejlesztés és fenntartás. Ha mindkét partner komolyan keresi a megoldást, a közös személyzeti fenntartás járható úttá válik. Az eddigi készségnyilatkozatok sajnos nem bíztatók.

Összegezve: az NSZK iskolai könyvtárügyének gyakorlati helyzetét túlnyomórészt a negatívumok jellemzik: elégtelen a személyzet, a helyiség, az állománygyarapítási keret, valamint hiányoznak a központi szolgáltatások. Ennek ellenére a jövő kilátásai nem kedvezőtlenek. A modern iskolai könyvtár elválaszthatatlan része a korszerű, demokratikus oktatási rendszernek, ezt egyetlen számottevő oktatáspolitikai csoportosulás sem vonja kétségbe. A két német állam egyesülése pedig – ha pénzügyi nehézségeket okoz is – alapjaiban reményre jogosít: soha nem volt Németországnak nagyobb szüksége jó iskolai könyvtárakra, mint most.

(Katsányi Sándor)

91/219

OSEI-BONSU, Moses: Secondary school libraries in Ghana: an evaluation study = Int.Rev.Child.Lit.Libr. 5.vol. 1990. 2.no. 87-105.p. Bibliogr. 12 tétel.

Középiskolai könyvtárak Ghánában: értékelő tanulmány

Felmérés; Középiskolai könyvtár

A cikk egy értékelő felmérés eredményeit közli, amelynek során 58 ghánai középiskolai könyvtárat vizsgáltak meg a következő szempontokból: infrastruktúra, állomány, anyagi erőforrások, szervezet, a szolgáltatások használata és hatása a tanulási folyamatra. A felmérésből az derül ki, hogy ezen könyvtárak működése elégtelen, és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nem tudják szolgálni az oktatás megnövekedett igényeit. Ennek okai elsősorban a pénzhiány, a rossz szervezés, és a képzetlen munkaerő. A szerző a tanulmány végén kilencpontos ajánlást ad közre a helyzet megjavítása érdekében, amelyek közül a legfontosabb egy országos politika kidolgozása a középiskolai könyvtárak számára.

(Autoref. alapján)

Egyéb könyvtárak és tájékoztatási intézmények

91/220

MODIGH, Brigitta: Library activities at the workplace = IFLA J. 16.vol. 1990. 4.no. 440-446.p.

Res. francia, német és spanyol nyelven.

Munkahelyi közművelődési könyvtárak. (Európai helyzetkép.)

Szakszervezeti könyvtár; Üzemi műszaki könyvtár

A szerző az IFLA közművelődési könyvtári szekciójának megbízásából számos országban tanulmányozta a munkahelyi könyvtárakat. Már az előzetes kérdőíves felmérésből kiderült, hogy alapjában kétféle munkahelyi könyvtár különböztethető meg: közművelődési könyvtárak által működtetett és szakszervezetek által működtetett könyvtárak. Az első típus a skandináv országokra, különösen Svédországra jellemző, a második pedig Kelet-Európára és Franciaországra.

A *svéd modell* alapja a közkönyvtár, de együttműködést tételez fel a szakszervezetek és a vállalatok között. Az üzemi könyvtárral ellentétben a munkahelyi könyvtár célcsoportja az összes alkalmazott, a cél pedig a dogozók kikapcsolódásának-szórakozásának, ill. ingyenes oktatásának, kulturális támogatásának a biztosítása. Ideológiai alapja a kormány azon kulturális célkitűzésének felel meg, amely szerint „kulturális politikát kell kifejleszteni az elhanyagolt csoportok életvitelének és szükségleteinek megfelelően". Ami a szolgáltatási gyakorlatot illeti, néhány helyhatósági körzetben a közkönyvtár személyzete hetente-kéthetente kiszállítja a könyveket a munkahelyekre, és elvégzi a könyvek kikölcsönzését. Más könyvtárak operációs központként működnek, amelyek a munkahelyi könyvképviselőknek adják át a könyveket, ill. nyújtanak módszertani segítséget. Jelenleg Svédország 248 helyhatósági körzetéből 170-ben működik munkahelyi könyvtár, számuk kb. 1000-re tehető. A munkahelyi könyvtárak anyagi támogatásának méltányos részét a közkönyvtáraknak kell állniuk, de 1975/76 óta kormányzati támogatás is létezik. Ezen kívül szükség van az illető vállalatok részleges támogatására is, mert a szegényebb helyhatósági körzetek enélkül képtelenek ellátni ezt a feladatot.

Az *NSZK-ban* történelmi hagyományai vannak a munkahelyi könyvtáraknak. A Második Világháború után gombamódra szaporodtak, s számuk 1950-re elérte a 2500-at – ez 16-szor annyi, mint amennyi ma működik. E könyvtárak nemcsak a dolgozóknak, hanem családtagjaiknak is rendelkezésére állnak. Az alkalmazottak 40-70%-a használja őket. A magán és a közületi szektor közötti éles különbség miatt itt a közkönyvtárak nem tudnak belépni a kereskedelmi vállalatok életébe, így a munkahelyi könyvtárak működtetéséért a vállalat felelős, amely a dolgozóinak járó szociális juttatások egyikének tekinti a könyvtárat.

Franciaországban a munkahelyi könyvtárakat munkahelyi bizottságok működtetik, amelyek között szakszervezeti képviselők is vannak. A könyvtárak a szakszervezetek és a munkáltatók közötti tárgyalások nyomán jönnek létre, és használatuk itt is a dolgozóknak biztosított szociális juttatások egyike. A dolgozóknak a kultúrához való jogát a munkahelyen egy 1985-ös jogszabály szabályozza. Több kísérlet is történt a munkahelyi és a közkönyvtárak közötti együttműködés javítására. Az együttműködésnek különféle típusai jöttek létre. Grenoble-ben pl. a városi könyvtár 14 munkahelyi könyvtárat lát el buszok segítségével, Grivors-ban pedig 27 vállalat részesül ilyen autóbuszos könyvszolgáltatásban. Massy-ban regionális és országos szintű együttműködés folyik az országos könyvközpont útján.

(Novák István)

91/221

BISBROUCK, Marie-Françoise: La médiathèque de la Cité des sciences et de l'industrie = Bull.Bibl.Fr. 35.tom. 1990. 2.no. 136-149.p.

Res. angol nyelven.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Tudomány és Ipar Városának (Párizs) multimédia könyvtára

Lásd még: KDSZ 88/1012, 90/700

Eszköztár; Információtechnológia; Közművelődési könyvtár

A Médiathèque de la Villette, amely 1986 márciusában nyitotta meg kapuit a nagyközönség számára, kiegészítő és együttműködési kapcsolatokat létesített a Tudomány és Technika Városával (Cité des sciences et de l'industrie) és annak kiállítási területeivel. Célja a tudomány, a technika és az ipar eredményeinek népszerűsítése a laikus nagyközönség köreiben. A cikk ismerteti a médiatár vezetését, szervezetét, állományát és látogatóit, részletesen bemutatva a gyermekrészleget, a szakosított részleget és a Louis Braille termet, közkinccsé téve ennek a nyilvános, kereskedelmi és ipari létesítménynek a jellemzőit és reményeit.

(Autoref.)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

91/222
JONAS, Gisela – JONZECK, Marianne: Bestandserneuerung ... durch Titel aus der westdeutschen Buchproduktion der Jahre 1986 bis 1990 = Bibliothekar. 44.Jg. 1990. 11.no. 642-646.p.

Az állomány megújítása a volt NDK közművelődési könyvtáraiban az 1986-1990 közötti nyugatnémet könyvtermés címei révén. Az EKZ és a ZIB közös programja

Állománygyarapítás; Állománygyarapítási tanácsadó

A volt NDK közkönyvtáraiban becslések szerint az állomány 20-30%-a teljesen elavult a tartalom, a felfogás ill. az adatok túlhaladottsága miatt, ezért évi 7-8 millió új dokumentumra lenne szükség. Az NSZK művelődési minisztériuma mellett működő német-német könyvtári szakértői bizottság 90 millió DM segély biztosítását javasolta erre a célra, ez kb. 3,3 millió egység beszerzését teszi lehetővé. Ehhez járulnak a szponzorok, az NSZK-beli közkönyvtárak és magánszemélyek könyvadományai. (Az utóbbiak „A polgárok könyvet küldenek a német partnerkönyvtáraknak" mozgalom keretében, melyet Gerhard Rauchwetter müncheni író kezdeményezett.)

Az NSZK könyvtárellátó vállalata (Einkaufszentrale für öffentliche Bibliotheken, EKZ) segítséget nyújt a megfelelő könyvek kiválasztásához. 1990 elején a berlini Könyvtárügyi Központtal (Zentralinstitut für Bibliothekswesen, ZIB) együtt ajánló listát állított össze, mely 500 azonnal megrendelhető címet tartalmazott az 1987-89 évi könyvtermésből. Készül egy nagyobb retrospektív ajánló címjegyzék is az NDK közkönyvtárainak állományuk felújításához. Ez az 1986-90-es évek terméséből fog kiválasztani 4 ezer címet (3 ezer ismeretközlő, 600 szépirodalom, 400 gyermekirodalom). A jegyzéket, mely terv szerint 1991 második negyedében fog megjelenni, az NDK közkönyvtárai ingyen megkapják. Tervezett címe: „Retrospektive Titelauswahl für Bestände öffentlicher Bibliotheken in der DDR." Kiadója: Einkaufzentrale für Öffentliche Bibliotheken GmbH.

(Katsányi Sándor)

91/223
HENDERSON, Martha Vines – HEYSER, Richard G.: Identifying a professional core collection for the librarian of the small- to medium-sized public library = Public Libr.Q. 10.vol. 1990. 3.no. 15-28.p.

Szakmai alapművek kiválasztása a könyvtáros számára kis és közepes méretű közművelődési könyvtárakban

Ajánló bibliográfia [forma]; Állománygyarapítási tanácsadó; Könyvtártudományi szakirodalom; Közművelődési könyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szerzők a szakirodalom áttekintése és egy kérdőíves felmérés segítségével közepes méretű közkönyvtárak könyvtárosai számára egy alapvető szakmai szakirodalmi gyűjteményt kívántak összeállítani. A cikk végén három szakcsoportban (vezetés, olvasószolgálat és feldolgozó munka) sorolják fe a címeket, „ajánlott" és „erősen ajánlott" megjegyzésekkel ellátva.

(Autoref.)

91/224
VARFOLOMEEVA, S.I.: Prodaža literatury v biblioteke = Naučn.Teh.Bibl.SSSR. 1990. 10.no. 26-27.p.

Dokumentumok eladása a könyvtárakban – a duplumokból és a gyűjtőkörileg idegen művekből

Kivont anyag eladása

A petrozavodszki egyetemi könyvtár állományában is számos olyan duplum, gyűjtőkörbe nem tartozó kiadvány halmozódott fel, amelyen nem lehetett „túladni" a könyvtárközi csere keretében. Ezzel párhuzamosan e könyvtárban is fojtogató volt a raktári helyhiány.

Egy 1988. évi kulturális miniszteri utasítás a könyvtárak számára lehetővé tette, hogy a szükségtelen állományegységektől eladás útján szabaduljanak meg. A petrozavodszki egyetemi könyvtár élt ezzel a lehetőséggel. Az eladásig vezető út állomásai a következők voltak: rektori instrukció kiadása az akció szabályozására, a kiválogatás és értékelés (árazással egybekötve) könyvtárosok és egyetemi szakelőadók részvételével, az akció reklámozása (hirdetmények kifüggesztésével, az akció meghirdetésével az egyetemi és a köztársasági sajtóban), az állományegységek leírása az állományból és „eladható" pecsétnyomással való ellátása, az eladók kijelölése – élükön a csereosztály vezetőjével.

1989-ben három kiárusítást szerveztek, mégpedig tematikusat (történelem-irodalomtudomány, szépirodalom, orvostudomány). A kínálat összesen 5829 könyvtári egységből állt, amelyből 3816 egységet sikerült eladni, összesen 2066 rubel értékben. (Egy-egy akción belül a kiárusítás második napjától fogva árcsökkenések érvényesültek.) A befolyt összeg 60%-a állománygyarapítási célokat szolgált, 40%-ából az akcióban résztvevőket premizálták. A társadalmi visszhang pozitív volt, s ezért a könyvtár tovább folytatja kiárusítási akcióit.

(Futala Tibor)

Állományvédelem

91/225
McINTYRE, John E.: Disaster control planning: a national concern? = Alexandria. 2.vol. 1990. 2.no. 51-59.p. Bibliogr.

A könyvtárak felkészülése az elemi károk elhárítására, országos méretekben

Állományvédelem; Elemi károk; Koordináció -belföldi

A könyvtárakat különféle elemi katasztrófák veszélyeztetik – legnagyobb ellenség a tűz és a víz. A firenzei nemzeti könyvtár katasztrófája és annak felismerése, hogy a megelőzés és a gyors reakció sokat tehet a kár elkerüléséért ill. minimalizálásáért, fokozta az érdeklődést a helyi szintű katasztrófakezelő tervek iránt. A skót nemzeti könyvtár, miután 1983-ban elkészítette saját katasztrófakezelő tervét, egy projektet finanszírozott egy országos terv elkészítésére. Ennek eredményeként 1985-ben egy tervezési kézikönyvet adtak ki. A British Library és a walesi nemzeti könyvtár is tett lépéseket a felkészülés érdekében. A nemzeti kezdeményezések fontosak, mert a megfelelő szakértelem és berendezések helyi szinten nem mindig állnak rendelkezésre. Nemzeti feladat a megfelelő épület- és raktározási szabványok kidolgozása, valamint támogatás és segítség nyújtása az elemi csapás bekövetkezte után.

(Autoref.)

91/226
„Here today... gone tomorrow": a pH investigation of Brigham Young University's 1987 library acquisitions = Coll.Res.Libr. 51.vol. 1990. 6.no. 539-551.p. Bibliogr. 27 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Porból lettünk, porrá leszünk... Egy egyetemi könyvtár 1987. évi új szerzeményeinek pH-vizsgálata

Felmérés; Könyvkiadás; Papír; Papírgyártás

Könyvek milliói porladnak el a papírok savtartalma miatt. A papíripar csak a közelmúltban tett kísérletet a papír „állhatatosságának" visszaállítására, savmentes és alkalikus papírok gyártásával. Az amerikai kiadók különösen érdeklődnek az ilyen tartós papírok iránt, ennek ellenére a kiadóknak az ilyen papírra való átállását nem ellenőrizték, illetve nem mérték fel megfelelően. A Brigham Young Egyetem (Provo, Utah) 1989-ben végzett s az 1987-es beszerzésekre irányuló pH-vizsgálata egyrészt házi összehasonlítási alapot jelent a jövőbeli vizsgálatokhoz, másrészt azt mutatta ki, hogy sok kiadó már használja a savmentes és alkalikus papírokat. Az Egyetem felmérését és vizsgálatát úgy tervezték meg, hogy könnyen megismételhető legyen.

(Autoref)

91/227
ZEISLER, Peter – HAMM, Udo – GÖTTSCHNING, Lothar: Chemischer und physikalischer Zustand von Archiv- und Bibliotheksbestanden = ABI-Tech. 10.Jg. 1990. 4.no. 261-270.p. Bibliogr. 17 tétel.

Res. angol nyelven.

A levéltári és könyvtári állományok kémiai és fizikai állapota Hessen tartományban. Felmérési eredmények

Felmérés; Konzerválás; Papír

A hesseni könyvtárak és levéltárak anyagának károsodásáról egy katasztert állítottak össze. Minden eddiginél átfogóbb, szisztematikus állományfelmérés során megkísérelték fizikai és kémiai paraméterek alapján felbecsülni az utóbbi 150 évben történt papírbomlást. Megvizsgálták a Hesseni Tartományi és Felsőoktatási Könyvtár (Darmstadt) és a wiesbadeni Tartományi Főlevéltár 200 kiválasztott dokumentumát szálmikroszkopikus, fizikai és kémiai vizsgálatokkal. Ennek egyes eredményeit teszi közzé a cikk. A papír öregedésének vizsgálata további kutatást igényel.

(Autoref.)

Különgyűjtemények

Lásd 253

Raktározás

91/228
MEIKLE, C. – EXON, F.C.A. – PROUD, M.: Compactus shelving in the reading room = Int.J.Inf.Libr.Res. 2.vol. 1990. 1.no. 35-49.p.

Tömör raktározás az olvasóteremben

Felmérés; Használói szokások; Időszaki kiadvány; Szabadpolc; Tömör raktár

A cikk egy tanulmányt ismertet, amelyben a használók keresési viselkedését tanulmányozták egy ausztráliai egyetemi könyvtár szabadpolcos folyóiratállványainál. A tanulmány célja az volt, hogy megállapítsák a tömör raktározás bevezetésének megvalósíthatóságát a Curtin University of Technology T.L. Robertson könyvtárában. A felmérést még két egyetemi könyvtárban megismételték. A bekötött folyóiratkötetek használata mindhárom könyvtárban alacsonynak bizonyult, tehát a használók keresési viselkedése nem zárta ki a tömör raktározást a folyóiratolvasóban. A folyóirathasználat csúcsidejeit mindenütt az egyetemi tanrend, a keresett témákat pedig az illető könyvtár tematikus jellege befolyásolta leginkább. Mindhárom könyvtárra jellemző volt, hogy a humán- és társadalomtudományok bekötött folyóiratait erősebben használták, mint a természet- és műszaki tudományi folyóiratokat.

(Autoref. alapján)

91/229
HOLLENDER, Henryk: Ksiegozbiór jako katalog. O pozytkach oswieconego buszowania wsród pólek = Poradnik Bibl. 1990. 10.no. 25-28.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az állomány mint katalógus. A polcok közötti felvilágosító irányítás hasznossága

Olvasószolgálat; Szabadpolc

Lengyelországban kevés könyvtárban van szabadpolc, s ezért az állományhoz csupán a szerzői és cím-, a szak- és a tárgyszó katalógus közvetítésével lehet hozzáférni. Ez drága és sok időt rabló „mulatság", nem is beszélve arról, hogy az olvasó tájékozódási lehetőségei is szűk kényszerpályára kényszerülnek.

Nem így az USA-ban, ahol a tudományos és szakkönyvtárakban is általános a szabadpolc, illetve az állomány szakrendi felállítása. E célból ott „három fedelű" jelzeteket használnak: Dewey-féle vagy a Kongresszusi Könyvtár osztályozása szerinti szakjelzet + betűrendi jel + kiadási év.

A szabadpolccal, illetve a szakrendi felállítással kapcsolatban néhány „babonával" szoktak ijesztgetni. Az egyik: a szakrendi felállítás az állomány egy részének kikölcsönzöttsége miatt nem tükrözi „katalógus-értékűen" az állományt, a másik, hogy egy-egy mű több szakba is tartozhat. Ez igaz, csakhogy az USA-ban is van katalógus (olykor hagyományos, olykor számítógépi), s annak is a legpraktikusabb válfaja, az ún. szótárkatalógus, amely egyaránt „felel" szerzőre, címre és tárgyra. Segítségével a szabadpolcos-szakrendi felállítás említett hiányosságai teljes mértékben kiküszöbölhetők, mégpedig egy fordított keresési stratégia alapján. Az olvasó előbb a szabadpolc megfelelő szakjában keres, ami óriási „környezeti" előnyöket kínál, s csak akkor fordul a katalógushoz, ha a „környezetben" nem elégíti ki irodalomigényét.

Lengyelországban nincsenek meg a feltételei annak, hogy a régi állományokat átállítsák ilyen rendbe, amely ráadásul helyigényesebb is, mint a numerus kurrens, ám legalább az új gyarapodásokat kellene ilyen szisztémával „állománnyá szervezni". Továbbá a kézikönyvtárakban is célszerű volna ilyen rendet teremteni, minthogy ekkora ráfordításokra még a lengyel könyvtárakban is megvannak az előfeltételek.

(A cikknek van egy magyar vonatkozása: a szerző megjegyzi, hogy Magyarországon a TO helyett az ETO rövidített jelzeteit használják a szakrendi-betűrendi felállításban.)

(Futala Tibor)

Feldolgozó munka

91/230

SMALLEY, Joseph: The French cataloging code of 1791: a translation = Libr.Quart. 61.vol. 1991. 1.no. 1-14.p.

Az 1791. évi francia katalogizálási szabályzat. (Fordítás.)

Dokumentumleírás története; Dokumentumleírási szabályzat [forma]; Könyvtártörténet -nemzeti; Történeti forrás -nemzeti [forma]

A francia forradalmi kormány által 1791-ben kiadott, az egyháztól elkobzott könyvtári anyagok katalogizálására készült „Instruction..." két okból is fontos dokumentum a katalogizálás történetében: ez az első leíró katalogizálási szabályzat, és ez használja először a „cédulakatalógus" kifejezést. A szabályzat lépésről-lépésre tárgyalja az elvégzendő feladatokat. Először is minden könyvet be kell számozni, majd mindegyik bibliográfiai információit egy játékkártya hátoldalára kell felírni. A kártyák ezután betűrendezendők, majd egy, a könyvtárban maradó példány kivételével Párizsba küldendők. Ezt követően a szabályzat a kéziratokra ad instrukciókat, majd javaslatokat közöl a könyvtári anyagok hozzáférhetőbbé tételére.

(Autoref.)

91/231

RIVIER, Alexis: Construction des langages d'indexation: aspects théoriques = Documentaliste. 27.vol. 1990. 6.no. 263-274.p.

Res. angol nyelven.

Indexelő nyelvek felépítése: elméleti szempontok

Bibliográfia [forma]; Információkereső nyelv; Osztályozás; Tezaurusz

A cikk egy, az indexelő nyelvek elméleti kérdéseire irányuló bibliográfiai keresés eredménye.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A több mint 100 tételből álló válogatott bibliográfia a közlemény végén található. A szerző ismerteti kutatási módszerét, majd az előfordult fő témák (az osztályozási rendszerek kialakítását vezérlő elméleti alapelvek, lánc-indexelő nyelvek és tezauruszok, a nyelvészek és matematikusok hozzájárulása az indexelő nyelvekhez) szintézisét javasolja.

(Autoref.)

91/232
GOMEZ, Louis M. – LOCHBAUM, Carol C. – LANDAUER, Thomas K.: All the right words: finding what you want as a function of richness of indexing vocabulary = J.Am.Soc.Inf.Sci. 41.vol. 1990. 8.no. 547-559.p. Bibliogr.

Mennyire függ a keresett téma megtalálása az alkalmazott tárgyszókészlet gazdagságától?

Gépi indexelés; Gépi szövegelemzés; Információkeresési rendszer értékelése; Kísérlet; Tárgyszó

Két kísérletben vizsgálták interaktív keresőrendszerekben az indexkifejezések megválasztásának hatását a keresés sikerére. A résztvevő használókat arra kérték, hogy különféle témákban keressenek egy olyan egyszerű interaktív, kulcsszavakra épülő információkeresési rendszerben, amelyben az egyes tárgykörökhöz rendelt kulcsszavak számát szisztematikusan változtatták. Az eredmények azt bizonyítják, hogy a kulcsszavak számának növekedésével a keresés hatékonysága lényegesen javult.

(Autoref.)

Lásd még 244, 284

Katalógusok

91/233
SLACK, Frances – WOOD, Anthony J.: Subject searching on British OPACS: problems and progress = Libr.Rev. 39.vol. 1990. 6.no. 41-49.p. Bibliogr. 25 tétel.

Tárgyi keresés brit online katalógusokban – problémák és fejlődés

Gépi információkeresés; Online katalógus; Tárgyi feltárás

Az online katalógusok az elmúlt évtizedben sokat fejlődtek, ami azonban a tárgyi hozzáférhetőséget illeti, még sok a megoldatlan probléma. A Manchester Polytechnic kutatást indított a brit egyetemi könyvtárak online katalógusaiban előforduló tárgyi keresési problémák felmérésére, aminek keretében önként vállalkozó egyetemi hallgatók kereséseket végeztek az informatikai tanszék és az egyetem fő könyvtárának online katalógusaiban. A kereséseket floppy lemezre rögzítették, majd elemezték őket. A keresési problémák egy része mechanikus jellegű volt (elütés, rossz helyesírás stb.), nagyobb részüket azonban a katalógusok elméleti-tartalmi hiányosságai okozták. Ezek négy csoportba sorolhatók.

1. *Általános instrukciók.* A képernyőn megjelenő utasítások némelyike a gyakorlatban használhatatlan volt, pl. ha a keresés 0 találatot eredményezett, akkor a program a helyesírás ellenőrzésére utasította a használót, pedig nyilvánvaló, hogy nemcsak egy gépelési hiba okozhat 0 találatot. Ezen kívül gondot okozott a menük sokféle opciója is, aminek következtében a használók „eltévedtek" a keresésben.

2. *A keresőkifejezések bevitele.* A résztvevők többsége nem tudta, hogy hogyan kell személyneveket és testületeket tárgyi keresőkifejezésként beírni. Így pl. Kennedy elnökről *John Fitzgerald Kennedy* és *Kennedy* névvel is kerestek irodalmat, és különféle eredményeket kaptak. Néhány hallgatónak az is gondot okozott, hogy hogyan kell a megfelelő kulcsszót megválasztani, s ezen az online help sem segített. Kevés brit online katalógusban van beépített tárgyszójegyzék, tezaurusz pedig egyikben sincs, tehát a használóknak nincs hozzáférésük a helyes tárgyi terminológiához. Az is nehézséget jelentett, amikor a kulcsszó kéttagú, s a tagok külön-külön eltérő jelentésűek (pl. a Drug Abuse néhány katalógusban külön is és együtt is használható).

3. *A keresés finomítása.* Az online help arra sem adott megfelelő utasításokat, hogy hogyan kell egy keresőkérdést behatárolni vagy kiterjeszteni. Minél bonyolultabb volt a keresés, annál kisebb sikerrel tudták végrehajtani a hallgatók. Az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egytagú keresőkifejezésekkel nem volt gondjuk, de a kéttagúaknál már igen, s ilyenkor sokan jelezték a keresés leszűkítésének problémáját.

4. *Tárgyi leírás.* Néhány online katalógus egyáltalán nem látja el a rekordokat tárgyszavakkal, osztályozási jelzetekkel, ezért a kulcsszavakra kapott találatokat újra át kell nézni és meg kell állapítani, hogy valóban a keresett témával foglalkoznak-e. Az osztályozás hiánya tehát komoly akadályt jelent az illető dokumentum információinak eléréséhez.

Összefoglalásként a cikk megállapítja, hogy a tárgyi keresés az online katalógusok legproblematikusabb területe, különösen, ha konferenciákra, testületekre, vagy bonyolultabb témákra keresünk. A jövőben – a használók elkedvetlenítésének megakadályozása érdekében – nagyobb hangsúlyt kell fektetni a barátságosabb interfészekre, a világosabb üzenetekre és a közös parancsnyelvre.

(Novák István)

91/234

HANCOCK-BEAULIEU, Micheline: Instructing the user or improving the system: research and user feedback for interactive library catalogues = Int.J.Inf.Libr.Res. 2.vol. 1990. 1.no. 1-9.p. Bibliogr. 9 tétel.

A használók képzése vagy a rendszer fejlesztése a megoldás? – Kutatás és használói visszajelzés az olvasói online katalógusokkal kapcsolatban

Ember-gép kapcsolat; Használók képzése; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Online katalógus

Az online katalógusok új lehetőséget jelentettek a használók számára a könyvtári anyagokhoz való hozzáféréshez. Ezen elektronikus információhordozó látszólagos sikerének ellenére a használó az online katalógusban keresve számos problémával találkozik. Ezek leküzdése céljából a könyvtárosok a használók rendszerhasználati képzésére koncentrálnak, ami csak „pótszer", mert a helyes cél a rendszerek fejlesztése lenne. Ahhoz, hogy intelligensebb, barátságosabb használói interfészeket lehessen kifejleszteni, több használói visszacsatolásra lenne szükség, s ehhez – helyzetüknél fogva – a könyvtárosoknak kellene segítséget nyújtani. A cikk szerint a gyakorló könyvtárosnak aktív szerepet kell játszani a rendszertervezési folyamatban és a kutatás és alkalmazás közötti űr áthidalásában.

(Autoref. alapján)

91/235

BOISARD, Genevieve – JOLLY, Claude – SALOMON, Serge – CARPENTIER, Andrée: Le CD-ROM du Quartier latin = Bull.Bibl.Fr. 35.tom. 1990. 3.no. 223-229.p.

Res. angol nyelven.

A Quartier latin CD-ROM-ja

CD-ROM; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Online katalógus

Jóllehet a párizsi Quartier latin három nagykönyvtára (Bibliothèque Cujas, Bibliothèque Sainte-Geneviève és Bibliothèque de la Sorbonne) különféle bibliográfiai forrásokat használ (OCLC, BN OPALE, SIBIL), elhatározták, hogy egy közös online katalógust építenek ki. A katalógussal szemben a következő követelményeket állították: tudnia kell fogadni a különböző formátumokat, nem lehet túl drága, s könnyű kezelhetősége mellett kifinomult keresési lehetőségekkel kell rendelkeznie. A versenytárgyalás eredményeként beérkezett 23 jelentkezést elbírálva a CD-ROM mellett döntöttek, annak képességei, biztonsága és használói barátságossága miatt. A cikk ismerteti a kezdeti nehézségeket, az ezek nyomán tett intézkedéseket és a választás helyességének bizonyítékait.

(Autoref.)

Információkeresés

91/236

SIEVERT, MaryEllen C.: Ten years of the literature of online searching: an analysis of Online and Online Review = J.Am.Soc.Inf.Sci. 41.vol. 1990. 8.no. 560-568.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tíz év a gépi információkeresés szakirodalmából: az Online és az Online Review c. folyóirat elemzése

Folyóirat -könyvtári; Gépi információkeresés; Online információkeresés

Az „Online" és az „Online Review" című folyóiratok első évtizedének adatelemzése azt mutatta ki, hogy bár mindkettő az online információkeresés témáját fedi le, e lapok mégis igen különbözőek. A szerkesztőségi politikák, a rovatcímek, a szerkesztőségi bizottsági tagság mind eltérő irányvonalakra mutat. Sőt, az olyan objektív statisztikák is lényegesen eltérőek, mint a hatástényezők, átfutási mutatók és rangsorok a könyvtár- és információtudományban. A publikáló szerzők nemzeti és intézményi hovatartozása is különböző. A cikkek címeinek elemzése azt mutatta, hogy a két lap – a szakterületen belül – eltérő témákkal foglalkozik.

(Autoref.)

91/237

TENOPIR, Carol: Online without a modem = Libr.J. 115.vol. 1990. 19.no. 67-68.p.

Online keresés modem nélkül

Online információkeresés; Telefon

A Searchcraft nevű új online szolgáltató vállalat új szolgáltatása mérföldkövet jelent az online információkeresésben. A „Faxtex" nevű szolgáltatás célja az, hogy kiküszöbölje az online ipar három fő korlátját, azaz 1) a számítógép vagy terminál, 2) a modem, és 3) a jelszó szükségességét.

A Faxtex lehetővé teszi, hogy a használó egy egyszerű nyomógombos telefon segítségével kereshessen különféle szöveges adatbázisokban. Ha felhívja a megadott telefonszámok egyikét, akkor egy előre felvett üdvözlet és egy megadott telefongomb lenyomását követő eligazítás után számítógéppel szintetizált természetes nyelvű vezetés kiséri végig a keresés folyamatán. Ha a keresőnek van FAX száma, akkor a rendszer ezt megkéri, és telefaxon továbbítja az eredményt, végül a keresés díját automatikusan az illető telefonszámlájára terheli.

A keresés technikájának lényege az, hogy a használó a keresőkérdést a megfelelő telefongombok leütésével gépeli be. Pl. a 2 szám gombja az ABC gomb, amelynek egyszeri leütése az A-t, kétszeri a B-t, háromszori a C-t jelenti. Booleoperátorok használatára és zárójelezésre is van lehetőség. A keresőkérdés bebillentyűzésének befejezését a # gomb kétszeri lenyomásával kell jelezni.

A Faxtex ezután a megfelelő DIALOG adatbázisra kapcsol, képesújság-cikkek esetében pl. ez a Magazine ASAP. A túl sok találat elkerülése érdekében a rendszer először csak a címek szavaiban keres, s csak ha kevés hivatkozást talál, akkor terjeszti ki a keresést a deszkriptor-mezőre. A keresés befejeztével emberi hang közli, hogy a rendszer talált valamit (ha talált), s tájékoztat, hogy a számítógép most fel fogja olvasni a cikkek jellemző adatait. Meg van adva, hogy a keresőnek válaszul milyen gombot kell lenyomnia, ha kéri a cikket, melyiket, ha nem kéri, és melyiket, ha később akar dönteni. A kért cikkeket a telefaxos küldést megelőzően egy asztali kiadványszerkesztővel átformázzák, hogy esztétikailag sokkal jobban mutasson, mint a szokványos online leporellók. Ha a használónak nincs FAX berendezése, hangos és postai szállításra is van lehetőség.

A jelenlegi szolgáltatás még csak prototípus, amely elsősorban a piac felmérésére, valamint a szoftver és a használt technológiák kipróbálására irányul. Üzemszerű beindulásával a következő szolgáltatások képzelhetők el: repülőjegyfoglalás, filmkritikák, gyors bibliográfiák egyetemi hallgatóknak, gyártmányismertetések, újságcikkek stb. Egy hívás költsége 4-5 dollárba fog kerülni, amiért – cikkszolgáltatás esetében – 10 cikket vagy rezümét lehet kapni.

A Faxtex természetesen nem kíván az online szolgáltatásokkal versenyezni, hanem azokra a potenciális használókra épít, akiknek nincs számítógépe, vagy – mint a vakok esetében – hangra épülő szolgáltatásra van szükségük.

(Novák István)

91/238

MACCARN, Davis B. – LEWIS, Craig M.: A mathematical model of retrieval system performance

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

= J.Am.Soc.Inf.Sci. 41.vol. 1990. 7.no. 495-500.p. Bibliogr.

Matematikai modell információkeresési rendszer értékelésére

Információkeresési rendszer értékelése; Modellálás

Ez ideig már sok kutatást végeztek a teljes szövegű és a bibliográfiai adatbázisokban való információkeresés hatékonyságának értékelésére. Ezek az értékelések az ún. pontossági arányszám (az információs kérés szempontjából releváns találatok) és a teljességi arányszám (az összes létező és a ténylegesen visszakeresett tételek aránya) kísérleti meghatározására irányultak. Jóllehet ezeket a méréseket általában elfogadták, mindazonáltal sok vitát is kiváltottak. A cikk célja, hogy áttekintsen néhány jelentős értékelést, és egy egyszerű matematikai modellt javasoljon, amely segíthet megvilágítani az ezen mérések és a használói szokások közötti összefüggéseket.

(Autoref.)

Lásd még 232, 259

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

91/239

BLAIR, Rolande: Le prêt entre bibliothèques au Canada: stratégies et plan = Doc.Bibl. 36.vol. 1990. 4.no. 133-137.p.

Res. angol és spanyol nyelven.

Könyvtárközi kölcsönzés Kanadában: stratégiák és terv

Irányelvek -könyvtári; Könyvtárközi kölcsönzés

Kanadában a könyvtárközi kölcsönzés régiónként, tartományonként és helységenként eltérő. Több autonóm hálózata van e munkának.

Konzorciumba tömörült könyvtárak működnek együtt a regionális és helyi szolgáltatások kielégítésére. Munkájukat segíti az 1953-ban alapított Kanadai Nemzeti Könyvtár is. Az azonos számítógépes rendszerben működő könyvtárak könnyebb helyzetben vannak, pl. Ontarioban az OPLIN, Québecben a BADADUQ és RENARD rendszer könnyíti a munkát, de olyan hely is akad, ahol hagyományos módon, kézzel dolgozzák fel a könyveket. Az elmúlt évtizedben a könyvtárak egyre inkább a helyi rendszerekhez kapcsolódtak, és regionális központi katalógusokat építettek ki, gyarapodásukat nem jelentették a DOBIS vagy az UTLAS nevű központi katalógusokba. A könyvtárközi kölcsönzésben – véli a szerző – nagyobb szerephez kell juttatni a telefaxot és a telekommunikációs eszközöket.

A gyakorlat jelenleg a következő: ha a kért dokumentummal a helyi könyvtár nem rendelkezik, a vele egy hálózatban, vagy azonos rendszerben működő könyvtárhoz fordul. Ha a kért anyagot onnan sem tudja beszerezni, akkor a központi katalógusokat keresi meg.

A könyvtárközi kölcsönzés gyorsabb lebonyolítására a nemzeti könyvtár közép- és hosszútávú tervet dolgozott ki. Első lépésként a könyvtárak rendszerükbe integrálnák a nagy, központi adatbázisokat (UTLAS, DOBIS stb.). A távlati terv az elektronikus rendszerre való áttérés programja (File Transfer Access and Management, FTAM), amely lehetővé tenné az egymástól független rendszerek közötti kapcsolatot. A jövő tehát az elektronikus berendezéseké és az ezeken alapuló repertóriumé. Ezáltal a kérések automatikusan oda futnának be, ahol a keresett anyag található.

(Gyimót Ágnes)

91/240

BARDEN, Phil: Interlibrary loan demand as a science policy indicator = Interlend.Doc.Supply. 18.vol. 1990. 4.no. 123-127.p. Bibliogr. 6 tétel.

A könyvtárközi kölcsönzési igények mint tudománypolitikai indikátorok

Felmérés; Könyvtárközi kölcsönzés -belföldi; Kutatás információellátása; Nemzeti könyvtár; Termelés információellátása; Tudománymetria

A British Library Document Supply Centre (BLDSC) hatalmas mennyiségű könyvtárközi kérést kap, amelyek műszaki-tudományos témájú

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

folyóiratcikkekre, konferencia-anyagokra és jelentésekre vonatkoznak. A BLDSC-n belül egy vizsgálatsorozat indult, melyre az a feltevés adott okot, hogy a könyvtárközi kérések elemzése mutatóként szolgálhat a folyó és az újonnan induló kutatások tekintetében, s egyúttal azzal az eredménnyel is járhat, hogy kiderülhet, mekkora szereppel bír a BLDSC a műszaki-tudományos innováció területén. Az első fázisban több megbeszélésre került sor olyan testületekkel, amelyek irányító szerepet töltenek be a tudományos életben. A megvitatott kérdések: ki tudja-e elégíteni a BLDSC az ipar igényeit? Tisztában van-e az ipar a BLDSC gyűjteményeinek sokféleségével?

1989 elején a BLDSC egy kérdőívet juttatott el az Egyesült Királyság 1000 olyan nagyipari üzeméhez, amely a BLDSC szolgáltatásának rendszeres használója volt.

A BLDSC az ipari üzemektől kb. évi 1 millió kérést kap. A kérdőív alapján készült egyik jelentés azt a hipotézist vizsgálta, hogy a kérésminták vizsgálata (milyen fajta kérések milyen fajta üzemektől érkeznek) információt szolgáltathat arra nézve, hogy az ipar egyes szektoraiban milyen kutatások folynak.

A jelentés bebizonyította, hogy az iparnak bizonyos dokumentumokra vonatkozó igénye visszatükrözi az iparágra vonatkozó kutatási érdeklődést. A kérdőívre adott válaszok alapján készült második jelentés alapvető felismerése az volt, hogy a kutatók általában tisztában vannak a munkájukkal kapcsolatos személyek közötti kommunikáció jelentőségével, de a megbeszélések nagy része a közvetlen munkatársak között, azaz egy cégen belül, különösen pedig a kutatással-fejlesztéssel foglalkozók körén belül marad. Alacsony a konkurrenciára vonatkozó információs igény. Ez megdöbbentő, különösen ha figyelembe vesszük, hogy a műszaki-tudományos lehetőségek kiaknázásának egyik alapvető feltétele a gyártás teljes szélességében való ismerete.

A műszaki-tudományos információ terjesztésének egyik neuralgikus pontja a tájékoztató szolgáltatások nem megfelelő volta. A folyóiratoknak egy igen nagy része, amelyet a kutatók hivatalból kapnak, nem találkozik a kutatók igényével.

A BLDSC ezen az alapon óhajtja tovább folytatni a munkáját. A szerző várja bármely szervezet jelentkezését, amely részt venne az ismertetett vizsgálatokban.

(Kürti Lászlóné)

91/241

ROUSSEAU, Ronald – VERVLIET, Hendrik D.L.: A prediction of the potential interlending demand in the European Community = Libri. 40.vol. 1990. 4.no. 278-294.p. Bibliogr. 23 tétel.

A könyvtárközi kölcsönzési igények előrejelzése az Európai Közösség országaiban

Könyvtárközi kölcsönzés; Összehasonlító könyvtártudomány; Prognózis; Statisztika [forma]

A cikk megkísérli meghatározni a könyvtárközi kérések mennyiségét az Európai Közösségben, feltételezve, hogy megfelelő könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatások (ILL) működnek. A brit regionális könyvtárközi kölcsönzési adatok extrapolációja azt mutatja, hogy a nemzeti össztermelés (GDP – General Domestic Product) adatai felhasználhatók a könyvtárközi szolgáltatások piacának előrejelzésére. Más paraméterek, pl. az egyetemi hallgatók vagy a lakosság száma kevésbé alkalmas előrejelzésre. A szerzők az (ILL = GDP * 4,8) formula használatát javasolják. Ennek alapján a jelenlegi könyvtárközi kölcsönzési piac megduplázódását helyezik kilátásba.

(Autoref.)

91/242

REIS, Tovah: Document supply in Israel: a review = Interlend.Doc.Supply. 18.vol. 1990. 4.no. 119-122.p. Bibliogr. 8 tétel.

Dokumentumszolgáltatás Izraelben

Dokumentumszolgáltatás; Könyvtárközi kölcsönzés

A dokumentumok számának növekedésével és a könyvtárak költségvetésének csökkenésével ma már az izraeli könyvtárak is a gyűjteményorientáltság helyett a hozzáférhetőséget tartják fontosabbnak. A hatékony dokumentumszolgáltatási rendszer az egyik olyan tényező, amely ezt a változást lehetővé teszi. A használók egyre gyorsabb szolgáltatásokat igényelnek, amit a könyvtárak az új technológia segítségével (mint pl. az elektronikus posta és a telefax) próbálnak kielé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gíteni, az automatizálás révén egyúttal a papírmunkát is csökkentik.

Izraelben az egyetemek, közintézmények évek óta komoly költségvetési gondokkal küzdenek. Könyvtáraiknak le kellett mondaniuk hosszú ideje járó folyóiratokról és nem fizethettek elő új címekre. A tudomány és technika világában új szakterületek jöttek létre, melyek folyóiratai nincsenek meg az izraeli könyvtárakban. Könyvrendeléseiket is nagymértékben csökkenteniük kellett.

A folyóiratok többsége vagy Európából, vagy az Egyesült Államokból tengeri úton, azaz megjelenésük után 2-3 hónappal érkezik az országba. Az izraeli könyvtárhasználók tehát eleve hátrányban vannak külföldi kollégáikhoz képest, nem szabad helyzetüket súlyosbítani még azzal is, hogy hetekig kelljen várniuk az általuk kért folyóiratcikkre. Ezért a könyvtárak legfőbb törekvése, hogy javítsák és gyorsítsák a dokumentumszolgáltatás rendszerét. Ennek legfontosabb segédeszközei a rendszeresen gondozott központi folyóirat- és könyvkatalógusok. A jeruzsálemi Zsidó Nemzeti és Egyetemi Könyvtár 1981 óta évente mikrofilmlapon publikálja az izraeli könyvtárakban őrzött időszaki kiadványok központi katalógusát. A katalógus 165 izraeli egyetemi és szakkönyvtár bejelentése alapján készül, és online módon is hozzáférhető az ALEPH (Automated Library Expandable Program, Hebrew University) nevű integrált könyvtári rendszert használó hét egyetemi könyvtár számára. A közeljövőben várhatóan minden izraeli könyvtár és információs központ így használhatja majd a központi folyóiratkatalógust.

Központi könyvkatalógus sajnos nincs az országban. Mostanáig a könyvtárak egymás között körözték a kéréseket, de ma már az ALEPH-et alkalmazó egyetemi könyvtárak – központi katalógus hiányában is – könnyen tudják egymás állományát online módon ellenőrizni, jelentősen javítva ezzel könyvtárközi szolgáltatásaikat. Az orvostudományi könyvtárak ugyanakkor a probléma enyhítésére az utóbbi tíz évben négy regionális központi katalógust hoztak létre.

A megrendeléseket mind bel-, mind külföldre postán, telexen, elektronikus posta vagy fax segítségével küldik, attól függően, melyik lehetőség áll a kérő és a küldő könyvtár rendelkezésére. Az orvostudományi könyvtárak hálózata volt az első az országban, ahol elektronikus postát használtak a dokumentumszolgáltatás lebonyolítására. Ezáltal az átfutási idő 30-50%-kal csökkent, a negatív válasz pedig 2-3 napon belül megérkezett a hagyományos postai 10-14 nap helyett. A dokumentumszolgáltatás javításában nagy előrelépést jelentett az, hogy a telexen történő rendeléshez most már elegendő egy személyi számítógép és egy modem, így telexgép nélkül is lehet elektronikus úton rendelni.

Izrael kis ország, ezért könnyen meg lehetett volna szervezni a könyvtárak és információs központok országos hálózatát, ilyen hálózat azonban nem létezik. Mindazonáltal természetesen az ország könyvtárai között létezik – a szakterülettől függően – formális és informális együttműködés. Mivel nincs egységes országos politika a dokumentumellátás megszervezésére vonatkozóan, néhány nagy gyűjteménnyel rendelkező könyvtárat céloznak meg a többiek a kéréseikkel. Egyetlen kivétel az orvostudományi könyvtárak hálózata, ahol a terhek megosztására törekednek és gondoskodnak arról, hogy lehetőségei szerint minden könyvtár részt vegyen a kérések kielégítésében.

Ha a kért dokumentum Izraelben nem hozzáférhető, a megrendelést külföldre továbbítják olyan könyvtárakhoz, mint a British Library Document Supply Centre, a Library of Congress stb. Ezenkívül a megrendelések bel- és külföldön egyaránt közvetítőkhöz is kerülhetnek. Az egyik ilyen, csak Izraelnek dolgozó közvetítő az InFOCUS Research Services Washingtonban.

Ma már általánosan elterjedt gyakorlat, hogy a könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatásokért térítést számolnak fel a könyvtárak. A legtöbb intézményben a térítési díj alapja a lemásolt egységek száma plusz szolgáltatási díj. Ez az összeg a megrendelő és a szállító intézmény közötti kapcsolat függvényében változik.

(Feimer Ágnes)

Lásd még 193

Dokumentációs eljárások és termékeik

91/243
PROCHAZKA, František: Lidská práva a dokumentace = Tech.Knih. 34.roč. 1990. 10.no. 301-303.p.

Az emberi jogok és a dokumentáció

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Dokumentáció; Jogszabály -más területről

A HURIDOCS (Human Rights Information and Documentation System, International) olyan információs-dokumentációs rendszer, amely az emberjogi információk rögzítését és áramlását kívánja megkönnyíteni. A rendszert a strasbourgi Európa Tanács mellett működő emberjogi dokumentációs központ irányítja.

A rendszer olyan szabványok kialakítására törekszik, amelyek magas fokú kompatibilitást biztosítanak az emberjogi tájékoztatás terén. Így máris érvényben van a bibliográfiai leírások és az emberjogi kérdésekkel foglalkozó intézetek regisztrálásának a szabványa. Jelenleg folyik az emberi jogok megsértésével kapcsolatos események egységes rögzítését célzó szabvány tesztelése, illetve finomítása. E szabvány értelmében a számítógépesítés alatt álló adattárba az információk „rétegezetten" fognak belekerülni (események, áldozatok, valószínű elkövető(k), az eseményeket követő intervenciók, az események további részletei).

A HURIDOCS létrejötte és fokozatos kiépülése felkeltette a nemzetközi szervezetek és különféle kormányzatok érdeklődését is. Ennek ellenére az emberjogi szervezetnek bizonyos fenntartásaik is vannak vele kapcsolatban. Főként attól félnek, hogy a megbízható információk begyűjtési és szolgáltatási törekvései eltakarják az eredményes emberjogi intervenciók előfeltételét, nevezetesen a tárgyalásokhoz szükséges politikai légkör megteremtésére való koncentrálást.

Ezt a kétségtelen veszélyt, ha tudnak róla, el lehet kerülni. Célszerű volna, hogy a volt szocialista országok is bekapcsolódjanak ebbe a rendszerbe, amelyben máris több mint ötven szervezet vesz részt.

(Futala Tibor)

91/244
CRAVEN, Timothy C.: Use of words and phrases from full text in abstracts = J.Inf.Sci. 16.vol. 1990. 6.no. 351-358.p. Bibliogr. 35 tétel.

A teljes szöveg szavainak és fordulatainak használata a referátumban

Gépi szövegelemzés; Olvashatóság -nyelvi; Referátum; Teljes szövegű adatbázis

A szerző 39 teljes szövegű cikket hasonlított össze ezek annotációival a DIALOG szolgáltató rendszer Ontap Computer adatbázisában. A vizsgálatból kiderült, hogy 1) nincs jelentős összefüggés a cikkek és annotációk hossza között; 2) jellemző, hogy az annotációk szavai és kifejezései a teljes szöveg elején fordulnak elő; 3) a cikkek hosszabb szóláncait, mondatait az annotáció alig használja fel. A tanulmány a RightWriter stílusellenőrző programmal végzett összehasonlítás eredményeit is közreadja.

(Autoref.)

91/245
BLACK, William: Knowledge-based abstracting = Online Rev. 14.vol. 1990. 5.no. 327-340.p. Bibliogr.

Ismeret-alapú annotáció-készítés

Gépi referálás; Szakértő rendszer

A széles körű interdiszciplináris kutatások ellenére még nem sikerült meggyőző számítógépi megoldást találni a műszaki szövegek annotációinak előállítására. A szerző, miután megvizsgálta az annotációknak a referátumkészítésre jellemző szerkezeteit, egy olyan szabály-alapú módszert ismertet, amely egy aránylag kicsi ismeretalapot kíván meg, és kétféle típusú szabályra épül: az egyik felismeri azokat a szövegtöredékeket, amelyek különösen jellemzőek a dokumentum témájára, a másik pedig felderíti azokat a vonatkozó kifejezéseket (főleg névmásokat), amelyek egy másik mondatban említett tárgyhoz kapcsolódnak. Az e két szabályrendszerre épülő módszerrel a szövegből előállítható egy bekezdés, amely annotációként funkcionál. A következő lépésben a módszer biztosítja, hogy az első lépésben kiemelt mondatok ne tartalmazzanak olyan részekre való hivatkozást, amelyek nem kerültek be a kivont szövegbe.

(Autoref. alapján)

91/246
RISSEEUW, Mickey: The International Translations Centre (ITC). An international network facilitating access to scientific and technical translations = Alexandria. 2.vol. 1990. 1.no. 51-66.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Nemzetközi Fordítási Központ: nemzetközi rendszer a tudományos és műszaki fordítások hozzáférhetőségének növelésére

Adatbázis; Fordítás; Nemzetközi tájékoztatási központ

A tudományos információáramlást nyelvi problémák jelentősen gátolhatják. A szakirodalomnak átlagosan 25-30%-át fordítják le, 6-18 hónappal megjelenése után. A fordítások készít(tet)ése költséges és időigényes is, ezért van nagy jelentősége a már elkészült fordításokról való tájékoztatásnak.

A hollandiai Delfti Műszaki Egyetemi Könyvtárban működik a Nemzetközi Fordítási Központ (angol rövidítése ITC), alapítványként, nemzetközi (belga, francia, német, holland, portugál, spanyol, svéd, angol és amerikai) vezető testület irányításával. Célja a kevésbé ismert nyelveken kiadott, tudományos és ipari érdeklődésre számot tartó irodalom használatának előmozdítása. A nyugati nyelvekre készült fordítások bibliográfiai adatait gyűjti, dolgozza fel és szolgáltatja a világ minden tájáról. Fordításokat az ITC nem készít vagy készíttet, csak regisztálja azokat.

Dokumentációs kiadványai:

1. *Journals in Translation* – a BLDSC-vel közös kiadvány. Folyóiratok teljes vagy részbeni fordításait tartja nyilván; a két vagy több nyelvűeket csak akkor, ha az egyik nyelv orosz vagy japán. A legtöbb ilyen folyóirat hozzáférhető a BLDSC-ben.

2. *World Translations Index (WTI)*. Adatbázisa egymillió tételt tart nyilván (nem csak időszaki kiadványokat), éves gyarapodása kb. 30 ezer tétel. Kurrens kiadványként évente tíz alkalommal jelenik meg. Az ITC és a franciaországi INIST-CNRS közös terméke. Kb. 200 intézmény szolgáltat rendszeresen számára adatokat. Az adatbázist az ESA/IRS és a DIALOG szolgáltatja.

A regisztrált fordítások legtöbbje hozzáférhető a BLDSC-ből (Anglia), a TIB-ből (Németország), az INIST-CNRS-ből, az NTIS-ből vagy az NTC-ből (USA). A nehezen hozzáférhető fordítások megszerzésében segít az ITC Tájékoztatási Részlege, évente kb. 5000 esetben.

Az orosz irodalom aránya a legnagyobb a fordítások között (46%), a német irodalomé 16%, a japáné 12%. Megfigyelhető a japán szakirodalom iránti kereslet rohamos növekedése. 18%-áról készül fordítás nyugati nyelvre. Az ITC arra törekszik, hogy japán intézmények is jelentsék a fordításokat az ITC-nek.

(Hegyközi Ilona)

91/247

HÜGEL, Reinhold: Datenbanktypen in der Literatur: Ein Überblick = Nachr.Dok. 41.Jg. 1990. 6.no. 357-360.p. Bibliogr. 34 tétel.

Res. angol nyelven.

Az adatbázisok típusai az irodalomban. Áttekintés

Adatbázis

A szakirodalomban az adatbázisoknak sok típusáról esik szó (pl. bibliográfiai, faktografikus, forrás-, forrástájékoztató, numerikus, szövegesnumerikus, teljes szövegű, statisztikai, címjegyzék-, szoftver-adatbázisok stb.). Ezek meghatározásai azonban csak kevéssé térnek el egymástól. A cikk azért vállalkozik a használatban lévő fogalmak és elnevezések rendszerezésére, mert az elengedhetetlen az adatbázisok kínálatának értékeléséhez.

(Autoref.)

91/248

KAR, D.C. – SIDDIQUI, A.M.: Bibliographic database RIZA: design and development using mini/micro CDS/ISIS Version 2.3 = Inf.Serv.Use. 10.vol. 1990. 5.no. 261-274.p.

Egy adatbázis tervezése és kifejlesztése a mini/micro CDS/ISIS 2.3 változatával

Adatbázis -mezőgazdasági; File-szervezés -gépi; Konverzió; Szoftver

A cikk ismerteti a micro-CDS/ISIS szoftver jellemzőit, majd a RIZA nevű adatbázis (az indiai Tata Energy Research Institute mycorhiza témájú adatbázisa) kifejlesztését a CDS/ISIS 2.3 változatával. Tárgyalja az adatbázis karbantartásával, az információkereséssel, az adatbázis 1.0 verziójá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nak konverziójával és a nyomtatási opciókkal kapcsolatos tapasztalatokat.

(Autoref.)

91/249
VITIELLO, Giuseppe: EROMM: uno strumento bibliografico europeo = Boll.Inf.-Assoc.Ital.Bibl. 30.a. 1990. 3/4.no. 187-193.p.

Az EROMM (European Register of Microform Masters) – egy európai bibliográfiai segédeszköz

Gépi katalógus; Központi katalógus; Mikrofilm

Az Európai Közösség könyvtári együttműködésének része az állományvédelmi mikrofilmezés is. Ennek elősegítése, az esetleges párhuzamos munkálatok elkerülése, az elkészült felvételekhez való hozzájutás céljait szolgálja az 1986-ban szerveződni kezdett EROMM, a mikroformák alapkópiáinak európai nyilvántartása. A technikai megoldásra 1988-ban kiírt pályázatot a Mackintosh cég nyerte el, s ennek nyomán kidolgozta az EROMM részletes tervét. Az EROMM leírási szabványai UNIMARC-kompatibilisek, a rendszer az illusztrált anyagok és a térképek kivételével mindenféle nyomtatványról készült bármely formátumú mikromásolat adatait tartalmazza majd. (A tervezet kitér a szerzői jogok három szintjére: az eredetihez, a mikroformához és az EROMM-regisztrációhoz fűződő copyright-kérdésekre is.) A tervezet a felépítendő adatbázist négy módon (nyomtatott, mikrofilmlap, CD-ROM és online formában) kívánja hozzáférhetővé tenni. Megvalósítását két fázisban tervezik, az elsőben Franciaország, Anglia, Németország és Portugália nemzeti inputja építené fel az adatbázis alapjait. Az 1989-ben Luxemburgban rendezett EROMM-szemináriumon a terv megvalósítását szolgáló ajánlásokat fogadtak el, megválasztották az igazgatóbizottságot, mely az első fázisban a tényleges regisztráció helyéül a párizsi Bibliothèque Nationale-t jelölte ki.

(Mohor Jenő)

Lásd még 190, 205-206

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

91/250
SCHNACKENBERG, Mary A.: Access to information for the visually impaired in New Zealand = N.Z.Libr. 46.vol. 1990. 7/8.no. 16-18.p.

A vakok és gyengénlátók információs ellátása Új-Zélandon

Szolgáltatások; Vak könyvtárhasználó

A koronagyarmat 50. évfordulóján, 1890-ben kezdte meg működését a vakok intézete Új-Zélandon. A szervezet neve az évek során többször módosult, célkitűzései azonban mindvégig változatlanok maradtak: a vakok és gyengénlátók szociális ellátásának és oktatásának biztosítása „a bölcsőtől a sírig". A 9000 tag számára az önálló élet feltételeit igyekeznek megteremteni. A szakképzett gondozók, oktatók és önkéntesek házhoz mennek, és egyénenként segítenek megszervezni a mindennapi életet, a közlekedéstől, a háztartás ellátásától a kommunikációs eszközök használatáig (Braille-írás, gépírás, magnetofon- és számítógéphasználat, szövegszerkesztés) mindenre megtanítják a rászorulókat saját otthonukban.

A vakok könyvtári ellátását két könyvtár végzi: az intézet Parnell könyvtára Auckland-ben és a Homai College Manurewa-ban. A kezdetekben minden Braille-könyv Nagy-Britanniából származott, 1930 után a Wellington Braille Club megalakulásával megkezdődött az új-zélandi Braille könyvkiadás. 1983-ban a Homai College-ban létrehozták a Tankönyv Átíró Szolgálatot.

A Braille mellett Új-Zélandon jelentős Moon-rendszerű gyűjtemény is van. A kevésbé kifinomult tapintású emberek számára kifejlesztett vakírás oktatását a hetvenes években beszüntették Új-Zélandon, de még mindig jelentős ezen könyvek használata.

A vakok és csökkentlátók könyvtári ellátását forradalmasította az 1930-ban megalakult hangos könyv mozgalom, amely révén szélesebb tömegekhez juthat el az információ. A friss tájékozódás, tájékoztatás érdekében néhány napilapot és magazint is kiadnak ebben a formában.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A lenyűgöző számadatok ellenére, el kell ismerni, hogy a vakok információhoz jutása nehezen valósítható meg, mert a számukra „olvasható" formájú – Braille vagy hangos – dokumentumok kiadása igen költséges, és nem is mindig felel meg az elvárásoknak, mert jelentős részüket önkéntesek készítik, akik sem a kiválasztásban, sem pedig a megvalósításban nem érik el a szükséges színvonalat. Különösen nagy problémát jelent az ábrák és képek értelmezése.

Az elmúlt öt év a számítógépesítés időszaka Új-Zélandon. Szakemberek véleménye szerint a számítógép nem fogja kiszorítani a Braille-írást, mert a nyomtatott szöveg visszaadásának ez az eddig ismert legmegfelelőbb eszköze, de rengeteg lehetőséget rejt magában. Jelentősen megkönnyíti a Braille könyvkiadást, a folyóiratok pedig elektronikus úton juthatnak el az otthonokba. A jövő biztatónak tűnik a vakok számára, mert a CD-ROM, a beszédhangot generáló és felismerő számítógépek új távlatokat nyitnak számukra.

(Pappné Farkas Klára)

91/251
FOURNIER, Rosemarie: Groupes sociaux défavorisés, lecture et bibliothèques = ARBIDO-R. 5.vol. 1990. 4.no. 99-111.p. Bibliogr.

Res. német és olasz nyelven

A szociálisan hátrányos helyzetű csoportok, az olvasás és a könyvtárak. (Svájci helyzetkép nemzetközi kitekintéssel.)

Beteg olvasó; Börtönkönyvtár; Idős olvasó; Szolgáltatások

Vannak olyan hátrányos helyzetű csoportok, akik nem tudnak az olvasnivalóhoz a megszokott és közvetlen módon hozzáférni: ilyenek például az idős emberek (mozgási nehézségek, csökkentlátás, emlékezetkiesés), a testi fogyatékosok (mozgáskorlátozottak, csökkentlátók és vakok), a betegek és a büntetőintézetek lakói.

Svájcban a könyvtárak jelentős erőfeszítéseket tettek az ezen csoportoknak nyújtott szolgáltatások javítására: megfelelő olvasmányok (pl. nagyformátumú, egyszerű nyelvezetű, vakírással írt könyvek) és olvasási segédeszközök (pl. lupe, nagyítókészülék, számítógép, könyvtartó és -lapozó) rendelkezésre bocsátásával.

További lépésekre van szükség: elsősorban az épületekben a meglévő kedvezőtlen megoldások felszámolására; kölcsönzési könnyítésekre (hosszabb határidő, házhoz szállítás stb.); az érintettek számára megfelelő állomány beszerzésére; a hangos könyvtárak, a népkönyvtárak és a bibliobuszok szolgáltatásainak népszerűsítésére; a könyvtárosok számára megfelelő munkaeszközök (ajánló bibliográfiák és központi katalógusok) összeállítására.

(Autoref. alapján)

Lásd még 187

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

Lásd 280-281

Vezetési tájékoztatás

91/252
CULLEN, Rowena: A model of a management information system for library and information service managers = Int.J.Inf.Libr.Res. 2.vol. 1990. 1.no. 23-34.p. Bibliogr. 15 tétel.

Vezetési információs rendszermodell könyvtárak számára

Modellálás; Tájékoztatási rendszer -vezetéstudományi; Vezetők tájékoztatása

A cikk közread egy könyvtárak számára készült vezetési információs rendszermodellt (Management Information System, MIS). A modellt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egy folyamatábrán szemlélteti, a szöveg pedig elmagyarázza a használt elveket és fogalmakat. A modell a könyvtári szervezetre alapszik, és integrálja a stratégiai tervezést, költségvetést, teljesítményértékelést és döntéselőkészítést. A mindezekhez szükséges információkat a számítógépes könyvtári rendszerből letöltött adatokból nyerik. A szerző szerint a könyvtári számítógépes rendszerekben meglévő adatok miatt a könyvtárak különösen alkalmasak jól működő vezetési tájékoztatási rendszerek kifejlesztésére, ezért a fejlesztés csak jobb elméleti alapozás, jobb modellek kérdése.

(Autoref. alapján)

Orvostudományi tájékoztatás

91/253
CÍSAŘ, Jaroslav – JANUROVÁ, Alena: Videoinformace na ministerstvu zdravotnictví ČR = Česk.Inform. 32.roč. 1990. 12.no. 365-367.p.

Res. angol, francia, német és orosz nyelven.

Videotájékoztatás a Cseh Köztársaság Egészségügyi Minisztériumában

Szolgáltatások; Tájékoztatás -orvostudományi; Videokazetta

A cikk egy új információs szolgáltatásról tájékoztat, amely a prágai Egészségügyi Tájékoztatási intézet két részlegének (a kutatási főosztály és a cseh egészségügyi minisztérium tudományos tájékoztatási részlege) együttműködése eredményeként jött létre. A szolgáltatás alapja a VIDEODAT nevű adatbázis, amely lehetővé teszi orvosi és egészségügyi témájú videodokumentumok kölcsönzését. A cikk ismerteti a használói videoberendezést, a dokumentumok beszerzését, szolgáltatását, a munkaszervezést, és értékeli a szolgáltatás tapasztalatait.

(Autoref.)

Lásd még 261

Könyvtártudományi, informatikai tájékoztatás

91/254
CALVERT, Philip J.: Library literature in New Zealand: a critique = N.Z.Libr. 46.vol. 1990. 7/8.no. 19-21.p. Bibliogr. 9 tétel.

Könyvtártudományi szakirodalom Új-Zélandon – kritikai észrevételek

Könyvtártudományi szakirodalom

Egy szakterület tudásanyaga állandóan bővül, ezért művelői számára elkerülhetetlen a szakirodalom rendszeres tanulmányozása. A megjelenő publikációk mennyisége és színvonala befolyásolja a szakma presztízsének alakulását.

A cikk szerzője, a wellingtoni Victoria Egyetem Könyvtártudományi és informatikai tanszékének tanára, a könyvtártudományi szakirodalom megjelenését vizsgálja Új-Zélandon. A piac felmérése alapján elemzi, hogy mennyire elégítik ki a szakma elvárásait, a könyvtárosok információs igényeit a megjelent publikációk.

Új-Zélandon a könyvtártudományi szakirodalom a könyvtáros egyesület, a különböző könyvtárosképző intézmények és az egyes könyvtárak gondozásában jelenik meg, kereskedelmi kiadás nincs. Öt folyóiratot adnak ki (New Zealand Libraries, Library Life, Archifacts, Te Puna Mataurangai: the National Library of New Zealand Newsletter és School Library Review) valamint három rendszertelenül megjelenő sorozatot, főleg bibliográfiákat, egyetemek gondozásában. A legszélesebb olvasótábora az egyesület által kiadott *New Zealand Libraries* c. lapnak van. Elemzéséből kitűnik, hogy – bár sok érdekes és hasznos cikket közöl – kevés benne a tudományos igényű írás. A szerző véleménye szerint az angol mintát kellene követni. A New Zealand Libraries megfelelője Nagy-Britanniában a *Library Association Record*, a tudományos publikációk fórumaként pedig meg kellene alapítani a *Journal of Librarianship* párját. Annál is inkább lényegesnek tartaná ezt a lépést, mert a többi újzélandi lap vagy sorozat sem karolta fel a könyvtártudományi kutatásokat, az igényes tanulmányokat. Az *Archifacts* a levéltárosok egyesületének lapja, jellegében az előbbi folyóirathoz

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hasonlít, míg a többi lap friss információkat, rövid cikkeket közöl, gyakorlati tapasztalatokat ismertet.

A szerző szoros összefüggéseket lát a könyvtártudományi kutatások alacsony színvonala és a szűkös publikálási lehetőségek között. Kívánatosnak tartaná a kiadás támogatását, mert ez jótékonyan hatna a kutatások kiszélesítésére, eredményeinek közzétételére, illetve inspirálná a tudományos értekezések megszületését is. Álláspontjának alátámasztására az angol helyzetet idézi, ahol „megszámlálhatatlan" könyvtári szakfolyóirat, sorozat él, és igen bőséges a szakkönyvkiadás is. Szerinte ez a követendő példa, amelytől a tudományos élet felpezsdülése várható a könyvtárosok körében. Fontosnak tartja a nemzetközi információáramlásba való hatékonyabb bekapcsolódást, elsősorban Ausztrália jöhetne számításba, de megfelelő piackutatással bővíteni is lehetne a kört. Meggyőződése szerint a publikációk számbeli növekedését minőségi ugrás is követné, ami jótékonyan hatna a kutatási kedv alakulására és a szakmáról kialakult képre.

(Pappné Farkas Klára)

Közérdekű tájékoztatás

91/255
KEMPSON, Elaine: Rural community information services: guidelines for researching need, setting up services and evaluating performance = IFLA J. 16.vol. 1990. 4.no. 429-439.p.

Vidéki közhasznú tájékoztatási szolgáltatások: irányelvek a kutatáshoz, a szolgáltatások létrehozása és a működési hatékonyság értékelése

Irányelvek -könyvtári; Közérdekű tájékoztatás; Szolgáltatások

Az utóbbi években egyre jobban felismerik a fejlődő országok vidéki közösségeinek nyújtandó tájékoztatási szolgáltatások jelentőségét. Ez a tény az IFLA közkönyvtári szekcióját egy munkacsoport létrehozására indította, amely az 1987-es brightoni konferencián ült össze tanácskozásra. E csoport egy projekt beindítását javasolta, amely előmozdítaná és támogatná az ilyen közhasznú információszolgáltatások kifejlesztését. A projekt első szakaszában irodalomkutatást végeztek a helyzetkép felmérésére és irányelvek kidolgozására. A cikk összefoglalja ezeket az irányelveket, a következő három fő területen: 1) a közösség igényeinek elemzése; 2) a megfelelő szolgáltatások létrehozása; 3) a szolgáltatás működésének ellenőrzése és értékelése.

(Autoref. alapján)

Üzleti (business) tájékoztatás

91/256
COOPER, Sue: Business intelligence – the corporate detective = N.Z.Libr. 46.vol. 1990. 7/8.no. 25-27.p.

Üzleti hírszerzés – a vállalati detektív

Információkeresési rendszer; Tájékoztatás -közgazdasági; Üzemi szakkönyvtár

Az üzleti hírszerzés egy olyan elemző folyamat, amely a konkurrencia helyzetére, teljesítményére, képességére és szándékaira vonatkozó nyers adatokat releváns, pontos és felhasználható ismeretté alakítja. Céljai a következők:

– a meglepetések elkerülése;
– a veszélyek és a kedvező alkalmak felismerése;
– jobb versenyhelyzet elérése rövidebb reakcióidő útján;
– a hosszú távú tervezés elősegítése;
– saját vállalatunk jobb megismerése.

A tájékoztatási rendszer megtervezésében és létrehozásában fontos szerepet játszhat a vállalati információs szolgálat vagy könyvtár, hiszen az információs szakemberek általános szakértelméhez tartozik az időszerű információk gyűjtése, csomagolása, tárolása és visszakeresése – mindezek a jártasságok az üzleti hírszerzésnek is lényeges részét képezik. Az információs szakember jól teszi, ha első lépésként felveszi a kapcsolatot a vállalat legfőbb vezetőjével, esetleg a marketing- vagy a termékigazgatóval, hogy megnyerje támogatásukat, de a munkát magát

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sokszor jobb a cég kisebb egységeinek, osztályainak (esetleg egyéneknek) az információigény-felmérésével kezdeni, és a rendszert fokozatosan kiszélesíteni.

Az első feladat egy stratégiai terv készítése, amelyben meg kell határozni a vállalatunk tevékenységét, különös tekintettel a vevőkör, illetve a konkurrencia szempontjaira. Arra kell koncentrálni, hogy mik azok a tevékenységek, amelyekben a vállalatunknak ki kell emelkednie ahhoz, hogy sikeres legyen egy bizonyos üzletágban. A terv elkészítéséhez felhasználhatjuk Michael Porter elméletét, amely szerint a következő öt versenytényező határozza meg egy iparág sikerességét: a kereslet és a kínálat alkuereje, a létező és a potenciális versenytársak, valamint a mi termékeinket helyettesíteni képes termékek vagy szolgáltatások veszélye.

Ezután következik az információs „kihallgatás", aminek során kérdőíves felmérést végzünk a cég kulcsembereivel, vezetőivel, hogy az üzleti hírszerzés különféle típusai közül – ezek ugyanis irányulhatnak a konkurrenciára, a piacra, a termékekre, a vevőkörre, a technológiára vagy a környezetre (jogi, gazdasági, kulturális kérdések stb.) – melyikre van szükségük, és melyikre nem. A megfelelő igények összegyűjtése utáni feladat magának az információs rendszernek a létrehozása, amelyben a szükséges információk kényelmesen tárolhatók és visszakereshetők. Ez négy szakaszból álljon: az igényinformációk szortírozása, egy manuális rendszer kifejlesztése, ennek áttétele számítógépi környezetre, majd a rendszer kifinomítása. Ez a munka két-három évet is igénybe vehet. A rendszer kiépítése nyomán az információs szakember előtt álló fő feladat a rendszeres hírszerző tájékoztatás külső adatbázisokból és saját, nyomtatott forrásaiból, az információk könnyen „fogyasztható" formába való csomagolása és eljuttatása az érdekeltekhez.

(Novák István)

Lásd még 260

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Tervezés

Lásd 225

Munka- és rendszerszervezés

91/257
JAMES, Stuart [ed.]: Measuring library performance = Libr.Rev. 39.vol. 1990. 5.no. 7-57.p.

A könyvtári munka hatékonyságának mérése. (Tematikus szám, 4 cikk.)

Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Közművelődési könyvtár; Mozgókönyvtár

A tematikus szám első cikke a teljesítménymutatók természetét, használatát és korlátait, valamint a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatásban való alkalmazásukat tárgyalja. A következő tanulmány a brit közművelődési könyvtárakkal foglalkozik, és beszámol egy felmérésről, amely a skóciai közkönyvtárakban használt teljesítménymutatók használatát vizsgálta a tervezés, költségvetés és értékelés során. A harmadik cikk a műszaki egyetemi könyvtárak teljesítménymutatóinak kifejlődését tekinti át, ismerteti azokat a könyvtári tevékenységeket, amelyekre teljesítménymérést lehet alapozni, és hat mutatót határoz meg. Az utolsó tanulmány a Leicestershire Libraries gyermekek részére történő bibliobuszszolgáltatásának értékelésével foglalkozik.

91/258
MOORE, May M.: Compact disk indexing and its effects on activities in an academic library = J.Acad.Librariansh. 16.vol. 1990. 5.no. 291-295.p. Bibliogr.

Kompakt lemezen kiadott referáló lapok beszerzésének hatása egy egyetemi könyvtár különféle munkafolyamataira

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

CD-ROM; Egyetemi könyvtár; Munkafolyamat; Referáló lap

A Central Michigan University könyvtára, a Park Library 1987 és 1988 folyamán a következő négy CD-ROM indexet szerezte be: InfoTrac General Periodicals Index, ERIC, PsycLIT és GPO Monthly Catalog. A cikk azt vizsgálja, hogy ezek az új információhordozók milyen hatást gyakoroltak a könyvtári munkafolyamatokra.

A személyzet képzése. Mivel a könyvtárosok már értettek az online információkereséshez, nem volt szükség formális képzésre – a könyvtárosok maguktól tanulták meg a rendszerek kezelését. Ezt az is megkönnyítette, hogy mind a négy lemez SilverPlatter termék, ezért a keresési és nyomtatási funkciók megegyeztek.

A használók képzése. A hallgatóknak nyújtott könyvtárhasználati tanfolyamokon minden könyvtáros tanít. Tematikus tanfolyamokat is szerveznek, amelyek iránt az új CD-ROM termékek miatt megnőtt az érdeklődés: a könyvtárosok 1985/86-ban 167 csoportnak, 1988/89-ben pedig 289 csoportnak mutatták be a rendszereket. A könyvtárhasználati oktatás tartalmát gyökeresen meg kellett változtatni. A CD-ROM termékek előtt a könyvtárosok a könyvtár sokféle információforrásának a bemutatására koncentráltak, az új hordozók megjelenésével azonban ezekre tevődött át a hangsúly. A nyomtatott könyvtárhasználati kalauzokat is ki kellett egészíteni a CD-ROM-ok bemutatásával.

Referensz munka. A referensz-könyvtárosok munkája tetemesen megnövekedett. Eddig egy olvasóval való öt- tízperces foglalkozás hosszú időnek számított, de most a CD-indexek használatának megtanítása még ennél is több időt igényel. Gyakorivá vált a sorbanállás, ezért a referensz-személyzet létszámát és munkaidejét meg kellett növelni.

Időszaki kiadványok beszerzése, ill. megtartása. A Park Library a többi amerikai egyetemi könyvtárhoz hasonlóan folyóiratállományának jelentős (35%-os) megnyirbálására kényszerült az elmúlt évtizedben. A folyóiratok iránti igény a CD-indexek beszerzése után csak fokozódott, ezért az állománygyarapítási irányelv az, hogy csak akkor lehet új folyóiratot rendelni, ha egy régebbit – ugyanolyan értékben – lemondanak. Mivel a legnagyobb mértékben használt CD-index az InfoTrac, a legnagyobb igény az ebben indexelt időszaki kiadványok iránt mutatkozott. A könyvtár ezért az InfoTrac által feldolgozott időszaki kiadványok beszerzésére és megőrzésére fordítja a legnagyobb figyelmet.

Könyvtárközi kölcsönzés. A folyóiratcikkek iránti könyvtárközi kérések száma 1985 és 1989 között 112%-al növekedett, a könyvkérések száma ellenben csak 47%-al. 1988-ban 296 folyóiratból kértek négy vagy több cikket, amelyek közül az InfoTrac 66-ot dolgoz fel. Ha ezekre a könyvtár előfizetett volna, akkor a költségvetést hatezer dollárral kellett volna megemelni.

Távmásolás. A CD-indexek a fax-kérések számát is megnövelték (1988 és 1989 júliusa között 200%-os volt a növekedés). Ennek fő oka az, hogy a használók felfedezték, hogy telefax útján gyorsabban lehet hozzájutni a kért cikkekhez, mint könyvtárközi kölcsönzéssel. Ezért a könyvtár arra kényszerült, hogy a fax-szolgáltatást csak könyvtári célokra korlátozza, és megnövelje a díjakat.

Online keresés. Az ERIC és a PsyLIT CD-ROM változatainak 1988-as beszerzése után a fizetett online keresések száma jelentősen visszaesett: 1987 júliusa és decembere között 177 keresést regisztráltak, 1988 ugyanazon időszaka alatt pedig csak 62-t. A könyvtár politikája az, hogy csak akkor végez online információkeresést, ha az illető adatbázis nincs meg CD-ROM-on.

Az időszaki kiadványok használata. Az elmúlt kilenc évben – egy kivételével – a dokumentumok (főleg könyvek) kölcsönzése állandóan csökkent: 1980-ban 145 ezer, 1988-ban pedig 108 ezer dokumentumot kölcsönöztek. Az időszaki kiadványok házon belüli használata viszont növekedett: 1987/88-ban 9, 1988/89-ben pedig 2,6%-al. A folyóirathasználat megnövekedése egyértelműen a CD-ROM indexeknek köszönhető.

(Novák István)

Lásd még 198, 203, 215

Pénzügyi és gazdasági kérdések

91/259

ESKOLA, Pirkko – SORMUNEN, Eero: Cost comparison of online searching in four hosts: Da-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ta-Star, Dialog, ESA-IRS and STN = Online Rev. 14.vol. 1990. 5.no. 303-316.p. Bibliogr.

Négy online szolgáltató rendszer keresési díjainak összehasonlítása

Költségelemzés; Online információkeresés

A címben jelzett összehasonlító elemzést a finn Műszaki Kutatóközpont tájékoztatási szolgáltatása végezte. Hat adatbázist használtak (BIOSIS, Chemical Abstracts, COMPENDEX, FSTA, INSPEC és NTIS), amelyek mind a négy szolgáltatónál elérhetőek. A költséghatékonysági elemzéseket kétféle adatátviteli sebesség mellett (1200 és 2400 baud) is vizsgálták. 1200 baud-nál a leggazdaságosabb kereséseket az ESA-IRS útján érték el. A Data-Star, a Dialog és az STN ilyenkor csak igen rövid kereséseknél versenyképes, meglehetősen nagyterjedelmű output mellett. 2400 baudnál ez utóbbi három szolgáltató versenyképessége már sokkal jobb, különösen, ha közepes hosszúságú output-formátumot használunk. A saját adathálózattal nem rendelkező Data-Star és STN távközlési költségei magasabbak a másik két szolgáltató díjainál.

(Autoref. alapján)

91/260
ROBINSON, Mark L.: Dialog business databases: an informal survey of prices = Online Rev. 14.vol. 1990. 5.no. 318-326.p.

A DIALOG üzleti adatbázisainak költségelemzése

Adatbázis -közgazdasági; Költségelemzés

Az adatbázisok használati költségei általában a következő részköltségekből tevődnek össze: kapcsolati idő, találati rekordok szerinti díj és távközlési költségek. A Dialog útján elérhető üzleti adatbázisok díjai is e három tényező alapján kalkulálhatók ki, de néhány extra szolgáltatásnál további költségekkel is kell számolni, pl. a használó által meghatározott formátum, statisztikák és speciális statisztika-formátumok, teljes szöveg, SDI profilok. A szerző a célból végzett egy informális felmérést, hogy a Dialog hatféle típusú üzleti adatbázisainak (annotációs, bibliográfiai, bibliográfiai/teljes szövegű, útmutató, teljes szövegű, numerikus) költségelemeit összehasonlítsa.

(Autoref. alapján)

91/261
DOWNING, Arthur: The consequences of offering fee-based services in a medical library = Bull.Med.Libr.Assoc. 78.vol. 1990. 1.no. 57-63.p. Bibliogr. 7 tétel.

Térítéses szolgáltatások bevezetésének következményei egy orvosi könyvtárban

Szakkönyvtár -orvostudományi; Térítéses szolgáltatás

A térítéses szolgáltatások különböző mértékben befolyásolhatják egy orvosi könyvtár működését. A cikk – az orvosi könyvtárügy körülményeire alkalmazva – felidézi azokat a félelmeket, amelyeket a térítéses szolgáltatások bevezetésének várható következményei váltottak ki. A térítéses szolgáltatásoknak különösen a hagyományos olvasócsoportokra, az állománygyarapításra, a könyvtárközi együttműködésre és a vezetésre gyakorolt hatását vizsgálja. Kitér a New York Academy of Medicine Library térítéses szolgáltatási programjára is.

(Autoref.)

91/262
HAFNER, Arthur W. – PODSADECKI, Thomas – WHITELY, William P.: Journal pricing issues: an economic perspective = Bull.Med.Libr.Assoc. 78.vol. 1990. 3.no. 217-223.p. Bibliogr. 30 tétel.

A folyóiratárak kérdései: gazdasági szempontok

Folyóiratárak

A tudományos folyóiratok árai ugrásszerűen emelkedtek az elmúlt két évtizedben, többszörösen meghaladva az infláció mértékét. Az áremelkedések magyarázata természetesen eltérő az érintettek különböző szempontjai szerint. A cikk gazdasági szempontból elemzi ezen csoportok

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(kiadók, könyvtárosok, egyetemi oktatók és más „fogyasztók") nézeteit, különösen a folyóiratkiadás és árképzés azon szempontjait, amelyek előmozdítják az áremelkedést. A szerzők ötleteket adnak arra, hogy a fogyasztók hogyan reagáljanak a megemelt előfizetési díjakra a további áremelkedések megzabolázása érdekében. Mivel az állományok esetleges elszegényedésével az egyetemi oktatás is veszélybe kerül, a kiadók, könyvtárosok, oktatók és szakmai egyesületek közös fellépésére van szükség.

(Autoref. alapján)

Lásd még 196, 224

Személyzet

91/263
HOLE, Carol: Click! The feminization of the public library = Am.Libr. 21.vol. 1990. 11.no. 1076-1079.p.

A közművelődési könyvtár elnőiesedése

Állomány; Használói szokások; Ismeretterjesztő irodalom; Közművelődési könyvtár; Női munkaerő

Az Egyesült Államokban egy 350 könyvtárra kiterjedő 1989-es felmérés szerint a közművelődési könyvtárak használóinak 73%-a a nők közül kerül ki.

A közművelődési könyvtáraknak már az állománya is a női olvasási szokásoknak kedvez. Az alkalmazott és természettudományok anyaga annál kevésbé szerepel az állományban, minél „keményebb" tudományágról van szó. Az állományba bekerülő ilyen művek is inkább a laikusok számára íródtak.

A feminizálódás hatásaként a lakosság nagy része (a legtöbb férfi) kiszorult a könyvtárból. A könyvtárosok azzal védekeznek, hogy a férfiak nem igénylik a könyvtár szolgáltatásait. A háttérben viszont az van, hogy több ízben eredménytelenül kerestek ott korszerű műszaki irodalmat, és inkább előfizetnek egyes folyóiratokra vagy megveszik az őket érdeklő könyveket, semmint a könyvtárban próbálkozzanak. Ezenkívül a könyvtárosok hajlamosak arra, hogy a középosztálybeli és a felső középosztálybeli vállalkozók számára gyarapítsanak.

A feminizálódás ellensúlyozására – nem feltétlenül öntudatosan – tett kísérletek során túlzott hangsúlyt kaptak az utóbbi években a tájékoztatási szolgáltatások (mégpedig az olvasószolgálat, a rekreációs célú olvasás támogatásának rovására). Ennek ellenére nem sikerült a férfiakat, különösen pedig a munkásokat becsábítani a könyvtárakba.

Tudomásul kell venni, hogy az amerikai férfiak 65 éves korukig, azaz nyugdíjazásukig, szinte kizárólag csak a munkájukkal kapcsolatos szakmai jellegű műveket olvassák. Ha dolgozó éveikben be akarják őket csalogatni a könyvtárba, az állomány összeválogatásakor is kell rájuk gondolni.

(Hegyközi Ilona)

91/264
SCHMIDT, Stella: Zur Situation der Bibliothekarinnen in den USA und der Bundesrepublik Deutschland = Buch Bibl. 42.Jg. 1990. 10/11.no. 838-848.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven.

A könyvtárosnők helyzete az Egyesült Államokban és az NSZK-ban

Női munkaerő

A könyvtárosság az Egyesült Államokban is női foglalkozássá vált, azonban a könyvtárakban dolgozó nők szakmai előrejutási esélyei – akárcsak Európában – lényegesen rosszabbak a férfiakénál. A férfiak mobilabbak: gyakrabban változtatnak állást, aktívabbak a továbbképzésben és a kutatásban, kétszer annyit publikálnak, ezáltal karrier-lehetőségeik is jobbak. Viszonylag magas arányban dolgoznak tudományos könyvtárakban és elenyésző számban az iskolaiban, 24%-uk vezetői állást tölt be, míg a nőknek csak 10%-a vezető. (S ráadásul: a női vezető a kisebb, a férfi vezető a nagyobb könyvtári intézményekben tipikus.) Mindezt tükrözi fizetésük átlaga is: a férfiaké évi 19 500 dollár a nők 14 700 dollárjával szemben. A nők a könyvtárban: „hátrányos helyzetű kisebbség".

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ugyanezek a jelenségek Európában is tapasztalhatók. Az NSZK-ban pl. a könyvtári munkaerőpiac már induláskor is a férfiaknak kedvez: a frissen végzett férfiak 60%-a, a nők 40%-a tud a szakmában elhelyezkedni. A nagy könyvtárak vezetői között itt is a férfiak vannak többségben, (az NSZK 121 nagy közkönyvtárából 75-öt férfi vezet), a szakmai cikkek többségét a férfiak írják stb.

Bár a nők helyzete az USA-ban és Európa könyvtáraiban főbb vonásokban hasonló képet mutat, van egy lényeges különbség: az Egyesült Államokban az érintettek következetesebben harcolnak egyenjogúságuk tényleges megvalósulásáért. Erre a jogi keretek is több lehetőséget adnak. Törvényes előírások kötelezik a nyilvános szolgáltató intézményeket a nők (és a különféle kisebbségekhez tartozók) azonos elbírálására és bérezésére. Az aránytalanságok megszüntetésének eszköze a pozitív diszkrimináció: a nőket (és más hátrányos helyzetűeket) előnyben kell részesíteni az egyensúly helyreálltáig, ennek ütemét az érintett intézmények kötelesek kidolgozni.

A kötelező pozitív diszkrimináció bevezetése a 70-es években nem csak helyeslést váltott ki, hanem heves ellenállást is: a férfi (és fehér!) könyvtárosok most önmagukat érezték diszkriminálva. Az intézkedés első évtizedét elemző vizsgálatok kimutatták, hogy annak hatására növekedett a női könyvtárvezetők száma, bár még mindig nem a könyvtárban dolgozó nők arányának megfelelően. A megüresedett vezetői posztok felét még mindig férfiak foglalják el.

A 70-es években az USA könyvtáraiban rendkívül megélénkült a nők mozgalma egyenjogúságuk kivívása érdekében. Számos ilyen célú csoportosulás jött létre, a legjelentősebbek a Könyvtáros Egyesület, az ALA keretében. 1976 óta az ALA tanácskozó testületében is eredményesen működik egy állandó bizottság, melynek célja a nők helyzetének vizsgálata és javítása. Számos más egyesülés is tevékenykedik, pl. a könyvtárosképző intézetek tanárnői is kollektíven védik érdekeiket, a Kongresszusi Könyvtárban működő csoport pedig 16 tagú vezetőséget választott, függetlenített szervezőtitkárral. (Első akciójuk arra irányult, hogy a személyi nyilvántartásokból töröljék a házassági adatokat.) Más csoportosulások nem csak a diplomás kolléganőkre, hanem a könyvtár valamennyi nődolgozójára kiterjesztik tevékenységüket.

A könyvtáron belüli mozgalmak szorosan összefüggnek az amerikai társadalomban mind jobban kibontakozó nőmozgalmakkal. Mindkettőnek az a célja, hogy a munkaidő megfelelő szabályozásával, s a férfiak partneri bevonásával a háztartási munkába megteremtse a munkahelyi szakmai előmenetel tényleges (nem csak jogi) egyenlőségét. E hosszú útnak még az Egyesült Államokban is csak az első lépéseit tették meg.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 182, 192, 197

Marketing

Lásd 181

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

91/265
DHUA, Zhao: The study and practice of information demand by small and medium enterprises (SMEs) in China = Int.Forum Inf.Doc. 15.vol. 1990. 4.no. 37-42.p. Bibliogr. 8 tétel.

Kis- és középvállalatok információigényének tanulmányozása Kínában

Igénykutatás dokumentációs szolgáltatásokra; Termelés információellátása

A múltban az állami tájékoztatási politika képtelen volt reagálni a változó társadalmi-gazdasági körülményekre, ami inkompatibilitást eredményezett az információs kínálat és kereslet között – ez a kínai kis- és középvállalatok információigény-felmérésének háttere. A cikk szisztematikusan elemzi és értékeli az 1985 és 1987 között végzett felmérés eredményeit. Kommentálja a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vállalatoknak szóló tájékoztatás javítását célzó indítványokat, majd öt ajánlást ad közre az érintett vállalatok információigényének jövőbeli tanulmányozására.

(Autoref)

Lásd még 212, 240-241

Olvasáskutatás

91/266
NIEDZIELA, Stanislawa: Rola komiksu w rozwijaniu kultury czytelniczej dzieci i mlodziezy = Poradnik Bibl. 1990. 10.no. 20-22.p.

A képregény szerepe a gyermekek és fiatalok olvasási kultúrájának fejlődésében

Gyermek- és ifjúsági olvasók; Képregény; Olvasásra nevelés

A comics (a továbbiakban: képregény) eredetileg rövid komikus-rajzos történet volt. Ezt az eredetet őrzi elnevezése is. Távoli ősének a Biblia pauperum tekinthető. A modern képregény bölcsője a New York World (később: New York Journal) oldalain ringott. Itt 1896 óta jelentek meg az első képregények. További amerikai úttörők: R. Dirks, J. Swinerton és Walt Disney. Csakhamar a franciák és a németek is felzárkóztak e téren. E folyamatban a képregény egyre „lombosodott". Részben tematikailag (kaland, természettudományos ismeretterjesztés, scifi), részben pedig úgy, hogy irodalmi műveknek jelentek meg képregény-változataik. Ma már nem ritka a „képregény-újság" sem, sőt a televízió felé való „áttörés" is megtörtént.

A lengyel képregény a harmincas években jelent meg. Kíváló művelőinek sora a mai napig tart (K. Makuszynski, M. Walentynowicz, J.H. Chmielewski, J. Christa, J. Stanny, T. Baranowski, Sz. Pavel).

Miközben, mint mindennek a világon, a képregénynek is vannak elfajult változatai (horror, erőszak), a jó, a nemes képregénytől nem szabad megtagadni a nevelő értékeket (karakteres hős, humor, szatíra, tudomány, pozitív jövőkép stb.). Azt is látni kell, hogy a jó képregényben a szöveg és a kép „erősíti egymást". A képregény hatékony eszköze lehet a gyerekek és az ifjúság könyvtárba és olvasásra szoktatásának is. Mindaddig, amíg csak „gyerekbetegség", nincs vele baj. A pedagógusoknak és a könyvtárosoknak arra kell vigyázniuk, hogy a képregény rajongói ne ragadjanak meg ebben az állapotban. S erre megvan a lehetőség, csak élni kell vele. A képregény-olvasás akár „ugródeszkának" is tekinthető nagyon sokféle érdeklődés kifejlődése felé.

(Futala Tibor)

Lásd még 217, 287

Használók képzése

91/267
EADIE, Tom: Immodest proposals: user instruction for students does not work = Libr.J. 115.vol. 1990. 17.no. 42-45.p. Bibliogr. 9 tétel.

„Szentségtörő" állítás: a hallgatók könyvtárhasználati oktatása haszontalan és felesleges

Használók képzése -felsőoktatásban; Hatékonyság

Az egyetemi hallgatók könyvtárhasználati oktatásának fontosságát általában senki sem kérdőjelezi meg, de azért akadnak kivételek, így pl. a jelen cikk szerzője is. Abból indul ki, hogy az átlagos hallgató megelégszik az ajánlott szakirodalom tanulmányozásával, amely az amerikai egyetemi könyvtárakban elkülönítve áll rendelkezésre (reserve readings), ezért csak arra van szüksége, hogy az e gyűjteményekhez vezető utat egyszer megtalálja.

A használók képzése olyan szolgáltatás, amely nem azért született meg, mert a használók kérték – folytatódik a gondolatmenet – hanem azért, mert a könyvtárosok úgy gondolták, hogy ennek a használók majd biztosan örülni fognak, és hasznosnak fogják tartani. De vizsgáljuk meg, hogy mivel indokolják a könyvtárosok a hallgatók bibliográfiai kiképzését, s nézzük meg egyenként ezen érvek helytállóságát:

1. A könyvtárakban igen nehéz eligazodni;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. A hallgatók nem tudják a forrásokat önállóan használni;

3. Az „információrobbanás" miatt nem tudják a sok feleslegből a lényeget kiválasztani;

4. A csoportos oktatás gazdaságosabb, mint mindenkinek mindent egyenként elmagyarázni, s elkerülhetők az ismétlődő kérdések;

5. A használóképzés jó propaganda a referensz és az egyéb szolgáltatások számára.

Az első három érv könnyen elintézhető: e problémák megoldásának más módjai is vannak, például a hagyományos referensz-szolgálat, mégpedig a használóképzéshez szükséges plusz erőforrások bevetése nélkül.

A negyedik érv érdekesebb: logikusnak látszik, hogy ahelyett, hogy húszszor válaszolnánk ugyanarra a hülye kérdésre, tereljünk össze húsz hallgatót, emeljük fel hangunkat, s mondjuk el nekik a választ. Sajnos azonban hamarosan kiderül, hogy a motiváció nélküli csoport nem figyel oda, és nem fog emlékezni arra, amit a könyvtáros mondott. Sehol nem mutatták ki eddig, hogy a használók képzése csökkentette volna a referensz költségeit, s az sem tapasztalható, hogy csökkent volna az ismétlődő kérdések száma.

A következő érv, különösen az előző fényében, igen furcsa helyzetet eredményez: ha a használóképzés bevezetése nyomán a referenszstatisztika visszaesik, akkor a program elérte célját az ismétlődő kérdések csökkenése tekintetében. Ha pedig emelkedik, akkor is elérte célját, ez esetben a referensz propagandájának tekintetében. Nem rossz.

A szerző a következőkben sorra veszi a használóképzés különféle tevékenységeit – csoportos eligazító körutak, általános bibliográfiai képzés, speciális bibliográfiai képzés, audiovizuális képzés, számítógépes oktatás, nyomtatott útmutatók – és kimutatja, hogy ezek legtöbbje felesleges. Így például: „Az online katalógus bemutatásánál két lehetőség van: vagy olyan keveset mondunk, hogy az lekezelő, vagy olyan sokat, hogy az követhetetlen és unalmas." ...„Az új hallgatók számára szervezett körutakat és előadásokat vizsgáló tanulmányok egyöntetűen két dolgot mutattak ki: 1. ezek általában hiábavalóak; 2. a legtöbb könyvtár ennek ellenére csinálja őket..."

Összefoglalásként a szerző leszögezi, hogy a legfőbb probléma a használóképzéssel az, hogy előbb adja meg a választ, mint hogy a kérdés felmerülne. Kohl és Wilson szerint a könyvtárhasználati képzés akkor hatékony, ha a hallgató kutatási kérdésénél, nem pedig a könyvtárhasználati eszközök bemutatásával kezdődik. Márpedig ezt – ismerjük el végre – úgy hívják, hogy referensz-szolgálat.

(Novák István)

91/268

FJALLBRANT, Nancy: Why user education and how can information technology help? = IFLA J. 16.vol. 1990. 4.no. 405-413.p. Bibliogr. 13 tétel.

Res. francia, német és spanyol nyelven.

Mi a haszna a használóképzésnek és hogyan segíthet az információtechnológia?

Használók képzése; Információtechnológia

Az információtechnológia kétféle hatást gyakorol a használóképzésre. Egyrészt az információkezelés és -tárolás egyre bonyolultabbá válik, ami miatt egyre nagyobb szükség van arra, hogy megtanítsuk a használót: mi áll rendelkezésére és mi a megfelelő eszköz annak hatékony használatára. Másrészt a digitális adatfeldolgozás és tárolás új módszerei kitűnő képzési eszközöket is szolgáltatnak. A cikk megvizsgál néhány, az információtechnológia által a használók képzésére gyakorolt hatást, mégpedig a következő területeken: új használók eligazítása a könyvtárban; alsóéves egyetemisták képzése; posztgraduális hallgatók és kutatók képzése; tanfolyamok az egyetemi oktatóknak; továbbképzési tanfolyamok. Különös hangsúlyt helyez a könyvtári katalógusokra, a bibliográfiai adatbázisokra, a videotex adatbázisokra, az optikai információtárolásra, valamint az elektronikus publikálásra és -postára.

(Autoref.)

91/269

LUNGU, Charles B.M.: Educating library users at the Copperbelt University = Inf.Dev. 6.vol. 1990. 4.no. 210-214.p.

Használók képzése a Copperbelt Egyetemen (Zambia)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Didaktika -felsőoktatási; Használók képzése -felsőoktatásban

1987-ben a zambiai Copperbelt Egyetem könyvtára használóképzési programot indított, amely normál egyetemi kurzusként vehető fel. A programot azzal a céllal indították, hogy megismertessék a hallgatókkal a rendelkezésre álló információs forrásokat, és elősegítsék alkalmazkodásukat az egyetemi színvonalú tanuláshoz. A cikk részletesen ismerteti a programot, beleértve a képzés beindításának szükségességét, a projekt megtervezését, a tanfolyam tartalmát, szerkezetét és kivitelezését. Az elért eredményeket a kitűzött céloknak és annak a ténynek a fényében elemzi, hogy a kurzus csak két éves múlttal rendelkezik. Következtetésként általános észrevételeket és a képzés javítását célzó javaslatokat közöl.

(Autoref.)

INFORMÁCIÓ-ELŐÁLLÍTÁS, MEGJELENÍTÉS ÉS TERJESZTÉS

Információhordozók általában

91/270
BÖHLER, Karl: Informationserhalt magnetischer Datentrager = AV-Info. 15.no. 1990. 7-11.p.

A mágneses adathordozók tartóssága

Dokumentum -gépi információhordozón; Konzerválás

A papír savasodásához hasonlóan az audiovizuális dokumentumokat, különösen a mágneses adathordozókat is fenyegetik veszélyek. A hang- és videoszalagokat minden lejátszás erőteljesen igénybe veszi (karcolódás, kopás, nyúlás). Az anyag rugalmassága a tapasztalatok szerint az idő múlásával csökken. Ha nem megfelelő a tárolás, bomlási folyamatok léphetnek fel. A videoszalagok várható élettartama mindössze 10-15 év. A lejátszás és a képkimerevítések gyakoriságától függően ez még tovább rövidülhet. A videokazettát zártsága ellenére megkarcolhatják a lejátszó készülék szennyeződései, ez különösen gyakori az egyszerűbb készülékeknél. A floppy lemezek épségét inkább a külső mechanikai igénybevétel fenyegeti.

Ezenkívül minden mágneses töltés idővel a nullához tart, és ez a mágneses hordozó információtartalmát is befolyásolja. A hangszalag esetében zúgás jelentkezik és a magasabb herztartományban akusztikai információveszteség lép fel, azaz a felvételek egyre tompábbak lesznek. Videofelvételeknél a színek változnak, a kontúrok elmosódnak. A mágnesesség változását tovább erősítheti a hőmérséklet-változás és a nedvesség.

A zürichi Szövetségi Műszaki Főiskola Könyvtárában (ETH-Bibliothek) 3000 hangszalag, 1700 videokazetta és 400 diszkett van állományban. A mágneses hordozók adattartalmának megőrzésére a következőképpen törekszenek:

A hangfelvételeket (a legrégibbek az ötvenes évek elejéről származnak) tisztítás után áttekercselik, majd átjátsszák, de nem mágnesszalagra, hanem Sony digitális audioszalagra (DAT); ezzel a felvételek minőségét stabilizálni tudják. Mindez csak ideiglenes megoldás, az elkövetkező 20 év adathordozója ugyanis az írható--törölhető CD lesz.

A videokazettákat – a képi CD-kre és a lézerlemezekre várva – egyelőre új kazettákra játsszák át.

A hangkazetták másolási károsodásra és szakadásra hajlamosak. Mivel az ETH könyvtára a nyelvtanuláshoz gyűjti ezeket, és kiegészítő szolgáltatásként kezeli, archív megőrzése nem merül fel (időnként selejteznek ill. bizonyos anyagokat átadnak a nyelvi tanszékeknek).

A floppy lemezekről kölcsönzés előtt biztonsági másolatot készítenek, ezeket néhány év elteltével újramásolják. Az ETH könyvtárában a legrégebbi lemezek 8 évesek, viszonylag jó állapotban vannak.

A tapasztalatok szerint az audiovizuális anyagok állagromlása átjátszással jelentősen késleltethető. – Az archiválásnál arra is feltétlenül gondolni kell, hogy mindig álljon rendelkezésre meg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

felelő lejátszó készülék: a régebbi típusokból is meg kell tartani egy-egy ún. referenszkészüléket.

(Hegyközi Ilona)

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

91/271

McSEAN, Tony – LAW, Derek: Is CD-ROM a transient technology? = Libr.Assoc.Rec. 92.vol. 1990. 11.no. 837-841.p. Bibliogr. 4 tétel.

Letűnő technológia a CD-ROM?

CD-ROM; Hatékonyság

A cikk célja, hogy a CD-ROM iránti lelkesedések és rajongások mögé tekintve megvizsgálja: vajon a CD-ROM valóban olyan rendkívüli előnyöket kínál a könyvtáraknak, mint ahogy azt sokan vélik? Az már megjelenésekor nyilvánvaló volt, hogy

a) bibliográfiai adatbázisok kiadására csak igen nagy tömegű adat esetében érdemes használni és;

b) számos nagyon komoly korláttal rendelkezik.

Ezek a korlátok a következők:

– a CD-ROM munkaállomások nem terjedtek el tömegméretekben a könyvtárakban;

– jóllehet az 550 Mb tárolókapacitást általában rendkívül nagynak tartják, ez – bibliográfiai publikációra – valójában kevés: még a brit nemzeti bibliográfia sem fér rá egyetlen lemezre, nemhogy pl. a Medline, amelynek csak egyetlen évfolyamát képes egy lemez tárolni;

– válaszolási sebessége igen gyenge: 750-2000 miliszekundum, szemben a mikroszámítógép merevlemezével, ahol ez 20-40 ms;

– majdnem teljesen IBM PC környezethez kötött;

– a közhiedelemmel ellentétben a CD-ROM nem olcsó: igen kevés online kereső költ annyit, amennyi kifizetődővé tenné a CD-ROM hardver és az adatbázis(ok) beszerzését.

A BMA (British Medical Association) CD-ROM-os tapasztalatai akár esettanulmányként is szemlélhetők. A BMA már korán beszerezte a Medline CD-ROM lemezeit, s azóta bebizonyosodott, hogy egyrészt a keresés nem megfelelő hatékonysága miatt a könyvtárosok majdnem mindig az online változathoz fordulnak, másrészt a lemezek keresés közbeni cseréje meglehetősen kényelmetlen.

A szerzők – a CD-ROM-mal ellentétben – annak az információtárolási-keresési technológiának jósolnak jövőt, amelyik képes eleget tenni a következő kritériumoknak:

– olcsóság (ne kelljen sokat költeni új hardverre, és a sokhasználójú hozzáférés ne kerüljön többe, mint a megfelelő nyomtatott dokumentumok;

– nagy tárolókapacitás (teljes adatbázisokat legyen képes tárolni; minimális követelmény, hogy a pl. a Medline-nak 5 évfolyama egyszerre kezelhető legyen);

– sok felhasználós lehetőség, hálózat (legalább olyan széles körűen, mint a könyvtárak online katalógusai);

– közös használói interfész az összes adatbázisra;

– több adatbázis keresési lehetősége egy „menetben";

– erős keresési szoftver (hasonló a legjobb online szoftverekhez);

– több médiára kiterjedő kapacitás (álló- és mozgókép, hang);

– „robosztusság" (a hardver és az adatbázisok ellenállók legyenek a vandalizmussal, lopással, gondatlansággal szemben);

– nyílt rendszerkapcsolat (hozzáférés más rendszerekhez, pl. a primer dokumentumok lelőhelyének megállapítása céljából).

(Novák István)

91/272

WÜST, Ruth: Optische Speicherplatten als Papiersatz? = ABI-Tech. 10.Jg. 1990. 4.no. 279-282.p. Bibliogr. 5 tétel.

Res. angol nyelven.

Helyettesítheti-e az optikai lemez a papírt?

CD-WORM; Optikai lemez

A cikk röviden áttekinti az optikai információhordozók különböző formáit, különös tekintettel

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a könyvtári alkalmazhatóságra. Részletesen tárgyalja a WORM-technológia használatát a Kongresszusi Könyvtárban a Congressional Research Service számára kifejlesztett tájékoztatási rendszer példáján.

(Autoref.)

91/273
LAPELERIE, Francois: Le CD-ROM dans les bibliothèques américaines (premiére partie) = Bull.Bibl.Fr. 35.tom. 1990. 3.no. 233-242.p.

Res. angol nyelven.

CD-ROM az amerikai könyvtárakban. Szemle-tanulmány, 1.rész

CD-ROM; Szakirodalmi szemle [forma]

Az amerikai könyvtárak CD-ROM fejleményeiről már sok cikk jelent meg a könyvtártudományi folyóiratokban. A jelen szemle áttekinti és elemzi az amerikai lapokban közölt megoldásokat a CD-ROM felvetette problémákra. A három részből álló szemle további két részét a BBF következő számai fogják közölni.

(Autoref.)

91/274
DICK, Jeff T.: Laserdisc redux = Libr.J. 115.vol. 1990. 20.no. 37-39.p.

A videolemez újjáéledése

Videolemez

A lézerlemezek, vagy más néven videolemezek már a 70-es évek végén megjelentek a piacon, de akkor nem váltak népszerűvé, főleg két okból: csak lejátszásra voltak alkalmasak, felvételre nem, ezenkívül igen sokba kerültek. Sokan azt gondolták, hogy pályafutásuk hamarosan végetér, de nem így történt: a kompakt hanglemezek felsőbbrendűségének bebizonyosodása után a videolemezek újra keresetté váltak az igényes videorajongók és filmgyűjtők körében. A videolemez előnyei a VHS kazettákkal szemben ugyanis igen jelentősek: kb. 60%-al élesebb képet és sokkal jobb hangminőséget nyújtanak. A mostani sikerhez természetesen hozzájárult az is, hogy újabban tucatszámra jelennek meg a piacon az olyan lejátszó berendezések, amely az összes lézer-formátum fogadására képesek, s ezek egyre olcsóbbak: már 500 dollárért is kapható egy ilyen „kombi" készülék.

A videolemezek ára 25 dollártól (új sikerfilmek) 100 dollárig (kiemelkedő filmtörténeti alkotások) terjed. Itt meg kell jegyezni, hogy ez utóbbiak tartalmilag is adnak egy jelentős többletet a kazettákhoz képest: ún. háttéranyagot szolgáltatnak a filmhez (pl. interjú a rendezővel, kritikai kommentárok stb.).

A szerző szerint a könyvtárak is jól teszik, ha audiovizuális gyűjteményeik részeként bevezetik a legértékesebb videolemezek szolgáltatását, elkerülve természetesen a csapdát, hogy felvegyék a versenyt a videotékák művészi szempontból értéktelen kínálatával. Az állománygyarapítási válogatás megkönnyítése érdekében három videolemez-kritikai lapot ajánl a könyvtárosok figyelmébe, nevezetesen a „The Laser Disk Newsletter", a „The Laser Disc Companion" és a„LASERviews", című időszaki kiadványokat.

(Novák István)

91/275
BRUCKMANN, Denis: Le vidéodisque „Images de la Révolution francaise": description méthodologique et premier bilan = Bull.Bibl.Fr. 35.tom. 1990. 2.no. 122-135.p.

Res. angol nyelven.

„A Francia Forradalom képei" című videolemez: a projekt módszertani ismertetése és az első értékelés

Történeti forrás -nemzeti; Videolemez

A Bibliothèque national, amely kényelmes és hatékony hozzáférést kívánt biztosítani a Francia forradalomhoz kapcsolódó gyűjteményéről 1787-től 1799-ig, az analóg videolemezt választotta e célra. A cikk ismerteti a projekt összes fázisát a dokumentumok kiválasztásától kezdve, a katalogizáláson, indexelésen és fényképezésen keresztül a megfelelő szoftver és képátviteli módszer megszerzésére irányuló versenytárgyalásig. Is-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

merteti a választások, ill. az elutasítások okait. A kedvező körülmények, a hirdetési kampány és a méltányos ár ellenére, a lemez „kereskedelmi sikere" alacsony volt. A cikk végén a szerző felméri a projekt sikeres és sikertelen oldalait.

(Autoref.)

91/276
MASI, Louis P.: COM systems now offer electronic output as complement to micrographics = Int.J.Micrograph.Opt.Techn. 9.vol. 1991. 1.no. 29-31.p.

A COM rendszerek a mikrofilmlap mellett már elektronikus outputot is szolgáltatnak

COM; Output; Videokazetta

A mikroszámítógépek rohamos elterjedésével felmerült az a használói igény, hogy a COM (Computer Output Microfiche) adatokhoz is hozzá lehessen férni elektronikus úton. A COM rendkívül hatékony hordozó nagy mennyiségű információk terjesztésére, de a kézi visszakeresés meglehetősen körülményes. Ezért a modern COM rendszerek (pl. a Kodak's Optistar Datawriter) a mikrofilmlapon kívül elektronikus outputot is szolgáltatnak. Az új output 8 mm-es digitális videoszalag, amely legtöbb esetben nem elsődleges keresési hordozóként funkcionál, hanem a használó a szükséges adatokat saját mágnes- vagy optikai lemezeire másolhatja.

E rendszer fő előnye az, hogy a videoszalag előállítása sokkal gyorsabb, mint a COM mikrofilmlapoké. Az elektronikus terjesztés akkor különösen kifizetődő, ha nagy mennyiségű és korlátozott körű terjesztésről van szó. A berendezés a COM-munkát később is el tudja végezni, sőt, az output-szalagok is alkalmasak a későbbi COM előállításra.

A hatékony előállításon kívül a videoszalag az inkompatibilitás problémáit is megoldhatná, mert általános adatszolgáltó hordozóként funkcionálhatna. (Jelenleg ugyanis az adatszolgáltatók nem tudnak szabványos elektronikus hordozón szolgáltatni minden optikai-lemez előállító számára). Egyéb előnyük: a videoszalag olcsó: ára kb. 10 dollár, a meghajtó pedig 3500 dollár. Egy szalag kb. 2,3 gigabájtnyi információ tárolására képes. A Kodak által forgalmazott szoftver lehetővé teszi indexek előállítását is, amelyek segítségével a szükséges oldal(ak) kikereshetők.

(Novák István)

Lásd még 194, 205-206, 253, 258, 278

Reprográfia, mikrográfia

91/277
ROUYER, Philippe: Le microfilm, technologie de l'avenir: l'exemple américain = Bull.Bibl.Fr. 35.tom. 1990. 2.no. 116-121.p.

Res. angol nyelven.

A mikrofilm mint a jövő technológiája: az amerikai példa

Mikrofilm

Az optikai lemezek kétségkívül „szexisebbek", mint a mikrofilm, mégis a mikrográfiai ipar soha nem látott virágzásnak indult napjainkban. A kísérletek azt bizonyítják, hogy míg az optikai lemezek élettartamát a gyártók 100 évre tudják garantálni, addig a filmtekercseken tárolt felvételek több évszázadot, sőt évmilliókat is kibírnak. Megállapítást nyert az is, hogy a mikrofilmen archivált anyag minőségét jobban megőrzi, mint a digitális lemezen lévő.

A filmen tárolt dokumentumok minősége a fényképezés technikai fejlődésével egyenes arányban javul, míg a lemezen tárolt felvétel az adott korszak technológiai szintjén megreked. Tárolása is egyszerűbb, kis helyen rengeteg dokumentum fér el, és a helyes szakozási módszer megválasztásával könnyen kezelhető.

A színesfilm a Cibachrome eljárás révén olyan mértékben fejlődik, hogy a könyvtárak szívesen használják dokumentumaik, katalógusaik archiválására. A Library of Congress és a Smithonian Institute már ilyeneket használ. A vizsgálatok azt bizonyítják, hogy ez a fajta színes mikrofilm majdnem olyan időtálló – megfelelő tárolási körülmények között –, mint a legjobb minőségű fekete-fehér film. A Cibachrome kiválóan ellenáll a nedvességnek és a melegnek. A színesfilm tech-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nika alkalmas különleges bélyeggyűjtemények mikrofilmre vitelére is.

A nyolcvanas évek elején megjelent Apochromatic objektívek a nagyformátumú anyagok, elsősorban a térképek reprodukcióját könnyítették meg. Az eljárás igen nagy precizítást igényel. A Registrator of Opticopy Inc. kamerája különösen nagyteljesítményű, és biztosítja a megfelelő minőséget. Például a kanadai nemzeti kartográfiai és építészeti archívumban naponta 1600 térképet és tervdokumentációt készítenek vele. Az Egyesült Államok légi- és hadiflottája is használja a színes mikrofilm technikával készült térképeket, annál is inkább, mert egy kópia mindössze 1 US dollárba kerül.

A könyvtárak a mikrográfiát nemcsak dokumentumaik konzerválására, hanem terjesztésére is használják. Az ún. mikrokiadványok egyre népszerűbbek, számos publikáció, helyi kiadvány, régi dokumentum válik így hozzáférhetővé az olvasó számára. Az amerikai könyvtárak előszeretettel élnek ezzel a lehetőséggel, és egyre többet költenek mikrofilmparkjuk korszerűsítésére. A kutatásokat e téren az Association for Information and Image Management szervezi.

Érdekes paradoxon, hogy míg a mikrográfia világszerte terjedőben van, az erre vonatkozó kutatások – talán az USA-t leszámítva – még mindig gyermekcipőben járnak. Irodalma is főként angol nyelven olvasható.

(Gyimót Ágnes)

91/278

LANDAU, Herbert S.: Microform vs. CD-ROM: is there a difference? = Libr.J. 115.vol. 1990. 16.no. 56-59.p. Bibliogr. 9 tétel.

Mikroforma vagy CD-ROM – mi a különbség?

CD-ROM; Hatékonyság; Mikroforma

A szerző, aki gazdag tapasztalatokkal rendelkezik mind elektronikus, mind mikrofilm hordozók kiadása terén, különböző szempontokból (élettartam, tároló kapacitás, visszakeresési hatékonyság, előállítás, költségek) összehasonlítja a mikroforma és a CD-ROM előnyeit és hátrányait, majd következtetésként a következőket állapítja meg.

Ahogy az eddigi vizsgálatok is bizonyították, mindkét hordozónak van jövője: minden valószínűség szerint még sokáig fognak párhuzamosan fejlődni. Mindkettő rendelkezik egyedi előnyökkel, akárcsak gyenge pontokkal. A mikroforma aránylag egyszerű, megbízható és olcsó megoldásokat kínál jó minőségű hasonmás képek megőrzési célú tárolására (archiválására), kompakt formában. Előállítási költsége aránylag alacsony, ami a kiadás nyomán gyorsan megtérül. Fő hátránya, hogy nem nyújt gyors és kényelmes böngészési és visszakeresési lehetőséget. E problémára részleges megoldást kínál a számítógépes keresőrendszerrel való összekapcsolás, de ez – főleg az alkalmazástól függő specifikussága miatt – nem terjedt el széles körűen.

A CD-ROM a „hordozhatóság" előnyeit kombinálja a gyors és pontos számítógépes kereséssel. Élettartamát azonban csak 10-30 évre teszik, szemben a mikroforma 300 évével, s még ezt sem volt alkalma bizonyítani. Kezdeti előállítási költségei igen magasak, de ezt ellensúlyozza a sokszorosítás olcsósága. Igen kiváló ASCII formátumú szövegek visszakeresésére, de nagy képfelbontású képek hatékony tárolására és keresésére csak speciális, igen drága monitorok és nyomtatók segítségével alkalmas.

Mindezek fényében a két hordozó közötti választást az alkalmazási igénynek kell meghatároznia. A nem is oly távoli jövőben a két technológia házassága is elképzelhető: a dokumentumokat mikrofilmen lehetne tárolni, s mikor szükséges, a mikrofilm képeit és szövegeit egy gyors mikrofilm-szkenner digitális formára alakíthatná, s ez elektronikusan, akár optikai hordozó, pl. CD-ROM útján, akár közvetlenül számítógépek között is terjeszthető lehetne.

(Novák István)

Lásd még 249, 276

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

91/279
KOENIG, Michael E.D.: Information technology and perestroika = Inf.Serv.Use. 10.vol. 1990. 5.no. 315-320.p. Bibliogr. 18 tétel.

Információtechnológia és peresztrojka

Információtechnológia; Társadalmi követelmények

A cikk abból a hipotézisből indul ki, hogy a peresztrojka (a szovjet gazdasági rendszer rekonstrukciója) és a glásznoszty, vagy nyíltság, elsősorban az információtechnológia fejlődésének a következményei. A peresztrojka alapjában véve annak a belátásnak a következménye, hogy a szovjet gazdasági rendszer hagyományos mechanizmusa nem megfelelő. Ezen elégtelenségnek fő oka pedig az információtechnológia gyors ütemű fejlődése és az ennek eredményeként jelentkező, a hierarchikus gazdasági rendszerből a piac-orientált gazdasági rendszer irányába való elmozdulással járó előnyeltolódás. Ha ez a hipotézis igaz, akkor ez megerősíti a peresztrojka stabilitását és így a szovjet politika elemezhetőségét.

(Autoref. alapján)

91/280
CALENGE, Bertrand: L'informatisation d'une bibliothèque centrale de prêt: peut-on parler de spécificités? = Bull.Bibl.Fr. 35.tom. 1990. 3.no. 206-216.p.

Res. angol nyelven.

Egy központi kölcsönző könyvtár automatizálása

Regionális könyvtár; Számítógépesítés

A francia központi kölcsönző könyvtárak adminisztratív és földrajzi szétszórtsága problémákat jelent a gépesítés szempontjából. A Saone-et-Loire-i központi kölcsönző könyvtár fő gépesítési irányvonalai a következők: a kommunikáció vezérlése a minitel útján, amely támogatja az információkeresést, a különféle tranzakciókat és egy interaktív videotex-hálózat kifejlesztését; az összes dokumentum kezelése, lelőhelyének megállapítása és áttekintése; UNIMARC formátumú rekordok létrehozásának lehetősége. A központi könyvtár és a letéti könyvtárak rendszereinek kompatibiliseknek kell lenniük egymással, és minden keresésnek és tranzakciónak közel „real time" módon (várakozási idő nélkül) kell működnie.

(Autoref.)

Könyvtárépítés, -berendezés

Lásd 214

Számítógépes könyvtári rendszerek

91/281
Electronic information systems in sci-tech libraries = Sci.Technol.Libr. 11.vol. 1990. 1.no. 1-87.p.

Elektronikus információs rendszerek tudományos-műszaki könyvtárakban. (Tematikus szám, 6 cikk.)

CD-ROM; Gépi könyvtári hálózat; Helyi gépi hálózat; Integrált gépi rendszer; Üzemi szakkönyvtár

A tematikus cikkcsoport a következő tanulmányokat tartalmazza: Az információ elektronikus „szállítása" egy egyetemi hálózat útján (a Leigh University Libraries – Betlehem, Pennsylvania – 1986-ban bevezette a GEAC integrált könyvtári rendszert, amely a kollégiumi lakószobáktól kezdve az oktatók hivatali iróasztaláig mindenhol elérhető); Az „internet", azaz az USA

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

különféle kapcsolódó helyi és országos hálózatainak használata a CARL (Colorado Alliance for Research Libraries) és más elektronikus tájékoztatási rendszerek elérésére; Mikroszámítógépes munkaállomások a könyvtári gyűjteményekhez való hozzáférés javítására (a University of Illinois at Urbana-Champaign könyvtárának tapasztalatai, különös tekintettel az ILLINOIS SEARCH AID nevű, saját fejlesztésű szoftver alkalmazásaira); Időmegtakarítás az InfoTrax online szolgáltatásaival (a Request Service Program használatával az olvasók maguk intézhetik kölcsönzési adminisztrációikat); A Texas Instruments vállalat könyvtárai és tájékoztatási szolgáltatásai; A könyvtár újra-felfedezése (az AT&T vállalat könyvtári hálózatának új szerepe az elektronikus szolgáltatások és termékek kínálatában).

(Novák István)

91/282

MARX, Heike – FALTER, Marianne: DOBIS/LIBIS in der Öffentlichen Bibliothek der Stadt Aachen = Biblio. 39.Jg. 1990. 2.no. 19-31.p.

A DOBIS/LIBIS az aacheni közművelődési könyvtárban

Gépi könyvtári hálózat; Integrált gépi rendszer; Városi könyvtár

Rövid próbafutás után 1990 januárjában megkezdte működését a DOBIS/LIBIS integrált könyvtári rendszer első, katalogizáló modulja Aachen város és körzete közművelődési könyvtáraiban. A katalogizálással abból a meggondolásból kezdték a gépesítést, hogy a későbbiekben a kölcsönzési modul beindulásával a kölcsönzéskor ne csak a dokumentumok jelzetét tartsák nyilván, hanem a dokumentumok szerzőségi adatait is, az olvasók jobb tájékoztatása érdekében. Ezenkívül kedvezőbb, ha a rendszer bejárásakor a használókat, könyvkereskedőket és más cégeket nem érintik a kezdeti üzemzavarok.

A DOBIS/LIBIS hálózatként üzemel. A résztvevő könyvtárak központi katalógusát a Közös Önkormányzati Adatfeldolgozó Központ (GKDVZ) központi gépén tárolják.

A DOBIS/LIBIS könyvtári számítógépes rendszer melletti döntést az alábbiak indokolták:

– messzemenően kiérlelt, integrált rendszer,
– az egyes funkciómodulok egymástól függetlenül is használhatók,
– alkalmas hálózatban történő működtetésre,
– a tárolókapacitása megfelel a szóban lévő állomány nagyságának,
– alkalmas a már meglévő dokumentum- és olvasói azonosító számok kezelésére,
– egyéb olvasói és állományi adatok átvételére is képes,
– képes a Deutsche Bibliothek adatainak az átvételére.

A cikk ismerteti a kurrens katalogizálási munka részleteit, majd a retrospektív adatok gépre vitelének, a munkatársak kiképzésének, a munkahelyek kialakításának kérdéseit, végezetül a DOBIS/LIBIS rendszerrel kapcsolatos problémákat és a közművelődési könyvtári tapasztalatokat tárgyalja.

A retrospektív adatbevitel során először ISBN szám szerinti jegyzéket készítenek az ilyen számmal rendelkező dokumentumokról, amit megküldenek a Deutsche Bibliotheknak, ahonnan megkapják azok rekordjait. Ezeket fogják a rendszerbe visszatölteni és saját adatokkal kiegészíteni. Az 1971 utáni anyagnak mintegy 45%-át remélik ily módon feldolgozni.

(Kovács Lászlóné)

Szakértő rendszerek

91/283

KLEE, Hans Werner: Zur Benutzergerechtheit von Expertensystemen = Nachr.Dok. 41.Jg. 1990. 5.no. 299-305.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven.

Mennyire felelnek meg a szakértő rendszerek a használók igényeinek?

Ember-gép kapcsolat; Szakértő rendszer

A szakértő rendszerekben rejlő lehetőségek csak akkor használhatók ki, ha a használók elfogadják e rendszereket. Ennek egyik előfeltétele a rendszerek használóbarát kialakítása. A német nyelvterületen 90 szakértő rendszert vizsgáltak abból a szempontból, hogy mennyire relevánsak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a magyarázatok és mennyire használóbarát módon vannak kialakítva. Az eredményeket ismerteti a cikk.

(Autoref.)

Lásd még 245

Számítógép-szoftver

91/284
Special issue on thesaurus software from Darmstadt Seminar, August 14, 1990 = Int.Classif. 17.vol. 1990. 3/4.no. 129-164.p.

Az International Classification különszáma tezaurusz-szoftverekről (Darmstadt-i szemináriuma, 1990. augusztus 14. – 5 közlemény.)

Konferenciai anyag -nemzetközi; Szoftver; Tezaurusz

Az „International Classification" tezaurusz-szoftverekkel foglalkozó tematikus száma a következő kérdéseket tárgyalja:

- *Milyen kihívásokkal kell szembenézniük a tezauruszoknak?* A szerző – az első generációs tezauruszkezelő programok megérkezésének kapcsán – tíz kérdést tesz fel, majd megadja a válaszokat is: 1) Mi okozta az új helyzetet? 2) Mi a vonzerő valódi titka? 3) Nem profitálhat az információkeresés a természetes nyelv gépi feldolgozásából? 4) Most többet tudunk majd elérni? 5) Hogyan lehet jobban csinálni? 6) Mikor érkezik el a teljesen automatizált információkeresés ideje? 7) Hogyan jutunk el oda, hogy tezauruszokat használjunk gépi információkeresésre? 8) Melyik a helyes út, a helyes modell, mit szabványosítsunk? 9) Meg tudják ezt valósítani egyedül az információkeresés szakemberei? 10) Léteznek-e fejlett, valóban használóbarát információkereső rendszerek?

– *Interaktív „klasszaurusz" mikroszámítógépen.* Mind az osztályozási rendszereknek, mind a tezauruszoknak megvannak a maguk gyengéi és erősségei. Ha e két rendszert megfelelően kombináljuk, akkor a gyenge pontokat kiküszöbölve az utóbbiak megőrizhetők. Eredményül kapjuk az ún. klasszauruszt, amelynek egy speciális változatát ismerteti a szerző.

– *Mikroszámítógépi tezaurusz-szoftverek összehasonlítása.* A szerző három programcsomagot hasonlít össze (INDEX, PROTERM és TMS) a tezauruszok kifejlesztése, strukturálása és kezelése szempontjából.

– *A tezaurusz-szoftverek értékelésének kritériumai.* Miután elmagyarázza, hogy mik e kritériumok meghatározói (a tezaurusz és környezete, a tezaurusz-szoftver feladatai), a szerző részletesen tárgyalja a legfontosabb kritériumokat, a továbbiakat pedig egy ellenőrző jegyzékben (check-list) adja közre a cikk végén.

– *Tezauruszok és metatezauruszok karbantartása.* Ha az információkeresés több adatbázisban történik, akkor ezek tezauruszait össze kell kapcsolni, azaz az egyik tezaurusz kifejezéseit a másikra kell „letérképezni" Ennek eredményeként jön létre az ún. metatezaurusz. A szerző több számítógépes rendszert ismertet, amelyek segítenek a tezauruszok és a metatezauruszok karbantartásában. Az amerikai National Library of Medicine különös sikereket ért el e téren a Medical Subject Headings és a Unified Medical Language System nevű rendszereivel.

(Novák István)

91/285
DILLON, Andrew: The human factors of hypertext = Int.Forum Inf.Doc. 15.vol. 1990. 4.no. 32-36.p. Bibliogr. 28 tétel.

A hiperszöveg emberi tényezői

Ember-gép kapcsolat; Ergonómia; Hiperszöveg

A cikk áttekinti a hiperszövegek tervezésével és használatával kapcsolatos emberi tényezőket. Azt állítja, hogy az ezen új médiumról terjesztett szuperlativuszok nagyrészt inkább személyes benyomásokon, mint a rendszer előnyeinek empirikus bizonyításán alapulnak. A különféle hiperszöveg-alkalmazásokat az információk világának strukturált részhalmazaként mutatja be, amelyhez a használó egy interfész útján férhet hozzá. Áttekinti a képernyő-olvasás ergonómiai tényezőit, és következtetésként hatékonyabb, könnyebben használható elektronikus dokumentumok kifejlesztésére tesz javaslatot.

(Autoref)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

91/286
PARRY, David: Library publishing: a north east success story = Libr.Assoc.Rec. 92.vol. 1990. 10.no. 759-762.p.

Kiadói tevékenység a könyvtárban: a Newcastle City Libraries and Arts sikerei

Kiadói tevékenység; Vállalkozás; Városi könyvtár

A newcastle-i (280 ezer lakos) városi könyvtár az 1980-as években – példát véve a shropshire-i megyei könyvtárról – igényes publikációs programot indított. Első lépésként 1984-ben megalakították azt a csoportot, amely összefogta a kiadói tevékenység minden vonatkozását. A program azzal a céllal indult, hogy propagálja a könyvtárat és aknázza ki az állomány értékeit; azóta a könyvtár messze túlhaladt ezen a célkitűzésen, s most már arra törekszik, hogy a városra és a régióra vonatkozó értékes anyagok kiadója legyen, ösztönözze a helyi szerzőket és történeti, információs, irodalmi és egyéb kéziratokat adjon ki. A kiadói tevékenységbe nem azért vágtak bele, hogy bevételeiket növeljék, ám véleményük szerint a kiadás nem lehet ráfizetéses szolgáltatás.

Igen nagy sikerrel járt a helytörténeti kiadványok sorozata. A nagy példányszám (többszöri újranyomással) miatt viszonylag alacsonyan tudták tartani az árat. Közben drágább, s már nem a könyvtár állományát feltáró kiadványok (pl. egy helytörténeti kézikönyv) megjelentetésére is vállalkoztak.

Egyelőre külső nyomdákkal dolgoztatnak, versenytárgyalásos alapon, de a minőségi követelményeket előnyben részesítve. Tervezik egy saját, számítógépes kéziratelőkészítő rendszer beszerzését.

A kiadványok haszna négy év után lehetővé tette egy teljes munkaidőben foglalkoztatott kiadványi felelős beállítását. Az előállítással kapcsolatos feladatok ellátása mellett őrá hárulnak a terjesztési munkák és a könyvkereskedőkkel való kapcsolattartás is. Az ő előszűrőjén mennek keresztül a benyújtott kéziratok (1989-ben 50 érkezett be).

A központi könyvtár épületében az étterem és a kiállítási tér mellett van az eladópult, ahol 50 különböző saját kiadványon (könyv, képeslap, nyomat, poszter stb.) kívül 50, más kiadó által megjelentetett anyag is kapható emléktárgyakkal, jelvényekkel, trikókkal stb. együtt. Természetesen a hálózat mind a 21 fiókjában is folyik árusítás, ha kisebb választékkal is. A város 14 könyvkereskedője is kínálja a könyvtári kiadványokat, s további 20 a régióban; a drágább könyvek főleg ezekben kelnek el. A könyvkereskedők azonban csak a legmagasabb szakmai követelményeknek megfelelő kiadványokat hajlandók terjeszteni (1/3-os árréssel); ez elősegíti a könyvtárak kedvező megítélését is.

A kiadványi költségvetést a könyvtár elkülönítetten kezeli, noha nem számít fel olyan rezsiköltségeket, amelyekkel egy önálló kiadónak számolnia kell. Ez lehetővé teszi a tevékenység fejlesztését, s a haszonból e mellett a könyvtár általános céljaira is futja.

A program fokozatosan bontakozott ki a csoport összehangolt, jó munkájának és a jó propagandának köszönhetően. A megszilárduló anyagi alapok egy változatosabb, hosszú távra szóló publikációs politikát tesznek lehetővé. Ez a városi tanács teljes támogatását élvezi.

(Papp István)

Közművelődés

91/287
LOHMANN, Mechthild – RULLMANN, Marit: Lesen oder Zuschauen – eine falsche Alternative? Anmerkungen zu Literaturverfilmungen = Buch Bibl. 42.Jg. 1990. 10/11.no. 868-880.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven.

Olvasni vagy nézni – téves alternatíva? Észrevételek a szépirodalom megfilmesítésével kapcsolatban

Film; Irodalompropaganda; Videokazetta

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A film és az irodalmi mű közötti kapcsolat – akárcsak a téma körüli viták – azóta léteznek, mióta a filmkészítés, azaz kb. 100 éve. A viták az 1920-as években érték el első csúcspontjukat. Már akkor beszéltek arról a potenciális fenyegetésről, amelyet az új, fejlődő tömegmédium jelenthet az irodalomra. Azóta még tovább éleződött az előítéletektől nem mentes megkülönböztetés: nemes irodalom – triviális film, aktív olvasó – passzív filmnéző stb., és ez a könyvtárosok körében is teret nyert. A felnőttoktatással foglalkozó szerzők összefoglalják a kérdés elméleti és gyakorlati szempontjait, közlik alapvető szakirodalmát, majd felsorolják azokat az irodalmi filmeket, amelyek videón is megkaphatók.

(Autoref.)

Az ismertetett cikkek forrásai:

ABI-Tech. – ABI-Technik (DE)
Act.Inf.Cient.Técn. – Actualidades de la Información Cientifica y Técnica (CU)
Alexandria – Alexandria (GB)
Am.Libr. – American Libraries (US)
ARBIDO-R – ARBIDO-R (CH)
Aslib Proc. – Aslib Proceedings (GB)
AV-Info – AV-Info (DE)
Biblio – Biblio (DE)
Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)
Bibliothekar – Bibliothekar (DE)
Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)
Boll.Inf.-Assoc.Ital.Bibl. – Bolletino d'Informazioni – Associazione Italiana Biblioteche (IT)
Buch Bibl. – Buch und Bibliothek (DE)
Bull.Bibl.Fr. – Bulletin des Bibliothèques de France (FR)
Bull.Med.Libr.Assoc. – Bulletin of the Medical Library Association (US)
Česk.Inform. – Československá Informatika (CS)
Čitatel' – Čitatel' (CS)
Coll.Res.Libr. – College and Research Libraries (US)
Čtenár – Čtenár (CS)
Doc.Bibl. – Documentation et Bibliothèques (CA)
Documentaliste – Documentaliste (FR)
El.Libr. – Electronic Libraries (I)
IFLA J. – IFLA Journal (I)
Inf.Dev. – Information Development (GB)
Inf.Serv.Use – Information Services and Use (I)
Int.Classif. – International Classification (I)
Int.Forum Inf.Doc. – International Forum on Information and Documentation (I)
Int.J.Inf.Libr.Res. – International Journal of Information and Library Research (I)
Int.J.Micrograph.Opt.Techn. – International Journal of Micrographics and Optical Technology (I)
Int.Rev.Child.Lit.Libr. – International Review of Children's Literature and Librarianship (I)
Interlend.Doc.Supply – Interlending and Document Supply (GB)
J.Acad.Librariansh. – The Journal of Academic Librarianship (US)
J.Am.Soc.Inf.Sci. – Journal of the American Society for Information Science (US)
J.Inf.Sci. – Journal of Information Science (GB)
Libr.Assoc.Rec. – Library Association Record (GB)
Libr.J. – Library Journal (US)
Libr.Quart. – Library Quarterly (US)
Libr.Rev. – Library Review (GB)
Libri – Libri (I)
N.Z.Libr. – New Zealand Libraries (NZ)
Nachr.Dok. – Nachrichten für Dokumentation (DE)
Naučn.Teh.Bibl.SSSR – Naucnye i Techniceskie Biblioteki SSSR (SU)
Online Rev. – Online Review (I)
Poradnik Bibl. – Poradnik Bibliotekarza (PL)
Public Libr.Q. – Public Library Quarterly (US)
Scand.Public Libr.Q. – Scandinavian Public Library Quarterly (Sx)
Schulbibl.Aktuell – Schulbibliothek Aktuell (DE)
Sci.Technol.Libr. – Science and Technology Libraries (US)
South Afr.J.Libr.Inf.Sci. – South African Journal of Library and Information Science (ZA)
Sov.Bibliotekoved. – Sovetskoe Bibliotekovedenie (SU)
Tech.Knih. – Technická Knihovna (CS)
Wilson Libr.Bull. – Wilson Library Bulletin (US)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kérjük szerzőinket, hogy a szerkesztőség munkájának megkönnyítése érdekében az alábbi szempontok szerint megírt kéziratokat küldjenek hozzánk.

- Lapunk a könyvtár-és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföld könyvtárügyével, szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó, érthetően fogalmazott kéziratokat fogad el közlésre.
- A kéziratot két példányban, kettes sortávolsággal, nagy A/4-es oldalra (28-30 sor/oldal, 58-60 leütés/sor), normálbetűs írógéppel írva kérjük. Mátrixnyomtatón megjelenített kéziratot csak akkor fogadunk el, ha kettes vagy annál nagyobb sortávolsággal készült és jól olvasható. Valamely ismert szövegszerkesztő formátumában készült floppyt is elfogadunk. A betűszók feloldását a legelső előfordulási helyen adják meg.
- Ábrákat, táblázatokat (illusztrációkat) csak korlátozottan tudunk közölni. Újrarajzolásukra nincs lehetőségünk, ezért csak jó minőségű, kontúros, fotózható ábrát tudunk elfogadni. Az ábrákat külön lapon két példányban kérjük leadni az alábbiak szerint: folyamatosan számozzák be arab számmal, adják meg az ábrafeliratot és az ábrák helyét jelöljék be a kéziratban.
- A hivatkozásokat a cikk után Irodalom cím alatt sorolják fel. Könyvek esetében a szerző nevét, a mű címét, kiadását, a kiadás helyét, évét és a hivatkozott oldalszámot, folyóiratcikkre történő hivatkozásnál a szerző nevét, a cikk címét, a folyóirat nevét, évfolyamát, évét, füzetszámát és az oldalszámot kérjük. A cikk szövegében ...hivatkozás[1]... formában írják a hivatkozási sorszámot. Ha a szövegben nem hivatkoznak forrásokra, akkor az irodalomjegyzékben a szerzők betűrendjében közöljék a felhasznált irodalmat.
- A Külföldi folyóirat-figyelő rovat referátumainál a szerző, idegen nyelvű cím stb. helyett elegendő a cikkmásolaton szereplő ötjegyű azonosító szám feltüntetése.
- A kéziratok maximális terjedelme tanulmányoknál 21-23 oldal, tömörítéseknél, beszámolóknál 8-10, könyvismertetéseknél 4-6 oldal, referátumoknál 1-1,5, maximum 2 oldal lehet.
- A tanulmányokhoz 10 mondatos tartalmi kivonatot is mellékeljenek az idegen nyelvű rezümék elkészítéséhez.
- A szerkesztőség jogában áll a kéziratok stiláris javítása, tartalmi változtatáshoz azonban a szerző hozzájárulása is szükséges. A cikk tartalmáért a szerző felelős.
- A szerző vállalja, hogy a korrektúrát postafordultával, kijavítva visszaküldi a szerkesztőségnek.
- A szerkesztőségbe érkezett kéziratok sorsáról a szerkesztőség rövid időn belül tájékoztatja a szerzőket. A kézirat végére írják oda munkahelyi címüket, lakáscímüket, telefonszámukat.
- A kéziratok közlése esetén a szerkesztőség egyszeri szerződést köt a szerzőkkel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ÁRA: 130.-Ft

Hirdessen a
Könyvtári Figyelőben!
Közlés megállapodás
szerint.
Érdeklődni lehet a szerkesztőség címén és telefonján.

A következő szám tartalmából:

Külföldön működő magyar kulturális intézetek 1.

A könyvtáros elektronikus környezete

A könyvtári állományvédelem kérdései

Németország könyvtárügye – Szemle

From the contents

The libraries of foreign cultural institutes in Hungary

On automatic classification

Hungarian librarianship, as seen from abroad

International seminar on booktrade in Budapest

Aus dem Inhalt

Die Bibliotheken von ausländischen Kulturinstituten in Ungarn

Zur automatischen Klassifikation

Das ungarische Bibliothekswesen, betrachtet aus dem Ausland

Internationales Seminar über Buchhandel in Budapest

Contents and summaries in English

Inhalt und Zusammenfassungen in deutscher Sprache

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben